
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 06 25 05 006 8

כרוב ממשה

ספר

כרוב ממשח

הוא המאסף לכל המחנות · הידושים יקרים ונכבדים
מספרן של צדיקים · רבותינו בעלי המפרשים זלה"ה :

קראתי שם החיבור הזה

כרוב ממשח

והוא ר"ת כינויים רבים ויקרים בו · ממני מאספם

שלמה חזן ס"ט

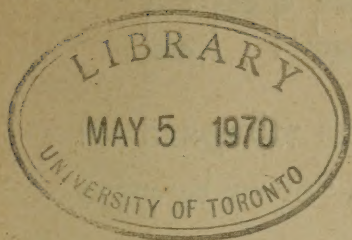
פה נא אמון יע"א

שנת תרנ"ה לפ"ק

בדפוס המשובח

של החה"ש כמהר"ר פרג חיים מזרחי הי"ו

מדפיס ומו"ם

למזכרת נצח

לעילוי נשמת הרבנית מרת **שרה** נ"ע אלמנת הרב
הגדול המחבר ז"ל · מאת הבן יקיר **דוד** הי"ו :

ALLA MEMORIA
DELLA MADRE DILETTA
L'OPERA DEL MARITO
IL FIGLIO DI LORO DEDICA

הקדמת

מעלת תהלת הרב הגדול · מעוז ומגדול · תנא ירושלמאה · שולשילתא רבי נשיאה · כמהר"ר **אליהו חזן** נ"י ר"מ ור"מ פה **נא אמון** יע"א יהל"א :

מה נכבד היום בהגלות נגלות · ספר כתב איש רבי יושב תהלות · מעלת תהלת תפארת גדולת · הרב המופלא · נז"י וכבוד ה' מלא · דרופתקא דאורייתא · איהו גלי עמיקתא · כש"ת כמהר"ר **שלמה חזן** זלה"ה · אשר הרביץ תורה קרוב לעשרים שנה פה העירה **אלכסנדריאה** רבתי יע"א · וינעלם וינשאם בחכמה בתבונה ובדעת · וביראת ה' :

הוא היה דבר אחד לדור · ותהי המשרה על שכמו מילי דמתא ומילי דשמיא · וברוב עסקיו בצורכי צבור המרובים · היה קובע עתים לתורה · ובתורת ה' חפצו ובה יהגה ימים ולילות · ויהי אך עסוק לחבר את האהל אהלה של תורה · ומחבר חיבורים יקרים ונחמדים · זה יצא לאורה ספר **המעלות לשלמה** (הנד"מ פה העירה בשנת תרכ"ד) אסף איש טהור שמות הגדולים רבני הדורות וחיבוריהם :

ועל ידו השיני הלא ספירא נהיר זה שמו אשר קרא לו **כרוב ממשח** מלא כמון הקדמות יקרות וחשובות · מספרי המפרשים הראשונים והאחרונים · והוסיף נופך משלו חידושים נחמדים · ועוד לו בכתובים חיבורים אחרים · (והנה הנם עולים על משיבה הדפוס) :

בואו ונחזיק טובה · להבן יקיר מרגליתא טבא · יקר רוח איש תבונה סי' **דוד חזן** הי"ו בנו יחידו של הרב המחבר ז"ל · אשר הזיל זהב מכיסו להדפיס תמימים הני ספרי דבי רב רבי אבהו זלה"ה · כדי לזכות את הרבים · ולמעבד ניח נפשא למעי הרב מר אביו זלוק"ל שיהיו שפתותיו דובבות בקבר בעלמא דקשוט · ולעילוי נשמת מרת אמו הרבנית מ' **שרה** נ"ע · כעל כל גמולות אשר גמלה אותו · גמלתהו טוב וחסד כל ימי חייה · ותעש בחפץ כפיה לגדל אותו ואת בנותיה · בהיותם רכים וקטנים אחרי מות אביהם הרב ז"ל יהא רעוא תהא נפשה הזכה וברה · בצרור החיים צרורה :

וזרעה לברכה עד **דוד** הגדיל ברוב עושר וכבוד והדר תעטרהו · ה' ישמרהו ויחייהו · ביום רעה ימלטהו · כי ה' מחסהו · כיר"א :

ואפריון

הקדמה

ואפריון מנטייה לרחימאה דנפשאי החכם השלם והכולל כמוהר"ר **פרג' חיים מזרחי** נר"ו בעל הדפוס המשובח הלזה · אשר השתדל בכל עוז לפאר ולרומם בית דפוסו · אותיותיו אותות מאירות היו לברי"ות · וגם עזר מאד בענין ההגהה לסקל כל טעות ושגיאה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים · הנה שכרו אתו · באשר ה' אתו · מן שמיא מהב יהבי עושר וכבוד ואורך ימים ושנות חיים ושלום :

הלא כ"ד החותם פה נא אמון יע"א לכבוד התורה ולכבוד הרב המחבר ז"ל ביום כ"ח ניסן שנת התרכ"ה ליצירה בא סי' **ובמוש"ב זקני"ם יהללוה"ו** לפ"ק · וה' יברך את עמו בשלום :

הצעיר **אליהו חזן** ס"ט

(מקום החותם)

כרוב ממשח

אות אל"ף

מערכת אברהם

א **ידיד** כינוי לאברהם · מנחות דג"ן׳ · בן ידיד זה אברהם דכתיב מה לידידי בביתי ע"כ · ע"ש ששה נקראו ידיד · שלמה · אברהם · בית המקדש · הקב"ה · בנימין · ישראל · וכן איתא בספרי פ׳ וזאת הברכה פסקא שנ"ב ע"ש · וכתב מוהרש"א ז"ל בח"א במנחות שם וז"ל · יבא ידיד וכו׳ · מלת ידיד נופל על הקירוב ודיבוק וה"ש יבא ידיד זה שלמה וכו׳ ויקרא שמו ידידיה בעבור ה׳ ע"ש הקירוב אל הקב"ה כמ"ש לעיל מיניה וה׳ אהבו · בן ידיד זה אברהם וכו׳ · שהוא היה הראשון שנתקרב ונתדבק בהקב"ה ועל כן קראו אברהם אוהבי · ויבנה ידיד זה בהמ"ק וכו׳ ע"ש דיבוק השכינה אשר היה שם · לידיד זה הקב"ה וכו׳ היינו שמתקרב אלינו ומתדבק אלינו · בחלקו של ידיד .זה בנימן וכו׳ שנתקרב יותר מכל השבטים כדאיתא במדרשות · ויתכפרו בו ידידים וכו׳ שע"ש קרבתם ואהבתם לו קראם כן עכ"ל :

ב **גמילות חסדים** כינוי לאברהם · קתני תורה בזוהר ריש פ׳ ויצא ה"ד הרב פתח עינים ז"ל בפ"א דאבות אות ב׳ וז"ל אמרו על ג׳ דברים העולם עומד על התורה דא יעקב · העבודה דא יצחק · ג"ח דא אברהם אלין איכון סמכין עלאין וכו׳ עכ"ל :

ג **ירא** כינוי לאברהם · אגדת בראשית שבסוף ס׳ שתי ידות פע"ז וז"ל סוד ה׳ ליראיו זה אברהם שנאמר כי ירא אלהים אתה ע"ש :

ד **אדוני** כינוי לאברהם · אגדת בראשית שבסוף ס׳ שת"י פי ח"י וז"ל נאום ה׳ לאדוני זה אברהם שני׳ ויאמר ברוך ה׳ אלהי אדוני אברהם ע"כ :

ה **צור** כינוי לאברהם · אגדת בראשית פכ"ה · וז"ל ולצור יעתק ממקומו זה אברהם שני׳ הביטו אל צור חוצבתם וגו׳ :

ו **הר** כינוי לאברהם · אגדת בראשית פכ"ה · וז"ל ההרה המלט וגו׳ זה אברהם שנקרא הר שנאמר שמעו הרים ע"ש :

ז **מור** כינוי לאברהם · אגדת בראשית פרק י"ט · וז"ל אלך לי אל הר המור זה אברהם שנקרא מור שנ' מר ואהלות קציעות ע"ש · וכ"כ ג"כ בפי' ל"ו וז"ל אלך לי אל הר המור זה אברהם · מה המור ראש לבשמים כך אברהם ראש לצדיקים ע"כ :

ח **טהור** כינוי לאברהם · זוהר פ' וירא דק"ב ע"ב וז"ל · ומאי טעמא אעסק אברהם לדכאה לבני נשא בגין דאיהו טהור ואקרי טהור דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד · טהור דא אברהם דנפק מתרח עכ"ל :

ט **אדם · איש · נביא · אחד ·** כינוי לאברהם · אגדת בראשית פ' מ"ט וז"ל אדם אחד מאלף מצאתי זה אברהם · והיאך אלא צפוי היה עד שלא יעמוד אברהם שיעמדו אלף דור ואח"ך אברהם וכו' לכך נאמר אדם אחד וכו' מצא האדם הגדול בענקים וכו' אברהם נקרא איש דכתיב ועתה השב אשת האיש וגו' · אברהם נקרא נביא כי נביא הוא וגו' · אברהם נקרא אחד דכתיב אחד היה אברהם וגו' ע"ש · וכן איתא בע"ז ד"ט ע"א אשרי האיש וגו' זה אברהם אבינו וכו' ע"ש :

יוד **עולה** כינוי לאברהם · הרב נחלת בנימין מצוה ל"א דף קי"ח ע"א וז"ל דהנה תמצא שלשה מיני קרבן זולת הבאים על חטא והמה עולה מנחה שלמים · וכנגדן היו שלשה אבות העולם · אברהם היה עולה · ועולה כולה כליל לכך הוצרך לכבשן האש ומשם יצא בריה חדשה כי נתעכל בכבשן ההוא גופו דאיתבני מעובדי ע"ז ולכך קרא עצמו אפר מיקידתו לכבשן האש להתיר עצמו כאפר קדשים דמותר בהנאה הואיל וכבר נעשה מצותו · יצחק היה מנחה ומנחת סולת כטעם סמכוני באשישות סולת נקיה ובאשישות סוד שתי אשות אש אדום ואש לבן כי כן מדת יצחק אש אוכלה תוקף הדין ואין לך דבר נפסד כקמח שהוא נפרדי אשר לא נמצא זולתו כמוהו וכל הנפרד נפסד וכל הנפסד מתגבורת הדין קאתי לכך היה יצחק מנחה · ונגד מה שלא הושלם הקטרתו לריח ניחוח תיקן תפלת המנחה · יעקב היה שלמים בסוד ויבא יעקב שלם והוא המשלים בין שתי המדות · ושבטי יה הן המה אימורי שלמים הקריבין והולכין כל הלילה ימי הגלות הדומה ללילה · ומשו"ה אע"פ שתמה זכות אבות מ"מ זכות השבטים אינה תמה עד בוקרו של משיח כי הן האימורין הקריבין והולכין כל הלילה ליל הגלות ולכך כל זמן שא' מהשבטים קיים לא התחיל השיעבוד להיותן אימורי קדשים וקדושתן מפקיע השיעבוד · והיינו דיעקב העמיד י"ב שבטים ולא אברהם ויצחק דליכא אימורין בעולה ומנחה כי אם בשלמים עכל"ל ע"ש :

יא **עפר ואפר** כינוי לאברהם · כמ"ש ואנכי עפר ואפר · ועמ"ש באות הקודש :

יב **חוט השני** כינוי לאברהם · הרב יפ"ת ז"ל בש"ר פ"ג סי' ה' וז"ל יש לומר דחוט השני משמע ליה אברהם דכתיב ביה אם מחוט ועד שרוך נעל ועיין בחזית עכ"ל :

יג **איתן האזרחי** זה הוא אברהם · כתיב הכא איתן האזרחי וכתיב התם מי העיר ממזרח וגו' · פר"ק דבתרא דט"ו ע"א · וכן איתא בויקרא רבה פ"ט ע"ש :

יד **אחת** כינוי לאברהם · בראשית רבה פ' ל' וז"ל אחת היא יונתי תמתי זה אברהם שנאמר אחד היה אברהם וגו' ע"ש :

טו **ילד מסכן** כינוי לאברהם · יב"ע בקהלת סי' ד' ע"פ טוב ילד מסכן וחכם טב הוא אברהם כי הוא רביא מסכן וכו' ע"ש :

טז **גדול** כינוי לאברהם · ילקוט יהושע סי' י"ד וז"ל · האדם הגדול בענקים · אדם זה אדה"ר · הגדול אלו אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים · באברהם הוא אומר וה' ברך את אדוני מאד ויגדל · ביצחק כתיב ויגדל האיש וילך הלוך וגדל וגו' · ביעקב כתיב ויגדלו הנערים וגו' ע"ש :

יז **ישר** כינוי לאברהם · ע"ז דכ"ה ע"א מאי ס' הישר אר"ח בר אבא אר"י זה ס' אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב בהו תמות נפשי מות ישרים וגו' :

יח **חכם** כינוי לאברהם · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ז' וז"ל ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו :

יט **זהב** כינוי לאברהם · ב"ר פמ"ט וז"ל זהב זה אברהם שנבחן בכבשן האש כזהב :

כ **תם** כינוי לאברהם · אגדת בראשית בפכ"ח וז"ל הן אל לא ימאס תם זה אברהם וכו' ע"ש :

מערכת אהרן

א **טהור** כינוי לאהרן · רש"י ז"ל בקהלת סי' ט' וז"ל לטהור זה אהרן וכן איתא בויקרא רבה פ"ך ע"ש :

ב **חסד ושלום** כינוי לאהרן · ב"ר פ"ה סי' י"ב וז"ל חסד זה אהרן שנא' וללוי אמר תומיך ואוריך וגו' · ושלום זה אהרן שנא' בשלום ובמישור הלך אתי · עכל"ל ע"ש :

מלאך

ג **מלאך** כינוי לאהרן · תנחומא ריש פ' ויקרא · וז"ל ברכו ה' מלאכיו אלו משה ואהרן שנקראו מלאכים שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים · וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ע"כ :

מערכת אליהו

א **עוף** כינוי לאליהו · זוה"ק בהקדמתו די"ג ע"א וז"ל ועוף יעופף על הארץ דא אליהו דטאס כל עלמא בארבע טאסין למיהוי תמן בההוא גזירו דקיימא קדישא ואצטריך לתקנא ליה כורסייא ולאדכרא בפומיה דא כורסייא דאליהו ואי לאו לא שרי תמן עכ"ל :

ב **בעל כנפים** כינוי לאליהו · יב"ע בקהלת סי' יו"ד ובעל כנפים יגיד דבר הרגש ואליהו כהנא רבא אזיל ופרח באויר שמיא כנשרא מרי גדפין ומחוי מלין דמתעבדין בטמירותא לכל דיירי ארעא :

מערכת אגדה

א **כבוד** כינוי לאגדה · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ו' · וז"ל עושר ונכסים וכבוד מקרא משנה ואגדה :

ב **תירוש** כינוי לאגדה · ילקוט פ' תולדות ותירוש זה אגדה · ופי' המפרש שם וז"ל תירוש זו אגדה שהיא מתוקה ומושכת לבו של אדם כתירוש ע"כ :

ג **דבש** כינוי לאגדה · תנא דבי אליהו ס"א פכ"ה · וז"ל אכלתי יערי עם דבשי אלו מדרש הלכות ואגדות · ופי' הרב זיקוקין דנורא וז"ל · מ"ש אכלתי יערי וכו' פי' משום שהם מתוקים מדבש ונופת צופים וממשיכין לבם של הת"ח ובפרט האגדות והמדרשים :

מערכת אויב

א **נמר** כינוי לאויב · רד"ק ז"ל בשרשים שורש נמר וז"ל נמר שוקד על עריהם · המשיל האויב כנמר ע"כ · וכן מוכח מפירוש רש"י ז"ל בירמיה סי' ה' וז"ל אריה · מלכות בבל · זאב · מלכות מדי · נמר מלכות יון עכ"ל · וכן מוכח מתרגום יב"ע שם :

מים כינוי לאויב. לאב"ן עזרא לתהלים ס"ט
ב' הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש.

ל פנים

[illegible]

מערכת אותיות

א **לפנים** כינוי לאותיות · מדרש הנעלם דכ"ז ע"ב וז"ל · והאותיות כולם נקראו לפנים מ"ע מפני שנבראו אלפים שנה קודם שנברא העולם וכו' ע"ש :

מערכת אב ואם

א **אמונים** כינוי לאב ואם · הר"ש בן גבירול ז"ל בתחלת האזהרות וז"ל ענג אמונים בטוב מעדנים וכו' · ופירש שם הרב נר מצוה פזנטי ז"ל · וז"ל ענג אמונים זה דבור ה' דכתיב כבד את אביך ואת אמך · ואמונים ר"ל שאמנו אותו מלשון ויהי אומן את הדסה אבל קשה דהיה לו לכתוב אומנים · ומצאתי כתוב בס' אות אמת שכך נמצא הנוסחא עכ"ל :

ב **שאר** כינוי לאב · בתרא פ"ח דק"ח ע"ב דתניא שארו זה האב · ופי' רשב"ם ז"ל וז"ל דתניא ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו זה האב וכו' כדכתיב שאר אביך הוא כדלקמן וכתיב נמי כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו וכו' עכ"ל :

ג **הרים וגבעות** כינוי לאב ואם · ויקרא רבה פ' ל"ו וז"ל כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה · הרים אלו אבות · והגבעות אלו אמהות ע"כ · וכן איתא בספרי פ' וזאת הברכה פסקא שנ"ב ע"ש · וכן איתא בסנהדרין דף פ"א ע"א אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ע"כ :

ד **אדיר** כינוי לאב · אגדת בראשית שבסוף ס' שתי ידות פ' ח"י כתב וז"ל · זש"ה והיה אדירו ממנו וגו' ראה היאך הקב"ה מחבב ומגדל את ישראל שתולה אבותיהם בהן שנ' והיה אדירו וגו' ואין אדירים אלא אבות שנ' לקדושים אשר בארץ המה ואדירי וגו' ע"כ :

ה **בי נשא** כינוי לאב · בתרא די"ב ע"ב ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשא ופירש"י ז"ל וז"ל דזבן ארעא וכו' קנה קרקע אצל שדה אביו ע"כ :

ו **שדים** כינוי לאב · ר"ב פי' ויחי וז"ל ודעת אנקלוס בשדים שירמוז לאב על שם שיזכיר פועל יורה כמו מתרגום שדי בימא עכ"ל :

מערכת אבילות ואבל

א **תאניה** כינוי לאבילות · המתרגם במגילת איכה סי' ב' תאניה ואניה· תרגם אבילותא ואניותא :

ב **עצב** כינוי לאבילות · ב"ר פ' ל"ב סי' יו"ד וז"ל שבעת ימים נתאבל הקב"ה על עולמו קודם שיבוא מבול לעולם מאי טעמא ויתעצב. אל לבו ואין עציבה אלא אבילות שני נעצב המלך על בנו עכ"ל · וכן איתא בירושלמי פ"ב דברכות סוף הלכה ז׳. ע"ש :

ג **כעס** כינוי לאבילות · מוהרי"ט ז"ל בס' פורת יוסף דל"ה ע"ב וז"ל וחז"ל. נשתמשו בלשון כעס על ענין האבל וסיגון אמרו כל הכועס .אם כיה הוא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מיעקב הנה קראו אנחתו ויגונו· על יוסף כעס וכו' ע"ש :

ד **ימים** כינוי לז' ימי אבילות · ב"ר פ"ס סי' י"ב וז"ל · תשב הנערה אתנו· ימים · אלו ז' ימי אבילות ע"כ :

ה **סר** כינוי לאבילות · ש"ר פ"ב וז"ל אר"י מהו כי סר לראות · אמר הקב"ה· סר וזעף הוא זה לראות בצער של ישראל וכו' · ופי' הרב מ"כ ז"ל· סר וזעף אבל וחפוי ופסוק הוא במלכים א' ך' עכ"ל :

ו **אובד** כינוי לאבל · המתרגם במשלי סי' ל"א תנו שכר לאובד תרגם הבון שיכרא לאבילי וכו' :

ז **אוי** כינוי לאבילות · מכלול יופי פ' חקת וז"ל אוי לך מואב היא מלת. קריאת הצער והאבל וכו' :

ח **אנינות** כינוי לאבל · מכלול יופי פ' בהעלותך ויהי העם כמתאוננים· יש מפרשים ענין אד ואבל :

ט **און** כינוי לאבל · הראב"ע בפי' וישלח וז"ל בן אוני · בן אבלי · וכן לחם· אונים · לא אכלתי באוני עכ"ל :

יוד **לויתן** כינוי לאבל · הראב"ע בפי' לאיוב סי' ג' ע"פ העתידים עורר לויתן וז"ל וכו"ן לויתן מקום מ"ם וענינו אבל ע"ש · וכן· פי' הרלב"ג שם לויתן אבלם ע"כ :

מערכת אומות העולם

א **פילגשים** כינוי לאוה"ע · מוהר"ש מריקאנטי ז"ל פ' וילא וז"ל · משל למלך שהיה לו פילגשים וכו' כך הקב"ה ברא לאוה"ע · בני ששים המה מלכות ושמנים פילגשים וגו' אלו האומות · אחת היא יונתי·

תמתי

תמתי זו כנסת ישראל ואלק הקב"ה לאוה"ע שדות וכרמים וכו' אבל ישראל נתן להם א"י וכו' לפי שהפרים בין בנה של מטרונה לבני הפילגשים וכו' ע"ש :

ב **המון** כינוי לאוה"ע · אגדת בראשית פ' יו"ד · וז"ל זש"ה טוב מעט לצדיק וגו' טובים ישראל לצדיקו של עולם דכתיב לא מרובכם וגו' והמון רשעים רבים משבעים אומות וכו' שנקראו המון שנאמר הוי המון עמים רבים ע"כ :

ג **ארזים** כינוי לאוה"ע · רבינו בחיי ז"ל פ' בשלח ע"פ וישאו בני ישראל את עיניהם וז"ל שהרי האומות נמשלו לארזים שנא' הנה אשור ארז בלבנון · וכתיב וישבר ה' את ארזי הלבנון ע"כ ע"ש :

ד **זאב · נמר · דוב · אריה** כינוי לאוה"ע · הרב כלי פ"ז בפי' לישעיה סי' י"א בפסוק וגר זאב וגו' וז"ל ואין רחוק שירמוז ג"כ אל האומות שכן נמשלו בדניאל קדמייתא כאריה וגו' ובזה מתיישב שהזכיר הפסוק כל אלה המלוקות זאב ונמר ודוב ואריה אך דברים ככתבן יהיו וזה וזה יתקיים המשל והנמשל עכל"ל ע"ש · ועמ"ש רש"י ז"ל בפירושו לירמיה סי' ה' וז"ל אריה מלכות בבל זאב מלכות מדי נמר מלכות יון וכו' ע"ש · וכ"כ הרב יפ"ת בש"ר פע"ו סי' ח' משם הרמב"ם בפי"ב מהל' מלכים הזאב ונמר כינוי לאוה"ע ע"ש :

ה **עוברים** כינוי לאוה"ע · ירושלמי סוף פרק ה' משביעית ולא אמרו העוברים אלו אוה"ע שעוברין מן העולם ע"כ :

מערכת איש

א **עולם** כינוי לאיש · תקוני הזוהר דק"ל ע"ב · ואיברין דב"נ כולהו איכון מסודרין על סדרי בראשית · ובג"ד אתקרי ב"נ עולם קטן · ומאן דאמליך להקב"ה ע"כ אבר ואבר כאלו אמליך ליה ע"כ עלמא וכו' · וכ"כ הרב מראית העין ז"ל בפ"ק דאבות משם ס' מילי דאבות על ג' דברים העולם עומד קאי על האדם שהוא עולם קטן ע"ש :

ב **גבר** כינוי לאיש · רד"ק ז"ל בשרשים שורש גבר · ונקרא האיש גבר לפי שיש לו גבורה על האשה · ובזוהר הזריע דמ"ח ע"א תאנא בכמה דרגין אתקרי בר נש · אדם · גבר · אנוש · איש · גדול שבכולם אדם משום דכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו · ע"ש באורך :

ג **אדם** כינוי לאיש · כרד״ק ז״ל בשרשים שורש אדם · ואדם יקרא על הפרט אדם כי יקריב מכם קרבן · ורש״י ז״ל בישעיה סי׳ מ״ד · כתפארת אדם · כמו איש :

ד **אנוש** כינוי לאיש · כרד״ק ז״ל בשרשים שורש אנוש · ופעמים פרט ואתה אנוש כערכי · וכן פירש״י ז״ל בתהלים סי׳ נ״ה · אנוש כערכי · איש חשוב כמוני :

ה **מתים** כינוי לאנשים · כרד״ק ז״ל בשרשים בשורש מתה · מתים יחרישו וגו׳ · מתי מספר וגו׳ · ענין המלה הזאת אנשים וכו׳ · וכן פי׳ רש״י ז״ל בחומש פ׳ וישלח · מתי מספר · אנשים מועטים :

ו **בן** כינוי לאיש · כרד״ק ז״ל בשרשים שורש בנה · ויצא בן במקום איש · כי בן מות הוא · איש מות · וכו׳ · וכן תרגם יב״ע ז״ל ארי גבר חייב קטול הוא :

ז **נתח** כינוי לאיש · יחזקאל סי׳ כ״ד · אסוף נתחיה אליה כל נתח טוב וגו׳ · תרגם יב״ע ז״ל · כנוש רברבהא לגוה כל גבר גיבר אימתן וכו׳ · וכן פירש״י ז״ל שם :

ח **עץ** כינוי לאיש · פרקי ר״א פ׳ א״ך וז״ל ר׳ זעירא אומר מפרי העץ · אין העץ הזה אלא אדם שנמשל כעץ שנ׳ כי האדם עץ השדה וגו׳ ע״ש · וטעם לדבר עמש״ל בענ׳ מלאך אות י״ב · וטעם אחר כתב הרד״ק ז״ל בפי׳ לס׳ תהלים סי׳ א׳ וז״ל והיה כעץ דמה האדם הטוב לעץ · שתול על פלגי מים שיהא שבע לעולם כך הוא ישמח לעולם בחלקו אם מעט ואם הרבה יאכל · עו״כ שם אשר פריו וכו׳ · כי האדם הטוב יקחו בני האדם פריו והוא שילמדו ממנו תורתו ומעשיו הטובים · ועלהו לא יבול שיחקו בכל דרכיו הטובים וכו׳ :

ט **פפי** כינוי לאיש · סוטה דמ״ב ע״ב · בר מאה פפי וחד כאנאי · ופירש בערוך אות הבי״ת אות ב״ן וז״ל מאה פפי וחד כאנאי · פי׳ שבאו מאה אנשים על אמו וכלב אחד עכ״ל · וכן פי׳ התוספות ע״ש :

יוד **מבעה** כינוי לאדם · קמא ד״ג ע״ב · רב אמר מבעה זה אדם · דכתיב אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיו ע״כ · ועיין מ״ש רש״י ז״ל · והריק״ש ז״ל בשיטתו היקרה למס׳ קמא כת״י שבידי כתב וז״ל מבעה זה אדם וכו׳ אפיק ליה בלשון מבעה דהיינו מבקש מחילה ללמדך שמלבד האזהרה דברים שיש באדם עוד יש בו שצריך לבקש מחילה · וכדתנן בסוף החובל אע״פ שהוא נותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו וכו׳ ואלו תנא אדם הוה משמע שהוא שוה לשאר המזיקים שאין בהם כי אם חיוב התשלומין בכל היזיקם עכ״ל ע״ש :

אם

מערכת אמת

א **אם** כינוי לאמת · רד"ק ז"ל בשרשים שורש אם · ויש שהוא כמו אמת · אם לא נכחד קימנו · ואם בריאה יברא ה' · באמת בריאה יברא ה' · אם ללצים הוא יליץ · באמת ללצים הוא יליץ :

ב **אבל** כינוי לאמת · רש"י ז"ל בעירובין ד"ל ע"ב · אמרו להן אבל · ופירש"י ז"ל אבל · אמת · וכן כתב רד"ק ז"ל בס' השרשים שורש אבל וז"ל. וענין שני אבל אשמים אנחנו · אבל אשה אלמנה אני · ענינו אמת ע"ש · וכן ת"א בפ' לך לך אבל שרה אשתך בקושטא וכו' :

ג **נכון · כן · לכן · בכן** כינוי לאמת · רד"ק ז"ל בשרשים שורש כון וז"ל · ושבתם אלי אל נכון · פירושו עם נכון · כלומר עם דבר אמת וכו' · כי בא שאול אל נכון · באמת · וכו' · לא כן אוילה לפניך · אם כנים אתם · כלומר נכונים ואמתיים · וכו' · ובא על המלה הזאת לנ"ד הפירות · לכן חי אני נאם ה' · לכן ישכב עמך הלילה · ויש שתפרש ינהם באמת שהם התחלת הדברים · ויש שתפרש אותם בעבור זה · וכו' · ובכן ראיתי רשעים קבורים · ויתכן לפרש זה ובאמת · ע"ש · וכן תרגם יב"ע ז"ל בקהלת ה' ובכן ראיתי רשעים ובקושטא חזית חייביא :

ד **קושט · תום** כינוי לאמת · רד"ק ז"ל בשורש קשט וז"ל · מפני קשט סלה · וכו' · תרגום אמת קושטא · ותרגום בתם לבבי בקשיטות לבי · עכ"ל :

ה **אמן · אמנם · אמונה** כינוי לאמת · רד"ק ז"ל בשורש אמן וז"ל אמן כן יעשה ה' · אמת יהיה זה וכן יעשה ה' · ואמר כל העם אמן · אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שיעבור על אחת מאלה וכו' · וגם אמנה אחותי בת אבי · אמת הוא וכו' · וכן אמנם ה' · וגו' · אל אמונה · ואמונה עניתי · וגו' · ענייכם אמת · ע"ש :

ו **יציב** כינוי לאמת · רש"י ז"ל בדניאל סי' ב' וז"ל מן יציב ידע אנא · באמת יודע אני · יציב דבר אמת וכלב · וכן פי' הרד"ק ז"ל יציב · אמת והדבר מוכרח וידוע :

ז **הצדא** כינוי לאמת · הראב"ע ז"ל בדניאל סי' ג' וז"ל הצדא · שאלה האמת הוא כזה · וכן פי' הרד"ק ז"ל שם וז"ל הצדא · יש מפרשים האמת לשון תמיהא ולא נדע לו חבר אבל לפי הענין יתפרש כך :

ח **איברא** כינוי לאמת · חולין דכ"ט ע"ב אמר ליה איברא חזינא ליה · ופירש"י ז"ל איברא · אמת אני רואה לראות וכו' :

ט **אבן** כינוי לאמת · בפי' וילא אבן יש ה' במקום הזה ת"א בקושטא הית יקרא דה' וכו' :

יוד **דעת** כינוי לאמת · מוהר"ם מריקאנטי ז"ל בפי' במות וז"ל דעת זו האמת ובדעת בוחן האדם האמת ע"כ :

יא **אך** כינוי לאמת · הרמב"ן ז"ל בפי' על התורה פי' אמור וז"ל וע"ד הפשט אך טעמו אכן לאמת הענין אכן נודע הדבר · אכן כאדם תמותון · אכן בעשור לחדש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין · יאמר באחד לחדש יום הדין אמנם בעשור לחדש יום כפורים ע"כ תענו את נפשותיכם וגו' וכן אך עלמי ובשרי אתה · אך מלך ישראל הוא · אך טוב לישראל אלהים לברי לבב · וככה פי' אך את שבתותי תשמרו הנה לויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם עכ"ל :

מערכת אור

א **זהב** כינוי לאור · תוספות בפי' הערל דע"ב ע"א ד"ה דלא ניצדור וכו' ה"ל וכתיב נמי מצפון זהב יאתה זהב לשון אורה כמו המריקין זהב (זכריה ד') וכן פי' מנחם ואף לפי המדרש כן הוא וכו' ע"ש :

ב **טוב** כינוי לאור · קמא דף לעולם יכנס אדם בכי טוב וילא בכי טוב בפי' ואתם לא תצאו וגו' ע"כ · ופ"רב"י ז"ל כי טוב ליבנא מעליי"א האור כי טוב כלומר טוב הוא לצאת בו ולהכנס בו מפני המזיקין והליסטים ע"כ :

מערכת ארץ

א **שער** כינוי לארץ · קדור עמודי שמים להגאון יעב"ץ ז"ל בפי' העקדה ע"פ וירם זרעך את שער אויביו וז"ל שער נקראת כל הארץ שער ע"ש כניסתה שהוא שער הארץ · לפי שבכניסתה היא חזקה ובצורה בהרים ועמי מצלות שהם מנעוליה וכו' ע"ש :

ב **תבל · אדמה · ארקא** כינוי לארץ · ב"ר פי"ג סי' י"ב וז"ל ד' שמות נקראו לארץ כנגד ד' התקופותיה ארץ תבל אדמה ארקא · ארץ כנגד תקופת ניסן שהיא מרילה את פירותיה · תבל כנגד התקופת תמוז שהיא מתבלת את פירותיה · אדמה כנגד תקופת תשרי שהארץ עשויה בולין של אדמה · ארקא כנגד תקופת טבת שהיא מורקת את פירותיה עכ"ל · וע"ש להרב יפ"ת ז"ל במציא רחיה לשמות הללו :

חרבה

ג **חרבה · יבשה · ראשית · גיא · שדה · חלד** כינוי לארץ

ספרי והביאו הרב יפ״ת בב״ר פי״ג סי״ב וז״ל א״ר אלכסנדרי ומהו בתבל ארצו ומכאן דעשרה שמות יש לארץ · ארץ · אדמה · חרבה · יבשה · ארקא · תבל · חלד · ראשית · גיא · שדה :

מערכת ארץ ישראל

א **במה** כינוי לא״י · רש״י ז״ל ביחזקאל סי׳ ל״ו ובמות עולם למורשה וגו׳ · פירש״י ז״ל ובמות עולם ארץ ישראל שהוא גובה וכוי של עולם · וכן פי׳ הרב מלודת דוד ז״ל · ובמות עולם גבהות עולם היא א״י הגבוה מכל הארצות וכו׳ :

ב **כנה** כינוי לא״י · רד״ק ז״ל בשרשים שורש כון וכנה אשר נטעה ימינך · ר״ל א״י ע״ד מכון לשבתך פעלת ה׳ וגו׳ · ואמר בו לשון נטיעה כמו שמלאכו ויטע אהלי אפדנו · ועוד שהמשיל אותה לגפן במזמור וכו׳ :

ג **ארץ** כינוי לא״י · תענית דף יו״ד ת״ר ארץ ישראל בותה תחלה וכל העולם כולו לבסוף · שכ׳ הנותן מטר ע״פ ארץ וגו׳ · ופירש״י ז״ל · על פני ארץ · ארץ ישראל · ועמ״ש במע׳ הו״ל אות ג׳ :

ד **ארץ החיים** כינוי לא״י · כתובות פי״ג דקי״א א״ר אלעזר מתים שבחו״ל אינם חיים שכ׳ ונתתי צבי בארץ חיים · ארץ שצביוני בה מתיה חיים · שאין צביוני בה אין מתיה חיים · ובס׳ השרשים לרד״ק ז״ל בורש חיה · ונתתי צבי בארץ חיים · אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים פירשו בהם א״י נקראת ארץ החיים · כמו שנקראת ארץ צבי :

ה **משכן** כינוי לא״י · ומדרש שיר השירים רבה ע״פ משכני אחריך נרוצה · ר׳ יוחנן אמר מונה שהשכנתנו לארץ טובה ורחבה · אחריך נרוצה לארעא טבתא דאתקריאת משכנותא · וכתב הרב מ״כ ז״ל ונקרא א״י כן על שהוא עיקר משכן המלך הקב״ה ודרשו מקיפיה לריסיה אחריך נרוצה למקום משכנותיך :

ו **גבול** כינוי לא״י · ס׳ הערוך ערך גבול כל ארץ ישראל קרוי גבולין לבד מירושלם :

ז **אדמה** כינוי לא״י · ברכות פ״א ד״ח ע״א · אמרו לו לר׳ יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וגו׳ על האדמה כתיב אבל

אבל בח״ל לא · כיון דאמרי ליה מקדמי וכו׳ · ובזוהר חדש בתקונים ד״ע ע״ב דפוס שאלוניקי כתב וז״ל ורבים מישיני אדמת עפר וגו׳ מאי אדמת עפר אלא אדמת דהיא עפר ודא היא ארעא דישראל דאיקרי אדמת עפר ע״כ :

ח **אוהל** כינוי לא״י · שנ׳ מה טובו אהליך יעקב · ות״א מה טבא ארעך יעקב · וכן פירש״י ז״ל שם · דבר אחר · מה טובו אהליך · מה טובי אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליכם :

ט **מנוחה** כינוי לא״י · רש״י ז״ל בפי׳ לתהלים סי׳ צ״ה · אל מנוחתי לארץ ישראל ולירושלם אשר קראתים מנוחה שנ׳ זאת מנוחתי עדי עד · וכן פי׳ הרב מצודת דוד שם מנוחתי זה א״י · ובספרי פ׳ דברים כת׳ וז״ל אחד עשר יום מחורב וגו׳ ר״י אומר אלו זכו ישראל לשלשת ימים היו נכנסים לארץ שנ׳ וארון ברית ה׳ וגו׳ לתור להם מנוחה ואין מנוחה אלא א״י שנ׳ כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וגו׳ ע״כ :

יוד **חמדה** כינוי לא״י · דברים רבה ריש פ׳ ואתחנן · מהו ותמס כעש חמודו כל חמדה שהיה מתאוה משה ליכנס לארץ · המסו אותו כעש הזה שנכנס לכלים ומרקיבן · ואין חמודו אלא א״י · כענין שנאמר ואתן לך ארץ חמדה :

יא **תבל** כינוי לא״י · ילקוט משלי רמז תתקמ״ג · משחקת בתבל ארצו · רשב״י אומר תבל זו ארצו · ולמה נקרא שמה תבל · שהיא מתובלת מכל ארצו · שכל הארצות מה שיש בזו אין בזו · אבל א״י אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה :

יב **חיים** כינוי לא״י · אבות דרבי נתן פרק ל״ד · עשרה נקראו חיים · הקב״ה שנ׳ וה׳ אלהים אמת הוא אלהים חיים · תורה נקראת חיים שנ׳ עץ חיים היא למחזיקים בה · ישראל נקראו חיים שנ׳ ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כולכם היום · צדיק נקרא חיים שנ׳ פרי צדיק עץ חיים · גן עדן נקרא חיים שנ׳ ועץ החיים בתוך הגן · ארץ ישראל נקראת חיים שנאמר ונתתי צבי בארץ החיים · ירושלם נקראת חיים שנאמר אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים · גמילות חסדים נקרא חיים שנ׳ כי טוב חסדך מחיים · חכם נקרא חיים שנא׳ תורת חכם מקור חיים · מים נקראו חיים שנ׳ ביום ההוא יצאו מים חיים וגו׳ :

יג **צבי** כינוי לא״י · כתובות פי״ג דקי״ב · א״ר חסדא מ״ד ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי · למה נמשלה א״י לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף א״י אינה מחזקת פירותיה · ד״א מה צבי זה קל מכל

החיות

היות · אף א״י קלה מכל הארצות לגדל פרותיה · ורד״ק ז״ל בשורש לבה כתב · ומזה נקראת א״י לבי וכו׳ לפי שהיא ארץ חפץ :

יד **מדינה** כינוי לא״י · רש״י ז״ל ריש פ״ד דר״ה · ובפ״ג דסוכה דמ״א ע״א · ובכמה דוכתי · והרמב״ם ז״ל אומר שמדינה שם לכל ערי ישראל · מלבד ירושלם · ע״ש :

טו **חלד** כינוי לא״י · ויקרא רבה פ״ג · ממתים מחלד · אלו שלא נטלו חלק בארץ · ופי׳ הרב מ״כ ז״ל · שלא נטלו וכו׳ · דרש מחלד כלומר מן החלד שפירושו עולם · כלומר היו נדחין מארץ ישראל שהיא עיקר העולם כולו :

טז **מחנה** כינוי לא״י · במדב״ר פ״ז · מן המחנה · זו ארץ ישראל ששם השכינה חונה :

יז **נחשת** כינוי לא״י · ש״ר פמ״ט · ונחשת · זו א״י שני ומהרריה תחצוב נחשת :

יח **עוז** כינוי לא״י · מדרש תהלים סי׳ כ״ח · ד״א אין עוז אלא ארץ ישראל שני ויתן לשבי עוזו :

יט **כרמל** כינוי לא״י · רש״י ז״ל בישעיה סי׳ ל״ב ולדקה בכרמל תשב · היא א״י שתהא באותן הימים ככרמל · וכן פי׳ שם מצודת דוד בכרמל בא״י שתהיה וכו׳ :

ד **לבנון** כינוי לא״י · רד״ק ז״ל בשרשים שורש חתת · וז״ל כי חמס לבנון יכסיך · אמר למלך בבל החמס שעשית ללבנון שהוא א״י · יכסה אותך וכו׳ · ע״ש · וכן פי׳ מצודת ציון בחבקוק סי׳ ב׳ · כי חמס לבנון יכסך · כן נקרא א״י כמ״ש ההר הטוב הזה והלבנון · וכן פי׳ שם מצודת דוד כי חמס לבנון · החמס שעשית ללבנון שהוא א״י וכו׳ :

כא **גברת** כינוי לא״י · זוה״ק פ׳ ואתחנן דף רס״ו ע״א · וארץ ישראל גבירתה אקרי ועל הא׳ כתיב תחת שלוש רגזה ארץ :

כב **פת חרבה** כינוי לא״י · ילקוט משלי רמז תתקכ״ו · טוב פת חרבה וגו׳ · א״ר יוחנן טוב פת חרבה זו ארץ ישראל · שאם אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה זוכה לעוה״ב · מבית מלא זבחי ריב · זו חוצה לארץ · שהיא מליאה חמסים וגזלות :

כג **לב** כינוי לא״י · ס׳ טוב הארץ דף י״ג ע״א ב׳ · וז״ל · והענין כי א״י היא לב העולם כי היא שער השמים כנז״ל · וכמו שמהלב שהוא

מקור

מקור החיים יתחלק ויתפשט החיות לכל איברי הגוף · כן בהיות א"י בריאה בצדיקים היושבים בה · יתפשט הבריאות לכל יושבי העולם בכלל וכו' · עד · וש"ה · "שמח "צדיק "בה' ר"ת צבי · שע"י שהצדיק שמח בה' ממש שעושה יחוד של מעלה · וחשק בו · מתוך אהבה · ויתהללו כל ישרי לב · ר"ל ויתהללו כל חולה לארץ ויאמרו זה הוא דרכי ישרים של ארץ ישראל הנקרא לב כנ"ל וכו' ע"ש :

כד **ראש** כינוי לא"י · ילקוט חדש ערך גלות אות מ"ג · וז"ל הנה כתיב וכו' כי מצרים היא צואר לאנדרטי של מלכיות · היפך צואר הקודש שהוא אברהם · הנה היה הכל זה לעומת זה כשם שנתעלו ישראל בצאתם ממצרים מתחת יד שליטת ראש הקליפות ממצרים שהוא הצואר · לעלות לא"י שהוא ראש עפרות תבל · אבל על זה אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה · ונתנה כמו נרדי נתן ריחו שהוא כמו עזב · הכי נמי אמרו נעזוב את ראש עפרות תבל ונשובה למצרים לראש האנדרטי וכו' ע"ש :

כה **כרם** כינוי לא"י · מדרש חזית ע"פ כרם היה לשלמה · ד"א כרם אלו ישראל שנ' ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וגו' · וכתב הרב יפה קול וז"ל ס"ג ד"א כרם זו ארץ ישראל שנ' ואביא אתכם וגו' · לשלמה למלך שהשלום שלו וכו' · ופירושו דדריש כרם על א"י דנקראת כרמל · ולשלמה להקב"ה שארץ זו מיוחדת לו וכו' ע"ש :

כו **טבור** כינוי לא"י · תנחומא פ' קדושים · דבר אחר נטעתי בהן כל עץ פרי · כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש · כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם · שנ' יושבי על טבור הארץ :

כז **לפני ה'** כינוי לא"י · מצודת דוד יונה סי' א' · וז"ל לברוח תרשישה · חוץ לארץ מקום שאין הנבואה שורה וכו' · וז"ש מלפני ה' · ור"ל מהמקום שהוא לפני ה' · והוא ארץ ישראל שהוא מקום קבול הנבואה וכו' :

כח **לאמר** כינוי לא"י · זוהר פ' נח דף ס"ן ע"א וז"ל ת"ח מה כתיב ביה בנח ויקרא את שמו נח לאמר וגו' · רזא דקב"ה קרא ליה לנח כייהא דארעא · לאמר · מאי לאמר אלא אתר דא קרי ליה נח ומאן איהו ארעא קדישא לאמר וגו' ע"ש · ובדף ס' ע"א א"ר יצחק לאמר דא ארעא קדישא · ע"ש :

כט **בית ה'** כינוי לא"י · חולין דצ"ב ע"א · חומר שעורים ולתך שעורים · אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם · ואיני יודע אם שלשים כאן וט"ו בא"י · ואם שלשים בא"י וט"ו כאן · כשהוא אומר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל היוצר · הוי אומר שלשים בא"י וט"ו

כאן

כאן · ע"כ · ופירש"י ז"ל בית ה' · בארץ ישראל · גם בס' כפתור ופרח פרק י"ד דמ"ח ע"א הביא דרז"ל אלו וכתב נמצא מכאן שא"י נקראת בית ה' ע"ש :

ל **ארץ הדרום** כינוי לא"י · ר' בחיי ז"ל פ' תרומה ע"פ ומלקחיה ומחתותיה ונק' א"י ארץ הדרום לפי שהיא מונחת באמצע המקומות באמצע האקלים מז' אקלימים שהעולם נחלק בהם והיא ממוזג יותר מקור וחום ומוכנת לקבל המושכלות וזהו שדרשו רז"ל וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת א"י ואין חכמה וכו' ע"ש :

לא **הר** כינוי לא"י · רד"ק ז"ל בפי' לישעיה סי' ס"ה בפי' זאב וטלה וגו' וז"ל בכל הר קדשי · והיא ארץ ישראל ע"כ · וכן פי' הראב"ע ז"ל שם :

לב **אשה** כינוי לא"י · ס' הכוונות דמ"ה ע"ב והובא בילקוט חדש ערך א"י אות ע"ג וז"ל בקילור · יוסף לא נקבר גופו בא"י היינו לפי שהוציא טיפת ש"ז בדבר המצריה וכו' נקברו עצמותיו בא"י · ומשה שלא הוציא שום טיפה לבטלה מ"מ מאחר שבקנין גמור לקח האשה הכושית וכו' לכן לא נקברו אפי' עצמותיו בארץ ויעקב שלא רצה כלל לקחת את המצרית פלגש עמו זכה שנקבר גופו בא"י והכל משום שא"י נקראת אשה יראת ה' עכ"ל · ועיין בס' מכתב לחזקיהו שבסוף ס' בגדי אהרן פרץ ז"ל בדי"ע ע"ג במ' לגטין ד"ן שכתב שידוע שא"י וירושלים וציון וישראל קורא אותם הנביא בשם אשה כמה פעמים כמ"ש עניה סוערה וגו' רני עקרה וגו' כי כאשה עזובה וגו' ע"ש :

לג **עולם** כינוי לא"י · קרבן מנחה די"ד ע"ב אות קי"ז וז"ל מן העולם היינו מא"י שכן דרך רז"ל לקרוא א"י עולם כמו כזעזעה העולם ת' פרסה · וכן כל אותם פורעניות שבאים לעולם דתנן במס' אבות עכ"ל ע"ש :

לד **שושן** כינוי לא"י · רמ"א ז"ל בס' מחיר יין דכ"ב ע"א וז"ל ואמר שהיהודים שבשושן זה עשו · כי כמו שהעולם בכללו נקרא שושן הבירה הגדולה כן ארץ ישראל נקראת שושן סתם כי היא יפה נוף משוש כל הארץ וגו' ע"ש :

לה **תמיד** כינוי לא"י · ליקוטי מוהר"ן דפוס אוסטראהא דכ"ב ע"א וז"ל בקשו פניו תמיד ע"י צדקה של א"י כמובא במדרש אין בקשת פנים אלא צדקה כמ"ש צדק לפניו יהלך ואין תמיד אלא א"י כמ"ש תמיד עיני ה"א בה עכ"ל :

לו **כלה** כינוי לא"י · ילקוט חדש ערך א"י אות ע"ו משם מגלה עמוקות · ארץ ישראל נקראת כלה · וכשם שא"י נתקדשה בעשרה קדושות

לכן

לבן נשרה פעמים כלה בשיר השירים ע״כ · והוא בש׳ מגלה עמוקות אופן
ל״ו ע״ש שהאריך :

לז **קנין** כינוי לא״י · ילקוט פ׳ בשלח רמז רנ״ב · ד׳ נקראו קנין · ישראל נקרא קנין שנ׳ עם זו קנית · ארץ ישראל נקראת קנין שנ׳ הר זה קנתה ימינו · אברהם נקרא קנין · שנ׳ ברוך אברם לאל עליון קונה שמים והארץ · התורה נקראת קנין · שנ׳ ה׳ קנני ראשית דרכו · יבואו ישראל שנקראו קנין · לארץ שנקראת קנין · ויבנו בהמ״ק שנקרא קנין · בזכות התורה שנקראת קנין · לכך נאמר עם זו קנית · ובברייתא דאבות · חמשה קנינים קנה לו הקב״ה בעולמו · תורה · שמים וארץ · אברהם · ישראל · בית המקדש · ע״ש :

לח **נחלה** כינוי לא״י · ילקוט פ׳ בשלח רמז רנ״ג · ד׳ נקראו נחלה · ישראל נקראו נחלה שנ׳ והם עמך ונחלתך · ארץ ישראל נקראת נחלה שנ׳ בארץ אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה · בית המקדש נקרא נחלה שנ׳ בהר נחלתך · התורה נקראת נחלה שנא׳ וממתנה נחליאל · אמר הקב״ה יבואו ישראל שנקראו נחלה · לארץ שנקראת נחלה · ויבנו בהמ״ק שנקרא נחלה · בזכות התורה שנקראת נחלה · ובזוה״ק פ׳ ויקרא דף קט״ו ע״א · מאן נחלת ה׳ · דא ארץ החיים · והכי קרא לה לא״י וכו׳ דוד מלכא קרי לה נחלת ה׳ · דכתיב כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ וגו׳ :

לט **מטה** כינוי לא״י · יבמות פי״ב דק״ה ע״ב · המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנ׳ והיו עיני ולבי שם כל הימים · ופירש״י ז״ל עיניו למטה כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא דכתיב והיו עיני ולבי שם :

מ **קרן** כינוי לא״י · קובה דמ״ע ע״א · אשירה נא לידידי וגו׳ בקרן בן שמן וגו׳ · פירש״י ז״ל כרם היה לידידי בקרן בן שמן · בארץ ישראל זוית שבמגנה מכל הארצות · וכן פי׳ הרד״ק ז״ל בישעיה סי׳ ה׳ · כרם היה לידידי בקרן בן שמן · כתרגומו בטור רם בארעא שמינה · וקרא ארץ ישראל קרן לפי שהיא גבוהה מכל הארצות והקרן גבוה מכל הגוף · וכו׳ :

מא **בן שמן** כינוי לא״י · רד״ק ז״ל בישעיה סי׳ ה׳ · כרם היה לידידי בקרן בן שמן · כתרגומו בטור רם בארעא שמינה · וכו׳ · וקורא א״י בן שמן כמו שנא׳ עליה ארץ זבת חלב ודבש וגו׳ ע״ש · ועמ״ש לעיל באות הקודש :

לחם

מערכת אשה

א **לחם** כינוי לאשה · רש"י ז"ל בחומש בפ' וישב · כי אם הלחם אשר הוא אוכל · היא אשתו · אלא שדבר לשון נקיה · ובב"ר פ' פ"ו · כי אם הלחם וגו' · לשון נקי · ופי' מ"כ ז"ל · לשון נקי · כלפי אשתו אמר כן וכו' · ובש"ר פ"א למה זה עזבתן את האיש וגו' · שמא ישא אחת מכם ואין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה ודומה לו כי אם הלחם אשר הוא אוכל ע"כ :

ב **ריחים** כינוי לאשה · קדושין פרק א' דף כ"ט ע"ב · א"ר יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה · ר"י אמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה · וכן מתבאר מלשון הבעה"ט בפ' כי תצא אשתו אשר לקח וקמיך ליה לא יחבול לומר לא יחבול אשתו בתשמיש המטה וכ"כ בעלי התוס' בס' דעת זקנים בפ' בראשית ע"פ ימשול בך וז"ל ואשה נקראת ריחים כדכתיב ויהי טוחן בבית האסורים כדדרים בסוטה וכתיב תטחן לאחר אשת וגו' ע"ש :

ג **לו** כינוי לאשה · כתובות פ"ו דס"ז · די מחסורו אשר יחסר לו · די מחסורו · זה הבית · אשר יחסר · זו מטה ושלחן · לו · זו אשה · וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו :

ד **אויב** כינוי לאשה · ב"ר פנ"ד · ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו · ר' יוחנן אמר זו אשתו · שנ' אויבי איש אנשי ביתו · וכתב מהר"ש יפה ז"ל · זו אשתו ואע"פ שאהבת האשה לבעלה גדולה כדכתיב ואל אישך תשוקתך וגו' · מ"מ היא אויבת לו כי אין אהבתה אלא לתועלתה וכו' ע"ש :

ה **יונה** כינוי לאשה · ברכות פ"ט דף נ"ו ע"א · חזאי תרתי יוני דפרחן · אמר ליה תרתי נשי מגרשת · ופירש"י ז"ל · תרתי נשי מגרשת · שאשתו של אדם קרויה יונה דכתיב יונתי תמתי :

ו **כוס** כינוי לאשה · פ"ב דנדרים דף כ' · לא ישתה אדם בכוס זה וכו' · אמר רבינא לא נצרכה אלא דאפי' שתי נשיו · ופי' ר"ן ז"ל לא ישתה וכו' · שבשעה שמזקק עם אשתו לא יתן עיניו באשה אחרת וכו' · ובגטין פרק תשיעי דף צ' · תניא היה ר' מאיר אומר · כשם שיש דעות במאכל · כך יש דעות בנשים · יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו · וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא וכו' · וע"ל אות י"א · ובויקרא רבה פי"ב כי יתן בכוס עינו בכיס כתיב לשון נקי הוא כדכתיב כיס אחד יהיה לכולנו :

ז **רע** כינוי לאשה · יבמות פ"ד דל"ז · תניא ראב"י אומר· לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על ריעך רעה · וכן איתא בגטין ד"ץ ע"א ע"ש :

ח **דרך** כינוי לאשה · הכתובות פ' כה · ילפתו ארחות דרכם · אין דרכם אלא אשה · כמד"א כי דרך נשים לי · ע"ש :

ט **אבידה** כינוי לאשה · פר"ק דקדושין דף ב' ע"ב · תניא ר"ש אומר מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתיב כי תלקח אשה לאיש · מפני שדרכו של איש לחזור וכו · משל לאדם שאבדה לו אבידה · מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א · משל לאדם וכו' · משום שנלקחה הצלע ממנו בלי ידיעה בתוך התרדמה קרי ליה אבידה וכו' · וכ"כ בס' המפואר פ"ו בענין חבור האדם אל אשתו · בעל האבדה מחזר וכו' · פירוש האבדה היא האשה · ובעל האבדה הוא האיש וכו' :

יוד **בגד** כינוי לאשה · סנהדרין פי"א דל"ג · ויהושע היה לבוש בגדים צואים · וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים · אלא מלמד שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן · וכן תרגם יב"ע ז"ל בגדים צואים נשים דלא כשרן :

יא **קנקן** כינוי לאשה · תקוני הזוהר תקון פ"ה דף ע"ב ע"ב · וקנקן דבר נש דא אתתא · ואיהו כוס הכי צריכה שטיפה והדחה אם היא כוס דברכה ועלה אתמר להביא ברכה אל ביתך · ואם לאו אתקריאת כוס התרעלה · וכו' :

יב **אוצר** כינוי לאשה · ברכות פ"ט דף ס"א · מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבנין אוצר · מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל את הפירות · אף אשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד · והרב ראש דוד בפ' קדושים דפ"ג ע"ד כתב כי הן האדם בעשותו תרי"ך מצות שהם תרי"ג דאורייתא וז' דרבנן הנה שכרו כת"ר עולמות · ואז"ל דהנשים פלגן בהדייהו וכו' והקב"ה בחסדו אחר שלוקח הצדיק ש"י עולמות שלו הקב"ה נותן לו בתורת נחלה ש"י עולמות אחרים וזהו להנחיל אוהבי י"ש וכו' בתורת נחלה ולא מן הדין מאחר שאוצרותיהם שהם נשיהם וכו' אמלא · א"כ בצרי מחלקו ש"י ואני מנחילם לו וכו' ע"ש :

יג **רגל** כינוי לאשה · זוהר פ' ויצא דף קי"ב ע"ב ודקי"ג ע"א · ומאן דאמר רגלי דא אתתיה · דקב"ה שדר שכינתיה עמה ונטר לה תדיר וכו' ובגין כך רגלי חסידיו ישמור ודא היא אתתיה · דכתיב ואבימלך לא קרב אליה וכ"כ בהגהות הזוהר שם בדפוס ליוורנו · האשה קרויה רגליו של איש :

חבך

יד החשך כינוי לאשה · זוהר בראשית דף כ"ג ע"א · מה אדם ותדעהו · מה את בעי למברי אדם · ותדעהו דעתיד למחטי קמך באתתא דיליה דאיהי חשך · דאור איהו דכורא · חשך נוקבא וכו' :

טו כרם כינוי לאשה · ס' חושב מחשבות מאמר תורה מן השמים פ' הלא ס' ק"ע · וז"ל לא תזרע · ממש בזרע · כרמך · שהיא אשתך כגפן פוריה · כלאים · שתשתה בכוס זה וכו' · פן תקדש שתוקד אש ויתחייב שריפה וכו' · ותבואת הכרם · שהוא הבן הנולד מהזרע הרע אשתך הנקראת כרם וכו' ע"ש וכן תרגם יב"ע ז"ל בפ' חקת · נעברה נא בארצך לא נעבור בשדה ובכרם נעיבר כדין בארעך לא נשרגגא בתולן ולא נאנוס אריסן וכו' :

טז לאמר כינוי לאשה · זוהר פ' נח דף ס' ע"א · כתיב ויקרא את שמו נח לאמר זה וגו' · מאי הכא לאמר · ומאי זה · אלא לאמר דא אתתא · זה דא צדיק · ובילקוט סוף פ' בראשית · ויצו ה"א על האדם · אדם נצטוה שלא יאכל אבל האשה לא נצטוותה · א"ל ומאמר הכתוב על האדם לאמר · מהו לאמר · לאיבריו · ומאן נבראת · מצלעותיו :

יז שמחת לב כינוי לאשה · שבת פרק כ"ג דף קנ"ב · הדרת פנים זקן · שמחת לב אשה וכו' :

יח בהמה כינוי לאשה · כתובות פ"ה דף ס"ג · בענין ר' עקיבא ז"ל · כי אתא וכו' · שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה · א"ל שיבבתא שאילי מאני לבוש ואיכסאי · אמרה להו יודע צדיק נפש בהמתו וכו' :

יט מלך כינוי לאשה · זוהר פ' חיי שרה דקכ"ב ע"א מלך לשדה נעבד וגו' ד"א מלך דא אשה יראת ה' היא תתהלל · לשדה נעבד דא אשה זרה כד"א לשמרך מאשה זרה וגו' ע"ש :

כ שדה כינוי לאשה · עיין בשלה הקודש · ובזוהר בראשית דף כ"ד ע"ב · בשדה דא אתתא כד"א כי בשדה מצאה · וקין קני על נוקבא יתירה דאתילידת עם הבל דכתיב ותוסף ללדת וגו' · וכן איתא בתקונים תקון ס"ט דקי"ג ע"א ע"ש · ובילקוט פ' בראשית · ויהי בהיותם בשדה זו אשה שנמשלה לשדה · וכתב המפרש שם זו אשה וכו' · הענין מבואר להיותה פתוחה לכל כשדה · ויולדת כצמח השדה · ובפ"ק דכתובות דף ב' בתוספות ד"ה מגלא אגלה ליה נסתחפה שדהו כתבו דהאשה היא שדה של הבעל וכו' ע"ש :

כא איש כינוי גם לאשה · רד"ק ז"ל בשורש איש · מכה איש ומת · אשרי איש ירא את ה' · אשרי האיש אשר לא הלך · כולל זכר ונקבה איש ואשה ע"ש · ובתוס' פר"ק דע"ז די"ט ד"ה אשרי איש וגו' · דאיש משמע למעוטי אשה · והאיש משמע למעוטי איש אחר · וקצת קשה על הרב לוית חן בפ"א

בפ"א מהלכות הס' שכתב והחתיו אינו שמזלו הזכרים לבד וכו' · ואחר המגה"ך זה אינו כי לפעמים מזלת אינו כוללת זכר ונקבה וכמ"ש רד"ק ז"ל · ועמש"ה קרבן חגיגה דכ"ה ע"ב :

כב **תבה** כינוי לאשה · ב"ר פרשת פ' ופ' ע"ו · ויקם בלילה הוא ויקח וגו' ודינה היכן היא נתונה בתיבה ונעל בפניה · אמר הרשע הזה עינו רעה היא · שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני וכו' אמר לו הקב"ה למנע מרעהו חסד · ומנעת מריעך חסד וכו' דאילו אתנסיבת לגברא לא זינתה וכו' ע"ש :

כג **חיק** כינוי לאשה · מצודת דוד בפי' למיכה סי' ז' משוכבת חיקך · מאשתך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל תדבר דבר שראוי להסתיר כי גם היא תגלה ומפורך :

כד **נבל** כינוי לאשה · יבמות פ"ו דס"ג ע"ב · בגוי נבל אכעיסם א"ר חנן בר רבא זו אשה רעה וכתובתה מרובה · ובתקוני הזוהר דקנ"א ע"ב · ועוד לא תלין נבלתו על העץ · דא ת"ח · נבלתו דא בת עם הארץ · דאיהי ריחבא דאם אנת תליא לה ביה או קוברה או קוברתו וכו' ואתתא דא לאו אקרי זוגא ויחודא דיליה וכו' · ומהרש"א ז"ל בפי' ליבמות שם כתב בגוי נבל וגו' ונקראת נבל שהי' כאחת הנבלות תדברי וגו' :

כה **לץ** כינוי לאשה · יבמות דס"ג ע"ב · אמר רבה אשה רעה מצוה לגרשה דכתיב גרש לץ ויצא מדון וגו' · ופי' המהרש"א בח"א גרש לץ וגו' היא האשה רעה וכו' :

כו **רעה** כינוי לאשה · יבמות דס"ג ע"ב · הנני מביא רעה אשר לא יוכלו וגו' א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זו אשה רעה וכתובתה מרובה :

כז **בית** כינוי לאשה · יבמות פ"ו דס"ב ע"ב · א"ר תנחום א"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה וכו' דכתיב ושמחת אתה וביתך · ופירש"י ז"ל ביתך אשה · ובסוטה דף מ"ד ע"א אחר ובנית ביתך · זו אשה · ובריש מסכת יומא רבי יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו · שנ' וכפר בעדו ובעד ביתו · ביתו זו אשתו :

כח **עזר** כינוי לאשה · יבמות שם · במערבא אמרי בלא תורה וכו' דכתיב האם אין עזרתי בי וגו' · ופירש"י ז"ל האם אין עזרתי בי · אשתי · דכתיב עזר כנגדו מיד תושיה נדחה ממנו שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח :

כט **אהל** כינוי לאשה · יבמות שם · רבא בר עולא אמר אף בלא שלום דכתיב וידעת כי שלום אהלך וגו' · ופירש"י ז"ל וידעת כי שלום אהלך

אהלך בזמן שיש לך אהל · ואין אהלו אלא אשתו שנ' שובו לכם לאהליכם · ובסנהדרין פ"א דף ק"ג ונגע לא יקרב באהליך · שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבוא מן הדרך :

ל **עצה** כינוי לאשה · איוב סי' ח"י · ילכו לעדי אונו ותשליכהו עצתו · ופירש"י ז"ל עצתו היא אשתו :

לא **צלע** כינוי לאשה · איוב סי' ח"י · ואיד נכון לצלעו · ופירש"י ז"ל לצלעו היא אשתו · ובסנהדרין פ"א דף ק"ז דרש רבא מ"ד כי אני לצלע נכון וגו' · ראויה היתה בת שבע וכו' לדוד מו' ימי בראשית אלא שבאת עליו במכאוב · וכ' המהרש"א ז"ל בח"א · כי אני לצלע וגו' · ע"כ קראה לצלע שהאשה בימי בראשית נבראת מן הצלע וכו' ע"ש · ובמציעא פ"ד דנ"ט ע"א ובצלעי שמחו ונאספו וגו' · אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין בשרי וכו' ופירש"י ז"ל ובצלעי בשביל אשתי זו שמתחלה הנאתי בה כמו ויבן ה' את הצלע :

לב **מצוא** כינוי לאשה · ברכות פ"א ד"ח ע"א · על זאת יתפלל וגו' לעת מצוא · א"ר חנינא לעת מצוא זו אשה שנ' מצא אשה מצא טוב · ע"ש · מצוא כינוי לכמה דברים · תורה · מיתה · קבורה · בית הכסא :

לג **שאר** כינוי לאשה · יבמות פ"ב דכ"ב ע"ב · כי אם לשארו וגו' · ואמר מר שארו זו אשתו · וכן פירש"י ז"ל שם · ובחומש כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו :

לד **מחמד** כינוי לאשה · רש"י ז"ל ביחזקאל סי' כ"ד · בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך · פירש"י ז"ל מחמד עיניך · אשתך כמו שהענין מוכיח בסופו · ובסנהדרין פ"ב דף כ"ב · וא"ר כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאלו חרב בית המקדש בימיו שנא' בן אדם הנני לוקח ממך מחמד עיניך וגו' · וכתיב ואדבר אל העם בבוקר ותמת אשתי בערב וכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד עיניכם :

לה **משכב** כינוי לאשה · שבת פ"ב דל"ב · בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך · ופירש"י ז"ל משכבך אשתך :

לו **כח** כינוי לאשה · זוהר פ' מקץ דקל"ו ע"ב · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך וגו' · ד"א בכחך דא היא אשה דקאמרן דאיהי הליה לאתתקפא בה בעלמא דין ובעלמא דאתי וכו' ע"ש :

לז **גפן** כינוי לאשה · ברכות פ"ט דנ"ז ע"א · הרואה גפן טעונה בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנ' אשתך כגפן פוריה · ובב"ר פע"ז וכן

האשה

האשה נקראת גפן שנ' אשתך כגפן פוריה ובס' המפואר קוף פרק ז' כתב אשתך כגפן פוריה · למה נמשלה אשה לגפן מה גפן פריה לברכה אף אשה כשרה פריה לברכה שנ' אצוק רוחי וגו' וברכתי על צאצאיך · ע"ש · ובס' מאה שערים ק"ה כתב נמשלה האשה וכו' מה גפן אינה מקבלת עליה הרכבה וכו' ע"ש :

לה **פקודה** כינוי לאשה · כד"ק ז"ל בשרשים שורש פקד · פקודתו יקח אחר · כלומר מה שהוא פקיד וממונה עליו והיא אשתו אחר מותו :

לט **אחת** כינוי לאשה · זוהר פ' תזריע דמ"ד ע"ב · ויקח אחת מצלעותיו · מהו אחת דא נוקבא דיליה כד"א אחת היא יונתי תמתי :

מ **העולם הזה** כינוי לאשה · זוהר תזריע שם · תמן תנינן כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכ"י שנ' גוזל אביו ואמו וגו' · כל הנהנה מן העוה"ז כלל דא איהו אינתו מאן דאתדבק באינתו למהני מנה ואע"ג דאיהי פנויה · ואהני מנה בלא ברכה · כאלו גוזל קב"ה וכ"י · מ"ט בגין דזווגא דילהון בשבע ברכות הוא וכו' :

מא **אלהי הנכר** כינוי לנשים · זוהר פ' וישלח דקע"ג ע"א · ר' יצחק אמר הסירו את אלהי הנכר אלין שאר נשין דהוו מיתי בגווייהו וכל נזמין דילהון וע"ד כתיב ויתנו ליעקב את אלהי הנכר אלין נשין וכל נזמין וכו' ע"ש :

מב **מגדים** כינוי לנשים · ערובין פ"ב · דכ"א ע"ב דרש רבא מ"ד הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא · ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן · לבין אחר שאוגדות פתחיהן לבעליהן · ע"כ · ופירש"י ז"ל שאוגדות קושרות פתחן כלומר לבעליהן שאינן נבעלות לאחרים · אוגדות לשון אגודה · ל"א שמגידות פתחיהן כשרואה דם אומרת לבעלה ופורש הימנה · ע"כ :

מג **סוס** כינוי לאשה · תקוני הזוהר תקון ע' דקל"ד ע"א · ת"ח לאו למגנא אמרו קדמאין אין הרוכב טפלה לסוס אלא הסוס טפלה לרוכב · דסוס איהו נוקבא · לרוכב דאיהו אדם · אם זכה וכו' · ובג"ד הוו אמרי מארי מתניתין ינלא או מולא · לזמנין תברת קוסיא דאתגלאה ואפיל לרוכבו תחותה דא אתתא בישא וכו' :

מד **דבר רע** כינוי לאשה · ע"ז פ"א ד"ך ע"א · ונשמרת מכל דבר רע · שלא יסתכל איש באשה נאה וכו' ע"ש :

מה **אדם** כינוי לאשה · כד"ק ז"ל בשרשים שורש אדם וקראו לנשים בלבד אדם · כתפארת אדם לשבת בית · ונפש אדם מן הנשים · וכן

תרגם

תרגם יב"ע ז"ל כתושבחתא איתתא דיתבא בביתא · וכנראה דאיסתוונתיה להרב כלות יעקב בקו' מע"ל ד"ב ע"ג לשון הרד"ק ז"ל ותרגום יב"ע הנ"ל שחשב שמלת אדם כוללת זכר ונקבה ולא מתאמרה על הנקבה לבד ולא על הזכר לבד · והרי רד"ק כתב בפי' וקראו לנשים בלבד אדם · וכן תרגם יב"ע · גם מה שהקשה שם על הרב פר"ד דדרש מלת האדם על הזכרים בלבד כבר השיגו הרב עין זוכר מע' ז' אות פ"ז ע"ש שהביא סמוכות לדברי הרב פ"ד ומדברי רז"ל · ובב"ר פכ"א היכן מלינו שנקראת חוה אדם כתפארת אדם לשבת בית · ועמ"ש הערוך אות אדם · ועמ"ש עוד בק' דברים אחדים בקו' אחורי תרעא דקפ"ב ע"א :

מו **נכאת** כינוי לאשה · סנהדרין פי"א דף ק"ד · ויראם את בית נכאתו וגו' אמר רב מאי בית נכאתו · אשתו השקתה עליהם · ופירש"י ז"ל · אשתו השקתה עליהם · היא עצמה מוזגת להם · והיינו בית נכאתו לשון מככה על שם צלע שנפתחה מן האדם וממנה נבראת האשה :

מז **ספינה** כינוי לאשה · אגדת בראשית הנדפס בסוף ס' שתי ידות · פרק ל"ד · ואברהם זקן וגו' · זש"ה אשת חיל וגו' כל העסק הזה נדרש בשרה וכו' · כיון שמתה שרה מיד קפלה עליו זקנה וכו' · משל לחובל גבור שהיה לו ספינה וכו' ובא עליו רוח קשה ונשברה ספינתו וכו' כך אברהם גבור וכו' ע"ש :

מח **פרי העץ** כינוי לאשה · זוהר בראשית דף ל"ה ע"ב · ומפרי העץ דא אתתא לא תאכל מנהו בגין דכתי' רגליה יורדות מות וגו' :

מט **הגן** כינוי לאשה · זוהר בראשית דל"ה ע"ב · להשקות את הגן · הגן דא אתתא וכו' · ובמדב"ר פ"ג · גן נעול · אלו הבתולות · ובפרקי ר"א פי' א"ך אשר בתוך הגן · אשר בתוך האשה · ואין גן אלא האשה שנמשלה לגן שנ' גן נעול אחותי כלה מה הגנה זו כל מה שנזרעה היא צומחת ומוציאה כך האשה הזאת כל מה שנזרעה הרה ויולדת וכו' ע"ש :

נ **עץ חיים** כינוי לאשה · תקוני הזוהר תקון כ"ו דף ל"א ע"א · ובג"ד אוקמוה זכה עזר לא זכה כנגדו · דאסתלק מניה אתתא דאיהי עץ החיים דאתמר בה עץ חיים היא וגו' :

נא **ישגל** כינוי לאשה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש שגל · נצבה שגל לימינך וגו' · נקראת כן האשה על דרך המשכב כמו שהוא בכתוב · ישכבנה · ישגלנה וכו' :

נב **עגלה** כינוי לאשה · רש"י ז"ל בשופטים סי' י"ד · לולי חרשתם בעגלתי · משל הוא אילולופון בדקתון באתתי · ועי"ל אות כ"ו :

ויהי

נג **ויהי** כינוי לאשה · שבת פרק כ"ג דף קנ"ב · כי הוא אמר ויהי · זו אשה הוא צוה ויעמוד · אלו הבנים :

נד **חמודה** כינוי לאשה · ש"ר פרשה ג' · בקש נשים והם חמודה · שנ' בן אדם הנני לוקח וגו' מחמד עיניך וגו' · ע"ש סגולה. חמודה כינוי לכסף וזהב · כינוי לבנים · כינוי לתורה :

נה **עם** כינוי לאשה · יבמות פ"ח דע"ו ע"ב בפירש"י ז"ל · ד"ה היא עצמה מתחללת וכו' · דכתיב לא יחלל זרעו בעמיו · ועמיו היינו אשתו וכו' ע"ש · ובברכות פ"ט דנ"ו מ"ד בניך ובנותיך נתונים לעם אחר וגו' · זו אשת האב :

נו **פרה** כינוי לאשה · ירושלמי שבת פרק במה בהמה יוצאה · פרתו של ראב"ע היתה יוצאה וכו' · א"ר אידי דחוטרייה אשתו היתה · ומנין שאשתו קרויה עגלה · לולא חרשתם בעגלתי וגו' · וכן פירש"י ז"ל ומצודת דוד בעמוס סי' ד' · פרות הבשן · נשי השרים והסגנים · ועל כי היו מתענגות ושמנות מרוב כל הממשילם אל הפרות הרועות בבשן במרעה שמן וכו' :

נז **בישר** כינוי לאשה · נדרים פ"ב דף כ' · כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה · משל לבשר הבא מבית הטבח · רצה לאוכלו במלח אוכלו · צלי אוכלו · מבושל אוכלו · שלוק אוכלו · וכן דג הבא מבית הצייד ע"ש · ובב"ר פי"ז ע"ש ומבשרך לא תתעלם · ע"ש המעשה באורך · וכתב שם הרב מ"כ ז"ל · ומבשרך זו אשתו · כד"א והיו לבשר אחד :

נח **דג** כינוי לאשה · נדרים פ"ב דף כ' · כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה · משל לבשר הבא מבית הטבח וכו' · וכן דג הבא מבית הצייד ע"ל אות הקודם :

נט **מטה** כינוי לאשה · ברכות פ"א דף ח' ע"ב · אל תשבו על מטה ארמית איכא דאמרי וכו' · וא"ד דלא תינסבו גיורתא :

ס **גבעות** כינוי לנשים · ויקרא רבה פל"ו · כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה · הרים אלו אבות · והגבעות אלו אמהות :

סא **את** כינוי לאשה · ויקרא רבה פל"ו · אין לי אלא אבות · אמהות מנין ת"ל את · את · את אין אתיא אלא אמהות שנ' שמה קברו את אברהם ואת שרה וגו' · ובמס' כתובות דק"ג ע"א · כבד את אביך זו אשת אביך · ופירש"י ז"ל את אביך כל אתין רבוין :

סב **ארץ** כינוי לאשה · ק' חושב מחשבות ואמר רוח כבואה אות ג"ן · פירוש אחר בכו להולך בלא בנים כי לא ישוב עוד וראה ארץ מולדתו

מולדתו שהיא ארצו הנקראת ארץ וקרקע עולם וכו' ע"ש · וכן פירש"י ז"ל בתהלים קי' קל"ט בתחתיות ארץ · במדור התחתון במעי אמי עכ"ל :

סג **חוסר כל** כינוי לאשה · נדרים פ"ד דמ"א · ובחוסר כל · אמר רבי אמי א"ר בלא נר ובלא שלחן · רב חסדא אמר בלא אשה רב ששת אמר בלא שמש · רב נחמן אמר בלא דעה · תנא בלא מלח ובלא רבב (פירש"י שמן) :

סד **מנעל** כינוי לאשה · ס' מעיל שמואל קילור עה"ת פי' כי תצא וז"ל · האשה נקראת מנעל כי היא מנעולה של בעלה · שהוא נעול ומוסגר תוך חיקה · וכשהיא חולצת המנעל מאחיו של בעלה שהוא כמו בעלה אז היא מתחלקת ממנו ונפתח ויצא הרוח וכו' · ופירש פסוק של נעלך מעל רגלך שהוא הפרישה מהאשה · וכ"כ הרב מאה שערים שער כ"ו וז"ל · וענין החליצה שאמרה תורה וחלצה נעלו · הכוונה היא כי האשה היא מנעל של בעל ועתה נחלצה נפש המת וכו' ע"ש · ובזוה"ק פ' נשא דקמ"ה ע"א בשעה שאמר לו הקב"ה של נעליך וגו' אזדעזע ההר אמר מיכאל קמי קב"ה רבש"ע תבעי לסתור אדם והא כתיב זכר ונקבה בראם וגו' ולית אמרת לאתפרשא מאתתיה ע"ש דמשמע נעל כינוי לאשה :

סה **חיה** כינוי לאשה · רש"י ז"ל בפ' וישב · חיה רעה אכלתהו · נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר וכו' :

סו **דוב** כינוי לאשה · ב"ר פ"ד · אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ · חייך שאני מגרה בך את הדוב ותשא אשת אדוניו וגו' :

סז **עול** כינוי לאשה · ס' המפואר פרק שני וז"ל ודרשו רז"ל טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו · עול זו אשה · ר"ל טוב לגבר להכניס צוארו בעול האשה מנעוריו · כדי שלא יהיה לו פנאי לעשות עבירות וינצל מן ההרהורים וכ"כ בס' מנורת המאור כלל שני חלק ראשון ריש פ"ב ע"ש :

סח **אדמה** כינוי לאשה · הרב שמע שלמה ז"ל סוף פ' עקב וז"ל · וכבר ידעת האשה נקראת אדמה · וכן אמרו האשה גולם היא · וכן אמרו אסתר קרקע עולם היתה לפי דאיתתא לא עבדא מעשה · ונאמר הקש הקיש פרי אדמתך שהם הנקבות לפרי בטנך שהם הזכרים · מה פרי בטנך שהם הזכרים צריכים עישור דהיינו המילה · כך פרי אדמתך צריכה עישור שהנקבות צריכות עישור נכסים כדי שינשאו איש · ע"כ :

סט **חסר לב** כינוי לאשה · סנהדרין פ"ד דל"ח · מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו · אמר הקב"ה מי פתאו לזה אשה · אשה אמרה

לו דכתיב נואף אשה חסר לב · ופירש"י ז"ל חסר לב אמנה לו · האשה שהיא חסר לב אמנה לו :

ע **חבר** כינוי לאשה · שבת פ"ו דף ק"ג ע"א · בחבר טוב או בחבר רע · ופירש"י ז"ל חבר טוב · אשה טובת מראה · ע"ש :

עא **ישועה** כינוי לאשה · ס' ברכת טוב פרשת לך לך די"ג ע"ג וז"ל · ואפשר עוד כי לזה כוון המשורר במזמור כ"א באומרו ה' בעזך ישמח מלך ובישועתך וגו' · מלבד מה שנוכל לפרש רוב המזמור על הדברים שאחז"ל הנמנעים מהאדם במניעת הזיווג כי הנהו להפליא בזה רז"ל · והנה כבאים אחת אחת כי נגד הראשונה שאמרו שרוי בלא אשה שרוי בלא עזר · אמר ובישועתך מה יגל מאד · והנה ברישא דקרא אמר ישמח מלך גם כן על זיווג כי חתן דומה למלך · והאשה נקראת ישועה ע"ד אעשה לו עזר כנגדו וכו' ע"ש :

עב **קדרה** כינוי לאשה · פסחים פרק י"ד דקי"ב · אל תבשל בקדרה שבישל בה חבירך מאי היא · אמר רב פפא בגרושה בחיי בעלה דאמר מר גרוש שנשא גרושה ארבע דעות במטה · אי בעית אימא אפי' באלמנה לפי שאין כל האצבעות שוות :

עג **נחלה** כינוי לאשה · הראב"ע ז"ל בפירושו למגילת רות ע"פ פן אשחית את נחלתי וז"ל פן אשחית את נחלתי · היתה לו נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו ע"כ · וכ"כ הרב ישועות יעקב ן' נאים ז"ל בפ' תולדות די"ז ע"ד וז"ל הנה נחלת ה' שהיא האשה כד"א בית והון נחלת אבות ומה' אשה וגו' ע"ש :

עד **בנות** כינוי לנשים · אונקלוס בפ' ויצא בפ' באשרי כי אשרוני בנות · תרגם ארי בכן ישבחונני נשייא ע"ש :

עה **אהובה** כינוי לאשה · מנחות דק"ט ע"ב · כאו מה כדר זה וקיים וכו' · ופירש"י ז"ל לאהובתו לאשתו :

עו **קונעת** כינוי לאשה · ב"ר ריש פל"ב · וכי יש אישות לדוד הלא מורד במלכות הוא וחשוב כמת ועכשיו התיר קונעתו ועשה אותו זיטוטוס וכאלו הוא מת ודמו מותר ואשתו מותרת ע"ש · ופירש בערוך אות הזיי"ן אות זיטוטוס וז"ל פירוש קונעתו אשתו ודוגמתו במדרש תהלים ובמדרש מגילת אסתר ותלבש אסתר מלכות ותעמוד וגו' אמר לו הקב"ה רשע מה אתה יושב מבפנים וקונעתך מבחוץ מיד ויושט המלך וגו' עכ"ל · וכתב הרב שתי ידות במעריך אות קונעתו וז"ל לא כל אשת איש נקראת כן אלא המעורוכיתא בלבד שהיא עיקר בעלה קונעתו כמו עונקתו מלשון וענקים לגרגרותיך וכו' ע"ש :

אורח

עז **אורח** כינוי לאשה · לדוד המגיד פ' ויחי וז"ל וע"ז רמז יהי דן נחש עלי דרך שזהו דרך ארץ פלשתים שהלך שם לקחת לו אשה וה"ש במדרש שפיפון עלי אורח מי גרם לשמשון וכו' עלי אורח ע"י שהלך אחר עיניו ונשא גויה כד"א אותה קח לי וגו' ואין אורח אלא אשה כד"א חדל להיות לשרה אורח כנשים עכ"ל הרב לדוד המגיד ז"ל :

עח **בנים** כינוי לאשה · הרב ישועות יעקב ן' נאים ז"ל בפ' תולדות די"ג ע"ד וז"ל בנים היא האשה הראויה לבנים ע"ש :

עט **עצם** כינוי לאשה · הרב הון עשיר בפ"ב דאבות משנה ז' קנה שם טוב קנה לעצמו וכו' · לעצמו לאשתו הנקראת עצם מעצמיו וכו' ע"ש · וכ"כ שם בפ"א משנה ה' ומכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו דהיינו אשתו הנקראת עצם כדכתיב עצם מעצמי וגו' ע"ש וכן פי' שם במשנה י"ד וכשאני לעצמי ע"ש :

פ **שדה** כינוי לאשה · הראב"ע ז"ל בפי' לקהלת סי' ב' וז"ל שדה ושדות הם הנשים ויורה עליו ותענוגות בני האדם וכו' :

פא **כלי** כינוי לאשה · רמ"א ז"ל בס' מחיר יין ד"ד ע"א וז"ל והשקות בכלי זהב וגו' הם תאות הנשים וכו' וקראן כלי זהב כי האשה נקראת כלי כמ"ש אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וכו' ע"ש :

פב **תושיה** כינוי לאשה · ס' הרוקח כ"י לרבינו אפרים ז"ל בפ' בחקתי וז"ל יפליא בעון נדרים אשתו של אדם מתה · כתיב הכא יפליא וכתיב התם הפליא תושיה · ואין תושיה אלא אשה שנאמ' האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני עכ"ל :

פג **ילדות** כינוי לאשה · ש"ר פ"ה וז"ל · גדולה הזקנה אם זקנים הם חביבין לפני הקב"ה ואם נערים נטפלה בהם ילדות ע"כ · ופי' הרב ידי משה וז"ל ילדות פי' נשים לפי שהוא הסיפור של חביבין כי הקב"ה שונא לזקן מנאף וכו' יעו"ש :

פד **כבשה** כינוי לאשה · מגילה פ"א די"ג · ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה וגו' · ופירש"י ז"ל כבשה אחת זו בת שבע :

פה **חמת** כינוי לאשה · שבת פכ"ג דקנ"ב · תנא אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה :

פו **כל טהור** כינוי לאשה · רש"י ז"ל בחומש בפ' קרח · כל טהור בביתך יאכל אותו · כל טהור · ולא טמאים · ד"א כל טהור לרבות אשתו :

פו **גל** כינוי לאשה · במדב"ר פ"ג · גן נעול · אלו הבתולות · גל נעול · אלו נשי האנשים · מעין חתום · אלו הפנויות · ובס' השרשים שורש חתם כמו שאמר גל נעול והוא משל על בנות ישראל שנשמרות מהזנות :

מערכת אתרוג

א **ביצה** כינוי לאתרוג · תקוני הזוהר בהקדמה ד"ב ע"ב וז"ל או ביצים דא אינון אתרוגים דכל חד שיעוריה כביצה ע"ש :

ב **תפוח** כינוי לאתרוג · תוספות פ"ט דשבת דפ"ח ע"א וז"ל פריו קודם לעליו הקשה ר"ת הרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות ומפרש דתפוח הייני אתרוג וריח אפך כתפוחים ומתרגמינן כריחא דאתרוגא וכו' ע"ש :

ג **ים** כינוי לאתרוג · הרמב"ן ז"ל בפי' עה"ת בפ' אמור וז"ל כל הנחלים הולכים אל הים ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ע"ש :

אות בי"ת

מערכת בחור ונער

א **דודאים** כינוי לבחורים · ערובין דף פ"א ע"ב · הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא :

ב **פרח** כינוי לבחור · הרלב"ג ז"ל בפי' לאיוב סי' ל' וז"ל · על ימין פרחח יקומו · על ימיני יקומו הילדים · והנה נקראו הילדים כן להמשל שפרח בתחלת הוויית הפרי ולזה אחז"ל פרחי כהונה עכ"ל · וכן פי' שם מצודת ציון וז"ל פרחח · עניינו מי שהתחיל לצמוח ולהפריח שער זקנו וכדרז"ל פרחי כהונה וכו' · וכן פירש הערוך באות פרח הרביעי ע"ש · והר"ב ז"ל בסוף פ"ק דיומא כתב פרחי כהונה בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח קרוין פרחי ע"כ :

ג **אנשים** כינוי לבחורים · רש"י ז"ל בפי' לשמואל א' סי' ב' וז"ל ימותו אנשים בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק ע"כ · וכן פי' הרד"ק ז"ל שם וז"ל אנשים · בחורים · וכן ת"י עולימיין וכו' · וכן אחז"ל בפר"ק דע"ז די"ט ע"א אשרי איש ירא את ה' וגו' · אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש · ופירש"י ז"ל כשהוא איש · כשהוא בחור בכחו וכו' :

ד **בן** כינוי לבחור · הרב קב ונקי בפי' למשלי סי' ז' וז"ל אבינה בבנים · שהם הקלי השנים ולכן קראם בנים שהם קטנים על שולחן אביהם וכו' · וכן פי' הרלב"ג ואבן יחייא ז"ל שם :

ה **עלם** כינוי לבחור · רש"י ז"ל בפי' לאיוב סי' ל"ג ע"פ ישוב לימי עלומיו וז"ל ישוב בכחו ובריאותו לימי בחרותו · וכן פי' רד"ק ז"ל בשרשים שורש עלם ע"ש :

ו **חריף** כינוי לבחור · מהר"י לומברוזו ז"ל בפי' לאיוב סי' כ"ט ע"פ כאשר הייתי בימי חרפי וז"ל חרפי בחורותי מלשון חריפים שהנער הוא חריף בילדותו וכבד בזקנותו וכו' · וכן תרגם יב"ע ז"ל היכמא דהויתי ביומי חריפותי · וכן פי' הר"ב תורת חסד שם וז"ל · ולזה אמר כאשר הייתי בימי חרפי ור"ל כאשר הייתי בימי בחרותי וכו' :

ו **נער** כינוי לבחור · רד"ק ז"ל בשורש נער וז"ל כי נער אנכי · מי שהוא קטן בשנים יקרא נער · וכתב הרד"ק ז"ל בשורש בחר וז"ל ונקרא עול ימים בחור לפי שהוא נבחר לכל דבר לכל מלאכה או למלחמה יותר מהזקן והשם משרת משה מבחוריו · כמו מנעוריו וכו' · וכתב בס' אוהל מועד אות הנו"ן וז"ל נער המלה אשר הונחה להורות על הנערים תאמר לשבעה פנים · תאמר נער כי נער אנכי וגו' · ותאמר רוב כרוב אחד מקלס מזה פירשו רז"ל כרוב כרביא ומתרגום נער רביא והכ"ף משמשת וכו' · ותאמר עלם בן מי זה העלם וגו' · ותאמר עולל עולל ויונק · עוללים שאלו לחם · הרצון בהם נער ונערים · ותאמר ילד הילד איננו וגו' · ותאמר טף לחם לפי הטף · ואת כל טפם · הרצון בהם הנערים · ותאמר פרחח על ימין פרחח יקומו וגו' ע"ש · ובסוכה דכ"א ע"א וארבעה ילדים מפרחי כהונה וכו' ופירש"י ז"ל ילדים בחורים :

ח **רווק** כינוי לבחור · הערוך אות הרי"ש וז"ל רווק בפי' ערבי פסחים וכו' על רווק הדר בכרך ואינו חוטא · בסוף קדושין ר' יהודה אומר לא ירעה רווק בהמה · ובחורים כשול יכשלו · תרגום ורווקי רשיעיא תקלא יתקלון עכ"ל · וכן פי' התוס' ז"ל בקדושין דפ"ב ע"ש :

ט **ראש** כינוי לבחור · רע"ב ז"ל בפי' למס' אבות פ"ג וז"ל · הוי קל לראש לפני אדם גדול וכו' פירוש אחר הוי קל לראש בראשיתך כשאתה בחור וכו' ע"ש :

יוד **אבנים** כינוי לבחורים · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ג' וז"ל עת להשליך אבנים בחורי ישראל ומשליכים תשתפכנה אבני קדש ע"כ :

יא **צורבא** כינוי לבחור · פי' קמא דתענית ד"ד האי צורבא דרבנן דמי לפרזלא וכו' · ופירש"י ז"ל צורבא מרבנן בחור חריף · ת"ח זקן לא קרי צורבא מרבנן אלא ההוא מרבנן קרו ליה ע"כ :

לעירים

יב **צעירים דרדקי** כינוי לבחורים · איוב סי׳ ל׳ · ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים · ותרגם יב״ע וכדון מגחכין עלי דרדקי וכו׳ · וכן פירש״י ז״ל בשבת דקנ״ח ע״ב וז״ל דרדקי · בחורים שלא הגיעו לקברה :

יג **גבר** כינוי לבחור · הרב אורח לחיים בפ׳ ויחי ע״פ יששכר חמור גרם דן ע״ג וז״ל וע״כ אמר אברי הגבר כי גבר נקרא בימי בחרותו · כי טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו ובימי הבחרות וכו׳ ע״ש :

יד **דגן** כינוי לבחורים · ילקוט פ׳ תולדות ורוב דגן אלו הבחורים דכתיב דגן בחורים עכ״ל :

טו **אדם** כינוי לבחור · הרד״ק ז״ל בפי׳ לישעיה סי׳ ב׳ על פסוק וישח אדם וישפל איש וז״ל ויש מפרשים אדם הקטנים ע״ש · ועמ״ש בקונטר׳ אותיות מחכימות אות האל״ף :

טז **ילדים** כינוי לבחורים · משנה פ״ה דסוכה דנ״א ע״א וארבעה ילדים מפרחי כהונה וכו׳ ופירש״י ז״ל ילדים בחורים וכו׳ :

מערכת בחרות

א **בוקר** כינוי לבחרות · יבמות פ״ו דס״ב · תניא ר״י אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו וכו׳ שנ׳ בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך :

ב **שחר** כינוי לבחרות · רד״ק ז״ל בשורש שחר וז״ל · ומזה נקרא הבחרות שחרות כי הילדות והשחרות הבל כי ידמו ימי הבחרות לבקר כמו שידמו ימי הזקנה לערב וכן אמר בבוקר זרע זרעך וגו׳ · ורש״י ז״ל בקהלת סי׳ י״א כתב וז״ל והשחרות נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו :

ג **איל׳פרק** כינוי לבחרות · ס׳ עמק ברכה דיני שופר דף פ״ז וז״ל · נלע״ד כוונת רז״ל במ״ש כאן שופר של ר״ה וכו׳ מלומר שבל איל ר״ל שעיקר המצוה של בעל התשובה כשישוב ומדרכו הרעה שישוב בימי בחרותו בעודנו בתוקפו וגבורתו · ואיל הזכר כאן מלשון איל המנגה ומלשון ואת אילי הארץ לקח ומלשון יש לאל ידי שפי׳ כולם הוא כח וגבורה ורומז על גבורת הבחרות וכו׳ והוא נקרא ב״ת גמור כמ״ש רז״ל בפרק בתרא דיומא ה״ד ב״ת כגון שבא לידו דבר עבירה וכו׳ ומחוי ר״י באותו פרק זהו גבורת הבחרות ובאותו אשה ובאותו מקום וכו׳ דלונס בזה שבהבחרות והאשה עומדים וכו׳ ע״ש :

ד **חורף** כינוי לבחרות · הרלב"ג ז"ל בפי' איוב סי' כ"ט פ"ד כאשר הייתי בימי חרפי וז"ל חרפי נערותי והוא מענין חורף כי אז יחל זמן הזריעה עכ"ל · וכן פי' שם ר"א פרילול ז"ל וכן פי' הרמ"ע מפאנו ז"ל וז"ל בימי חרפי · בימי החורף שלי שהם ימי הבחרות וכו' :

ה **ימיך** כינוי לימי הבחרות · עוגת הבושם ריש פרק כ"ד וז"ל ומזה לפי התרגום ירושלמי וכימיך דבאך שתרגם וכיומי עולמתהון כן יומי סבותהון · יהי דבאך שרשו דאב וכו' וענינו וכימיך שהם ימי הבחרות שהם ימיך ביחוד וכו' :

מערכת בקור חולים

א **ילכו** כינוי לביקור חולים · מציעא פ"ב ד"ל ע"ב · והודעת להם זה בית חייהם · את הדרך זו ג"ח · ילכו זו ביקור חולים ע"כ · וכתב הרב פלפלא חריפא אשר סביב הרא"ש שם בפ"ב סי' ז' אות ז"ך וז"ל ילכו זה ביקור חולים שאי אפשר לקיים אלא בהליכה שהרי אין החולה יכול לילך אצלו שיבקר בחליו דהתם חולה מוטל על ערשו עכ"ל :

מערכת בית הכנסת ובית המדרש

א **שדה · באר** כינוי לבהכ"נ · ב"ר פ' ע' וז"ל ד"א והנה באר בשדה זו בית הכנסת וכו' כי מן הבאר וכו' שמשם היו שותין את התורה וכו' · וכתב הרב יפ"ת ז"ל וז"ל ועוד יש לפרש דשדה קרי לבהכ"נ והבאר היא התורה הנקראת בו וכו' וע"ש במדרש שדורש באר כינוי לכמה דברים · באר זו ציון · באר זו סנהדרין · באר זה בהכ"נ · באר זה סיני ע"ש :

ב **מקדש** כינוי לבהכ"נ · זוהר ויקהל דקצ"ו ע"א וז"ל ועשו לי מקדש · סתם דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי וכו' :

ג **ושדי** כינוי לבהכ"נ · פסחים דף פ"ז ע"א וז"ל · אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות · וכן איתא בבתרא ד"ח ע"א :

ד **חיל** כינוי לבהכ"נ · מועד קטן דכ"ט · וז"ל וא"ר לוי כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה שנא' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון · ופירש"י ז"ל ילכו מחיל אל חיל · שילכו מבית המדרש לבית הכנסת וכו' :

ה **כרם** כינוי לבית המדרש · שבת פ"ב דל"ג ע"ב · כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה וכו' · פירש"י ז"ל לכרם זה בית המדרש שיושבין שורות שורות ככרם · כך מפורש בירושלמי בברכות · ובעירובין דפ"א ע"ב נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות :

ו **קן** כינוי לבית המדרש · הקדמת תקוני הזוהר די"ב ע"ב · וז"ל ודרור קן לה דא בי מדרשא ע"ש :

ז **מקום** כינוי לבהכ"נ · הרב מערכי לב ח"ג דרוש פ"ג דמ"ו ע"ד וז"ל · ובחולין דל"א דרשו בפ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום כד מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי יהב דעתיה למיהדר וקפלה לו הארץ כדכתיב ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה שמע מינה דבית תפלה נקרא מקום וכו' ע"ש :

ח **תרבץ** כינוי לבית המדרש · פר"ק דתענית ד"ו ע"ב עבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא בייריי תרביצי · ופירש"י ז"ל א"ד דלא בייריי תרביצי אותן מקומות שמרביצין בהן תורה אינן בורות מפני שהדרכים יפין והולכין התלמידים וכו' ללמוד תורה · וכן פי' הערוך אות תרבץ וז"ל פירוש אחר תרביצי בתי מדרשות וכו' ע"ש :

ט **בי רבנן** כינוי לבית המדרש · רש"י ז"ל בפר"ק דקדושין דכ"ט ע"ב וז"ל בי רבנן בית המדרש וכו' ע"ש :

יוד **תחום** כינוי לבה"מ · בתרא פ"ג דכ"א ע"א א"ל ר"ן לרב הונא לא הוה מר גבן באורתא בתחומא · ופי' רשב"ם ז"ל בתחומא בתי מדרשות שלהן בסוף התחום היו כדי שיוכלו לבוא שם בשבת מן העיירות שמסביב עכ"ל :

יא **בית ועדא** כינוי לבה"מ · ירושלמי פ"ג דבכורים אות ד' חזקיה ב"ר מן דהוה לעי באורייתא כל לרכיה הוה אזיל ויתיב ליה קומי בית וועדא בגין מיחמי קבין ומיקם ליה וכו' · וכתב שם הרב יפה מראה ז"ל וז"ל מן דהוה לעי אחר שהיה עוסק בתורה כל צרכו היה הולך ויושב לו לפני בית המדרש כדי לראות זקנים ולעמוד וכו' :

יב **גפן** כינוי לבהכ"נ ולבה"מ · מדרש חזית ע"פ אל גנת אגוז ירדתי וז"ל ד"א אל גינת אגוז ירדתי זה העולם · לראות באבי הנחל אלו ישראל · לראות הפרחה הגפן אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות · הנצו הרימונים אלו התינוקות שיושבים ועוסקים בתורה ויושבים שורות שורות כגרעיני רמונים ע"כ :

יג **אהל** כינוי לבהכ"נ ולבה"מ · סנהדרין דק"ה ע"ב · אר"י מברכתו של בלעם אתה למד מה היה בלבו בקש לומר שלא יהיו להם בכ"נ

ובתי מדרשות מה טובו אהליך יעקב ע״כ · וכן תרגם יב״ע וירושלמי ע״פ זה · וכן איתא בברכות דט״ז ע״א למה אסמכו אהלים לנחלים וכו׳ מה נחלים מעלין את האדם מטומאה וכו׳ אף אהלים וכו׳ · ופירש״י ז״ל אף בתי מדרשות ע״ש :

יד **בית העם** כינוי לבהכ״נ · רש״י ז״ל בפי׳ לירמיה סי׳ נ״ב וז״ל ואת בית העם · בתי כנסיות עכ״ל · וכן פי׳ הרד״ק ז״ל שם משם המדרש ע״ש :

טו **שער** כינוי לבה״מ · אהבת יהונתן בהפטרת תזריע ומצורע וז״ל · וידוע דשער נקרא מקום לימוד התורה כמש״ה כי ידברו את אויבים בשער וזה קאי על ת״ח העוסקים בתורה אף שהם בתחלה אויבים לבסוף נעשו כאוהבים · ומטעם זה נקרא מקום סנהדרין שער כמ״ש והוצאת את האיש ההוא וגו׳ אל שעריך דדין היינו תורה · וגם כתיב ועלתה יבמתו השערה · ועוד כתיב זקנים משער שבתו דשם שער מיוחד למקום לימוד התורה עכל״ל · ובס׳ ושב הכהן בהקדמה הביא מאחז״ל ע״פ אוהב ה׳ שערי ציון וגו׳ וכתב ח״ל ולזה פי׳ דשערי דהכא כמו אל שעריך כתרגומו לתרע בית דינך דהיינו מקום קבוע שממנו יוצא הוראה לאנשי העיר הכא נמי שערי מקום מצויין וקבוע להלכה פסוקה וכו׳ ע״ש :

טז **עדות** כינוי לבהכ״נ ולבהמ״ד · ילקוט תהלים סי׳ ק״ן רמז תת״ץ וז״ל חשבתי דרכי וגו׳ אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך לבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות שנאמר ואשיבה רגלי אל עדותיך עכל״ל :

יז **גן** כינוי לבהכ״נ ולבית המדרש · תנא דבי אליהו ח״א פכ״ה וז״ל באתי לגני אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ע״כ · ופי׳ הרב זיקוקין דנורא וז״ל באתי לגני וגו׳ פירוש משום שיושבין שם שורות שורות כמו שנוטעין הגן שורות שורות עכ״ל :

יח **היכל** כינוי לבהכ״נ · ס׳ פעמוני זהב מזמור ז״ך וז״ל ולבקר בהיכלו שהוא בבהכ״נ שהוא נקרא היכל ה׳ ואמר לבקר להורות שיהיה מן הראשונים יעו״ש :

יט **בית ה׳** כינוי לבהמ״ד · ס׳ פעמוני זהב ומזמור ז״ך וז״ל שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי שהוא התמדה · ובבית ה׳ שהוא בהמ״ד בשם אסיפת החברים יעו״ש :

מערכת בית המקדש

א **לבנון** כינוי לבהמ"ק · גטין דנ"ו ע"ב · ואין לבנון אלא בית המקדש שנ' ההר הטוב הזה והלבנון · ופירש"י ז"ל לבנון זה בהמ"ק · שמלבין עונותיהן של ישראל · וכן איתא ביומא דל"ט · למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהן של ישראל :

ב **יער** כינוי לבהמ"ק · יומא פ"ד דף ט"ל ע"ב · למה נקרא שמו יער דכ' בית יער הלבנון · לומר לך מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב דאמר רב הושעיא בשעה שבנה שלמה בהמ"ק · נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירות בזמניהן וכו' :

ג **הר** כינוי לבהמ"ק · ילקוט פרשת ואתחנן · אעברה נא ואראה · כל מה שהיה משה מבקש · בנא היה מבקש · סלח נא · אל נא · רפא נא · אעברה נא · ההר זה בית המקדש שנ' ההר חמד אלהים · וע"ל אות זיי"ן :

ד **בית** כינוי לבהמ"ק · ילקוט משלי רמז תתקמ"ד · בנתה ביתה · זה בית המקדש שנ' בחכמה יבנה בית וכו' · ועיין לקמן אות זיי"ן :

ה **ידיד** כינוי לבהמ"ק · מנחות פ"ה דנ"ג · ויבנה ידיד · זה בית המקדש · דכתיב מה ידידות משכנותיך ה' צבאות · ועמש"ל מע' א' ערך אברהם אות א' :

ו **ים** כינוי לבהמ"ק · סוכה פ"ה דף נ"ב · ת"ר ואת הצפוני ארחיק מעליכם · זה יצה"ר שצפון וכו' · פניו אל הים הקדמוני · שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג ת"ח שבו · וסופו אל הים האחרון · שנתן עיניו במקדש שני והחריבו וכו' · ופירש"י ז"ל פניו אל הים הקדמוני וגו' · הוא המקדש הראשון שהוא כים · שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו · והרב מהרש"א ז"ל בח"א כתב · דימה המקדש לים שהיו ישראל אז בישובן פרים כדגים שבים · ורבים כחול הים וכו' :

ז **שדה** כינוי לבהמ"ק · ילקוט פ' בראשית · ויהי בהיותם בשדה · ואין שדה אלא בית המקדש כד"א ציון שדה תחרש · ובפ"ח דפסחים דפ"ח ע"א וא"ר אלעזר מ"ד והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' · לא כאברהם שכתוב בו הר · שנ' אשר יאמר היום בהר ה' יראה · ולא כיצחק שכתוב בו שדה · שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה · אלא כיעקב שקראו בית שנ' ויקרא למקום ההוא בית אל :

ח **נוה** כינוי לבהמ"ק · ס' המפואר סוף פרק ט' · אל נוה קדשך · זה בהמ"ק · שהעבודה בה שנ' חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן · וכ"כ ר' בחיי ז"ל בפ' בשלח בפסוק זה אלי ואנוהו ע"ש :

ציון

ט **ציון** כינוי לבהמ"ק · כ' המפורש שם · ולאמר לציון עמי אתה · זה בהמ"ק · שנ' וה' שוכן בציון :

יוד **כסא** כינוי לבהמ"ק · כ' המפורש שם · כסאו זה בהמ"ק · שנ' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו :

יא **ראשון** כינוי לבהמ"ק · פסחים פ"א דף ה' ע"א · בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון · להכרית זרעו של עשו דכתיב ויצא הראשון וגו' · ולבנין בית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון וגו' :

יב **שתות** כינוי לבהמ"ק · סנהדרין פ"ג דפ"ו ע"ב · כי השתות יהרסון צדיק מה פעל · רב יהודה ורב עינא חד אמר וכו' · וחד אמר אלו בהמ"ק · יהרס צדיק מה פעל וגו' · ולמ"ד בית המקדש כמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת :

יג **הדום** כינוי לבהמ"ק · מדרש איכה ע"פ ולא זכר הדום רגליו ביום אפו · דבר אחר ולא זכר הדום רגליו · אין הדום זה אלא בהמ"ק · הה"ד רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא · וכן תרגם יב"ע במגילת איכה סי' ב' ולא זכר הדום רגליו ולא דכיר בית מקדשא דהות גלונדתא דרגלוהי :

יד **פאר** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בדברי הימים א' סי' כ"ט · והתפארת · כל שבחות אלו שבחו על שנתן לו הקב"ה כח לקבץ ממון לבנין בית המקדש שנקרא פאר דכתיב לפאר מקום מקדשי · וגם למעלה כתיב לשם ולתפארת פי' המיוחס :

טו **גדולה** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בדברי הימים שם · לך ה' הגדולה · אף על גב שקבלתי כל הממון הזה לבנין בהמ"ק שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת :

טו **צדק** כינוי לבהמ"ק · זוהר פ' בשלח דנ"ט ע"ב · ת"ח בקדמיתא כד אתבני בי מקדשא לתתא לא אתבני אלא בדינא וכו' · לזמנא דאתי זמין קב"ה למבני ליה ולאתקנא ליה בדרגא אחרא עלאה דאקרי צדקה וכו' בגין כך אתקיים ביה ובניה ממש צדק יתקרי מנלן דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו :

יז **מורא** כינוי לבהמ"ק · רד"ק ז"ל בשרשים שורש ירא · יובילו שי למורא · לבית המקדש שהוא מקום המורא :

יח **משכן · אהל** כינוי לבהמ"ק · ש"ר פרשה ל"א · אלא אמר הקב"ה אעפ"כ תנאי התניתי עמהם אם יעשו יהא בהמ"ק מתמשכן עליהם שנ' ונתתי משכני בתוככם · אל תהי קורא אלא משכוני · וכן

וכן בלעם אומר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל שני משכונות · ונקראו אוהליך כשהם בנויים · ומשכנותיך כשהם חרבים · לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכוני · אלא עונותיכם גרמו לכם שאמשכן להם מקדשי וכו' · וכן פירש"י ז"ל בפ' בחקתי ונתתי משכני זה בהמ"ק · והוא ש"ס ערוך בריש עירובין ע"ש :

יט **שלמה** כינוי לבהמ"ק · ש"ר שם · ואם תעברו על המלות אלו · אני ממשכן בתי משכנות שני אם חבול תחבול שלמת רעיך · ופי' הרב יפ"ת ז"ל שני אם חבול תחבול שלמת רעיך וקרי לבהמ"ק שלמה מפני שנקרא הכל · או מפני שהמשכן יריעות · ופי' רעיך על הקב"ה ע"ד רעיך וריע אביך · והרב מ"כ פי' שלמת ריעיך · ובית המקדש נקרא יריעות שלמה :

כ **ארץ** כינוי לבהמ"ק · פתיחתא דאיכה רבתי דף כ"א ע"ב הנדפס עם מ"כ · וז"ל דבר אחר בושנו מאד כי עזבנו ארץ · זה בהמ"ק כד"א ומחיק הארץ ועד העזרה התחתונה · ע"ש שדורש מלת ארץ · תורה · א"י :

כא **לב** כינוי לבהמ"ק · פתיחתא דאיכה רבתי דכ"ב ע"ב בנדפס עם מ"כ · אמר הקב"ה כי נגע עד לבך זה בית המקדש כד"א והיו עיני ולבי שם כל הימים :

כב **צרוע** כינוי לבהמ"ק · פתיחתא דאיכה רבתי דכ"ג ע"ב בנדפס עם מ"כ · והצרוע אשר בו הנגע · והצרוע זה בהמ"ק :

כג **טבור** כינוי לבהמ"ק · סנהדרין פ"ד דל"ז ע"א · שררך זו סנהדרין · למה נקרא במה שררך · שהיא יושבת בטיבורו של עולם · ופירש"י ז"ל בטיבורו של עולם · בבהמ"ק באמצע של עולם :

כד **אריה** כינוי לבהמ"ק · ש"ר פכ"ט וז"ל דבר אחר אריה שאג · בא ולמה בית המקדש נקרא אריה שני הוי אריאל אריאל · ומלכות בית דוד נקרא אריה שני מה אמך לביא בין אריות רבצה · וישראל נקראו אריה שני גור אריה יהודה · ונבוכדנצר נקרא אריה שני עלה אריה מסובכו וגו' · וכתב מהרש"י ז"ל והת"ד וטעם קריאת אלה אריה ע"י שהם נורפים שהמזבח היה הומף הקרבנות שעל כן נקרא זאב · א"כ לפי שאש המזבח רבוצה כארי כדאיתא במסכת יומא · ומלכות ב"ד נקרא אריה לפי שהיה טורף אוה"ע · וכן ישראל כאו' לא ישכב עד יאכל טרף · וכן נבוכדנצר לפי שאכל את יעקב נקרא טורף · וע"ל שעל שם הגבורה נקראו אריה וכו' ע"ש :

כה **צואר** כינוי לבהמ"ק · זוהר פ' ויגש דף ר"ט ע"ב וז"ל צואריך דא בית מקדשא דלתתא דאיהו קאים בתקונא דשפירו כקדלא לגופא ·

מה

ומה צואר איהו שפירו דכל גופא הכי נמי בי מקדשא איהו שפירו דכל עלמא וכו' ע"ש · ובמדרש חזית כמגדל דוד צוארך זה בהמ"ק ולמה מדמהו בצואר שכל ימים שהיה בהמ"ק בנוי וקים היה צוארן של ישראל פשוט בין אוה"ע וכיון שחרב בהמ"ק כביכול נכפף צוארן של ישראל הה"ד ושברתי את גאון עוזכם זה בהמ"ק · ד"א מה צואר זה נתון בגובהו של אדם כך בהמ"ק נתון בגובהו של עולם ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו כך כהונה מבהמ"ק לויה וכו' ע"ש · ועמש"ה עמר נקא בפי' ויגש :

כו **עין** כינוי לבהמ"ק · בתרא פ"א ד"ד ע"א · איכא דאמרי הכי אמרו ליה הוא סימא עינו של עולם רבנן · דכתיב והיה אם מעיני העדה · ילך ויעסוק בעינו של עולם בית המקדש דכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם :

כז **מטה** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בשיר השירים סי' א' · אף ערשנו רעננה וגו' · המשכן קרוי מטה · שני הנה מטתו שלשלמה · וכן המקדש קרוי מטה שני ביואש בחדר המטות אשר בבית ה' · על שהם פריין ורביין של ישראל · וכן פירש"י ז"ל ביבמות דק"ט ע"ב מטתו בית המקדש ששם לשכת הגזית עכ"ל · וכ"כ הילקוט חדש ערך בהמ"ק אות קי"ג וז"ל · הא דממשיל בהמ"ק למטה מה מטה עשויה לנחת כך עד שלא נבנה ב"ה היו ישראל מטולטלין וכיון שנבנה וישב יהודה וישראל לבטח ומה המטה לפו"ר וכו' ע"ש :

כח **קן** כינוי לבהמ"ק · זוהר פנחס דרכ"ג ע"ב בר"מ וז"ל ההוא צפורא איהו שכינתא קן דילה דא בי מקדשא · וישראל אינון אפרוחים דאימא יתבא עלייהו וכו' :

כט **מצה** כינוי לבהמ"ק · זוהר פינחס דרכ"ב ע"א וז"ל הה"ד גער חית קנה עדת · ומתעבר מיד חמץ מעלמא · מחמלא דיליה רומי · ויתגליא מלה בעלמא דאיהי בי מקדשא לבית ראשון ובית שני :

ל **טוב** כינוי לבהמ"ק · מדרש תהלים מזמור ק"ד · אר"ש בן לקיש לא היה זהב ראוי להשבראות ולמה נברא בשביל בהמ"ק שכל הזהב העשוי למלאכה · וכה"א וזהב הארץ ההיא טוב · ואין טוב אלא בהמ"ק שנ' ההר הטוב :

לא **קדוש** כינוי לבהמ"ק · ש"ר פל"ח · א"ר חנינא יבא קדוש · ויכנס לקדוש וכו' · יבא קדוש זה אהרן וכו' · ויכנס לקדוש · זה מקדש שנ' מקדש ה' כוננו ידיך ע"ש · ועמ"ש לקמן מעי ישראל :

לב **אריאל** כינוי לבהמ"ק · ברכות דף ח"י ע"א · והוא הכה את שני אריאל מואב · שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא

במקדש

במקדש שני · ופירש"י ז"ל אריאל · זו בית המקדש שנא' הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד :

לג **שלום** כינוי לבהמ"ק · מועד קטן פ"ג דכ"ח וז"ל · א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב ביה ביאשיה הנני אוסיפך אל אבותך ונאספת אל קברותיך בשלום וכתיב ויורו המורים את המלך יאשיהו ואמר רב יהודה שעשאוהו ככברה אמר ליה הכי א"ר שלא חרב בהמ"ק בימיו · ופי' הר"ן ז"ל הובא בעין יעקב וז"ל שלום זה בהמ"ק כדאמרינן במסכת ר"ה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה :

לד **פשע** כינוי לבהמ"ק · ילקוט דניאל סי' ח' וז"ל · והפשע שומם · זה בית המקדש ששמם בעונותינו :

לה **עשק · שטנה · רחובות** כינוי לבהמ"ק · הרמב"ן ז"ל בפירושו עה"ת פ' תולדות וז"ל · ויקרא שם הבאר עשק וגו' · יש בדבר ענין נסתר בתוכו וכו' · כי באר מים חיים ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק וכו' · וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אתנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו · והשני קרא שמו שטנה שם קשה מן הראשון והוא הבית השני שקרא אותו בשמו שכתוב בו ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים וכל ימיו היה לנו לשטן עד שהחריבוהו וכו' · והג' קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולינו כמו שנ' ואם ירחיב ה' אלהיך וגו' · שהוא לעתיד · וכתיב בבית השלישי ורחבה ונסבה למעלה למעלה וגו' ע"ש :

לו **כסף · נחשת** כינוי לבהמ"ק · ילקוט פ' תרומה ע"פ וזאת התרומה וז"ל : וכסף זה מקדש ראשון שבנאו שלמה דכתיב בו אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה · נחשת זה מקדש שני שחסר חמשה דברים ארון כפורת וכרובים אש ורוח הקדש :

לז **נחלה** כינוי לבהמ"ק · ילקוט פ' בשלח רמז רנ"ג וז"ל ד' נקראו נחלה וכו' · בהמ"ק נקרא נחלה שנ' בהר נחלתך ע"ש · ועמש"ל מע' א"י :

לח **מנוחה** כינוי לבהמ"ק · יב"ע ז"ל בישעיה סי' כ"ח ע"פ זאת המנוחה הניחו לעיף תרגם דין בית מקדשא פלחו ביה וכו' :

לט **סוכה** כינוי לבהמ"ק · יב"ע בס' תהלים סי' ע"ו פסוק ויהי בשלם סוכו תרגם והוה בירושלם בית מקדשיה · ובש"ר סוף פל"ג ועשו לי מקדש אמר הקב"ה לישראל אתם צאני ואני רועה וכו' עשו דיר לרועה שיבא

דיעה אתכם וכו' · אתם כרם וכו' עשו סוכה לשומר שישמור אתכם · אתם בנים ואני אביכם וכו' עשו בית לאב שיבא וישרה אצל בניו לכך נאמר ועשו לי מקדש עכ"ל · וכתב שם הרב יפ"ת ז"ל משם בעל העקידה וז"ל ברמזו כאן למשכן שעשה משה · ולמקדש שעשה שלמה ולבית שיבנה בימות המשיח וכו' והדיר כמו אל המשכן וכו' והבית שבנה שלמה לפי שלא נתקיימה נקראת סוכה שלא היתה אלא דירת עראי וכו' ועל חורבנו נאמר כסוכה בכרם ויחמוס כגן שוכו · ועל הג' שהוא בית של קיימא קראו בית וכו' ע"ש שהאריך :

מ **שורק** כינוי לבהמ"ק · סוכה דנ"ט ע"א ויטעהו שורק זה בהמ"ק · ופירש"י ז"ל ויטעהו שורק נטעו גפנים משובחות ולא זמורה אלא שרשין עצמן זה בית המקדש שהוא שרשן ועיקרן שמחבבם לפני המקום :

מא **אף** כינוי לבהמ"ק · מדרש חזית ז"ל אפך כמגדל הלבנון · זה בהמ"ק מה האף הזה נתון בגובהו של אדם כך בהמ"ק נתון בגובהו של עולם · מה האף הזה כל תכשיטין תלויין עליו כך כהונה ולויה וכו' :

מב **גאון** כינוי לבהמ"ק · ת"כ פ' בחקתי וז"ל ושברתי את גאון עוזכם · זה בהמ"ק וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדש גאון עוזכם · וכן פירש"י ז"ל בחומש · וריב"ה ז"ל כתב א"ת גאו"ן בגימטריא ז"ה המקד"ש :

מג **מועד** כינוי לבהמ"ק · הראב"ע ז"ל בפי' למגילת איכה ע"פ דרכי ציון אבילות וז"ל באי מועד · שהיו באים במועדים והטוב בעיני שהוא המקדש ונקרא מועד בעבור היות כל ישראל נועדים שם · וכן בקרב מועדיך · שרפו כל מועדי ה' בארץ עכ"ל · וכן פירש"י ז"ל שם סי' ב' וז"ל שחת מועדו בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנ' ונועדתי לך שם :

מד **הוד** כינוי לבהמ"ק · ברכות פ"ט דנ"ח ע"א והוד זו בית המקדש · וכתב שם המהרש"א ז"ל בח"א וז"ל וההוד זו בהמ"ק שהוא הדרן והודן של ישראל ע"כ :

מה **נורא** כינוי לבהמ"ק · ירושלמי ס"פ בני העיר הביאו הרב מנד"ל בס' שתי ידות דף פ' וז"ל ירמיה אמר הגדול והגבור ולמה לא אמר נורא אין נורא אלא בהמ"ק שנ' נורא אלהים ממקדשיך ע"כ :

מו **נפלאות** כינוי לבהמ"ק · ר"ס גאון ז"ל בפי' לדניאל סי' ח' וז"ל · ונפלאות ישחית · זה בהמ"ק עכ"ל :

מז **אמת** כינוי לבהמ"ק · ר"ס גאון ז"ל בפי' לדניאל סי' ח' וז"ל · ותשלך אמת ארצה · אלו ישראל ובהמ"ק עכ"ל :

מח **רגל** כינוי לבהמ"ק · הרב כסא רחמים ז"ל בפי' לפ"ד מאדר"ן וז"ל · חסד חפצתי ולא זבח · פי' הרב בנין יהושע בשם מפרש פי' אם אמרתי מטה רגלי · זהו בהמ"ק ראשון ורגלי עולם שחרב אעפ"כ חסדך ה' יסעדני · יש כפרה אחרת כקרבן והיא חסד עכ"ד :

מט **היכל** כינוי לבהמ"ק · נזיר דל"ב ע"ב · היכל ה' היכל ה' המה · זה מקדש ראשון ומקדש שני ע"כ :

נ **גלעד** כינוי לבהמ"ק · ספרי פ' ואת הברכה פסקא שנ"ז וז"ל · ואת הגלעד מלמד שהראהו בהמ"ק מיושב על שלוותו וחזר והראהו מליקים המחריבים בו ואין גלעד אלא בהמ"ק שנאמר גלעד אתה לי ראש הלבנון ע"כ :

נא **פתיל** כינוי לבהמ"ק · אגדת בראשית פכ"ד · וז"ל ופתילך זה בהמ"ק דכתיב ופתיל פשתים בידו וקנה המדה ע"כ :

נב **קנין** כינוי לבהמ"ק · ילקוט פ' בשלח וז"ל ד' נקראו קנין ישראל וכו' · יבואו ישראל שנקראו קנין · לארץ שנקראת קנין · ויבנו בהמ"ק שנקרא קנין · בזכות התורה שנקראת קנין וכו' · וכ"כ רבינו בחיי ז"ל פרשת בשלח משם המדרש וז"ל ד' נקראו קנין ישראל וכו' בהמ"ק הר זה קנתה ימינו ע"ש ועמ"ש במע' א"י :

נג **זבולון** כינוי לבהמ"ק · ש"ר פ"א וז"ל · זבולון על שם שהשכין הקב"ה שכינתו בקרבם שנ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם · ואין זבולון אלא בית המקדש שני' בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ע"כ :

נד **בירה** כינוי לבהמ"ק · ריש פ"ק דיומא ד"ב ע"א מאי בירה וכו' ור"ל אמר כל המקדש כולו קרוי בירה שני' הבירה אשר הכינותי ע"כ :

נה **צבי** כינוי לבהמ"ק · יב"ע בישעיה סי' כ"ח ע"ש והיתה ציצת נובל צבי תפארתו תרגם דבית מקדשא תושבחתיה ע"ש :

נו **בחרות** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' י"ב וז"ל וזכור את בוראיך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם קיימות בעוד שהכהונה קיימת שנא' בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן · בעוד שהלויה קיימת שנא' בו כי בו בחר ה"א מכל שבטיך · בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנא' ויבחר בדוד עבדו · בעוד שירושלים קיימת שנא' בה העיר אשר בחרתי בה · בעוד שבית הבחירה קיימת שנא' בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה · בעוד שאתם קיימים שנא' ובך בחר ה' עכ"ל :

נז **ארץ החיים** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בפי' לישעיה סי' ל"ח וז"ל · בארץ החיים · בבית המקדש ע"כ :

נח **אור** כינוי לבהמ"ק · בתרא פ"א ד"ד ע"א · אמר ליה הוא כיבה אורו של עולם ילך ויעסוק באורו של עולם וכו' יעו"ש · וכ' שם מהרש"א ז"ל באגדתיה שגם בהמ"ק הוא אורו של עולם ע"ש · וכ"כ הרב כתנות אור בפ' חיי שרה שבהמ"ק נקרא אור ע"ש :

נט **מתנים** כינוי לבהמ"ק · מנחה גדולה ביחזקאל סי' כ"א וז"ל ואמר האנח בשברון מתנים · כלומר על שברון וחרבן בהמ"ק שהיה באמצע העולם כמו המתנים שהם באמצע הגוף כדאיתא במס' כתובות פרק אע"פ וכמו שהמתנים הם המעמידים האדם על רגליו כמו כן הבהמ"ק היה מעמד וקיום כל ארץ ישראל ובכללו קיום כל העולם עכ"ל :

ס **ארמון** כינוי לבהמ"ק · רש"י ז"ל בפ' ירמיה סי' ל' · וארמון על משפטו ישב פי' המקדש וכן פי' שם הרב מלודת דוד :

סא **בית אבל** כינוי לבהמ"ק · מנחת בכיון בפי' לקהלת סי' א' ע"פ טוב ללכת אל בית אבל וז"ל בית אבל היינו בשביל בהמ"ק החרב האבילה מבלי בנים · וכמ"ש המתרגם ע"פ לב חכמים בבית אבל אבילא על בית מקדשא החרב וכו' ע"ש :

מערכת בכורות

א **נערי** כינוי לבכורות · רש"י ז"ל בפ' משפטים את נערי · הבכורות · וכתב הרב עמר נקא קשה מאי משמע דלשון בכורות הוא י"ל מדכתיב כי נער ישראל וכתיב במקום אחר בני בכורי ישראל וכו' ע"ש :

ב **כהנים** כינוי לבכורות · זבחים דקט"ו ע"ב · וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו כיב"ק אומר זו פרישות בכורות :

מערכת בנים

א **כף ירך** כינוי לבנים · זוהר חדש בס' הנעלם דף מ"ד ע"א · וירא כי לא יכול לו דהוה סגיא זכותיה ולא יכיל בטענותיה לאישתעבדא יעקב תחות ידא דאדום מיד ויגע בכף ירכו אלין אינון בנוהי נפקי יריכיה ביה שעתא וכו' ואיתיהיבת רשותא לסמאל לאישתעבדא בנוהי דיעקב וכו' ע"ש · וכ"כ מוהרי"ט ז"ל בס' לחם סתרים בפי' לדניאל ד"ה ע"א שהירכים יורו על הבנים שהם עמודי הבית ע"ש :

ב **שורש וענף** כינוי לבנים · פרק חלק דק"י ע"ב · דתניא קטני בני רשעי ישראל אינן באים לעוה"ב שנ' כי הנה היום בא

וגו' אשר לא יעזוב להם שורש וענף ופירש"י ז"ל שורש וענף אלו בנים קטנים שלהם · וכן תרגם יב"ע · ובמכילתא דק"ה אמר מן קליל קוץ ענפיה וכו' · ופירש"י ז"ל תקוץ ענפיה · ימותו בניו :

ג **נחלה** כינוי לבנים · קמא פ"א די"ז ע"א · כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת שני שבטים וכו' זוכה לכילה כיוסף דכתיב בן פרת יוסף וגו' · וכתב מהרש"א ז"ל בח"א שם זוכה לכילה · י"ל מה ענין כילה לנחלה וכו' · וי"ל לפרש שהבנים הטובים נקראו נחלה שנ' הנה נחלת ה' בנים והבנים נקראו ע"ש המטה כמ"ש מטתו של יעקב שלימה וכו' ע"ש :

ד **מטה** כינוי לבנים · שנ' וישתחו ישראל על ראש המטה · ופירש"י ז"ל ד"א על ראש המטה שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע וכו' · ועיין לעיל אות הקודם ושם המהרש"א ז"ל והבנים נקראו ע"ש המטה וכו' :

ה **פרי הבטן** כינוי לבנים · מד"ר פ' עקב · ואהבך וברכך והרבך וגו' למה הוא מקיש פרי הבטן לפרי האדמה וכו' · ד"א מה פרי אדמתך צריכים עישור אף פרי בטנך צריכים עישור וזו המילה ע"ש · ובתהלים סי' קכ"ז הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן פי' הרב מצודת דוד שכר פרי הבטן הבנים שהמה פרי הבטן המה באים בשכר המעשר ומיד ה' וכפל הדבר במה שכתב · ע"כ :

ו **צאצאים** כינוי לבנים · כן פירש"י ז"ל בישעיה כ"ב הצאצאים והצפיעות ת"י בנייא ובני בנייא ומנחם חברו עם צפיעי הבקר לומר שהוא לשון עוללים וכו' ע"ש · וכן פירשו מצודת דוד ומצודת ציון הצאצאים הבנים היוצאים מרחם אמן ע"ש · וכן כתב רד"ק ז"ל בשרשים בשורש צפע · ועמ"ש לקמן אות י"ז :

ז **אחרית** כינוי לבנים · רד"ק ז"ל בשורש אחר · ונקראו בני האדם אחרית · ע"ש שנשארו אחריו · ואחריתם בחרב אהרוג · ואחריתכן בסירות דוגה · פי' בניהם · ועמ"ש לקמן אות י"ז :

ח **פתאים** כינוי לבנים · סנהדרין פרק חלק דק"י ע"ב · קטני בני רשעי ישראל אינם באים לעוה"ב וכו' · רע"ק אומר באים הם לעוה"ב שנ' שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתייא :

ט **בשר** כינוי לבנים · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ה' · לחטיא את בשרך שיפקוד העון על בניך :

יד **מעשה ידי** כינוי לבנים · שבת פ"ב דף ל"ב · בעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים שנא' אל תתן את פיך וגו' למה

יקצוף

יקלוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך · אי זה הן מעשה ידיו של
אדם · הוי אומר בניו ובנותיו של אדם :

יא **זית** כינוי לבנים · רש"י ז"ל בפי' לתהלים סי' קכ"ח בניך כשתילי זיתים · מה זיתים אין להם הרכבה · כך אין בבניך פסול · וכן דרז"ל בברכות פ"ט דנ"ז ע"א · הרואה זיתים בחלום זוטרי פרי ורבי וכו' · אבל אילני הויין ליה בנים מרובים שנ' בניך כשתילי זיתים וגו' · ובס' המפואר קוף ז' בניך כשתילי זיתים למה נמשלו הבנים לזיתים לומר לך מה זיתים בתחלה מרים ומתוך טורח גדול וטחינה וכתישה ימתקו ויצא מהם יצהר מכבד אלהים ואנשים · אף הבנים מרים מתחלתם שנ' כי יצר לב האדם רע מנעוריו ומתוך דוחק ומתוך צער גדול ילמדו התורה והמצוה שהם מתוקים שנאמר הנחמדים וגו' ומתוקים וגו' :

יב **שְׁאָר** כינוי לבן · רד"ק ז"ל בשרשים שורש שאר · ויש לפרש מזה גם ושאר ונין ונכד · והוא הבן שנשאר אחריו :

יג **נין** כינוי לבן · ולניני ולנכדי תרגם אנקלוס ז"ל ובברי ולבר ברי · ורש"י ז"ל פי' בישעיה סי' י"ד נין בן מושל במלכות אביו · ונכד בן הבן וכו' וכן פי' הרב מצודת ציון שם · נין · הוא בן · ועמ"ש לקמן אות י"ז :

יד **אחים** כינוי לבנים · ב"ר פ' ע"ד · ויאמר יעקב אל אחיו לקטו אבנים · כמה אחין הוו לו חד ולואי קבריה · אלא אלו בניו שהוא קורא אותן בלשון הקדש אחיו · וכן כתב רש"י ז"ל בחומש לאחיו · הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה :

טו **בדים** כינוי לבנים · רד"ק ז"ל בשרשים שורש בד · יאכל בדי עורו יאכל בדיו · ויש מפרשים בדי עורו · ובדיו · בניו · שהבנים לאדם · כבדים לאילן · וכן תרגם המתרגם יאכל בדיו בכור מות · יגמור בנוהי מלאך מותא · ועמ"ש לקמן אות י"ז :

טז **און** כינוי לבן · רש"י ז"ל באיוב סי' ח"י · יצרו לעדי אונו · אונו בנו · וכן פי' מצודת ציון אונו בניו הבאים מכוחו · וכן וראשית אוני :

יז **שריד** כינוי לבן · ס' אהל מועד אות הבי"ת ערך בנה · המלה אשר הונחה להורות על הבנים · תאמר לתשעה פנים · תאמר בן וגו' תאמר בר ומה ברי וגו' · תאמר נין וגו' · ותאמר לצאצאים וגו' · ותאמר לעלועים וכו' · ותאמר בדים וגו' · ותאמר אחרית וגו' · ותאמר שרידיו במות יקברו · פירשו בו בניו נקראו כן · כי הם השרידים הנשארים מן האדם · ותאמר שיל עד כי יבא שילה · פירשו בו בנו · כנזר מן ובשליתה · וכ"כ רד"ק ז"ל בשורש שיל · עד כי יבא שילה · פירושו בנו :

יח **חמדה** כינוי לבנים · ש״ר פרשה ג׳ · בקש בנים והם חמדה · שנאמר והמתי מחמדי בטנם ע״ש · ועמ״ש במע׳ אשה אות ד״ן :

יט **חבל** כינוי לבנים · במדב״ר פ״י · וכשוכב בראש חבל וגו׳ · ואין חבל אלא בניו כמא דתימא למה יקצוף האלהים על קולך וחבל וגו׳ :

ד **עמל** כינוי לבנים · במדב״ר פ״י · ועמלו לא יזכר עוד · אלו בניו שהם עמלו · כההיא דתנינן ואת עמלנו אלו הבנים :

כא **פרידה** כינוי לבן · מגילה פ״ז דפ״ד · אמר להם רשב״ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני · ופירש״י ז״ל פרידה אחת יש לי · בן אחד :

כב **פרי הארץ** כינוי לבנים · רש״י ז״ל בישעיה סי׳ ד׳ · ופרי הארץ · הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת ישראל :

כג **זרע** כינוי לבנים · כנה״ג מא״ח בכללים נפרדים אות ע״ג וז״ל מלת זרע כוללת בנים ובנות ולפעמים בנים לחודייהו · מעשה חייא בתשו׳ סי׳ י״ג · וכן תרגם אנקלוס ז״ל בפ׳ ויחי ע״פ וזרעו יהיה מלא הגוים · ובנוהי יהון שליטין בעממיא · וכן תרגם יב״ע בישעיה סי׳ נ״ד ע״ש :

כד **תחת** כינוי לבנים · במדב״ר פ״ו · ומהו תחתיו אלו בניו כמה דתימא תחת אבותיך יהיו בניך :

כה **עין** כינוי לבנים · איכה רבתי ע״פ דרך קשתו כאויב וז״ל · ויהרוג כל מחמדי עין · רבי תנחום בר ירמיה אמר אלו בנים שהם חביבים על אבותם כגלגל העין שלהם :

כו **נער** כינוי לבן · רש״י ז״ל באיוב סי׳ א׳ · על הנערים · בנים · אבל אין צריך להזכיר הבנות :

כז **אביונים** כינוי לבנים · שבת פ״ב דל״ב ע״ב דכתיב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים וגו׳ · ופירש״י ז״ל גם בכנפיך בשביל כנפיך שבטלת מצותם נמצאו עליך חובת נפשות · דם אביונים נקיים בנים קטנים שלא חטאו :

כח **יונקות** כינוי לבנים · יב״ע ז״ל בהושע סי׳ י״ד ע״פ ילכו יונקותיו תרגם יסגון בנין ובנן וכו׳ וכן פירש״י ז״ל שם ע״ש :

כט **מנון** כינוי לבן · הרב קב ונקי ז״ל בפירושו למשלי סי׳ כ״ט וז״ל מנון · שם מנחי הע״ין וכו׳ פי׳ מי בעושה געגועים לעבדו

בנערותו

בנערותו וכו' לאחריתו שהוא גדול יתגבא על אדוניו כאלו הוא בנו · ומלת מנון שרשו נו"ן נון ולנינו ולנכדי וכו' ע"ש · וכן פי' הרא"בע ז"ל שם :

ל **חיים** כינוי לבנים · הרי"ף ז"ל בהגדתיה בפ"ק דר"ה דע"ו ע"ב וה"ל ג' ספרים נפתחים בר"ה וכו' · וי"מ שהחיים הוא כינוי ל ההצלחה והריוח והבנים ע"ש :

לא **גוזל** כינוי לבן · פסחים דמ"ט ע"א ת"ר כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו וכו' :

מערכת בני בנים

א **תנובה** כינוי לבני בנים · יב"ע ביש"עיה ס' ז"ך ע"ש ומלאו פני תבל תנובה תרגם וימלון אפי תבל בני בנין :

מערכת בנימן

א **ידיד** כינוי לבנימן · מנחות דנ"ג ע"ב בחלקו של ידיד זה בנימן שנאמר לבנימין אמר ידיד ה' וגו' ע"כ · ועמש"ל במע' א' ערך אברהם אות א' ע"ש :

מערכת בקשה ותחנה

א **אם** כינוי לבקשה · ע"ז פ"א ד"ה · ת"ר אם בחקתי תלכו · אין אם אלא לשון בקשה · וכן הוא אומר לו עמי שומע לי וגו' · ופירש"י ז"ל וכה"א שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה :

ב **לו** כינוי לבקשה · ע"ז שם · ת"ר אם בחקתי וגו' · וכה"א לו עמי וגו' · ופירש"י ז"ל לו עמי · היינו תחנה כמו לו יהי כדבריך :

ג **נא** כינוי לבקשה · ברכות פ"א ד"ט ע"א · דבר נא באזני העם · אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה · אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל וגו' :

ד **אנא** כינוי לבקשה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש אן · אנא שא נא פשע אחיך וגו' ופעמים בה"א כמו אנה ה' כי אני עבדך · והם בשבה עפ"י המסורת · והוא ענין תחינה ובקשה :

ה **בי** כינוי לבקשה · ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני · תרגם אונקלוס וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו רבוני · ובפ' ויחי כה תאמרו ליוסף אנא שא נא · תרגם כדין תימרון ליוסף בבעו שבוק כען :

ו **ולא** כינוי לבקשה · רש"י ז"ל במלכים ב' סי' ה' · ויאמר נעמן ולא יתן לעבדך וגו' · פירש"י ז"ל ולא · לשון בקשה לשון הלואי :

ז **ראה** כינוי לבקשה · בצרור המור פי' כי תשא ע"פ ראה אתה אומר אלי העל וגו' וז"ל ואולי כי לשון ראה הוא לשון תחנה כמו ראה עניי · ראה ה' והביטה · ראה כי צר לי וגו' ע"ש :

ח **שחר** כינוי לבקשה · רש"י ז"ל בפי' תהלים סי' ס"ג וז"ל אשחרך · אבקש ואדרוש לך כמו ושחרתני ואינני · אם אתה תשחר אל אל · וכן פי' ר"א פרילול ז"ל בפי' איוב סי' ח' וז"ל אם אתה תשחר אל אל · אולם אתה שנשארת חי וכו' אם תשחר אליו יתברך ואליו תתחנן לשאול דרך ומתנת חנם שירפאך וכו' :

ט **פגיעה** כינוי לבקשה · רד"ק ז"ל בשורש פגע וז"ל ואל תפגע בי · ומה נועיל כי נפגע בו · ופגעו לי בעפרון וגו' ענין תחנה ובקשה :

יוד **חל** כינוי לבקשה · רד"ק ז"ל בשורש אחל וז"ל אחלי יכונו דרכי וגו' · ויחל משה · חלו נא פני אל וגו' ענין תחנה ובקשה וכו' ע"ש :

יא **ויגש** כינוי לבקשה · אגדת בראשית פרק כ"ב וז"ל אין ויגש אלא לשון בקשה שנ' ויגש אליו יהודה · ע"ש שתיבת ויגש היא כינוי ג"כ למלחמה ולתפלה :

אות גימ"ל

מערכת גאוה וגסות הרוח

א **שחץ** כינוי לגאוה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש שחץ וז"ל הוא מלך על כל בני שחץ · לא הדריכוהו בני שחץ · ענין גאוה · ובדברי רז"ל ג"כ אנשי ירושלים אנשי שחץ היו כלומר אנשי גאוה וגסות הרוח · עכ"ל :

ב **יהיר** כינוי לגסות רוח · רד"ק בשורש יהר וז"ל זד יהיר לץ שמו · גבר יהיר ולא ינוה · פי' גס רוח כי הוא יודע ועושה הרע בזדון בגסות הרוח וכן בדברי רז"ל אי בעלי יהירי בעלי אמגושי עכ"ל :

ג **גוה** כינוי לגאוה · רש"י ז"ל באיוב סי' ל"ג ע"פ להסיר אדם ממעשה וגוה וגו' · פירש"י ז"ל גוה · כמו גאוה · וכן תרגם יב"ע ז"ל וגיותנותא :

ד **יתר** כינוי לגאוה · רש"י ז"ל במשלי סי' י"ז ע"פ לא נאוה לנבל שפת יתר · פירש"י ז"ל שפת יתר · דברי גאוה :

ה **גאון** כינוי לגאוה · יב"ע ז"ל במשלי סי' ט"ז ע"פ לפני שבר גאון · תרגם קדם תברא גיותנותא · ועיין בשרשים שורש גאה :

ו **רכס** כינוי לגאוה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש רכס וז"ל מרוכסי איש · מגאות בני אדם ומגבהותם :

ז **אבך** כינוי לגאוה · רד"ק ז"ל בשורש אבך וז"ל · ויתאבכו גאות עשן · ענינו ענין גאות וגבהות ופירושו ויתגאו כגאות עשן וכו' ע"ש :

ח **תועבה** כינוי לגבה לבב · ר"ח ז"ל משם רז"ל בשער היראה פ"ה וז"ל וכל מי שהוא גבה לב גורם לטמא את הארץ ולסלק את השכינה שנ' גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל · וכל גבהי לבב קרואים תועבה שנ' תועבת ה' כל גבה לב · ע"א קרויה תועבה שנ' ולא תביא תועבה אל ביתך כשם שע"א מטמאת את הארץ ומסלקת את השכינה וכו' עכ"ל :

ט **שמים** כינוי לגסי הרוח · ערובין פ"ה דכ"ה · רבי יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח ע"ש :

יוד **במות** כינוי לגסי הרוח · בתרא דע"ח בעלי במות ארנון · אלו גסי הרוח · וע"ש בפי' רשב"ם ז"ל :

יא **רע** כינוי לגאוה · עיר גבורים פי' כי הלא וז"ל · ושניהם נקראו רע · הגאוה שנ' יראת ה' שנאת רע גאה וגאון · ולשון הרע שנ' פיך שלחת ברעה וגו' ע"ש :

מערכת גאולה

א **שער** כינוי לגאולה · ש"ר פרשה א' סי' מ"ב ושערך למה · הגיע הקץ של גאולה ע"כ · וכתב הרב אור יקרות בריש הליקוטין דכ"ו ע"ד וז"ל וכתב הרב היפה ז"ל ל"ע מה יחס הגאולה אל השער עכ"ל · ולע"ד נראה פשוט דידוע דהאמה העבריה יוצאה בסימנים דהיינו כשהביאה שתי שערות יוצאה לחירות ולזה אמר ושערך למה כלומר כבר הביתה סימנין ומעתה הגיע הקץ לגאלך עכ"ל הרב אור יקרות ז"ל :

ב **בוקר** כינוי לגאולה · בב"ק ד"ג ע"ב · רב אמר מבעה זה אדם דכתיב אמר שומר אתא בוקר וגו' · ופירש"י ז"ל אתא בוקר גאולה לצדיקים ע"כ :

מערכת גהינם

א **שוחה** כינוי לגהינם · שבת פ"ב דל"ג א"ר חסדא כל המנבל פיו מעמיקין לו גהינם שני שוחה עמוקה פי זרות :

ב **עברה** כינוי לגהינם · בתרא פ"א דף י"ד ע"ב · וכל המתיהר נופל בגהינם שני זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גהינם שני יום עברה היום ההוא :

ג **חמה** כינוי לגהינם · תקוני הזוהר ריש תקונא תנינא · ובגין דא וחפרה הלבנה דאיהי כחש אשת זנונים · ובושה החמה דאיהי גהינם וכו' ע"ש :

ד **רבה** כינוי לגהינם · מדרש ש"ט מזמור ק"ב משגבי לא אמוט רבה · גהינם נקראת רבה מקום שהרשעים נופלים שם ועומדים וכה"א השיקו היקבים כי רבה רעתם המונים המונים בעמק החרוץ · שכל מי שנופל שם דינו חרוץ וכו' :

ה **רעה** כינוי לגהינם · נדרים פ"ג דף כ"ב · ארשב"ן אר"י כל אדם שכועס כל מיני גהינם שולטין בו שני והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גהינם שני כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה :

ו **מרה** כינוי לגהינם · תקוני הזוהר תקון כ"א דנ"ב ע"א · דכתיב ואחריתה מרה כלענה וגו' מרה איהי גהינם · ואית לה תרי פיות דאמרין הב הב הה"ד לעלוקה שתי בנות וגו' :

ז **בור** כינוי לגהינם · זוהר וישב דף קפ"ה ע"א · ת"ח ההוא ב"נ דלא זכי לאשתדלא בהאי עלמא באורייתא וכו' · כד נפק מהאי עלמא נטלין ליה ועאלין ליה לגהינם וכו' · דאקרי בור שאון טיט היון כד"א ויעלני מבור שאון וגו' מה כתיב ויקחוהו וישליכו אותו הבורה דא הוא גהינם אתר דדיינין להו וכו' ע"ש · ועי"ל אות ח' :

ח **שאול** כינוי לגהינם · ערובין פ"ב די"ט ע"א · אריב"ל ז' שמות יש לגהינם ואלו הן · שאול · ואבדון · ובאר שחת · ובור שאון · וטיט היון · וצלמות · וארץ תחתית · שאול דכתיב מבטן שאול שועתי שמעת קולי · אבדון דכתיב היסופר בקבר חסדך ואמונתך באבדון · באר שחת דכתיב כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת · ובור שאון וטיט היון · דכתיב ויעלני מבור שאון מטיט היון · וצלמות דכתיב יושבי חושך וצלמות · וארץ תחתית גמרא הוא · ע"כ · וכן פירש"י ז"ל בשבת דק"ל ע"ב שאריכו משחת · מגהינם ע"ש · וכתב הרב תורת חיים ז"ל בח"י לערובין שם וז"ל כל שמות הללו על תוקף העונש הם רומזים דשם אבדון מורה על אבדות הנפש · ובאר

שחת

שחת מורה על השחתת הנפש · וטיט היון על טביעת הנפש · וצלמות על מיתת הנפש · וכן באול ובור שאון וארץ התחתית מורים שהוא מקום רע עמוק עמוק וחרב בלי תקומה וכו' ע"ש :

ט **עלוקה** כינוי לגהינם · פרק דע"ז דף י"ז ע"א · לעלוקה שתי בנות הב הב · אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול שתי בנות שצועקות בגהינם שאומרות בעה"ז הב הב וכו' · ובש"ט ק' ל' לעלוקה שתי בנות וגו' הב הב למה שני פעמים עתידה גהינם לפתוח כפיה ולקבל את הרשעים · ע"כ · והרב תורת חיים בחי' לעירובין די"ט כתב דעלוקה לא בא להורות על תוקף העונש כמו הז' שמות אחרים · וכן שם גהינם ושם תפתה לא בא להורות על תוקף הדין והעונש ע"ש :

יד **עמק הבכא** כינוי לגהינם · מדרש תהלים ק' פ"ד · עוברי בעמק הבכא וגו' · עמק הבכא זו גהינם · ובפ"ב דערובין די"ט ע"א מ"ד עוברי בעמק וגו' · עוברי אלו בני אדם שעוברים על רצונו של מקום · עמק · שמעמיקים להם גהינם · הבכא · שבוכים ומורידים דמעות כמעין של שיתין וכו' · ובב"ר פ"א רבי יהודה בר סימון פתח הוא גלה עמיקתא ומסתרתא הוא גלא עמיקתא זו גהינם · שנ' ולא ידע כי רפאים שם ואומר העמיק הרחיב :

יא **אור** כינוי לגהינם · עירובין פ"ב די"ט ע"א · תנא דבי ר"י אשר אור לו בציון · זו גהינם · ותנור לו בירושלים · זה פתחו של גהינם :

יב **תפתה** כינוי לגהינם · ערובין פ"ב שם · והאיכא תפתה דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה ההוא שכל המתפתה ביצרו נופל שם · וכן פירש"י ז"ל בישעיה ל' תפתה · גהינם · שכל המתפתה ביצרו נופל שם · וכן פי' המצודות ע"ש · וכתב הרב אליהו הלוי המדקדק בנימוקיו לספר השרשים לרד"ק שורש תפת וז"ל · א"א נקרא הגהינם תופת וכו' · וי"ש אומרים שנקרא תפת לפי שהוא מקום רחב לקבל כל הרשעים והוא מלשון יפת אלהים ליפת · ותרגום של כי ירחיב ארי יפתי · וכן אומר הפי' הרחיבה שאול נפשה · ובשורש פתה כתב וז"ל ונקרא הגהינם תפתה כי המפותה ביצרו נופל שם והתי"ו בראשו נוספת כמו בתרומה לאומר ע"כ :

יג **צר** כינוי לגהינם · מנחות פרק י"א דף כ"ט ע"ב אמר חזקיה מ"ד ואף הסיתך מפי צר וגו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו · מדת ב"ו אדם מסית חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה והקב"ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים · שנ' ואף הסיתך מפי צר מגהינם שפיה צר וכו' :

יד **שרפה** כינוי לגהינם · סוטה פ"ז דף ל"ה ע"ב · והיו עמים משרפות שיד על עסקי שיד · ורבי יהודה אמר לך כשיד מה שיד אין

לו תקנה אלא בשרפה · אף אומות העולם אין להם תקנה אלא בשרפה · ע"כ · ופירש"י ז"ל · אלא שרפה · גהינם · שכל זמן שאין מתגיירים הם קרויים עמים אין חלקם אלא משרפות סיד · ע"כ :

טו **אשה** כינוי לגהינם · יבמות פ"ו דס"ג ע"ב · כמה רעה אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה · אי בגווה משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהכתוב מגנה · אי בגהינם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהגהינם משולה בה ע"כ · ופי' המהרש"א בח"א שם · וגהינם משולה לאשה רעה וכו' וקאמר בגהינם משתעי וכו' · אבל על הגהינם מפרש ומוצא אני מר ממות שהוא מיתת הגוף · את האשה שהוא הגהינם שהיא מיתת הנשמה וקי"ל עכ"ל :

טז **קבר** כינוי לגהינם · ישעיה סי' נ"ג · ויתן את רשעים קברו וגו' · ותרגם יב"ע ז"ל וימסר ית רשיעיא לגהינם וכו' :

יז **פקו** כינוי לגהינם · מגילה פ"א דט"ו · פקו פליליה · ואין פקו אלא גהינם שנ' ולא תהיה זאת לך לפוקה :

יח **היום** כינוי לגהינם · ב"ר פ' מ"ח · כחום היום · לכשיבא אותו היום שכתוב בו הנה היום בא בוער כתנור · ופי' היפ"ת ז"ל · לכשיבוא וכו' · פי' כשיחום היום דהיינו לעתיד שהוא ביום הדין וכו' · והא אתייא כרבנן דאמרי יש גהינם וכו' :

יט **עיפתה** כינוי לגהינם · ש"ר פל"ח · ארץ עיפתה וגו' · זה גהינם · שהרשעים פורחים כעוף · ד"א עיפתה · שהרשעים עייפים בה :

כ **מאד** כינוי לגהינם · ילקוט פ' בראשית · והנה טוב זו ג"ע · מאד זו גהינם · ע"ש בדורש מלת מאד לכמה דברים · מאד זה העוה"ב · מאד מות · טוב מאד זו שינה · מאד זה יצה"ר · מאד זו מדת יסורין · מאד זה מלאך המות · מאד זו מדת פורענות · מאד · אדם · אתייא דדין כאתייא דדין · מאד זה מלכות הארץ · אבל בב"ר פ"ט דריש כל הני מייתורא דוי"ו דוהנה · ולא מייתורא דמאד · ע"ש ביפ"ת סי' ה' :

כא **גחלי רתמים** כינוי לגהינם · ערכין פ"ג דט"ו · חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וגו' · גחלי רתמים · היינו גהינם :

כב **חשך** כינוי לגהינם · ויקרא רבה פ' ז"ך · כך אמר הקב"ה גהינם חשך · דכתיב יהי דרכם חשך וחלקלקות · והתהום חשך · שנאמר וחשך על פני תהום · והרשעים חשך כו' והיה במחשך מעשיהם · יבא חשך ויכסה חשך · ע"ש :

כג **לילה** כינוי לגהינם · יבמות פ"ג. דק"ע ע"א · מפחד בלילות · מפחד של גהינם שדומה ללילה :

כד **רפאים** כינוי לגהינם · בתרא דף ע"ט ע"א · כל המפרש עצמו מד"ת נופל בגהינם שני אדם תועה וגו' · בקהל רפאים ינוח · ואין רפאים אלא גהינם שני ולא ידע כי רפאים שם וגו' :

כה **כרובים ולהט החרב** כינוי לגהינם · ב"ר פכ"א סי' י"ד · ד"א מקדם · מקודם לג"ע נבראת גהינם · גהינם בשני וגן עדן בג' · ואת להט החרב המתהפכת · ע"ש ולהטי אותם היום הבא · שמתהפכת שהיא מתהפכת על האדם ומלהטתו מראשו ועד רגליו וכו' · וכתב הרב יפ"ת ז"ל וז"ל מקדם לג"ע וה"פ דקרא וכו' והכרובים ולהט החרב ירמוז לגהינם כדמפרש ואז"ל וכו' · ע"ש ולהט אותם לא ידעתי איך יפרש את הכרובים על גהינם · ולפי דברי הרמב"ן שכתבתי בסי' הקודם שאבו של גהינם מהמלאכים כיאה וכו' · ע"ש ולהט אותם היום הבא דהיינו גהינם שיהיה לעתיד וכו' · וכיון דההוא גהינם מיקרי להט · גהינם דאש מטעם דהשתא נמי נקרא להט · עכ"ל :

כו **אש ומים** כינוי לגהינם · ב"ר פנ"א · באנו באש ובמים · זו גהינם · הליו אש והליו ברד :

כז **חנם** כינוי לגהינם · דבש לפי מע' ה' אות כ"ז · וז"ל הנ"ם גימטריא גהינ"ם · ואחז"ל דאשע"ה ביכר בשעבוד מלכיות במקום גהינם · ואפשר שזה רמז הכתוב חנם נמכרתם כלומר בשביל גהינם נמכרתם :

כח **קץ הימים** כינוי לגהינם · ילקוט הדש ערך ג"ע והגהינם אות ז"ך ג"ע נקרא קץ הימין · וגהינם קץ הימים :

כט **כור** כינוי לגהינם · רבינו בחיי ז"ל ר"ש פ' בבלק וז"ל ומלת כור תמיד על הלב וכינה גהינם שהוא מקום המוכן לכור שהוא כלי ההתכה והוא מצרף לכסף וכור לזהב וגו' ע"ש :

ל **צוער** כינוי לגהינם · ספרי פ' ואת הברכה פסקא שנ"ג וז"ל עד צוער מלמד שהראהו קמוכה מצדה גהינם שהיא קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה וכן הוא אומר כי ערוך מאתמול וגו' ע"כ · ופי' הרב זרע אברהם ז"ל שם וז"ל ודריש מלת צוער לשון צער וכה"ג מצינו במדרש הנעלם פ' וירא דק"ע ויעל לוט מצוער א"ר אבא ז' ורמז מה כתיב בילה"ד תדע לך שהיינו מתבטל לעולם מבני אדם וכו' שאע"פ שרואה בני אדם נידונים בגהינם היא

בא וחזר לו אלא בני אדם הה״ד ויעל לוט מצוער ומצערה של גהינם ומשם עולה לפתות בני אדם עכ״ל ה״כ דריש מלת צוער על צער של גהינם וכו׳ עכ״ל :

מערכת גבריאל

א **פחד** כינוי לגבריאל · מדרש ילמדנו פ׳ וישב וז״ל זש״ה המשל ופחד עמו וגו׳ · המשל זה מיכאל · ופחד זה גבריאל · מיכאל מן המים וגבריאל מן האש והן עומדין לפני השכינה ואין מזיקין זה את זה הוי אומר עושה שלום במרומיו ע״כ · וכן איתא בב״ר פי״ב סי׳ ז׳ · וע״ש מ״ש הרב יפ״ת ז״ל :

ב **שכוי** כינוי לגבריאל · ס׳ כגיד ומצוה דפוס ליוורנו דף יו״ד ע״א וז״ל ושכוי הוא גבריאל בסוד הגבורה וכו׳ ע״ש · וכ״כ בס׳ ערכי הכינויים בשכ׳ גולל אור אות הש״ין ע״ש :

ג **איש** כינוי לגבריאל · שנ׳ והאיש גבריאל · רש״י ז״ל בפ׳ וישב בפ׳ וימצאהו איש ע״ש :

ד **יהוה** כינוי לגבריאל · ר׳ בחיי ז״ל פ׳ כי תשא וז״ל וה׳ המטיר שהוא גבריאל לדעת רז״ל ע״ש · ועמ״ש במע׳ צדיק אות פ״א :

ה **מושיע** כינוי לגבריאל · ב״ר פי״ח וז״ל וכשם שעשה הקב״ה בעוה״ז ביד מיכאל וגבריאל כן לעת״ל יעשה על ידיהם שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו׳ זה מיכאל וגבריאל ע״ש · ועמ״ש הרב יפ״ת שגם גבריאל לפעמים הוא מלמד זכות על ישראל יעו״ש :

מערכת גבאי צדקה

א **משכילים** כינוי לגבאי צדקה · פר״ק דבתרא ד״ח ע״ב · במתניתא תנא והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה · ופירש״י ז״ל גבאי צדקה המשכילים אל דל מהו צריך ע״כ · וכתב מהרש״א בח״א וז״ל · וגבאי צדקה הוא בכלל המשכילים כמ״ש אשרי משכיל אל דל שיזהירו להם כזוהר הרקיע כמ״ש לגבי דיין שיראה גם הגבאי לכל עני לפי אמתת הענין כי יש עני מרומה שיש לו כדאמרינן לקמן כשיראה לך שאינו רמאי וכמ״ש נחזיק טובה לרמאין וכו׳ ע״ש · והרב מלך שלם בחידושיו לפר״ק דבתרא דק״ד נתן טעם למה שנקראו הדיינים וגבאי צדקה משכילים קרוב לדברי מהרש״א ז״ל ע״ש :

ב **מצדיקי הרבים** כינוי לגבאי צדקה · פר"ק דבתרא ד"ח ע"ב · והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו · ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו גבאי צדקה ע"כ :

ג **גזבר** כינוי לגבאי · הרב קב ונקי בסוף פ"ק דפאה פי' גזבר · גבאי :

מערכת גוף

א **בשר** כינוי לגוף · הראב"ע ז"ל בפי' לתהלים סי' ע"ז · אף בשרי הגוף · והטעם כי אחר שהוא דבק בכח עליון תעלה נפשו · וכח הדבקו בו ישמרנו מתחלואים בהשתנות העתים ע"כ ישכון גופו בעולם הזה לבטח · וע"ל אות י"א · ובזוה"ק פ' קרח דקע"ז ע"ב וז"ל יגוע כל בשר יחד הוא גופא יתבלי בעפרא וכו' ע"ש :

ב **בית** כינוי לגוף · זוהר פ' תרומה דף קמ"ב ע"א · כד"א ותתן טרף לביתה וגו' · ביתא דא איהו גופא דאיהי זכא ליה וכו' · וכ"כ הרב החסיד קהלת יעקב ז"ל בקונטרים לשון חכמים אות קב"ה דקכ"ה ע"א וז"ל בית מליצו בלשון חכמים מכנים לגוף בשם בית כמו שכינו מורידין לפני התיבה זקן ורגיל וכו' וביתו ריקם ופי' הר"ב וביתו ריקם מן העבירות שלא יצא עליו ש"ר בילדותו · ע"ש :

ג **ענף** כינוי לגוף · סנהדרין בפרק חלק דף ק"י ע"ב · דבר אחר · שורש זו נשמה · וענף זה הגוף · ועמ"ש לקמן אות ע' :

ד **עיר קטנה** כינוי לגוף · נדרים פ"ג דף ל"ב ע"ב · מ"ד עיר קטנה וגו' · עיר קטנה זה הגוף וכו' :

ה **יבשה** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון ע' דף קל"ז ע"א · יקוו המים וגו' אתכנשת נשמתא לאתר חד הה"ד והרוח תשוב וגו' · וגופא אשתאר יבשה הה"ד ותראה היבשה וגו' :

ו **אנוש** כינוי לגוף · מהרש"ל חא"ח סי' קט"ו אות ב' · בברכת אתה חונן וכו' · א"כ אתה חונן לאדם היא הנשמה כמ"ש בזוהר · דעת · ומלמד לאנוש · הגוף · כמ"ש שתקות אנוש רמה וכו' :

ז **יעקב** כינוי לגוף · דבש לפי מערכת יו"ד אות ט"ו · וז"ל יעקב נקרא הגוף · ישראל נקראת הנשמה · כן כתבו בשם ילקוט ראובני פ' ויחי · ובזה פירשו מה טובו אהליך יעקב · כי כל דבר הנוגע לגוף יהיה עראי כאהל · וכל דבר הנוגע לנשמה יהיה קבע · וה"ש משכנותיך ישראל · עכ"ל · וכ"כ

וכ״כ בס׳ מגיד מישרים למרן ז״ל פ׳ ויחי וז״ל ועוד י״ל דנשמתא איקריא ישראל וגופא הוא כשבא איקריא יעקב וכד נחת למצרים קאמר קרא ויאמר אלהים אל ישראל · כלומר אע״ג דתיחות למצרים לא תיחות מדרגא דילך · דהא נשמתא דאיהי ישראל תיחות בהדך משום דשכינתא וכל רתיכהא יחתין בהדך כדכתיב אנכי ארד עמך וגו׳ ע״ש · ובס׳ שפע טל בהקדמה כ׳ וז״ל · כי השם של ישראל מורה על הנשמה שהיא חצובה מלשון כי שרית עם **אלהים** ושם של יעקב מורה על הגוף שהוא פחות ושפל וכו׳ וע״כ אמר מלך הנשמה הנקרא ישראל מלשון שררה וכו׳ ע״ש :

ה **רגל** כינוי לגוף · דשם לפי מערכת העי״ן אות כ״ה · נשמה נמשלת לעין · וגוף לרגל · הרב תורת חיים בשיטתו לסנהדרין על דף כ״א :

ט **שורש** כינוי לגוף · אבות דר״ן פרק ל״ה ברם עיקר שרשוהי בארעא שביקו וגו׳ כאמור כאן שרשיו ונאמר להלן שרשיו · מה שרשיו האמור כאן בגופו של אילן ואף שורש האמור כאן בגופו של אדם הכתוב מדבר ע״ש · וזה סותר מאי דאיתא בפרק חלק דף ק״י ע״ב שורש וענף · שורש זו נשמה · וענף זה הגוף · ואפשר שהם אגדות חלוקות :

יד **ארץ** כינוי לגוף · זוהר חדש פ׳ לך לך דף מ״ד ע״ב · ויאמר ה׳ אל אברם זו היא הנשמה שהיא אב ללמד את הגוף ורם עליו ממקום רם ונשא בא״ה וכו׳ אל הארץ אשר אראך כלומר לגוף פלוני וכו׳ · ובפרק י״א דסנהדרין דף צ״א · יקרא אל השמים מעל זו הנשמה · ואל הארץ להביא את הגוף · ועמ״ש במערכת נשמה אות ד׳ :

יא **עצם** כינוי לגוף · רד״ק ז״ל בשרשים שורש עצם ולפי שהעצם חוזק הגוף ומעמידו נקרא הגוף עצם אך עצמי ובשרי וגו׳ ואף ע״פ שזכר בשר עם העצם · העצם שזכר אינו מיוחד על העצם לבד כי אם על הגוף · ובשר שזכר אחריו הוא כפל דבר · כי גם בשר לבדו יאמר על הגוף כמו שנ׳ ומבשרך לא תתעלם וגו׳ ע״ש :

יב **נפש** כינוי לגוף · רד״ק ז״ל בשרשים שורש נפש · ופעמים בא בלשון זכר רוצה לדבר בו על הגוף · אחד נפש מחמש המאות · נפש שנים וגו׳ ע״ש · ועיין בס׳ אהל מועד אות הגימ״ל · גוף תאמר לעומת פנים · תאמר גוף את גופת שאול וגו׳ · וי״מ ומזה אם בגפו יבא · כלומר בגופו · ותאמר גו ובשע לגו · ותאמר גב על גבי חרשו וגו׳ · ותאמר עצם אדונו עצם וכו׳ · ותאמר גולם גלמי ראו עיניך הרצון בו גוף · ותאמר פגר פגרים מתים וגו׳ · פגר גוף בלא רוח · ותאמר נפש כל הנוגע במת בנפש האדם ר״ל בגופו · ותאמר גרם המעלות פירשו בו גוף המעלות וכו׳ ע״כ · ובס׳ המחניך פ׳

אומר

אומר ס' רפ"ז כתב וז"ל ואע"פ שנפש טובה לא תמות יכנה הגוף בשם הנפש כי היא העיקר עכ"ל :

יג **קן** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון ו' דכ"א ע"א · כי יקרא קן צפור לפניך דודאי נשמתא איהי קן לצפור וכו' וגופא קן לנשמתא · וכן נשמתין דאינון עולימן דילה דאתקריאו בתולות אחריה רעותיה · יתבין בגופין דאינון קן דלהון וכו' ע"ש :

יד **נעל** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון כ"א דמ"ח ע"ב דפוס ליוורני · ובגין דא אמר ליה של נעליך מעל רגלך דא גופא דהוא ליה כנעל וכו' ע"ש · ובתקון תלתין וחד כתב וז"ל וגופא דהאי עלמא דאתקרי סנדל לגביה דעליה אתמר ליה של נעלך מעל רגלך ע"ש :

טו **אניה וספינה** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון כ"א דנ"ג ע"א · ספינה מתנהגא לכל סטרא דבעי בר נש כד"א אל אשר יהיה שמה הרוח וגו' · דספינה איהי רישא ואיהי לבא ואיהי גופא · ואם איברין דגופא דאינון מארי ספינה דאינון עמא קדישא לא מתנהגין באורייתא וכו' · בההוא זמנא וה' הטיל רוח גדולה דאיהי רוח סערה וכו' והאניה דאיהי גופא חשבה להשבר וכו' ע"ש · ובתקון ח"י דל"ה ע"ב ואם שכינתא לאו תמן · רוח סערה המן דאסער גופיה דב"נ דכתיב ביה והאניה חשבה להשבר דאיהי גופא דספינה כד לית שכינתא נטירת לה רוח סערה מהפך לה ותבר לה ובזמנא דשכינתא נטירא לה מיד קלא נפיק בן אדם עמוד על רגליך וקאים ממרעא דיליה ונפיק מדינא שלים בגופיה שלים בממוניה ע"כ · וכ"כ הרב נועם אלימלך פ' ויחי דע"ל ע"ב וז"ל גם הגוף הוא כמו ספינה המטורפת בים דעוה"ז הוא כמו ים כאדם המשוקע כן צריך האדם לחשוב תמיד שאין לו בעוה"ז רק לשוט אותו כמו השט בים ואמר התנא המוכר את הספינה היא הגוף כנ"ל וכו' ע"ש :

טז **עורפה** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון א"ל דף ע"ה ע"ב · קם סבא חד ואמר בוצינא קדישא חזור בך ערפה איהי גוף · רות איהי נפש · שותפו דילה נעמי נשמת חיים · מחלון רוחא · גופא דאיהי ערפה חזרה עורף לגבי נשמה וכו' ע"ש :

יז **מולדתך** כינוי לגוף · זוהר פ' לך לך דע"ז ע"א בסתרי תורה · וממולדתך דא גופא דאתקרי אילנא דחיי דאיהו י"ב בבנין עלאין וכו' :

יח **עולם** כינוי לגוף · תקוני הזוהר תקון כ"ט דף ק' ע"ב · ומה דאמר אי בניה דאהדר לעלמא והדר איתבריא ואפשר דנפלת בשעתא

דמזוכי

דמהימני · הכי במעגלא בודאי דכל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו · דא
גופא דבר נש דאתקרי עולם קטן וכו' ע"ש :

יט **סוס** כינוי לגוף · תקוני הזהר תקון ע' דקל"ד ע"א · כגוונא דא תשכח
לזמנין דאית גוף דאיהו סוס בפיר בכל תקוני ועביד עובדין בישין
בגין דאית ליה ההוא נפש דרכיב עליה וכו' ולזמנין תשכח סוסיא בישא
דאיהו גופא וכו' :

ד **אמה** כינוי לגוף · תקוני הזהר תקון ז' ומהתקונים הקטנים בסוף
דקמ"ו ע"ב ועוד כי ימכור איש את בתו לאמה · דא נשמתא
קדישא דמכר לה בגופא דאיהו אמה דילה וכו' :

כא **אשה** כינוי לגוף · זהר וישב דקפ"א ע"ב · אשר לא תקח אשה · דא
הוא גופא דהוות עפרא וכו' ע"ש · ובזהר פ' חיי שרה דקכ"ז
וקכ"ח במדרש הנעלם לא תקח אשה לבני כלומר בלא תקח גוף לבני ליכנס
בגוף אחר בגוף זר וכו' :

כב **מלך** כינוי לגוף · זהר פ' ויצא דקי"ג ע"א במ' הנעלם מלך אסור
ברהטים זהו הגוף שהוא אסור בקבר וכלה בעפר ולא נשאר
ממנו אלא כמלוא הרווד רקב וממנו יבנה כל הגוף וכו' :

כג **שרה** כינוי לגוף · זהר חדש פ' לך לך דמ"ד · ויקח אברם את שרי
אשתו זהו הגוף · ע"ש · ובזוה"ק פ' חיי שרה דקכ"ב ע"ב במד'
הנעלם ויבא אברהם זו היא הנשמה · לספוד לשרה זה הגוף · ועי"ש בדף ק"ב
וקכ"ג באורך שדורש אברהם היא הנשמה ושרה היא הגוף · ועיין במע' נשמה :

כד **מגדים** כינוי לגופות · זוה"ק פ' תולדות דקל"ד ע"ב במ' הנעלם ·
ובמאן נוקים ועל פתחינו כל מגדים · אמר רבי יהודה אלו
הן הגופות שהם עומדים בפתחי קברות לקבל נשמתן וכו' ע"ש :

כה **רבקה** כינוי לגוף · זוה"ק פ' חיי שרה דקכ"ט ע"א במדרש הנעלם
אמר ר' אבהו בתחלה נקראת הנשמה אברהם והגוף שרה ·
עכשיו נקראת הנשמה יצחק והגוף רבקה · תנן במתניתין וכו' ת"ח ויקח את
רבקה ותהי לו לאשה וכו' אוהב לאותו הגוף ומתנחם עמו וכו' :

כו **מלאך** כינוי לגוף · מדרש קהלת ע"פ אל תתן את פיך וגו' · ואל
תאמר לפני המלאך זה הגוף ע"ש · ועמ"ש בערך חכם אות ט' :

דז **לילה** כינוי לגוף · פ' משה בערים בריש הקדמתו וז"ל על משכבי
בלילות רמז למאמר הנפש כששוכבת בגוף הזה הדומה ללילה וכו' :

כח **אדם** כינוי לגוף · זהר פ' נשא דקמ"ג ע"א וז"ל זכאין אינון צדיקיא
דמשלף נשמתהון מהאי גופא קדישא דאקרי אדם דכליל כולא
וכו' · וע"ש ע"ב :

כט **תושב** כינוי לגוף · ס' צרור הכסף בדרושים דף ק"ל ע"ב וז"ל מה עושה הקב"ה נוטל את הגר דהיינו הנשמה שהיא גר למטה · והתושב שהוא הגוף שהוא תושב הארץ וכו' ע"ש :

ל **גהה** כינוי לגוף · משלי סי' י"ז על פסוק לב שמח ייטיב גהה · תרגם המתרגם לבא חדיא משפר גופא וכו' · וכן פי' בס' מצודת דוד וז"ל ייטיב גהה · השמחה תטיב לגוף כדבר רפואה וכו' ע"ש :

לא **שם וזרע** כינוי לגוף · ס' ציוני פ' וישב וז"ל בבהיר אומר שם כל מה שברא הקב"ה בעולמו שם שמו מעיינו שני וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו · ר"ל כי שמו של האדם הוא גופו הה"ד ושם רשעים ירקב אטו שהשם ירקב אלא גופו · ומצאתי בס' החיים כי שמו של אדם הוא נשמתו שני וכו' · כן יעמוד זרעכם ושמכם · זרעכם הוא שם הגוף וכו' ע"ש :

לב **עור** כינוי לגוף · הראב"ע ז"ל בריש איוב וז"ל עור בעד עור · גוף בעד גוף ע"ש :

לג **חמור** כינוי לגוף · נועם אלימלך פ' ויחי דל"ז ע"ג וז"ל יששכר חמור גרם וגו' פי' יש שכר לאדם ע"י שהחמור הוא הגוף החומר החומד ומתאוה והאדם משבר כח תאותו הוא גורם לו לשכר הגדול ע"ש · וכ"כ בס' אורח לחיים פ' ויחי דמ"ט ע"ד וז"ל בקיצור ונמצא הדבר הגורם לקבלת שכר הצפון הוא הגוף ומלת יששכר הוא אותיות יש שכר וכו' ר"ל יש שכר הצפון לצדיקים · חמור גרם כ"ז גרם החומר שיש בידם כי ע"י שהוא מלובש בחומר והוא רובץ בין המשפתיים בין שני המונין לנטות אחר היצה"ר ותענוגי הגוף · או אחר יצה"ט וע"כ יש לו שכר גדול כשהוא מנצח היצר ומואס בתענוג הגוף וכו' ע"ש :

לד **גלגל** כינוי לגוף · יב"ע בקהלת סי' י"ב בפי' ונרוץ הגלגל אל הבור · תרגם ויהטע גופך בגו קברך :

לה **בטן** כינוי לגוף · הראב"ע ז"ל בפי' לתהלים סי' מ"ד וז"ל שחה לעפר ודבקה לארץ הוא הקבר וטעם בטננו הוא הגוף עכ"ל :

לו **יד** כינוי לגוף · רד"ק ז"ל בשרשיו וז"ל וידיו לא שטף במים · כל גופו רוצה לומר · אלא לפי שנאמר ורחץ את כל בשרו יכול אף בית הסתרים כן · ת"ל וידיו מה ידיו בנראה אף כל גופו בנראה פרט לבית הסתרים עכל"ל :

לז **קרב** כינוי לגוף · תהלים סי' ה' כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות · תרגם המתרגם גופיהון מלייא אתרגושתא :

לח **ארון הקדש** כינוי לגוף · כתובות דק"ד · אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש ע"כ · וכתב מהרש"א ז"ל באגדתיה וז"ל אבל שלמות ארון הקדש שהוא דמיון גופו נצחו בו אראלים ונשבה ארון הקדש בעוה"ז בקבר עכל"ל :

לט **עפר** כינוי לגוף · שבת דקנ"ב ע"ב מ"ד עד שיתמוס הגולל דכתיב וישוב העפר על הארץ וגו' · ופירש"י ז"ל וישוב העפר גופו קרוי עפר וכו' :

מערכת גורל

א **מנת · חלק · כוס** כינוי לגורל · רד"ק ז"ל בפי' תהלים סי' ט"ז וז"ל ה' מנת חלקי וגו' · והמנה והחלק והכוס והגורל אחד וכו' ע"ש :

מערכת גלות

א **ישלח** כינוי לגלות · במדב"ר פ"ז · וישלחו מן המחנה · אין וישלחו אלא לשון גלות · כמה דתימא שלח מעל פני ויצאו :

ב **נע ונד** כינוי לגלות · רש"י ז"ל בפי' בראשית · נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחד · וכן תרגם אנקלוס מטלטל וגלי :

ג **רעה** כינוי לגלות · פתיחתא דאיכה רבתי דג"ן ע"ד בדפס עם מ"כ · עד אשר לא יבואו ימי הרעה · אלו ימי הגלות :

ד **לילה** כינוי לגלות · זוהר פנחס דרל"ח ע"ב וז"ל · ולית לילא אלא גלותא ואיהו שומר מה מלילה שומר מה מליל ע"ש :

ה **איד** כינוי לגלות · כלי יקר בשמואל ב' סי' כ"ב ע"פ יקדמוני ביום אידי · וז"ל והרד"ק ז"ל יקדמוני ביום אידי ת"י ביום טלטולי · אידי לשון נע ונד שביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימין אותי וכו' ע"ש :

ז **ויתר** כינוי לגלות · קמא פ"ד דל"ח ע"א · עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה ז' מצות שנצטוו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והגלה אותם מעל אדמתם · ומאי משמע דהאי ויתר לישנא דאגלויי הוא כתיב הכא ויתר גוים וכתיב התם לנתר בהם על הארץ ומתרגם לקפצא בהון על ארעא · וכ"כ רד"ק בשורש נתר וז"ל ויתר ממקומו · ראה ויתר גוים · ה' מתיר אסורים · התר אגודות מוטה וגו' · כולם הנזכרים ענין ההסרה וההעתקה ממקומם ע"ש :

ז **אבד · נדח** כינוי לגלות · יב"ע ז"ל בישעיה סי' כ"ז ע"ש ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים · תרגם וייתון די גלו לארעא דאתור ודאטלטלו לארעא דמצרים וכו' · ובתהלים סי' קמ"ז ע"ש נדחי ישראל יכנס תרגם גלות ישראל יכנש · ובילקוט פ' בחקתי רמז תרע"ה ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גלות ע"ש :

ח **שבות** כינוי לגלות · יב"ע ביחזקאל סי' כ"ט ע"ש ושבתי את שבית מצרים וגו' תרגם ואתיב ית גלות מצרים וכו' :

ט **שכול** כינוי לגלות · יב"ע בישעיה סי' מ"ט בפסוק עוד יאמרו באזניך בני שכליך תרגם מכען יימרון חד חד בגויך בני עם גלותיך ע"כ :

יוד **לאט** כינוי לגלות · צרור המור פ' וישלח וז"ל ואני אתנהלה לאטי סובל עול גלות וכו' ע"ש :

יא **ים** כינוי לגלות · מוהר"ש אבילייו ז"ל בס' חבל בני יהודה בפי' המזמור של פסח וז"ל ויורדי הים אמר על הגלות המר והנמהר הזה הארוך בעונותינו הנמשל לים כדכתיב כי גדול כים שברך ע"ש :

יב **עוני** כינוי לגלות · הרב כמוהרא"ן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש פי' הגדה של פסח ע"פ וירעו אותנו המצרים וגו' וז"ל עוני הוא רמז לגלות הזה מלבד מאשר במצרים כמו שאמר לו ג"כ אהיה אשר אהיה שפירשו הכונים אהיה עמהם בגלות זה ואהיה עמהם בגלות אחר ע"כ :

מערכת גמילות חסדים

א **חסד** כינוי לגמילות חסדים · פר"ק דבבא בתרא דף יו"ד ע"א כה אמר ה' אל תבוא וגו' · כי אספתי וגו' · את החסד ואת הרחמים · חסד זו גמילות חסדים · רחמים זו צדקה · וכן איתא במכות פ"ג דכ"ד ע"א · ואהבת חסד · זו גמילות חסדים :

ב **דרך** כינוי לגמילות חסדים · מציעא פ"ב דף ל' ע"ב דתני רב יוסף והודעת להם · זו בית חייהם · את הדרך · זה גמילות חסדים · ילכו · זה בקור חולים · בה · זו קבורה · ואת המעשה · זה הדין · אשר יעשו · זו לפנים משורת הדין · וכתב שם הרב פלפלא חריפתא ז"ל אשר סביב הרא"ש שם בפ"ב סי' ז' אות כ"ז וז"ל הדרך זו ג"ח שזהו דרך כל הארץ בלא ציווי ואזהרת התורה שכן בני אדם מטיבים בטבע וצריכין לגמול חסד זה לזה עכ"ל :

ג **חיים** כינוי לגמילות חסדים · אבות דר"ן פל"ד · עשרה נקראו חיים וכו' · גמילות חסדים נקרא חיים · שנ' כי טוב חסדך מחיים וגו' · עמ"ש במערכת א"י אות י"ב :

ד **יקר** כינוי לגמילות חסדים · מדרש שמואל פ"ח · עשרה דברים נקראו יקרים וכו' · והחסד מנין דכתיב מה יקר חסדך אלהים וגו' · עמ"ש במערכת ישראל אות ע"ו :

ה **עצה** כינוי לג"ח · מוהר"ם מריקאנטי ז"ל בפי' שמות ושם כ' הבהיר וז"ל עצה זו גמילות חסדים :

ו **שלום** כינוי לג"ח · פר"ק דברכות ד"ח ע"א מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנא' הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין אוה"ע · ופירש"י ז"ל פדה בשלום זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה וכו' וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום ע"כ :

מערכת גמרא ובעלי גמרא

א **הוראה** כינוי לגמרא · ברכות דף ה' להורותם זו גמרא וכו' · ופירש"י ז"ל זו גמרא סברת טעמי המשניות שממנו הוראה יוצאה וכו' ע"ש :

ב **רואות** כינוי לגמרא · רש"י ז"ל בקהלת סי' י"ב · וז"ל וחשכו הרואות שתשתכח הגמרא מן הלב :

ג **תרשיש** כינוי לגמרא · במדב"ר פי"ג ע"פ כף אחת וגו' ובמדרש שיר השירים ע"פ ידיו גלילי זהב ס"ד הרב אלה המצות בהקדמתו וז"ל ממולאים בתרשיש זה התלמוד שהוא כים הגדול הד"א תרשישה וכו' ע"ש :

ד **רמונים** כינוי לבעלי גמרא · עירובין דכ"א הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא · וכתב הרי"ף ז"ל באגדתיו הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא שמליאים כרמון :

ה **דגן** כינוי לגמרא · ילקוט פ' תולדות וז"ל ורוב דגן זו גמרא ע"כ · ופי' המפרש שם וז"ל דגן זה גמרא שהדגן הוא התבואה העומדת בכרי אחר המירוח העומדת לאכילה והיא תכלית המלאכות הקודמות וכן הגמרא הוא עיקר להלכה ולמעשה וכו' ע"ש :

ו **תעודה ותמורה** כינוי לגמרא · מדרש הנעלם ברות דפ"ז ע"ב וז"ל על התעודה זו תלמוד ירושלמי דכתיב צור תעודה חתום תורה בלימודי בארץ ישראל שם נקראו לימודי ה' ושם היו ולא בחו"ל

בחז"ל וכתיב לתורה ולתעודה · ועל התמורה זו תלמוד בבלי שחלפו הלשון ושלת והכל היה לפני הקב"ה קודם שברא העולם ע"כ :

מערכת גן עדן

א **חיים** כינוי לגן עדן · אבות דרבי נתן פרק ל"ד · גן עדן נקרא חיים שנ' ועץ החיים בתוך הגן · ועשרה דברים נקראו חיים ע"ש ועמ"ש במערכת ארץ ישראל אות י"ב :

ב **עיר קטנה** כינוי לג"ע · אגדת בראשית הנדפס בסוף ס' שתי ידות להרמד"ל פרק ע"ה · עיר קטנה זו ג"ע · ואנשים בה מעט זה אדם וחוה וכו' ע"ש :

ג **שער** כינוי לג"ע · אגדת בראשית פרק כ"ג · ד"א ושבתם וראיתם זש"ה הכל כאשר לכל וגו' · אבל לעתיד לבוא הצדיקים בג"ע שנ' זה השער לה' צדיקים יבואו בו · וכן דוד אומר אתהלך לפני ה' בארצות החיים זו ג"ע כביכול הקב"ה מטייל עמכם שנ' והתהלכתי בתוככם וגו' :

ד **ארצות החיים** כינוי לג"ע · עיין באות הקודם · ובש"ר פ' כ"ה ד"א והוא מרומים ישכון הה"ד כי ה"א מביאך אל ארץ טובה ורחבה לראות בלמן שהוא ערוך בג"ע שנ' אתהלך לפני ה' בארצות החיים · ע"ש :

ה **אור החיים** כינוי לג"ע · מכלול יופי בתהלים ס' נ"ו באור החיים זו גן עדן :

ו **עליה** כינוי לעדן · זוהר חיי שרה דף קכ"ה ע"א במדרש הנעלם משקה הרים מעליותיו אי זהו עליה זהו עדן ע"ש :

ז **סתר** כינוי לג"ע · ב"ר פ"א · ר' יהודה בר סימון פתח הוא גלי עמיקתא ומסתרתא · הוא גלי עמיקתא זו גיהנם וכו' · ומסתרתא זו גן עדן · שנ' למחסה ולמסתור מזרם וממטר · ואומר תסתירם בסתר פניך :

ח **ארץ** כינוי לגן עדן · חגיגה פ"ב דף ט"ו ע"א שאל אחר את ר"מ וכו' · מ"ד גם את זה לעומת זה עשה האלהים · אמר לו כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו · ברא הרים וכו' אמר לו ר"ע רבך לא אמר כך · אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו שני חלקים אחד בג"ע וכו' · זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע · נתחייב רשע נוטל וכו' · א"ר משרשיא מאי קראה גבי צדיקים כתיב לכן בארצם משנה יירשו וכו' · ובזוה"ק פ' לך לך דף ע"ז ע"א בסתרי תורה · מארצך דא גנתא דעדן ע"כ :

טוב

ט **טוב** כינוי לג״ע · ילקוט פ׳ בראשית · והנה טוב . זו גן עדן · מאד זו גהינם · ע״ש באורך טוב כינוי לכמה דברים · טוב זה העולם הזה טוב מאד זו מיתה · טוב זה יצר טוב · טוב זו מדת הטוב · טוב זה מלאך חיים · טוב זה מלכות שמים · ועמ״ש במע׳ גהינם אות ד׳ :

יוד **בשמים** כינוי לג״ע · מדרש חזית ע״פ ברח דודי וגו׳ · על הרי בשמים· אתא לך לריחא טבא · בזכות אבותינו שריחן עולה לפניך כבשמים זו גן עדן שכולה בשמים · לכך נאמר על הרי בשמים :

יא **קץ הימין** כינוי לג״ע · ילקוט הדש ערך ג״ע וגהינם אות ז״ך · גן עדן נקרא קץ הימין · וגהינם קץ הימים :

יב **לבנון** כינוי לג״ע · זוהר האזינו דרל״ז ע״א וז״ל · מאי לבנון דא עדן דאתלבן מכל שערין ועדן הא ידוע לגבי חברייא · וכן איתא בזוהר ויקרא דע״ז ע״א בלבנון ודא אי ודא הוא עדן לעילא דעליה כתיב עין לא ראתה וגו׳ ע״ש :

יג **ערנה** כינוי לג״ע · זוהר פ׳ חקת דקפ״ב ע״ב וז״ל עדן תתאה אקרי עדנה נוקבא · עדן עלאה אקרי עדן דכר וכו׳ ע״ש :

יד **עיר התמרים** כינוי לג״ע · ספרי פ׳ זאת הברכה פסקא שכ״ז וז״ל עיר התמרים מלמד שהראהו גן עדן ולצדיקים מטיילין בה וכן הוא אומר לדיק כתמר יפרח ע״כ :

טו **מקדש** כינוי לג״ע · פתח האהל דע״ז ע״א וז״ל ואדה״ר היה כהן והיה בג״ע שהוא מקדש ה׳ א״כ לא היה ראוי להיות לו כפרה דעליה נאמר אם יהרג במקדש ה׳ זה גן עדן כהן ונביא זה אדה״ר וכו׳ ע״כ :

טז **אב** כינוי לעדן · זוהר פ׳ תרומה ד״ך ע״א וז״ל כי אבא אמר עדן ממש אקרי אב משום דהאי עדן משתכח מההוא אתר דאקרי אין ובגיני כך אקרי אב וכו׳ ע״ש :

אות דל"ת

מערכת דוד

א **זה** כינוי לדוד · אגדת בראשית פ' ן' וז"ל ופלשתים בטוחים על גלית שנקרא זה שנאמר הראיתם האיש העולה הזה · וישראל עומדים אל ההר ומה בטוחין על דוד שנק' זה שני' קום משחהו כי זה הוא ע"כ :

ב **עבדי** כינוי לדוד · זוהר פ' קדושים דף פ"ו ע"א וז"ל ודוד עבדי אקרי דכתיב למעני ולמען דוד עבדי ע"ש :

ג **טוב** כינוי לדוד · רש"י ז"ל בקהלת ק' ט' וז"ל כטוב זה דוד · וכן איתא בויקרא רבה פ"ך ע"ש :

מערכת דיין

א **מלך** כינוי לדיין · כתובות פי"ב דף ק"ה ע"א מ"ד מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה · אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ · ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה :

ב **אביר** כינוי לדיין · ילקוט ד"ה ב' סי' י"ט · לכן נאום האדון ה' צבאות אביר ישראל · אין אביר אלא אב ב"ד כד"א אביר הרועים אבר לשאול · והובא במענה לשון מעי' האל"ף :

ג **אלהים** כינוי לדיין · שני' עד האלהים יבוא דבר שניהם · ותרגם אנקלוס לקדם דייניא וכו' · ובסנהדרין פ"ז דכ"ו · אלהים אלו הדיינים דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים :

ד **פלילים** כינוי לדיינים · מגילה פ"א דט"ו · פקו פליליה וגו' · ואין פליליה אלא דיינים שני' ונתן בפלילים · וכ"פ רש"י ואנקלוס ע"פ ונתן בפלילים ע"ש :

ה **שופט** כינוי לדיין · רש"י ז"ל בחומש · שופטים ושוטרים · שופטים דיינין הפוסקים את הדין · ובפ"ב דחגיגה דף י"ד · שופט · זה דיין שדן דין אמת לאמתו · וכן תרגם אנקלוס בפ' במות ע"פ מי שמך לאיש שר ושופט לגבר רב ודיין :

ו **משכיל** כינוי לדיין · בתרא פ"א דף ח' · והמשכילים יזהירו וגו' · זה דיין שדן דין אמת לאמיתו וגבאי צדקה · וכתב מהרש"א בח"א וז"ל הדמיון בזה כי הרקיע הוא שהוא משתנה לכמה מראות משינוי הנצבעים

הקוים

השוים בעולם התחתון הנה מראיתו האמתית לשפיר דומה והשפיר לכשא הכבוד כדאמרינן בפ׳ כינוי השם בן הדיין המשכיל בשיראה הדין משונה כדין מרומה אין לילך אחריו לומר אין לדיין אלא מה שעיניו רואות לפי העדות אך ידון אותו לפי אמיתות הענין וכו׳ ובזה יתדמה ג״כ לבוראו בסוד דיין אמת וכו׳ :

ז **ה׳** כינוי לדיינים · סנהדרין פ״א דק״ד · ה׳ לא קראו · רב אמר אלו הדיינין ע״ש :

ח **הרים** כינוי לדיינים · מדרש חזית ע״פ קול דודי הנה זה בא וגו׳ · מדלג על ההרים וגו׳ · אין הרים אלא בתי דינים · כמד״א שכה וירדתי על ההרים · ופי׳ הרב יפה קול ז״ל כמד״א אלכה וגו׳ · דאין לומר הרים ממש וכו׳ · אלא מהו וירדתי אלל סנהדרין שני שמעו הרים את ריב ה׳ וגו׳ ע״ש :

ט **מישים** כינוי לדיין · ב״ר פל״א · מבוקר לערב יוכתו מבלי משים וגו׳ · אין משים אלא דיין · כמד״א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם :

יד **גבורים** כינוי לדיינים · יבמות פי״ג דק״ט ע״א · א״ר יונתן לעולם יראה דיין עלמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוח לו מתחתיו שני הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל · ופירש״י ז״ל גבורים · דיינים :

יא **אלוה** כינוי לדיין · סנהדרין דף ז׳ · כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב · אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי א״ר אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב · ופירש״י ז״ל אלוה הבא בשביל כסף · דיין שהעמידוהו ע״י שנתן ממון למלך על כך :

יב **עינים** כינוי לדיינים · מדרש חזית ע״פ הנך יפה רעיתי בנדפס עם יפה קול ד״ן ע״ב וז״ל עיניך יונים · עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הה״ד והיה אם מעיני העדה רמ״ח איברים יש באדם וכולם אינם הולכים ומוהרים אלא אחר העינים כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם ע״כ · ועמ״ש בשם מוהרש״י ז״ל · וכן תרגם יב״ע בקהלת ס״ב ב׳ וכל אשר שאלו עיני וגו׳ וכל מה דבעו מני רבני סנהדרין וכו׳ ע״ש :

יג **עץ** כינוי לדיין · סנהדרין דף ז׳ · אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הלבור שאינו הגון כאלו נוטע אשרה שנ׳ שופטים ושוטרים וגו׳ וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ · ופירש״י ז״ל כל עץ · משמע דיין דכתיב כי האדם עץ השדה ומוקמיה ליה בתלמיד :

יד עול · שנוי · משוקץ · הרם · תועבה כינוי לדיין · רש"י ז"ל בפ' קדושים

לא תעשו עול במשפט · מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול · שנוי ומשוקץ · חרם · ותועבה · שהעול קרוי תועבה שנ' כי תועבת ה' כל עושה עול · והתועבה קרויה שקץ וחרם · שנ' ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' · וכן איתא במדרש רות פ"א וז"ל לא תעשו עול במשפט · מלמד שהדיין שמקלקל הדין קרוי ה' שמות עול שנוי משוקץ חרם תועבה · והקב"ה קורא עליו חמשה · רע מנאץ מפר ברית מכעיס ומורה · וגורם ה' דברים לעולם · מטמא את הארץ · ומחלל את ה' · ומסלק את השכינה · ומפיל ישראל בחרב · ומגלם מארצם וכו' ע"ש · וכן איתא בת"כ פ' קדושים ע"ש :

טו פרנס כינוי לדיין · הרב חק"ל ח"ד ח"ג סי' ק' מהס' דק"ג ע"ד וז"ל כתב פרנס על מרבין תורה ומורה הוראה כאומר כמו שנראה ממ"ש בשבת דקי"ד איזהו ת"ח הראוי למנותו פרנס על הצבור וכו' וכן בסוף הוריות אמרינן בני ת"ח הממונים אביהם פרנסים על הצבור וכו' וכן בגטין ד"ס אמרינן ואחריהם ת"ח הממונים פרנסים ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים · גם בפ"ק דר"ה אמרינן פרנס המטיל אימה על הצבור שלא לש"ש ופסקה הר"מ פכ"ה מהל' סנהדרין גבי דיין ומרבין תורה וכו' · ע"ש שהאריך להביא ראיות לזה :

טז הורים כינוי לדיינים · הרב הקדוש הרשב"א ז"ל בס' אילת אהבים דכ"ג ע"ב וז"ל ופי' הפסוק לפי דבריהם ז"ל אמם הואר לתורה · והורהם כינוי למורי התורה ואמר כי זנתה אמם כלומר כי התורה נחשבת לזונה והוציאה אותה הורתם המורים אותה היפך ממה שהם עושים וכענין נזם זהב באף חזיר עכל"ל :

יז פרות הבשן כינוי לדיינים · ספרי ריש פ' דברים וז"ל ומה ת"ל דברי עמוס שהיו דברי תוכחות שנ' שמעו הדבר הזה פרות הבשן וגו' אלו בתי דינים שלהם עכ"ל · וכתב הרב ספרי דבי רב ז"ל שם וז"ל וכינה אותם לפרות לגנאי שהיו מתפטמין בשוחד שנוטלין עכל"ל :

מערכת דין

א ריב כינוי לדין · אנקלוס בפ' דברים · טרחכם ומשאכם וריבכם · תרגם טורחכון ועסקכון ודינכון · וכ"ת יב"ע בהושע סי' י"ב וריב לה' עם יהודה · ודינא קדם ה' :

מערכת דעת

א **מזל** כינוי לדעת · בב״ק ד״ב ע״ב · אדם דאית ליה מזלא כתיב כי יגח בהמה דלית לה מזלא כתיב כי יגוף · ופירש״י ז״ל אדם דאית ליה מזלא · שיש לו דעת לשמור את גופו :

אות ה״א

מערכת הוא ובית דינו

א **ויהוה** כינוי לה׳ ובית דינו · ב״ר פי׳ נ״א · וה׳ המטיר וגו׳ · א״ר אלעזר כל מקום שנא׳ וה׳ : הוא ובית דינו · וכ״כ רש״י ז״ל בחומש · ועיין הטעם ברא״ם ז״ל וביפ״ת ז״ל · ובפ׳ בא כתב רש״י ז״ל וה׳ הכה כל בכור · כל מקום שנא׳ וה׳ · שהוי״ו לשון הוספה הוא כמו פלוני ופלוני · והרדב״ז ז״ל בס׳ מגן דוד אות ה״א כתב וז״ל · הטעם שאחז״ל כל כ״מ שנאמר וה׳ הוא ובי״ד השם הוא רחמים וה׳ היא גם כן רחמים ואין כינוי אחר כינוי אלא למעט את הרחמים והרי שם הוא ובית דינו וכו׳ ע״ש · וכ״כ בס׳ שלשה שריגים בהפטרת יום א׳ דר״ה משם ק׳ ע״ו ע״ש :

ב **ואני** כינוי לה׳ ובי״ד · במדבר רבה פ״ג · ואני הנה לקחתי וגו׳ · ורבנן אמרי כל מקום שנא׳ בו ואני כביכול הקב״ה ובית דינו · ובכין אב שבכולם · וה׳ דבר עליך רעה :

ג **ועתה** כינוי לה׳ ובי״ד · זוהר מקץ דף קל״ח ע״א · ד״א ועתה ירום ראשי מאי ועתה כמו ולהה · רבי יהודה אמר הא איתמר עת דאיהו דרגא עלאה · ומאן איהו ההוא עת · דא ה״א ואקרי עתה · ועתה דא איהו ובי דיניה · ירום ראשי · לארמא לה ביקרא ומלכותא · על אויבי סביבותי · אלין שאר מלכי ארעא וכו׳ :

ד **לפני ה׳** כינוי לה׳ ובי״ד · רבינו בחיי ז״ל פ׳ שלח לך וז״ל · והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ וחטאתם לפני ה׳ · כתב הרמב״ן ז״ל הרי זה כמו באמרו הוא ובית דינו וכו׳ · ביאור דבריו כי לפני ה׳ ברוב המקומות מדה הדין בנגד ואין כן לפני ה׳ שבכאן · אך הכוונה בו הוא ובית דינו וכו׳ ע״ש :

מערכת הקב"ה

א **אדיר** כינוי להקב"ה · מנחות פ"ה דכ"ג · אדיר זה הקב"ה שנ' אדיר במרום ה' · ועמ"ש במערכת ישראל :

ב **ידיד** כינוי להקב"ה · מנחות שם · ידיד זה הקב"ה · דכתיב אשירה נא לידידי · ועמ"ש במע' אברהם אות א' :

ג **טוב** כינוי להקב"ה · מנחות שם · ויבא טוב זה הקב"ה · שנ' טוב ה' לכל · ועמ"ש במע' משה אות ג' :

ד **זה** כינוי להקב"ה · מנחות שם · מזה זה הקב"ה · דכתיב זה אלי ואנוהו · ועמ"ש במע' מ' ערך משה אות ג' :

ה **איש** כינוי להקב"ה · סנהדרין פ"א דל"ו · אין איש אלא הקב"ה · שנ' ה' איש מלחמה :

ו **חיים** כינוי להקב"ה · אדר"ן פל"ד · עשרה נקראו חיים · הקב"ה · שנא' וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים וגו' · ועמ"ש במע' א"י אות י"ב :

ז **שמים** כינוי להקב"ה · זוהר האזינו דרפ"ז ע"א וז"ל · ר"י אמר קב"ה שמים אקרי ובגין דאקרי שמים כל איכון רקיעין דאתכלילן בשמא דא וכו' אקרו שמים ואקרו שמא דקב"ה ע"ש · וכן איתא בהשמטות הזוהר ח"א סי' ך וז"ל ויחלום והנה סולם וגו' דא צלותא מוצב ארצה דמלילן בני נשא וכו' ומטא לשמיא דאיהו קב"ה דאיתמר ביה ואתה תשמע השמים ע"כ · וכן איתא בפי' בפ"א דאבות ויהי מורא שמים עליכם · ועמ"ש התוי"ט שם :

ח **גבור** כינוי להקב"ה · ערכין פ"ג דע"ו · ואין גבור אלא הקב"ה · שנ' ה' כגבור יצא :

ט **חתן** כינוי להקב"ה · אגדת בראשית פי' ק"א · משל לאדם שהשיא את בתו התחיל קובל על חתנו ואומר איכו מעלה לה מזונות · אמר לו חתנו לא מה שאתה אומר אלא מה שאומר השליש שבינותינו · כך יהי שמו של הקב"ה מבורך · בתו של יעקב זו כנסת ישראל שנ' כה תאמר לבית יעקב · והקב"ה חתנו שנ' ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור וגו' התחיל יעקב קובל א"ל הקב"ה לא מה שאתה אומר אלא הרי השמים יוכיחו שהורידו לבניך מן שנ' הנני ממטיר לכם וגו' ע"ש :

יוד **צור** כינוי להקב"ה · ברכות דף ה' ע"ב · שנ' ויעתק צור ממקומו · ואין צור אלא הקב"ה שנ' צור ילדך תשי :

יא **רע** כינוי להקב"ה · ב"ר ריש פ' יתרו · וישמע יתרו · הה"ד ריעך וריע אביך אל תעזוב · ריעך זה הקב"ה כמד"א למען אחי ורעי · וכן פירש"י ז"ל במשלי סי' כ"ז ריעך וריע אביך · הקב"ה שנקרא ריע לישראל וכו' :

אומן

יב **אומן** כינוי להקב"ה · סוכה דמ"ט ע"א · מעשה ידי אמן · זו מעשה ידי אומנותו של הקב"ה :

יג **מקרה** כינוי להקב"ה · מגילה פ"א די"א · בעללתים יתן המקרה · בשביל עללות שהיה בהם בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן · נעשה בונאו של מקום תך וכו' · ואין מקרה אלא הקב"ה שני המקרה במים עליותיו :

יד **גדול** כינוי להקב"ה · ר"ח ריש פ"א משער היראה וז"ל תלינו שה' נקרא גדול שני גדול ה' ומהולל מאד וגו' ע"ש :

טו **מקום** כינוי להקב"ה · מדרש ש"ט סי' ל' · א"ר הונא בשם רבי אמי ולמה מכנין שמו של הקב"ה מקום · שהוא מקומו של עולם שני הנה מקום אתי · ד"א למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שלדיקים עומדים שם הוא נמלא עמהם · שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' · ובתקוני הזוהר תקון כ"ו · ועוד קב"ה הוא אתריה דעלמא וכו' · ואשכחינן ליה בגמרא מ'ק'ו'ם' כוטריקון כגוונא דא · י' עשר זמנין מאה · ה' חמש זמנין עשרין וחמש · ו' שית זמנין תלתין ושית · ה' חמש זמנין עשרין וחמש · בגימטריא מקו"ם · ועליה אמרו מלאכייא ברוך כבוד ה' ממקומו · ועיין בס' מגן דוד להרדב"ז ז"ל באות הנו"ן שכתב השני טעמים של תקוני הזוהר הנ"ל מסברא דנפשיה יעו"ש :

טז **ששון** כינוי להקב"ה · זוהר פ' בלק דר"ב ע"ב · כד יפקון ישראל מן גלותא שכינתא נפקא עמהון ועמה יפקון · הה"ד כי בשמחה תלאו · ששון דא קב"ה · ר"י אמר דא לדיק הה"ד ששון ושמחה ימלא בה :

יז **לבן** כינוי להקב"ה · מוהר"ם מריקאנטי ז"ל בפי' וילא וז"ל בב"ר אמרו שם ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור · הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עונותיכם כשלג וכו' ע"ש · והוא בב"ר פ"ע סי' ע' וכתב שם היפ"ת ז"ל מי שהוא עתיד וכו' הקב"ה כדכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים וגו' :

יח **שדי** כינוי להקב"ה · ב"ר פ"ה · אני אל שדי · אני שאמרתי לשמים ולארץ די · שאלמלא כן היו מותחים והולכים עד עכשיו · וכתב הרב יפ"ת ז"ל אני שאמרתי לשמים ולארץ די · שכל ז' שמות הקדושים כל אחד מורה על ענייננו · **אלוה ואלהים** כמשמעם · וג"כ **אל אלי** גם הם מלשון איילות וחוזק · ושם יו"ד הראשון שמהוה ההויות · **ואדנ"י** שהוא אדון העולם · **וצבאות** שהוא שליט על צבאות עליונים ותחתונים ·

זולת

זולת שדי שלא נמצא לו רמז · ולזה פי' על שאמר לעולם די וכו' ע"ש · והרלב"ג ז"ל בסוף פ' לך לך כתב וז"ל · אל שדי · שם התואר · וטעמא תקיף · וכן כקול שדי וגו' · ורבים פירשוהו מגזרת שודד שהוא מכלה ומתגבר וכו' ע"ש · ומצאתי בכת"י לא ידעתי למי מקדושים שכתוב וז"ל שם **שדי** עולה משם הוי"ה בזה האופן שהיה עשר פעמים **י"ן** משם הויה עולים **רנ"ו** נשאר **ה' ה'** תחלקם **ג' ז'** שלשה פעמים ג' הם תשעה שבעה פעמים ז' הם **מ"ט** סך הכל גימטריא **שד"י** ודוק · ע"כ מצאתי :

יט **עולם** כינוי להקב"ה · הון עשיר פ"ק דר"ה על משנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וז"ל עוברים לפניו פשוטו הוא לפני ה' · ומשמעותו אעולם דסמיך ליה קאי לרמוז דכך שמו של הקב"ה כידוע ליודעי חן · וע"פ פשוטו יש לומר דנקרא כן על כי הוא היה הוה ויהיה לעולם כדכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים עכ"ל :

כ **קדיש** כינוי להקב"ה · ערוגת הבושם פרק עשירי אות ב' וז"ל · אדמת קדש · אדמת הקדש שהוא האל יתברך :

כא **שלמה** כינוי להקב"ה · שבועות פ"ד דל"ה · כל שלמה האמור בש"ר השירים קדש · שיר למי שהשלום שלו · חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה וגו' :

כב **גבאי** כינוי להקב"ה · מדרש איכה ע"פ על אלה אני בוכיה · מעשה במרים בת בייתום נחתום שנשבית ופדאוה בעכו · זבנין לה חלוק אחד · אזלית למשטפיה בימא אתא גלא ונסביה · זבנין לה אוחרן וכו' · בעון עוד למיזבן לה אוחרן אמרה להון הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו · כיון שצידקה עליה את הדין · רמז הקב"ה לים והוציא לה כליה · ע"ש במ"כ :

כג **בעל הבית** כינוי להקב"ה · ס' הקדוש ר"ח שער הקדושה פרק עו"ב · הכלל שאין לך דבר שלא יתוקן בתשובה · ומה שפי' בזוהר שאינו תלוי בתשובה · הוא שתשובתו קשה וכו' · ואף אם שמעת שובו בנים שובבים חוץ ואפי' כענין אלישע אחר אל תחוש · שהרי אלישע אחר סוף נתקבל אפי' שלא שב · כ"ש אם היה שב שהיה מועיל לו יותר ויותר · אלא שסגרו דלתי התשובה בפניו והיה צריך להפציר עד יפתח הפתח · וזהו ומז"ל כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא · בעה"ב דהיינו הקב"ה כל מה שיאמר לך עשה מהמצות עשה · חוץ מצא · שאם יאמר לך צא מביתי ואל תכנס כענין אלישע אחר אל תשמע לו · אלא תכנס בתשובה כי זה מבקי

של

כל בעל הבית אלא שמטעה אותך · וכ"כ רז"ל בפי' בערכין דע"ו ע"א כי חזק הוא ממנו וגו' כביכול בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם · ופירש"י ז"ל · בעה"ב · הקב"ה · וכן איתא בפ"ב דאבות ובעה"ב דוחק ע"ש במפרשים :

כד **אלוף** כינוי להקב"ה · חגיגה פ"ב דט"ז · ואל תבטחו באלוף · אין אלוף אלא הקב"ה שנ' אלוף נעורי אתה :

כה **אהורמין** כינוי להקב"ה · סנהדרין פ"ד דל"ט ע"א · אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז · מפלגך לתתאי דאהורמיז וכו' · ופירש"י ז"ל דאהורמיז · הקב"ה קרי הכי :

כו **לב** כינוי להקב"ה · ש"ר פל"ג · וז"ל אני ישנה ולבי ער · אמרה כנסת ישראל אני ישנתי לי מן הקץ · אלא הקב"ה ער · שנאמר צור לבבי וחלקי אלהים לעולם · וכתב הרב יפ"ת ז"ל וז"ל טעם היות ה' נקרא לב מבואר לפי שממנו תולאות חיים וגו' ע"ש · וכן פירש"י ז"ל בשיר השירים ס"י ה' · ולבי ער · זה הקב"ה וכו' :

כז **אחד** כינוי להקב"ה · ב"ר פכ"א · ואשמע אחד · זה הקב"ה · שנ' שמע ישראל ה"א ה' אחד :

כח **רועה** כינוי להקב"ה · בזוה"ק פ' שמות ד"ך ע"ב כתב וז"ל מזמור לדוד ה' רועי וגו' כלומר ה' רועי ה' הרועה שלי מה הרועה מנהיג את הצאן ומוליכם למרעה טוב וכו' אף הקב"ה כתיב בנאות דשא ירביצני וגו' ע"ש דברי אלהים חיים :

כט **מנוחה** כינוי להקב"ה · אורח לחיים פ' ויחי ע"פ וירא מנוחה כי טוב וז"ל ומנוחה נקרא הש"ת כי דבר שיש בו תנועה אין מנוחה · ואין סוף אין שייך בו תנועה כי הוא אין סוף וע"כ נקרא מנוחה · עכ"ל ע"ש בד"ן ע"א :

ל **שלום** כינוי להקב"ה · במדבר רבה פי"א · גדול השלום ששמו של מקים קרוי שלום · שנ' ויקרא לו ה' שלום · ובזוה"ק פ' לך לך דף פ"ו ע"א · יעבור שלום · דא קב"ה דאקרי שלום · וכן איתא בפר"ק דשבת דף יו"ד ע"ב ע"ש :

לא **אלהים · חכם · דודי · בחור · חסיד · קדוש**

כינוי להקב"ה · תנחומא פ' קדושים · כל שם חביב שהיה להקב"ה בהם קרא את ישראל · קרא שמו **אלהים** וקרא לישראל אלהים וכו' · נקרא **חכם** שנ' חכם לבב ואמיץ כח · וקרא לישראל חכם וכו' ·

נקרא

נקרא **דודי** שנא' דודי צח ואדום · וקרא לישראל דודים וכו' · נקרא **בחור** שנא' בחור כארזים · וקרא לישראל בחורים וכו' · נקרא **חסיד** שנא' כי חסיד אני נאם ה' · וקרא לישראל חסידים וכו' · נקרא **קדוש** שנא' קק"ק ה' צבאות · וכן כי קדוש ה' צבאות · וקרא לישראל קדושים וכו' ע"ש · ושם' חות דעת בהקדמת הרב המחבר ז"ל כתב וז"ל מרגלא בפומייהו דרבנן לקרות החכם בשם ת"ח שאין ראוי להקרא חכם רק הבורא לבד שהוא עלת החכמה ואינו מקבל ומשפע מזולתו · אבל חוץ ממנו הכל מקבלים ומשפעים מזולתם וכו' :

לב **מלאך** כינוי להקב"ה · זוהר פ' נח דס"א ע"א · וז"ל ת"ח דארעא דישראל הכי הוא דלא שרייא עלה ממנא וכו' בר קב"ה בלחודוי · אבל בעתא דלא שרייא עלה לחבלא בני נשא מכלן ממדור דכתיב וירא את מלאך ה' עומד וחרבו שלופה וגו' · א"ר אלעזר אפי' בההיא בעתא קב"ה הוה · כתיב הכא מלאך ה' · וכתיב התם המלאך הגואל אותי · ע"ש · ומהר"ם מריקאנטי ז"ל בפ' ויצא כתב האלהים בגימטריא מלאך ע"ש :

לג **אשכול** כינוי להקב"ה · מדרש חזית ע"פ אשכול הכופר וז"ל ד"א אשכול בן גורס אמר זה הקב"ה איש שהכל בו ע"ש :

לד **צדיק ורחום** כינוי להקב"ה · ילקוט ירמיה סי' כ"ג וז"ל ד"א וכי אפשר לו לאדם לקרות בשמו של מקום · אלא נקרא המקום רחום שנא' רחום וחנון ה' · אף אתה הוי רחום ועשה מתנת חנם · נקרא המקום צדיק שנא' כי צדיק ה' וכו' אף אתה הוי צדיק ע"ש :

לה **רועה ושומר ואב** כינוי להקב"ה · ב"ר סוף פל"ג וז"ל ועשו לי מקדש אמר הקב"ה לישראל אתם צאני ואני רועה וכו' שנא' רועה ישראל האזינה וגו' · אתם כרם וכו' ואני שומר שנאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל · אתם בנים ואני אביכם וכו' שנא' כי הייתי לישראל לאב וגו' עשו בית לאב שיצא וישרה אצל בניו לכך נאמר ועשו לי מקדש עכ"ל · וטעם לשמות אלו עמ"ש הרב מהר"ם יפה ז"ל שם:

לו **מעון** כינוי להקב"ה · רד"ק ז"ל בשרש קום וז"ל כינו שמו של הקב"ה מקום וכו' כמו שנקרא ג"כ מעון · מעונה אלהי קדם עכ"ל :

לז **אנת** כינוי להקב"ה · רבינו בחיי ז"ל פ' תרומה ע"פ אבני שהם וז"ל וכנגדם תקנו כ"ו בשמים בא.נ.ת ויליף בכל השבח ההוא נקשר

בואין

בואין חוץ ממלת אמת בה"א בראש והוא שמו של הקב"ה כענין שני וה' אלהים אמת עכ"ל · וכתב הרב בעש"ט בפרשת בהעלותך וז"ל אספה לי שבעים איש · כנגד שבעים נפש שירדו למצרים וכנגד שבעים אומות · וכנגד שבעים שמות ש"ש להקב"ה ואלו הם · **אל · אלהים · י"י · אחד · אדון · אדיר · אהיה · אמיץ · אמת · ארך אפים · אחרון ·** שאין מוסר מלכותו לאחרים · **אמונה · אשכול הכופר · ברוך · בורא · גדול · גאה · גואל · גבור · דגול · היודע · ועד · זוכר · חי · חסיד · חנון · חוקר · חסין · חכם · טוב · טהור עינים · ישר · יושב · כתר · כבוד · מסתתר · נורא · נשגב · נצחי · נוצר חסד · נושא עון · נושא פשע · נושא חטא · נוקם · נוטר · סלה · יושב קדם סלה · סלח · עליון · עופר · עזוז · פודה · צור · צבי · צבאות · קדוש · קנא · קרוב · רחום · רם · ראשון** שלא קבל מלכותו מאחר · **רב חסד · שומר · שופט · שלטון · שר · שוכן עד · תמים · תקיף** עכ"ל הרב בעש"ט ז"ל · ובירושלמי פ"ק דברכות אות ע"ז מהו אמת א"ר אבון שהוא אלהים חיים ומלך עולם · ופי' הרב יפ"מ ז"ל שם וז"ל מהו אמת שאלה זו היא על היות חותמו יתברך אמת מ"ט דמילתא ומשני שהוא אלהים חיים וכו' והיינו דאל"ף ראש האותיות והמ"ם אמצען והתי"ו סופן לומר שהוא ראשון ואחרון ואין זולתו ע"ש · ומוהר"א כהן ז"ל באגדתיה שם כתב וז"ל שם אמת נופל ע"ד שקיומו לעד וכו' וזהו לא נמצא כי אם בו ית' לפי שהוא אלהים מקור החיים וכו' ועל הקיום לעולם נופל שם אמת דנוטריקון שלו א"ן מ"ת כלומר למי שש"ך בו איבוד ומיתה לא ש"ך שם אמת כי אם למי שאין מת וכו' ע"ש :

לה **קוה** כינוי להקב"ה · אגדת אליהו כהן ז"ל ה"א דק"ג ע"ב וז"ל ונראה שבהיות דקוף במילואה עולה קפ"ו וכן שמו יתברך כשתמנה יו"ד עשרה פעמים עולה מאה · וכן ה' ה"פ עולה כ"ה וכן וי"ו ו"פ עולה ל"ו · וה' אחרונה ה"פ עולה כ"ה סך הכל קפ"ו כמנין קו"ף · וגם המנה קו"ף במ"ק עולה ע"ו כמספר שם י"ה · עיין בס' איומה כנדגלות באות הקו"ף · גם דע דשמו של משה נקרא קו"ף כדאיתא באותיות ר' עקיבא וכו' · ונראה לענין שהיה הקב"ה ממית דוקא מאה כדי שיצא דוד לתקן מאה ברכות כדי שיעלה על זכרון כל אדם אות ק' בעולה מאה וגם במילואה כזה קו"ף בשמו של הוי"ה כמדובר ובמשה כנ"ל נקרא קו"ף כדי שיבהרו בלב כל אדם בהקב"ה

שהקב"ה מהוה כל הויות והוא אשר נתן תורה לישראל ע"י משה נבי"א כאמן עכ"ל :

לט קצין כינוי להקב"ה · הר"ב הטורים בפרפראותיו עה"ת פ' תרומה וז"ל באורך ג' במסרה באורך יריעות האהל · ויש בגודלו באורך דלותיו · באורך אפים יפותה קלין · פי' באורך אפים המשכן שנאמר בו באורך יריעות האהל יפותה קלין שנתפתה הקב"ה ונתרצה לישראל וכפר להם על ענין העגל וכו' ע"ש :

מ בעל כינוי להקב"ה · מנחות דק"י ע"א · רב אדא בר אהבה אמר מהכא ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו וגו' · ופירש"י ז"ל ומה כשרון לבעליו להקב"ה וכו' · וכן פירש בקהלת סי' ה' ומה כשרון לבעליה הקב"ה :

מא טי"ת כינוי להקב"ה · פתח האהל דז"ך ע"ג וז"ל פקיקתא זוטרתא הטעם דלא נכתב הט' בלוחות משום דט' הוא שמו של הקב"ה כמבואר ליודעי חן · והדין הוא שם של בעל שאינו נכתב בכתובה אז הכתובה פסולה · והקב"ה צפה עתידות מראש שלעתיד יחטאו ולא יהיה להם תקומה ולכך לא נכתב הט' כדי שיהיה להם תקומה עכ"ל :

מב תורה כינוי להקב"ה · זוהר פ' בשלח ד"ס ע"ב וז"ל ואין עץ אלא תורה דכתיב עץ חיים וגו' ואין תורה אלא הקב"ה ע"כ :

מג חי"ת כינוי להקב"ה · מנחות דכ"ט ע"ב א"ר אבי חזינא להו לספרי דווקני דבי רב דחטרי להו לגגיה דחי"ת וכו' כלומר חי הוא ברומו של עולם ע"כ · ופירש"י ז"ל חטרי וכו' כלומר הקב"ה חי שוכן ברומו של עולם חי"ת היינו חי עכ"ל :

מד הוא כינוי להקב"ה · זוה"ק פ' נח דס"ז ע"א וז"ל ת"ח מה כתיב כי הוא על ימים יסדה כי הוא מאן הוא דא קב"ה כד"א הוא עשנו וכתיב כי הוא לקצות הארץ יביט ע"כ :

מה אדם כינוי להקב"ה · שפע טל בריש הקדמתו הנק' בן מאה שנה וז"ל כמו שהקב"ה נקרא אדם שנאמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם בסוד הוי"ה שעולה במילואו כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א כמנין אד"ם שהוא האדם העליון הרוחני ב"ה וכו' ע"ש שהאריך · וכן פירש"י בקהלת סי' ב' וז"ל כי יש אדם וכו' בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנ' בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם ע"כ :

מו **כ"ף** כינוי להקב"ה · שפע על שם בהקדמה שמו של הקב"ה כ"ף כי כ"ף בגימטריא מאה ושמו של הקב"ה בגימטריא מאה כיצד השם בן ד' הוי"ה ב"ה נחלק לשני מערכות קדושות מערכה א' י"ה מן הוי"ה מערכה ב' ו"ה מן הוי"ה לא יחשוב כמה פעמים ומספר י"ה שהוא עולה ט"ו תמצא בכל אלפ"א בית"א כשתצרף ב' אותיות יחד זוגות זוגות לא תמצא יותר מן שלש זוגות והם אלו י"ה ט"ו ז"ח מספרם עולה מ"ה ולא יחשוב כמה פעמים ומספר ו"ה שהוא מספר י"א נמצא בכל אלפ"א בית"א ולא תמצא יותר מן חמשה זוגות והם אלו ו"ה ז"ד ח"ג ט"ב י"א מספרם ה"ן בין הכל עולה מאה גימטריא כ"ף ע"ש :

מז **שבת** כינוי להקב"ה · זוהר פ' יתרו דפ"ח ע"ב וז"ל מהו שבת שמא דקב"ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי ע"כ · וכתב בס' מחנה אהרן פי' על הזוהר וז"ל מהו שבת וכו' ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן קס"א קנ"א קמ"ג עולים תרפ"ז ועם י"ה עמהם גימטריא שב"ת הרי שבת שמא דקב"ה וכו' ע"ש · ובס' נפלאות חדשות פ' בראשית כתב וז"ל ידוע כי שם ב"ן רומז לשבת כמ"ש שכל הכוונות בקריאת התורה יהא לשם ב"ן והכו"ן פשוטה במנצפ"ך הוא שבע מאות א"כ שם ב"ן גימטריא שב"ת ומפני זה כתיב האחדים קודם שיהא כו"ן פשוטה (ר"ל לאפוקי שם ע"ב ס"ג מ"ה העברות קודם ע"ש) :

מח **פלא · יועץ · אל · גבור · אבי עד** כינוי להקב"ה · רש"י ורד"ק ז"ל בפי' לישעיה סי' ט' על פסוק ויקרא שמו פלא וגו' ע"ש · וכן תרגם יב"ע · עיין שם :

מט **ישראל** כינוי להקב"ה · זוהר פ' מקץ דקל"ד ע"ב וז"ל · ויבא ישראל מצרים דא קב"ה · ויעקב גר בארץ חם דא יעקב דהא בגיניה דיעקב ובנוי אתאת שכינתא למצרים וכו' ע"ש :

נ **מלך** כינוי להקב"ה · זוהר פ' מקץ דקל"ה ע"א וז"ל · שלה מלך דא קב"ה וכו' ע"ש · וכ"כ רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ה' וז"ל · מלך לשדה נעבד הקב"ה נעשה פועל לציון וכו' :

נא **ארז** כינוי להקב"ה · זוהר ויקרא רע"ז ע"א וז"ל · כארז בלבנון ישגא מהו ארז דא קב"ה דכתיב בחור כארזים ע"ש :

נב **בית** כינוי להקב"ה · זוהר פ' יתרו דפ"ע ע"ב וז"ל מהו ביתי כד"א בכל ביתי נאמן הוא שמא דקב"ה אקרי בית ע"ש :

נג **דעת** כינוי להקב"ה · זוהר פ' תזריע דמ"ע ע"ב וז"ל · גם בלא דעת מאן הוא דעת דא קב"ה וכו' ע"ש :

נד **תפוח** כינוי להקב"ה · ומהרש"א בח"א בפ"ע דשבת דפ"ח וז"ל ולפי הענין הקב"ה נמשל לתפוח כתי' וכפירש"י שם וכו' ע"ש :

נה **מושל** כינוי להקב"ה · רש"י בקהלת סי' יו"ד וז"ל · אם רוח המושל מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדה"ד :

נו **אל"ף** כינוי להקב"ה · סי' רזיאל המלאך דפוס מעזיבות דף יו"ד ע"ב וז"ל אלף זה הקב"ה והוא ראשון ואחרון והוא מלך ע"כ העולם ואין דומה לו כי כשם שהאל"ף ראש אותיות כך הקב"ה ראש לכל המלאכים וכו' ע"ש שהאריך בכמה טעמים ורמזים על שהאל"ף כינוי להקב"ה ע"ש :

נז **שנה** כינוי להקב"ה · זוהר פ' קדשים דפ"ז ע"ב מאי שנה דא קב"ה יעו"ש :

נח **עלי** כינוי להקב"ה · כלי חמדה בפ' במדבר דקפ"א ע"ג וז"ל או יפרש ענין זה בקנגון אחר כשנדקדק תיבת יבכו בלשון עתיד ולא כתיב בוכים עלי · ועוד דלא כתיב אלי · ז"ש ומאין לי בשר כי הראוי היה שיבכו עלי דהיינו אל הקב"ה שהוא עלי · לאמר תנה לנו בשר · ז"ש כי יבכו בלשון עתיד · כי מלמד להם כילד יבכו כראוי עכל"ל :

נט **מעוז · מחסה** כינוי להקב"ה · אזהרות רשב"ג בתחלתם וז"ל ואזכיר מלות עשה בדת מעוז ומחסה · ופי' הרב כתיב מלותיך וז"ל מעוז ומחסה כן נקרא הקב"ה כמ"ש כי היית מעוז לדל · וכתיב אלהים לנו מחסה ועוז עכ"ל :

ס **בעל חוב** כינוי להקב"ה · הרב מאורי אור בח' לנדרים ד"ן וז"ל אבל אתה הקב"ה חייב לך · אף דכתיב ולך ה' חסד וגו' מכל מקום נקרא בעל חוב שהתחייב עצמו לשלם שכר וכו' ע"ש דמ"ד ע"ה :

סא **אח** כינוי להקב"ה · מדרש תהלים סי' כ"ג וז"ל · הוא לי לאח ואני לו לאחות · הוא לי לאח מי יתנך כאח לי · ואני לו לאחות שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי עכל"ל :

מערכת הריון

א **זרע** כינוי להריון · ס' אהל מועד אות הה"א · הרה מלה אבר הונחה להורות על ההריון תאמר לשלשה פנים · תאמר הריון ויתן ה' לה הריון · והרית וילדת בן · ותאמר זרע ונקתה ונזרעה זרע פירשוהו לשון הריון ·

וכן

וכן אשה כי תזריע · כשתהר · ותאמר ערב · שורו ערב ולא יגעיל · ובלשונם ז"ל פרה מעוברת · ר"ל הרה :

ב **חבל** כינוי להריון · רש"י ז"ל בתהלים סי' ז' · הנה יחבל און · יחבל · לשון הריון ולידה · כמו שמה חבלתך אמך :

אות וי"ו

מערכת ורד

א **שושנה** כינוי לורד · הושע סי' י"ד · יפרח כשושנה · פי' הרב מלודת ליון ז"ל · כשושנה הוא הורד · וכן כלאה מדברי רש"י ז"ל בשיר השירים ב' · שפי' כשושנה בין החוחים · שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בנויה ולמראיותה וכו' :

ב **חבצלת** כינוי לורד · רד"ק ז"ל בשורש חבלל · חבללת השרון וגו' · והיא הנקראת ורד בלשון רז"ל וכו' :

ג **כפת הירדן** כינוי לורד · ס' הכלבו סי' ל"ח וז"ל כפת הירדן הוא ורד ועל שם שהוא גדל בשפת הירדן נקרא כן ויש לו ריח טוב עכל"ל :

אות זיי"ן

מערכת זיווג

א **שכיבה · משגל** כינוי לזיווג · ס' אהל מועד שורש הש"ן · שכב וכו' תאמר לשני פנים · תאמר שכב הן שכבתי אמש · ואם שכוב ישכב איש אותה · ותאמר שגל ואיש אחר ישגלנה והכתיב תשגלנה · פתרון המלה הוא לשון שכיבה כמו שהוא נקרא וכו' · וכן בלשון רז"ל תאות המשגל :

ב **בעילה** כינוי לזיווג · רד"ק ז"ל בשרשים שורש בעל · כי יקח איש אשה ובעלה · ובעל בת אל נכר · הבעילה היא האישות :

ג **ידיעה** כינוי לזיווג · מלודת ליון בשמואל א' סי' א' · וידע אלקנה את חנה אשתו · ענין המשכב כמו והמלך לא ידעה · וכן פי' במלכים א'

א' סי' א' והמלך לא ידעה · הוא כינוי למשכב הבעילה · וכתב הרב ספר המפואר פ"ו וז"ל שהחבור הראוי נקרא ידיעה ולא לחנם נקרא כך שנאמר וידע אלקנה את חנה אשתו · וזה סוד כי טפת הזרע כשהיא נמשכת ממקום הדעת והבינה שהוא המוח וכו' ע"ש · ומהר"י קארו ז"ל בס' תולדות יצחק פ' בראשית ע"פ והאדם ידע כתב וז"ל והתשמיש נקרא ידיעה לפי שהזרע בא מן המוח וגם שתאות המשגל סיבתה עץ הדעת עכ"ל :

ד **תעלולים** כינוי לזיווג · רד"ק ז"ל בשרשים שורש על"ל · ויתעללו בה · עשו בה מעשה תועבה ותעלול במשגל :

ה **ביאה** כינוי לזיווג · רד"ק ז"ל בשרשים שורש בוא · ובא בלשון הזה על דרך כבוד כנוי לתשמיש · ויבא אל הגר · בא נא אל שפחתי · והדומים להם :

ו **דרך** כינוי לזיווג · קדושין פ"א ד"ב · וביאה איקרי דרך דכתיב דרך גבר בעלמה וגו' · וכ"כ רש"י ז"ל בנדה דף ע"ז ע"ב על מ"ש התם אסור לאדם שישמש מטתו ביום ר"ל אמר מהכא בוזה דרכיו ימות ופירש"י ז"ל בוזה דרכיו · תשמיש כמו דרך גבר בעלמה וגו' :

ז **דגה** כינוי לזיווג · יומא פ"ח דע"ה · זכרנו את הדגה אשר נאכל וגו' · רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות · ופירש"י ז"ל עריות שנאסרו להם במדבר ודגה לשון תשמיש כמו וידגו לרוב :

ח **אכילה** כינוי לזיווג · יומא דף ע"ה · זכרנו את הדגה וגו' · רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות וכו' · בשלמא למ"ד דגים היינו דאמר נאכל · אלא למ"ד עריות מאי נאכל · לישנא מעליא נקט דכתיב כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה · ובפר"ק דכתובות די"ג ע"א פירש"י ז"ל אכלה ומחתה פיה · אלמא נקט תשמיש בלשון אכילה :

ט **מלאכה** כינוי לזיווג · סוטה פ"ז דל"ו · ויבא הביתה לעשות מלאכתו · רב ושמואל חד אמר לעשות מלאכתו ממש נכנס · וחד אמר לעשות צרכיו נכנס · ופירש"י ז"ל לצרכיו · תשמיש :

יוד **טחינה** כינוי לזיווג · סוטה פ"א ד"י · ויהי טוחן בבית האסורים · א"ר אין טחינה אלא לשון עבירה · וכן הוא אומר תטחן לאחר אשתי וגו' · מלמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר ממנו · וכ"פ רד"ק ז"ל בשרש טחן תטחן לאחר אשתי · כלומר תעבוד אחרים · או הוא ע"ד כבוד כינוי למשגל וכו' :

יא **עונה** כינוי לזיווג · רש"י ז"ל בחומש בפ' משפטים · ועונתה · תשמיש · וכן אחז"ל בכתובות פ"ד דמ"ז ע"ב · עונתה זו עונה האמורה בתורה · ופירש"י ז"ל עונה האמורה בתורה · כאן כאמורה עונת תשמיש וכו' :

יב **צחוק** כינוי לזיווג · רד"ק ז"ל בשרשים שורש צחק · לצחק בי · להתעלל בי · ובב"ר פרשה נ"ג · ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק · אין מצחק אלא ג"ע · כמד"א בא אלי העבד וגו' לצחק בי · מלמד שהיתה אמנו שרה רואה אותו לישמעאל מכביש גגות וצד נשי אנשים ומענה אותן :

יג **טיחה** כינוי לזיווג · סנהדרין דמ"ו · שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאוהו לב"ד והלקוהו וכו' · ופירש"י ז"ל הטיחה · בא עליה :

יד **שמוש** כינוי לזיווג · כתובות דס"ב · אשר פריו יתן בעתו · א"ר יהודה וא"ת רב נחמן · זהו המשמש מטתו מע"ש לע"ש :

טו **צורך** כינוי לזיווג · ברכות פ"ט דס"ב ע"א · רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב · שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו · אמר לו דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא · אמר ליה כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא וכו' · ופירש"י ז"ל ועשה צרכיו · ושימש מטתו · ועמש"ל אות כ' :

טז **תבשיל** כינוי לזיווג · ברכות דס"ב ע"א · דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא וכו' · ופירש"י ז"ל · כדלא שריף תבשילא כאדם רעב כמו שלא שמש מימיו מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה כתאותך · ועי"ל באות הקודש · ובפסחים דקי"ב אל תבשל בקדרה שבשל בה חבירך ע"ש ועמ"ש בערך אשה אות ע"ב :

יז **ענוי** כינוי לזיווג · יומא פ"ח דע"ז ע"א · תשמיש המטה דאקרי ענוי מנלן דכתיב אם תענה את בנותי וגו' · אם תענה מתשמיש ואם תקח מלכות :

יח **חפץ** כינוי לזיווג · בל"ה דף מ"ט ע"ב · והובא בס' מעיל שמואל דף פ"ו ע"ב וז"ל · בלשון תורה נקרא הזיווג חפץ · כענין כל חפצה אשר שאלה דמלכת שבא ואחז"ל שבא עליה · וכ"כ בס' ר"ח שער האהבה סוף פ"ג וז"ל וכן נתייחס מליאות הזיווג בתורה בלשון חפץ וכו' · ועוד פי' בזוהר פ' יתרו בפסוק ובחרו באשר חפצתי · באשר חפצתי ממש · דא זיווגא דמטרוניתא והטעם כי בזיווג כל רצון האדם ולבו וכל איבריו כולם ש פנים אחת וכו' :

יט **מטה** כינוי לזיווג · סנהדרין דק"ז א"ר אמר רב אפילו בשעת חולי של דוד קיים ח"י עונות שנא' יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי וגו' ופירש"י ז"ל מטתי תשמיש המטה וכו' ע"ש :

ד **סתר** כינוי לזיווג · יבמות פ"א דף"א ע"ב · ומאי נסתרה נבעלה · ואמאי קרי ליה נסתרה לישנא מעליא נקט :

כא **דבר** כינוי לזיווג · כתובות פ"א די"ג ע"א · גמרא מאי מדברת · זעירא אמר נסתרה · רב אסי אמר נבעלה · בשלמא לזעירי היינו דקתני מדברת · אלא לרב אסי מאי מדברת · לישנא מעליא כדכתיב אכלה ומחתה פיה וגו' :

כב **שאר** כינוי לזיווג · כתובות פ"ד דמ"ז ע"ב · רבי אלעזר אומר שארה זו עונה וכן הוא אומר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה :

כג **קיחה** כינוי לזיווג · תוס' פר"ק דקדושין ד"ב ע"א · וביאה שייך נמי לשון קיחה · דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו וגו' :

כד **דבר מצוה** כינוי לזיווג · ערובין ד"ק ע"ב · ואמר רמי בר חמא א"ר אסי אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה וכו' · ופירש"י ז"ל לדבר מצוה · תשמיש :

כה **רגלים** כינוי לזיווג · ערובין שם · אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה · שנא' ואץ ברגלים חוטא · ופירש"י ז"ל ברגלים לשון תשמיש דכתיב בין רגליה כרע נפל שכב :

כו **ישיבה** כינוי לזיווג · רבינו בחיי ז"ל פ' תזריע וז"ל תשב פירש"י ז"ל אין לשון וכו' · והרמב"ן ז"ל פי' כי תשב לשון תשמיש · כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש · כן האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו וכו' ע"ש :

כז **סעודה** כינוי לזיווג · שבת פ"ו דס"ב ע"ב · אמר רב יהודה א"ר אנשי ירושלים אנשי שחץ היו אדם אומר לחבירו במה סעדת היום בפת עמילה או בפת שאינה עמילה וכו' · ופירש"י ז"ל סעדת · תשמיש :

כח **פקידה** כינוי לזיווג · יבמות פ"ו דס"ב ע"ב · אמר ריב"ל כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא שנאמר וידעת כי שלום אהליך וכו' · ופירש"י ז"ל ואין פוקדה · בתשמיש בעת עונתה :

כט **ראיה** כינוי לזיווג · הרמב"ן ז"ל בפ' קדשים ע"פ ואיש אשר יקח את אחותו וה"ל · ואמר וראה את ערותה דרך מוסר · כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברובן לא תגלה

ערותה

ערותה וגו' ופעם יכנה אותה ביאה כענין ובא אליה וגו' · ופעמים רבים יקראנה שכיבה · ובכאן יכנה אותה ברגליה · כי האיש עם אשתו ישנים יחד ואין צריך לגלות שוליה · וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע וכו' ע"ש :

ל **אורח · רבע** כינוי לזיווג · נדה פ"ג דל"א ע"א · מ"ד ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת · מלמד שאין נוצר אדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה · ופירש"י ז"ל ארחי · תשמיש כמו דרך גבר בעלמה · ורבעי · תשמיש לשון לרבעה :

לא **פנים** כינוי לזיווג · גטין פ"ז דע"ו ע"ב · מאי פניך · השמים · ולמאי קרי ליה פניך לישנא מעליא נקט ופירש"י ז"ל פנים של מטה :

לב **חכמים** כינוי לזיווג · הערוך אות ח' חכם וז"ל במגילת איכה ההוא גברא חכים איתיה · והאדם ידע את חוה אשתו ת"י ואדם חכים ית חוה · ונדעה אותם ת"י ונחכים :

לג **מספר** כינוי לזיווג · נדרים ד"ך ע"ב · אינו מספר עמי אלא בתחלת הלילה וכו' ופירש"י והר"ן ז"ל אינו מספר אינו משמש · וכ"כ בס' ערכי הכינויים בשם' גורל אור אות סמ"ך וז"ל סיפור הוא לשון זיווג עכ"ל :

לד **כרע · נפל** כינוי לזיווג · יבמות דק"ג ע"א · אר"י שבע בעילות בעל אותו רשע באותו היום שנאמר בין רגליה כרע נפל שכב וגו' · ופירש"י ז"ל בין רגליה · בין ירכותיה שבא עליה קיקרא וכו' · כרע נפל שכב · שבעה כתיב בקרא :

לה **בית** כינוי לזיווג · נדה ד"ס ע"א · מתוך שמשומשת לביתה · לא בדקה שפיר · פירש"י ז"ל שמשומשת לביתה ממסרת לשמש ע"כ :

לו **טוב** כינוי לזיווג · הרב אבן יחיא ז"ל בריש קהלת ע"פ אמרתי אני אל לבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב וז"ל וראה בטוב רמז למשגל הנאמר עליו לא טוב היות האדם לבדו ע"כ :

לז **קריבה** כינוי לזיווג · הראב"ע ז"ל בפי' לישעיה ס"י ח' ואקרב אל הנביאה טעמו רמז לשכיבה כמו אל תגשו אל אשה ע"ש · וכן תרגם יב"ע ועלית לות נביאתא וכו' :

לח **דריסה** כינוי לזיווג · הר"ב ז"ל בכתובות פ"א משנה ז' וז"ל דרוסת איש · בעולת איש :

לט **נערות** כינוי לזיווג · גטין ד"ע ע"א · אר"י הן הן החזירוני לנערותי · ופירש"י לנערותי בתשמיש :

מ **דרך ארץ** כינוי לזיווג · בגטין שם ודרך ארץ וכו' · ופירש"י ודרך ארץ תשמיש :

מא **אליהן** כינוי לזיווג · קוטה ד״א ע״ב · ותירא הטילדות את הטהים ולא עשו כאשר דבר אליהן וגו׳ · לכן מצע״ל אר״י צ״בי חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו · ופירש״י ז״ל אליהן משמע על עסקי ביאה לשון ויבא אליה עכ״ל :

מערכת זקנה

א **ישיש** כינוי לזקן · כד״ק ז״ל בשרשים שורש ישש · בישישים חכמה · הם הזקנים רבי הימים וכו׳ · ונקרא הזקן ישיש לפי שעמד הישות בו ימים רבים :

ב **בלות** כינוי לזקנה · אחרי בלותי היתה לי עדנה · ות״א בתר דקשישית תהי לי עולימו :

ג **קציר** כינוי לזקנה · דברים רבה סוף פ׳ נצבים · מחורף עלל לא יחרוש ושאל בקציר ואין · מהו מחורף עלל לא יחרוש · אמרש״י זה שלא למד תורה בנערותו · ומבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול · וזהו ושאל בקציר ואין · וכתב הרב מ״כ ז״ל · בזקנותו שכבר אלש ותש כחו · ודרים בקציר לבין חולי וחולשה · כדאמרינן קצירי ומריעי · כדקציר ורמי בערסיה :

ד **שיבה** כינוי לזקנה · כד״ק ז״ל בשרשים שורש שוב · זקנתי ושבתי · והאמר גם שב גם ישיש בנו וגו׳ · השיבה היא יותר מהזקנה כמו״ש במשנה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה וכן דעת הפסוק · ושבתי אחרי · זקנתי :

ה **ערב** כינוי לזקנה · יבמות פ״ו דף ס״ב · תניא רבי יהושע אומר · נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו · היו לו בנים בילדותו וכו׳ שנ׳ בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך וגו׳ · ופירש״י ז״ל · לערב לעת זקנתו :

ו **רעה** כינוי לזקנה · שבת פ׳ כ״ג דקנ״א · עד אשר לא יבואו ימי הרעה · אלו ימי הזקנה :

ז **מאד** כינוי לזקנה · תנחומא פ׳ חיי שרה דף כ״ט ע״ב דפוס אמשטרדם · ד״א ה׳ אלהי גדלת מאד · גדול אתה בנפלאות שעשית עם האדם שנתת לו זקנה ושיבה · שאלולי כן אין אדם יודע את מי לכבד · ואין מאד אלא זקנה שנ׳ ועלי זקן מאד :

ח **עתק · ישן** כינוי לזקנה · ס׳ אוהל מועד אות הזיי״ן וז״ל · זקן הנגלה אשר הונחה להורות על הזקנה תאמר לששה פנים · תאמר זקנה וכו׳ · תאמר שיבה וכו׳ · ותאמר בלות וכו׳ · ותאמר ישן ונוסחתה

בארץ וגו׳ · הדשים גם ישנים · ותאמר עתק עתקה בכל צוררי · פרשו בו נתישנה · ומתרגום נושנת היא · עתיקה היא · ותאמר ישיש וכו׳ · וכן פירש״י ז״ל בתהלים ס׳ ו׳ · עתקה · נתישנה ומזקנה עיני בכהיית אור וכו׳ :

ט **דבא** כינוי לזקנה · רד״ק ז״ל בשורש דבא · וכימיך דבאך וגו׳ · וא״א ז״ל פירש דבאך · זקנתך · הפוך מן דאבון נפש · כי ימי הזקנה ימי רעה ודאבון וכו׳ :

יוד **כלח** כינוי לזקנה · רד״ק ז״ל בשורש כלח · תבא בכלח אלי קבר וגו׳ הוא עת הזקנה · ורז״ל במ״ק דכ״ח ע״א אמרו מת בן ששים שנה זו היא מיתה בידי שמים דכתיב תבוא בכלח אלי קבר · בכל״ח בגימטריא ששים :

יא **הדר** כינוי לזקנה · אגדת בראשית פ׳ מ׳ וז״ל זש״ה יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם ואין הדרך אלא זקנה שנאמר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ע״כ :

יב **חלד** כינוי לזקנה · רש״י ז״ל בפי׳ על התהלים ס׳ י״ז וז״ל ממתים מחלד מאותם שמתים בזקנה משהעלה חלודה וכו׳ :

יג **שער לבן** כינוי לזקנה · הרב זרע בירך ח״ב פ׳ ויחי דכ״ב ע״ג וז״ל אכן השער לבן לדעתי הוי כינוי לימי הזקנה וימי השיבה דהיינו שכבר צמח בו שער לבן שנהפך ממראה השחורות עכל״ל עיין שם :

יד **אסיפה** כינוי לזקנים · ספרי פ׳ וזאת הברכה פסקא שנ״ו וז״ל ואין אסיפה אלא זקנים שנ׳ אספה לי שבעים איש מזקני ישראל · וכן פירש״י בתהלים ס׳ ע״ח וז״ל ובחורי ישראל · נבחרים שבהם והאספסוף הם הזקנים שנאמר בהם אספה לי עכ״ל :

טו **הרים** כינוי לזקנים · ש״ר פט״ו ד״א א״ר נחמיה מהו מדלג על ההרים אלא אמר הקב״ה אין להם מעשים לישראל שיגאלו אלא בזכות הזקנים שנאמר לך ואספת את זקני ישראל ואין הרים אלא הזקנים שכן בת יפתח אומרת לאביה וירדתי על ההרים וכי אל ההרים היתה הולכת אלא על הזקנים היא אומרת שהלכה להראות להזקנים שהיא בתולה טהורה עכ״ל :

אות חי"ת

מערכת חולה

א **דל** כינוי לחולה · נדרים פ"ד ד"מ · אשרי משכיל אל דל וגו' · ואין דל אלא חולה שנאמר מדלה יבצעני :

ב **דוה** כינוי לחולה · רד"ק ז"ל בשרש דוה · והדוה בנדתה · עניינו והחולה וכו' · וקראה חולה לפי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ותכבד ואיבריה כבדים עליה :

ג **קצירי** כינוי לחולים · ר"ה דט"ז ע"א כמאן מצלינן האידנא אקצירי וכו' ופירש"י ז"ל אקצירי חולים :

ד **תפיחא** כינוי לחולה · שבת די"ב · אמר רבב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר"א לשיולי בתפחא · ופירש"י ז"ל בתפחא · בחולה :

מערכת חו"ל

א **שפחה** כינוי לחו"ל · ילקוט חדש ערך א"י סי' כ"א משם הזוה"ק · וז"ל והוא שאמר כעיני עבדים וגו' · עבדים הם שרי האומות · שצריכין לצפות לתכלית שיאמרו · אדוניהם הם ישראל · וכעיני שפחה · הוא חולה לארץ אשר שם קטרא אחרא · אל יד גברתה · ארץ ישראל :

ב **כותית** כינוי לחו"ל · כתובות פי"ג דק"י ע"א · ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דר"ח · א"ל מהו למיחת ליבמה · אמר ליה אחיו נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו · ע"כ · ופי' המהרש"א ז"ל בח"א · א"ל אחיו נשא כותית וכו' · קראה כותית ע"פ מ"ש לעיל כל הדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז והיינו כותית וכו' :

ג **חוצות** כינוי לחו"ל · תענית פ"א דף יו"ד · ת"ר ארץ ישראל נבראת תחלה וכל העולם כולו נברא לבסוף · שנא' עד לא עשה ארץ וחוצות · וכתב הרשב"א ז"ל בחדושי אגדות הובא בעין יעקב בס"ה וז"ל החכם הזה סבר כי א"י שהוא העיקר נקרא ארץ סתם כי הוא תכלית הכונה בארץ · ומה שהוא טפל לה נקראת חוצות מלשון חוץ · ר"ל דבר שהוא חוץ לעיקר וכו' :

ד **בית** כינוי לחו"ל · ילקוט משלי סי' תתקנ"ו · טוב פת חרבה · זו א"י · וגו' · מבית מלא זבחי ריב · זו חו"ל שהיא מליאה חמסים וגזילות :

טוב

ה **טוב** כינוי לחו"ל · ידי משה בפי' לש"ר פ"א וז"ל אחרים אומרים שנולד כשהוא מהול שמעתי פירושו מפי הגאון מוהר"ר העשיל ז"ל דאיתא בירושלמי וילך יפתח לארץ טוב רחב"פ אמר שהלך לחו"ל לפי שחו"ל פטור מן המעשר ולפיכך נקרא טוב וידוע שהמילה היא משום מעשר וא"כ היה קשה לאחרים היאך היה משה נקרא טוב הלא לא נימול עדיין וחייב במעשר לז"א שנולד מהול ודוק ע"כ דפח"ח :

מערכת חזן

א **מלאך** כינוי לחזן · קהלת רבה ס"י ה' · ואל תאמר לפני המלאך זה החזן ע"כ · ע"ש שדורש מלאך זה הרב · מלאך זה חכם · מלאך זה הגוף · מלאך זה משה :

ב **ציר** כינוי לחזן · הרב מנחת ערב בפי' למשלי ס"י כ"ה ע"פ ציר נאמן לשולחיו ע"ש באורכה :

מערכת חטא עון פשע

א **חולאים** כינוי לחטאים ועונות · יקל הערך בדרושים דרוש ג' דמ"ז ע"ד :

ב **רגל** כינוי לחטא · יומא דע"ז ע"א מ"ד מנעי רגלך מיחף וגו' · מנעי עצמך מחטא כדי שלא יבואו רגליך לידי יחוף ע"כ · ועיין מ"ש שם מהרש"א באגדתיה :

מערכת חכמה

א **שם** כינוי לחכמה · מדרש משלי א' שנא' ויהי שמו בכל הגוים · זה חכמתו שיצאה מסוף העולם ועד סופו :

ב **שמחה** כינוי לחכמה · מדרש משלי שם · דכתיב נתן שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה שנ' חכם בני ושמח לבי וגו' :

ג **תושיה** כינוי לחכמה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש ישה · ומזה נקראת התורה והחכמה וכו' תושיה · הגדיל תושיה יצפון לישרים תושיה וגו' לפי שהיא נמצאת לעולם וכו' והתורה והחכמה תעמוד בישותה כל ימי עד :

ד **אחות** כינוי לחכמה · ברכות פ״ע דנ״ז ע״א · הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה · שני׳ אמור לחכמה אחותי את · ובמדרש משלי פ׳ י״ד והתבונן אחותו · אין אחותו אלא חכמה · שני׳ אמור לחכמה אחותי את :

ה **חרב** כינוי לחכמה · רש״י ז״ל בפי׳ ויחי · בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפלתי · וכתב הרב עפתי הכמים ז״ל ר״ל בחרבי היינו חכמה · כמו שהחרב מגנת את בעלה כך החכמה מגינה את בעליה כענין שני׳ החכמה תחיה את בעליה וגו׳ :

ו **מרמה** כינוי לחכמה · רש״י ז״ל בשופטים · בא אחיך במרמה · בחכמה · וכן ת״א ז״ל עאל אחוך בחכמא :

ז **שכל** כינוי לחכמה · כ״כ פ״ע · ונחמד העץ להשכיל · מכאן שמוסיף חכמה · כמד״א ישכיל לאיתן האזרחי :

ח **בת** כינוי לחכמה · הרב יפ״ת בב״ר פכ״ט סי׳ ד׳ · שנתן לו בתו · שהחכמה נקראת בתו של מקום לפי שהיא חביבה לו והיא חלק ממנו וכלשון מחכמתו כי ה׳ יתן חכמה וגו׳ · ולפי שנתנה לאדם שיחנה ויתעסק בה · כינה אותה באומרו לבת וכו׳ ע״ש :

ט **מתנה** כינוי לחכמה · רש״י ז״ל בקהלת סי׳ ז׳ · והאבד את לב מתנה · לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנא׳ כי ה׳ יתן חכמה :

י **ראשית** כינוי לחכמה · תרגום ירושלמי בפי׳ בראשית · בראשית ברא אלהים · תרגם הירושלמי בחכמה ברא ה׳ · וכן איתא בזוה״ק ח״א בהקדמה ד״ג ע״ב וז״ל ר׳ יודאי אמר מאי בראשית בחכמה וכו׳ עיין שם :

יא **כבוד** כינוי לחכמה · כ׳ הקדוש ר״ח סוף פ״ג משער היראה וז״ל ברעיא מהימנא בענין כבד את אביך ואת אמך פי׳ כבד שהחכמה נקראת כבוד מפני שהיא כסא לכתר עליון לכתר תתאי ולעשות מאמרי בל״ב נתיבותיה ע״ש :

יב **לחם** כינוי לחכמה · כ׳ מקור חיים פי׳ על הראב״ע בפי׳ בראשית ע״פ בזעת אפך תאכל לחם הז״ל ולפ״ז יכול לומר ע״ד האמת כי מ״ש בזעת אפך תאכל לחם פירושו בזיעה תקנה החכמה ולכך אמר אל הרגל ולימוד גדול מפני שאדם בעל חומר והחכמה נקראת לחם כלשון הכתוב כענין שנאמר לכו לחמו בלחמי עכ״ל :

יג **מדבר** כינוי לחכמה · הרב המאירי ז״ל בפי׳ בית לבית ב״ד מסכת יו״ט ז״ל · וקרא מעלת החכמה מדבר אם מפני שהיא מצויה לכל כמדבר · ואם מלשון דבור מענין ומדברך נאוה · והם החכמה להגיד על פי הלשון

הלשון שליט השכל · והוא מפרש ומודיע חכמת האדם · כמאמר הכתוב לב חכם ישכיל פיהו · ודרשו בו לבו של אדם מלא חכמה מאן מורי עלוי מאן מחכים עלוי פיהו וכו' ע"ש :

יד **גינת הביתן** כינוי לחכמה · כמ"א ז"ל בפ' מחיל יין דמ"י ע"א וז"ל והמלך שב מגינת הביתן וגו' ר"ל שמעתה השכל הולך וגובר ילך מחיל אל חיל עד שהולך מגינת הביתן שהוא כינוי אל החכמה כמ"ש ד' נכנסו לפרדס ע"כ :

טו **דעת** כינוי לחכמה · יב"ע בקהלת סי' ז' ע"פ כי בצל החכמה וגו' · ויתרון דעת תרגם ומותר מנדעא בחוכמתא · וכן פירש"י ז"ל ויתרון דעת וגו' ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה :

טז **חיים** כינוי לחכמה · בתרא ד"ט ע"ב · מ"ד רודף צדקה וחסד וגו' ר' יהושע אומר זוכה לבנים בעלי חכמה וכו' דכתיב ימצא חיים ע"כ · ופירש"י ז"ל ימצא חיים דכתיב גבי חכמה כי מוצאי מצא חיים עכ"ל · גם המהרש"א ז"ל בח"א שם כתב ימצא חיים שזוכה לבעלי חכמה שני והחכמה תחיה בעליה ע"ש :

יז **לב** כינוי לחכמה · הראב"ע ז"ל ברים קהלת ע"פ דברתי אני עם לבי וז"ל בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנברא בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והמוח שר לכא היה הלב כינוי לחכמה ולשכל ולטעם ולמחשבות הבינה בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה וכו' ע"ש :

יח **טוב** כינוי לחכמה · ס' מקהיל קהלות פי' קהלת למוהר"י ן' אברויר ז"ל דכ"ט ע"ב וז"ל והחכמה נקראת ג"כ טוב כמ"ש טובה חכמה עם נחלה ע"ש :

יט **שמועה** כינוי לחכמה · יב"ע בישעיה סי' כ"ח ע"פ ואת מי יבין שמועה תרגם ומן אתפקד למקבל חוכמה :

כ **מ"ם** כינוי לחכמה · ס' איומה כנדגלות דה"י ע"ב וז"ל ומ"ם כינוי לחכמה מ' ארבעים ושמנה אותיות שאחריו עד הת"ו הרי שמנה וארבעים הן מ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם ע"כ :

כא **כח** כינוי לחכמה · יב"ע בישעיה סי' מ' ע"פ נותן ליעף כח תרגם דיהב לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אורייתא חוכמה ע"כ :

מערכת חכם

א **אשה** כינוי לחכם · יומא פ"ז דף ע"א ע"א · אליכם אשים אקרא א"ר ברכיה אלו ת"ח שדומין לנשים ועושין גבורה כאנשים · ופירש"י ז"ל אשים לשון אשה ומלא כתב אנשים :

ב **עץ** כינוי לחכם · תענית פ״א ד״ז ע״א · א״ר״י מ״ד כי האדם עץ השדה · וכי אדם עץ וכו׳ אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות וגו׳ · אם ת״ח הגון הוא ממנו תאכל וגו׳ ואם לאו אותו תשחית וגו׳ · ובתקוני הזוהר דף קמ״א ע״ב לא תלין נבלתו וגו׳ עץ דהכא דא ת״ח דאשתדל באורייתא וכו׳ · וכ״כ רש״י ז״ל בפי׳ לקהלת סי׳ י״א ע״פ אם ימלאו העבים וגו׳ · עץ · ת״ח שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ :

ג **שריד** כינוי לחכם · סנהדרין פרק חלק דף ל״ב א״ר אלעזר כל בית שאין ד״ת נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנא׳ כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו · אין שריד אלא ת״ח שנאמר ובשרידים אשר ה׳ קורא :

ד **נועם** כינוי לחכם · סנהדרין פ״ג דכ״ד ע״א · א״ר אושעיא מ״ד ואקח לי שתי מקלות לאחד קראתי נועם וגו׳ · אלו ת״ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה :

ה **חובלים** כינוי לת״ח · סנהדרין שם · ולאחד קראתי חובלים · אלו ת״ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה :

ו **יצהר** כינוי לחכם · סנהדרין שם · ויאמר אלי אלה בני היצהר העומדים וגו׳ היצהר · א״ר יצחק אלו ת״ח בבא״י שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית :

ז **זית** כינוי לחכם · סנהדרין שם · ושנים זתים עליה · אלו ת״ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית :

ח **אשכול** כינוי לחכם · חולין פ״ז דל״ב · אר״ש בן לקיש אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים · אשכולות שבה אלו ת״ח · עלין שבה אלו עמי הארץ וכו׳ :

ט **מלאך** כינוי לחכם · מדרש קהלת ע״פ אל תתן את פיך וגו׳ · ואל תאמר לפני המלאך · זה חכם וכו׳ · ע״ש שדורש מלאך כינוי לכמה דברים · כינוי לחזן · ולהרב · ולגוף · ולמשה · ובסוף פ״ב דנדרים מאן מלאכי השרת רבנן וכו׳ דמליימי כמלאכי השרת · ע״ש בפי׳ הר״ן והרא״ש ז״ל :

יוד **זקן** כינוי לחכם · קדושין פ״א דל״ב ע״ב · והדרת פני זקן · ר״י הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנא׳ ה׳ קנני ראשית דרכו · וכתב בפי׳ הסמוך פי׳ קדשים סי׳ רכ״ב וז״ל · וזה שהוציא הכתוב החכם בלשון זקן הטעם מפני שהבחור החכם ראה בהכמתו מה שראה הזקן ברוב שניו עכ״ל :

יא **מלך** כינוי לחכם · גטין דס״ב ע״א · רב הונא ור״ח הוו יתבי חליף ואזיל גניבא וכו׳ · אמר להו שלמא עלייכו מלכי וכו׳ · אמרו ליה

ליה מנא לן דרבנן איקרו מלכים · אמר להו דכתיב בי מלכים ימלוכו וגו׳ · זכ״כ רש״י ז״ל במנחות דל״ט ע״ב ד״ה למלך לא הוכנה וגו׳ מלך קרי לת״ח דכתיב בי מלכים ימלוכו :

יב **אפרוח** כינוי לחכם · תקוני הזוהר תקון ו׳ דכ״א ע״א · אפרוחים · אלין תלמידי חכמים דבגינהון שריא שכינתא על ישראל :

יג **חיים** כינוי לחכם · אדר״ן פל״ג · עשרה נקראו חיים וכו׳ · חכם נקרא חיים שנא׳ תורת חכם מקור חיים · ע״ש ועמ״ש במערכת ארץ ישראל אות י״ב :

יד **שערה** כינוי לחכם · מגילה פ״א דט״ו · משיבי מלחמה שערה · אלו ת״ח שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות · ופירש״י ז״ל שמשכימין ומעריבין · והיינו שערה שנעשים שוערים לפתוח דלתות בהשכמה וכו׳ :

טו **חבר** כינוי לחכם · בתרא פ״ה דף ע״ה · ואין חברים אלא ת״ח שנא׳ היושבת בגנים חברים וכו׳ · ובמשנה פ״ב דדמאי פי׳ הר״ש ז״ל · חבר נקרא ת״ח וכו׳ · ואולם נקראו בזה השם כי חברתם ול״ז חברה נאמנה כי היא חברה לש״ש וכו׳ :

טז **שועל** כינוי לחכם · מהרש״א בח״א פ״ד דסנהדרין דף ע״ל · והחכם בכל מקום המשילו אותו לשועל ע״ש שהוא החכם ביותר בהיות וכו׳ ע״ש ועמ״ש במערכת רשע אות יו״ד :

יז **נביא** כינוי לחכם · שבת פי״ו דקי״ט · אל תגעו במשיחי · אלו תינוקות של בית רבן · ובנביאי אל תרעו · אלו ת״ח ופירש״י ז״ל ובנביאי אלו ת״ח · שנא׳ ונביא לבב חכמה · ובמנחות פ״א דף ל״ט · ואמר ר״ל ת״ח שקרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנא׳ וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה · כסהו כלילה :

יח **משכיל** כינוי לחכם · מלודת דוד בדניאל סי׳ י״ב · והמשכילים יזהירו וגו׳ · החכמים שבהם יזהירו וכו׳ · וכן פירש״י ז״ל · והמשכילים שעסקו בתורה ובמצות וכו׳ · וכן פי׳ ג״כ בעמוס סי׳ ה׳ והמשכיל מי שהוא חכם ע״ש :

יט **עמי** כינוי לחכמים · מציעא דל״ג ע״א · הגד לעמי פשעם · אלו ת״ח ששגגות נעשות להם כזדונות · ופירש״י ז״ל לעמי פשעם · עמי דהיינו ת״ח וכו׳ · ועמ״ש במערכת רשע אות י״ג :

כ **נבון** כינוי לחכם · מציעא פ״ז דף פ״ה · א״ר נחמן מ״ד בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע · בלב נבון וגו׳ · זה ת״ח בן ת״ח ובקרב כסילים תודע · זה ת״ח בן עם הארץ :

יקר

כא **יקר** כינוי לחכם · מציעא פ"ז דפ"ה · וכל המלמד את בן ע"ה תורה אפי' הקב"ה גוזר גזרה מבטלה בשבילו שנאמר ואם תוציא יקר מזולל כפיך תהיה · ופירש"י ז"ל · יקר מזולל · ת"ח מעם הארץ :

כב **הררי אל** כינוי לחכמים · הרי"ף ז"ל בח"א למסכת סנהדרין ד"ק ע"א כל המרעיב עצמו על ד"ת וכו' · צריך לבקש היכא למיזא וכו' ושמא משום דכתיב וכו' לדקדק כהררי אל וגו' · שהררי אל הם ת"ח שמפרקים הרים וכו' ע"ש :

כג **שומר** כינוי לחכם · ס' מאה שערים בריש הקדמתו וז"ל ואמר מלאכי השומרים רמז לת"ח ששומרין את התורה כמו שנאמר ושמרתם את משמרתי ודרשו רז"ל עשו משמרת כי צריך האדם שימלא עמהם כדי שיודיעו לו הידיעה שהנפש אוהבת וכו' :

כד **שר** כינוי לחכם · נדה דע"ז ע"ב · שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי · שר הנרגל בבית המשתאות וגו' · ופירש"י ז"ל שר · תלמיד חכם :

כה **ישראל** כינוי לחכם · זוהר ויקרא דקכ"ה ע"א בר"מ · וז"ל לו עמי שומע לי ישראל וגו' · בתר דאמר עמי אמאי קאמר ישראל · אלא עמי · עמי הארץ · ישראל · ת"ח ובגינייהו אתמר ובני ישראל יוצאים ביד רמה :

כו **אבן** כינוי לחכם · אבות דר"ן פ' כ"ח וז"ל · ר"א בן שמוע אומר שלש מדות בתלמידי חכמים · אבן גזית · אבן פינה · אבן פיקפק · אבן גזית כיצד · זה תלמיד ששנה מדרש · בזמן שת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו · זהו אבן גזית שאין לה אלא פה אחת · אבן פינה כיצד זה תלמיד ששונה מדרש והלכות · בזמן שת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו · בהלכות אומר לו · זהו אבן פנה שיש לו שתי פיות בלבד · אבן פיקפק כיצד · זה תלמיד ששנה מדרש והלכות ואגדות ותוספתות · כשתלמיד חכם נכנס אצלו וכו' · וזו היא אבן פקפק שיש לה ארבע פיות מארבע רוחותיה · ע"כ · הרי שהמשיל הת"ח לאבן ומה שהביא הרב כמות יעקב ז"ל אבן כינוי לת"ח מתעניות ארץ אשר אבניה ברזל יש להעיר על דבריו וכבר העירותי אני הדל על דבריו בכללי אל תקרי יעו"ש :

כז **יחידים וחולים** כינוי לחכמים · ס' הערוך בערך יחיד וז"ל בריש כ"מ דף ב' בראשונה ביומא · ויחידים מוציאין שתים פי' רבנן כדתנן בתעניות התחילו היחידים מתענין ואמרינן מאן יחידים א"ר הונא רבנן · ומ"ש כאן בבריא כאן בחולה חולים היינו רבנן דגרסינן בנדרים כ"מ דף הנודר מן המבושל רבא אמר מאן חולים רבנן וכו' ע"ש · וכ"כ הרא"ש ז"ל בנדרים דק"ג ע"א וז"ל היחידים ת"ח במיוחדים במעשיהם ע"כ :

כה **עירין** כינוי לחכמים · פחד יצחק אות ח״ג דף ג׳ ע״ד וז״ל בגזרת עירין פתגמא · פירש״י עירין ומלאכים שהם ת״ח שהם כמלאכי השרת כללי הגנו׳ למהריק״א על הליכות עולם יבין שמועה דק״א ע״ב עכ״ל :

כט **כהן** כינוי לחכם · נדרים פ״ח דק״ב ע״א · אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא דכתיב ובני דוד כהנים היו · מה כהן נוטל בראש אף ת״ח נוטל בראש ופי׳ הר״ן ז״ל שם ובני דוד כהנים היו · שהיו חכמים והיה דינם ככהנים · וכתב הרב ע״כ גבורים פ׳ אמור וז״ל ונראה ליתן טעם למה ת״ח נקראו כהנים לפי שכמו שהכהנים עבודתם הקרבנות כמו כן החכמים העוסקים בתורה אחז״ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכו׳ ע״ש :

ל **ישר** כינוי לחכם · הרב מראית העין דפ״א ע״ב בחי׳ לחגיגה וז״ל ולפי הפשט הת״ח נקראים ישרים דעוסקים בתורה דכתיב פקודי ה׳ ישרים ע״ש :

לא **אנשים** כינוי לחכמים · ילקוט שמואל א׳ סי׳ א׳ רמז ע״ע וז״ל ד״א אנשים חכמים · כד״א אנשים חכמים ונבונים · אנשים נביאים ויבאו שני אנשים במחנה · אנשים גדולים · והאיש בימי שאול בא . באנשים ע״כ ע״ש :

לב **ערום** כינוי לחכם · אנקלוס ז״ל בפ׳ בראשית ע״פ והנחש היה ערום חכים וחויא הוה חכים · וכתב ר״א הלוי המדקדק ז״ל בהגהותיו לס׳ השרשים שורש ערם וז״ל · א״א כל ערום לבון יחיד שהוא בשור״ק הוא לשון ערמה כמו והנחש היה ערום וגו׳ וכל מבלי דכוותיה · אבל ערום שהוא בחולם הוא לשון ערטילאין · וכן כשהשי״ן בציר״י כמו עירום אנכי והחבא · וכן נתנו המסורה סימן בין ערומים שהוא לשון ערמה ובין ערומים שהוא לשון ערטילאי · חכימין רפין · ערטילאין דהיקין · פי׳ דגושים · וסימן אחר דברי חכמים בנחת נשמעים ודוק עכ״ל :

לג **ברזל** כינוי לחכם · ס׳ חושב מחשבות דל״ה ע״ב וז״ל · ארץ אשר אבניה ברזל שאחז״ל אלו ת״ח הנקראים בוניה ברזל והם עצמם נקראים ברזל כמשאחז״ל עכל״ל :

לד **תיישים** כינוי לחכמים · ברכות פ״ט דק״ג ע״א · גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים · ר״ל התלמידים שהנחת נעשו חכמים גדולים · ועמ״ש במע׳ תלמידים אות ה׳ :

לה **ישישים** כינוי לחכמים · משנה סוף מס׳ קנים אבל זקני תורה אינו כן אלא כל זמן שמזקינין דעתם מתיישבת עליהם שנאמר בישישים חכמה וגו׳ · ופי׳ הר״ב ז״ל בישישים חכמה היינו ת״ח דאלו עמי הארץ חכמה מה להם :

לו **שבת** כינוי לחכם · זוה"ק פ' פנחס כ"כ ושמו הרב שני אליהו ז"ל בדרוש ד' לפס"ג דע"ג ע"ג וז"ל · ואיתא בזוה"ק פ' פנחס בר"מ דת"ח נקרא שבת וכשם שצריך ליזהר שלא לחלל שבת ולכבדו כך צריך ליזהר שלא לחלל כבודו של הת"ח ולכבדו יעו"ש עכ"ל הרב שני אליהו ז"ל · וז"ל הרב כועס מגדים בסוף פ' ויקהל · ולזה יתכן דבעבור זה נקרא הת"ח שבת כי ס"ז דוגמה דשבת שהמעשה נעשה בזולת והוא המאיר ונותן חיות ושפע וכו' ע"ש · ובפ' פקודי כתב וז"ל · וטעם הפשוט והגלוי הוא ע"ש כי תורתן אומנותן ואינם עוסקים במלאכה כלל כמו בשבת לכל אדם · ולפ"ז מהראוי דשאר עמא יקראו בשם חול אחר שהמה עומדים על העבודה ובלתי שביתה וזהו פירוש המאמר כי אחר שהת"ח נקרא בשם שבת לפי זה שבת שלו נקרא שבת של שבת דהרי שמו העליוני והתמידי שבת בלאו הכי אבל לשאר עמא יקרא להם ואללם שבת שלהם שבת של חול עכ"ל :

לז **מקרא** כינוי לחכם · ע"ז ד"מ ע"א · אמר ליה מנא לך הא · מתלתא קראי שמיע לי וכו' ע"כ · ופירש"י ז"ל וז"ל מתלתא קראי · משלשה חכמים גדולים שהם כדאי לסמוך עליהם כבעל המקרא ע"כ לשונו :

לח **שושנים** כינוי לחכמים · רש"י ז"ל בפי' תהלים סי' מ"ה וז"ל · על שושנים לכבוד ת"ח יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים ומעשים טובים כשושנים עכ"ל :

לט **שן** כינוי לחכם · הגאון יהונתן ז"ל בפי' למגילת איכה הנקרא אלון בכות סי' ג' וז"ל · ויגרס בחצץ שני וגו' ידוע דהת"ח נקרא שן שהוא מלשון תוקף וחוזק · וכשהת"ח בציבור אחד כלומדים ויש שלום ביניהם אז אין כח ביד שונאי ישראל להפרידם ולשלוט בהם אבל כשיש דבר החוצץ וכנגן וכו' ויש מריבה ביניהם אחד מהם מת או גולה וה"ש המקונן ויגרס בחצץ שני הכוונה שיש מחיצה בין הת"ח לכך הכפישני באפר שאחד מת עכ"ל :

מ **סיני** כינוי לחכם · מעשה רב ד"מ ע"א וז"ל · וזה יאמר כי הר סיני שהוא מקום שניתנה בו תורה ורומז עוד לת"ח העוסק בה שנקרא סיני כענין שאמרו רב יוסף סיני ומחמת בקיאות הדברים שסדורות לו כמו שניתנו בסיני עכ"ל :

מא **זהב** כינוי לחכם · הר"ב הטורים ז"ל פ' תרומה וז"ל · זהב טהור מבית ומחוץ ב' הזהב עם טהור מבית ומחוץ בגימט' הנה החכם יהיה תוכו כברו עכ"ל · וכתב עליו הרב עיטור בכורים וז"ל סוג הראשון מספרו אחד יותר ולא דק בכך אך יש לדקדק לפ"ז ל"ל ב' דזהב בלאו הכי כוני אין

אחד

אחד מרובה ומחבירו רק אחד וכו' ושמא ניחא ליה לצרף גם מאותיות זהב כי החכם שתוכו כברו מכונה בשם זהב ע"ד דאיתא בגמרא למה ת"ח דומה וכו' בתחלה כקיתון של זהב וכו' כנ"ל עכל"ל :

מב **שאר** כינוי לחכם · מאורי אור ס"א ד"מ ע"ב בהי' ליבמות וז"ל ומגע צדיקים אינם מטמאים עיין כתובות ק"ג הכריזו בעלה כהונה ועיין בשוחר טוב משלי ע' ונראה שמנכתא מקרא כי אם לשארו זו אשתו ולא נכתב להדיא כדי לרמוז ת"ח נקרא שארו לכל ישראל כדאמרינן בשבת ק"ה הכל קרובים וק"ל עכ"ל :

מג **חמור** כינוי לחכם · מאורי אור ח"ב דל"א ע"ד וז"ל · כינוי ת"ח יששכר חמור הוא פלא · וראיתי במדרש רבב"י פי' כי חמור רמז ר"ת חכם מופלא ורב רבן · ואני אומר י"ג רמזים במספר אח"ד · חדא דהתורה הוקיה מתשת ומכחיש בשרו ובפ"ה דערכין משקל בשר אדם וחמור שוין · ועוד שתו ביין משכתי הוא חמר חסר כתיב וכמו בפ' האזינו תשתה חמר · ועוד חמר הרס שבכח תורתו להטיל הרס · ועוד מחר היום לעשותם ומחר לקבל שכרם · ועוד רחם בזכות ת"ח מרחם הקב"ה על הבריות שהכל נהיה לצוות שלא ישתוממ כי זה כל האדם וכו' · ועוד רחם בסגו"ל כי תולדתו ברחם אמו בידיעת התורה וכו' · וגם מחיר הסחר כי טוב סחרה מסחר כסף · וגם מרה שיש לו לב רך ומכניע בתורתו לב אבן היצה"ר כי היא אילת אהבים · וגם רמ"ח מצות קום ועשה והלימוד תקון הכל שלא נזדמן לידו · ועוד רמח ויקח רמח בידו חרב על ירך גבור דקאי על התורה · ועוד חמר כמו חמרים דפי' ומלא שהת"ח מלא וצבור בכל התורה וידיעות העולם אני חכמה שכנתי ערמה ועוד חמר שמכניע בתורתו חמר הגוף תחת ממשלת הנשמה · ועוד רחם לשון אהבה רחימו כמו בתהלים י"ח ארחמך ה' חזקי עכ"ל :

מד **בעל** כינוי לחכם · הרב כסא רחמים ז"ל בפי' לאדר"ן פר"ק כ"ג וז"ל הלומד תורה בילדותו דומה לבחור שנשא בתולה וכו' · כי התורה אשת חיל והלומד בה נקרא בעל תורה ולכן דימה לבחור או זקן שנשא בתולה וכו' :

מה **שמש** כינוי לחכם · ס' כתובה בהקדמתו הנקראת פתחא זעירא ד"ג ע"ג וז"ל כל הת"ח נקראים על שם השמש כמ"ש וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה וכו' ע"ש :

מו **תורתי** כינוי לחכם · ס' תולדות יעקב יוסף בפ' בא דנ"ד ע"א וז"ל על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ר"ל שילכו לפניהם והם אחריהם אחר עלתם של הת"ח שנקראו תורתי לשמוע מהם תורה ומוסר כדי להאיר להם וכו' ע"ש :

מריעי

מז **מריעי** כינוי לחכמים · ר"ה דט"ז ע"א · כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי · ופירש"י ז"ל מריעי ת"ח שהם תשושי כח :

מח **בת** כינוי לחכם · פני דוד בראשית ד"ד ע"א וז"ל · ונקדים מ"ש הרב ז"ב ח"ג בסדר היום ד"ב ע"ד · דרז"ל כינו לת"ח בת כי אמרו דהתורה מגנה ומצלה מהחטא ומיצה"ר · ואמרו דכל הגדול מחבירו וכו' ופי' המפרשים דאם הת"ח יושב באהל של תורה תמיד ואינו יוצא וכו' נשמר מהחטא אך אם מקיים יפה ת"ת וכו' ויעסוק במשא ומתן ואז היצה"ר מתגרה בו ומסוכן יותר לחטוא ולכך מדמה הת"ח לבת שיושבת תמיד פנימה ע"ש באורך :

מט **בתולות** כינוי לחכמים · הרב מוהר"י טאיטעלק ז"ל בס' לחם סתרים בפי' למגילת איכה די"א ע"ב וז"ל והכהנים ובתולות שהם רומזים לת"ח וכו' ע"ש :

נ **פלאים** כינוי לחכמים · הרב שמואל ן' עמרם ז"ל בנימוקיו שבס' לחם סתרים לכמוהרי"ט ז"ל בפי' מגילת איכה די"ד ע"ב וז"ל · ותרד פלאים · אין פלאים אלא חכמים ואנשי מעשה כמ"ש הנביא ישעיה ע"ה הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגו' עכ"ל :

נא **סנהדרין** כינוי לחכמים · ש"ר פ"א וז"ל שהיה עמרם ראש סנהדרין ע"כ · ופי' הרב מ"כ ז"ל סנהדרין · חכמים ומנהיגים עושי משפט נקראים כן עכ"ל :

נב **ספינה** כינוי לחכם · ס' בתים לבריחים ד"ו ע"א וז"ל · הת"ח נקרא ספינה בעבור תורתו שנאמר עליה היתה כאניות סוחר וכמו ראב"ש במעשה דשיתין ספינאי בב"ב שקרא על עצמו פסוק זה היתה כאניות וגו' ע"כ :

נג **סודני** כינוי לחכם · נדה די"ב ע"ב · אמר ליה סודני וכו' · ופירש"י ז"ל סודני ת"ח על שם סוד ה' ליראיו עכ"ל :

נד **מנה** כינוי לחכם · תענית פ"ג דכ"א ע"ב · מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה וכו' · וכתב בערוך ערך מן מנה בן מנה פי' חכם בן חכם וכו' :

נה **שדי** כינוי לחכמים · פר"ק דבתרא דף ה' ע"א · אני חומה ושדי כמגדלות · אני חומה זו תורה · ושדי כמגדלות אלו ת"ח · עיי"ש במהרש"א ז"ל בח"א · וכן איתא בפסחים דפ"ז ע"א ופירש"י ז"ל ושדי אלו ת"ח המניקין אחרים כשדים הללו ע"כ :

נו **בדים** כינוי לחכמים · ברכות פ"ט דס"ג · מ"ד חרב אל הבדים ונואלו · חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה :

בונים

נז **בונים** כינוי לחכמים · תענית פ"א ד"ד ע"א · ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח שנא' וכפטיש יפוצץ סלע · א"ל ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל · א"ת אבניה אלא בוניה · ופירש"י ז"ל בוניה · תלמידי חכמים מקיימי עולם בבניינו · וכן איתא בברכות דס"ג ובכמה דוכתי · אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך · א"ת בניך אלא בוניך · ובפירושא איתמר בפ' אלו קשרים דקי"ד ע"א · מאי בנאין א"ר יוחנן אלו ת"ח שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהם · וכתב מהרש"א בח"א · בבנינו של עולם וכו' · דהיינו בתורה שהיתה אומנותו של הקב"ה בבריאת עולם וכו':

נח **חרדים** כינוי לחכמים · מציעא דל"ג · מ"ד שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אלו תלמידי חכמים ע"כ · ופי' המהרש"א ז"ל בח"א וז"ל אלו ת"ח שהם חרדים במצות ה' להזהר בהם אף בשגגות כמו בזדונות ע"ש:

נט **סריסים** כינוי לחכמים · זוהר פ' יתרו דף פ"ט ע"א וז"ל · כה אמר ה' לסריסים מאן סריסים אלין אינון חברייא דמשתדלי באורייתא ומסרסי גרמייהו כל שיתא יומין דשבתא ולעאן באורייתא ובליליא דשבתא מזרזי גרמייהו בזווגא דילהון וכו' ואקרו סריסים ולאי בגין לחכאה לשבתא וכו' ע"ש:

ס **שופט** כינוי לחכם · רש"י ז"ל בסנהדרין ד"ח וז"ל · ואצוה את שופטיכם משמע את חכמיכם הזהיר להדריך לבור במשפט וכו':

סא **עבד** כינוי לחכם · מהרש"א ז"ל באגדתיה בסנהדרין דק"ז וז"ל חשוך עבדך כינוי עבדך קאי על הרבנן שיחשכו וימנעו מלשמשי בי וכו' ע"ש:

סב **דודים** כינוי לחכמים · במדב"ר פי"ג · שתו ושכרו דודים · אלו חכמי תורה:

סג **ער ועונה** כינוי לחכם · סנהדרין פ"ט דפ"ב · ובעל בת אל נכר · זה הבא על הכותית · וכתיב בתריה יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה · אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים · ופירש"י ז"ל ער · חריף להבין ולהורות וכו' · ועיין בח"א שכתב וז"ל עוד יש לפרש דה"ק שלא יהיה לו בן ת"ח המקיים שהם עונה שהיא עונת ת"ח משבת לשבת · אלא שיהיה לו בן הרע מאומנות הספנים והחמרים וכו':

סד **אוהבים** כינוי לחכמים · פר"ק דבתרא דף ח' · ורבנן מאי · אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · וכתב הערוך בערך אהב וז"ל

וז"ל ולהביו כלאת השמש בגבורתו וגו' · פי' תלמידי חכמים עתידין להיות כלאת השמש בגבורתו וכו' :

סה **ציון** כינוי לחכמים · סוטה פ"ט דמ"ט · כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת · שנא' כי עם בציון ישב בירושלם וגו' · וכתיב בתריה ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ · וכתב המהרש"א בח"א וז"ל כל ת"ח וכו' · שנא' כי עם בציון ישב בירושלם וגו' · עיין פירש"י ועי"ל דהיינו בציון היינו בירושלם · ועי"כ דקאי מיניה בציון הם הת"ח המלויינים בהלכה וכו' ע"ש :

סו **מזבח** כינוי לחכם · סנהדרין פ"א דף ז' · אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאלו נוטע אשרה · שנא' שופטים ושוטרים וגו' · וסמיך ליה לא תטע לך אשרה וגו' · א"ר אבי ובמקום שיש ת"ח כאלו נטעו אצל מזבח · שנא' אצל מזבח ה' אלהיך · ופירש"י ז"ל אצל מזבח · ות"ח מכפרין ומגינים כמזבח · ולאהז"ר בא לידי ק' כועס מגדים וכבוד התורה ולאיתי לו שכ"כ בפי' בפי' לו וז"ל · על המזבח משום החכם שהוא נקרא מזבח כמ"ש ז"ל כל המעמיד דיין וכו' הרי דת"ח האמיתי נקרא מזבח ועל שם שהוא מלא ענוה זבחי אלהים רוח נשברה עכל"ל :

סז **אם** כינוי לחכם · הגאון יהונתן ז"ל בס' אלון בכות פי' מגילת איכה ע"פ יתומים היינו ואין אב אמותינו וגו' וז"ל אמנם אמותינו הכוונה חכמי ישראל המכונים בשם אמותינו וכו' ע"ש :

סח **למודי ה'** כינוי לחכם · ערכי הכינויים שבס' גולל אור אות הלמ"ד וז"ל למודי ה' נקראים הת"ח והם כ"ה ולכן אחז"ל א"ת בניך אלא בוניך כי לימודי ה' שהם כ"ה שלו הם בונים המוקצא וזהו בוניך לשון נקבה עכ"ל וכ"כ באות ת"ו תלמידי חכמים וכו' ע"ש :

סט **נזיר** כינוי לחכם · יב"ע ז"ל בתרגומו לעמוס ס"י ב' ע"פ ומבחוריכם לנזירים תרגם ומעולמכון למלפין · וכן פירש"י ז"ל שם שהיו פרושים מדרכי עם הארץ ועוסקין בתורה וכו' ע"ש :

ע **דג** כינוי לחכם · אדר"ן פ' מ' וז"ל · דרש ר"ג הזקן ד' דברים דג טמא דג טהור דג מן הירדן דג מן הים הגדול · דג טמא כילד בן עניים שלמד מקרא ומשנה הלכות והגדות ואין בו דעה · דג טהור כילד זה בן עשירים שלמד וכו' ויש בו דעה · דג מן הירדן כילד זה ת"ח שלמד ואין בו דעת להשיב · דג מן הים הגדול כילד · זה תלמיד חכם שלמד ויש בו דעת להשיב עכ"ל · וכתב הרב כסא רחמים ז"ל בפי' וז"ל והרב כלי יקר פ' ברא"שית ע"פ ישרצו המים כתב דהצדיקים נקראו דגים ע"ש והכא ר"ג קרי לד' מיני תלמידים דגים וכו' · ובהשמטות שם כתב שהגאון בעל מעשה רוקח בדק"ה ע"ג הוכיח מרעיא מהימנא שהת"ח נקראים דגים ע"ש :

שלום

עא **ישרון** כינוי לחכם · הרב תולדות יעקב יוסף בפ׳ שלח לך וז״ל · ובזה יובן כוונת התנא א״ש ב״ה לא מלא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום וכו׳ · כי הת״ח נקרא שלום וכמ״ש חז״ל ת״ח מרבים שלום בעולם שנא׳ וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך · וגם הצדקה נקרא שלום שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום והטעם מבואר בסוד ונתתי שלום בארץ כי הוא משפיע לארץ לכך הת״ח המשפיעים בתורה והמוני עם משפיעין בצדקה לכך כל אחד נקרא שלום וכו׳ ע״ש :

עב **אב** כינוי לת״ח · הרב תולדות יעקב יוסף בפ׳ שלח לך וז״ל · ובזה יובן והשיב לב אבות על בנים תחלה שהת״ח שנקראו אבות יעזבו השנאה שבלבם תחלה על בנים שהם המון עם וע״י זו והשיב לב המון עם אל אבותם שהם ת״ח שיהיו אחדות אחד בעולם וכו׳ עכ״ל :

מערכת חתן

א **נקי** כינוי לחתן · פר״ק דקוטה דף יו״ד · דרש רבא מפני מה נענש המלך אסא מפני שעשה אנגרייא בת״ח שנ׳ והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי · מאי אין נקי א״ר יהודה אמר רב אפי׳ חתן מחדרו וכלה מחופתה · ופירש״י ז״ל אפי׳ חתן שכתוב בו נקי יהיה לביתו · וכן פירש״י ורד״ק ז״ל במלכים א׳ סי׳ ט״ו ע״ש :

אות ט״ת

מערכת טבילה

א **רחיצה** כינוי לטבילה ברכות דט״ו ע״א · א״רחב״א א״ר׳ כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפלין וכו׳ כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב ארחץ בנקיון כפי וגו׳ א״ל רבא לא ס״ל מר כאלו טבל דכתיב ארחץ בנקיון ולא כתיב ארחץ כפי · ופירש״י ז״ל דכתיב ארחץ בנקיון · משמע ארחץ כל הגוף וכו׳ ע״ש · ובקוטה די״ב ע״ב · ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור מלמד שירדה לרחוץ מגילולי אביה וכו׳ ופירש״י ז״ל לרחוץ לטבול שם לשם גירות · וכ״כ הרדב״ז ז״ל בחדשות סי׳ תשל״ו וז״ל · ואני השבתי עליהם שאומרים שרחיצה האמורה בתורה לאו טבילה היא אלא רחיצה בעלמא ממעשה

דכעמן

דנעמן דאמר ליה נביא הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וכתיב וירד ויטבול בירדן ז"פ כדבר איש האלהים משמע להדיא דרחיצה דאמר ליה נביא היינו טבילה עכל"ל · וכ"ת יב"ע שם במלכים ב' סי' ה' הלוך ורחצת איזיל וטבול :

ב **חטא** כינוי לטבילה · נדה פ"ג דל"א · א"ר יצחק א"ר אמי אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה שנא' הן בעון חוללתי · ור"י אמר סמוך לטבילתה · שנא' ובחטא יחמתני אמי · מאי משמע דהאי חטא לישנא דדכוי הוא דכתיב וחטא את הבית · ומתרגמינן וידכי ית ביתא · ואב"א מהכא תחטאני באזוב ואטהר · ופירש"י ז"ל בחטא · לשון טבילה וטהרה וכו' :

ג **כיבוס** כינוי לטבילה · רש"י ז"ל בסו"פ תזריע וז"ל · וכובס שנית לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו לליבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוס בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע עכ"ל :

אות יו"ד

מערכת יצחק

א **ידיד** כינוי ליצחק · תוספות במנחות דנ"ג ע"ב ד"ה בן ידיד וז"ל · ויש מפרשים ידיד זה יצחק ע"ה · וכן פירש"י ז"ל בשבת דקל"ז ע"ב וז"ל · אשר קידש ידיד מבטן · יצחק קרי ידיד ע"ש אשר אהבת :

ב **תמים** כינוי ליצחק · ב"ר פ"ס סי' י"ב · צדקת תמים · זה יצחק ע"כ :

ג **מנחה** כינוי ליצחק · הר"ב נחלת בנימין ז"ל מלוה ל"א דקי"ח ע"א · הבאתי דבריו בארוכה באות אל"ף מערכת אברהם אות יו"ד ע"ש בארוכה :

ד **אחת** כינוי ליצחק · ב"ר פ"א · אחת היא לאמה זה יצחק שהיה יחיד לאמו ע"כ :

ה **איש** כינוי ליצחק · ויקרא רבה פל"ו וז"ל · ואין איש האמור כאן אלא אברהם כד"א ועתה השב אשת האיש · ואין איש אלא יצחק שנ' מי האיש הלזה · ואין איש אלא יעקב שנ' ויעקב איש תם :

ו **כסף** כינוי ליצחק · ש"ר פמ"ט וז"ל · וכסף זה יצחק שנצרף ככסף על גבי המזבח :

מערכת יעקב

א **חרס** כינוי ליעקב · ב"ר פ' ל"א · האומר לחרס ולא יזרח זה יעקב · ע"כ · וכתב הרב מ"כ וז"ל · האומר לחרס זה יעקב שנאמר והנה השמש והירח ע"כ :

ב **עבדי** כינוי ליעקב · זוהר פ' קדושים דפ"ו ע"א וז"ל · ועבדי אשר בחרתי דא יעקב דכתיב ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר וכתיב ואתה אל תירא עבדי יעקב ע"כ :

ג **אל** כינוי ליעקב · זוהר פ' קדושים דפ"ו ע"א וז"ל · דתנינן קרא קב"ה ליעקב אל דכתיב ויקרא לו אל אלהי ישראל קב"ה קרא ליעקב אל הה"ד לפני לא נוצר אל וגו' ע"ש :

ד **קערת** כינוי ליעקב · במדב"ר פי"ד וז"ל · קערת זה יעקב א"ת קערת אלא עקרת שעקר הימין ממנשה בעד אפרים וכו' ע"ש :

ה **נחשת** כינוי ליעקב · ש"ר פמ"ט וז"ל · ונחשת זה יעקב שנא' נחשתי ויברכני ה' בגללך :

ו **אור** כינוי ליעקב · מהרש"א באגדתיה פרק כ"ד דשבת ס' קי"ח ושם הילקוט וז"ל · ויקרא אלהים לאור יום זה יעקב ולחשך קרא לילה זה עשו ע"ש :

ז **שאר** כינוי ליעקב · תוספות במנחות דנ"ג ע"ב ד"ה בן ידיד וז"ל · ויש מפרשים ידיד זה יצחק · שאר זה יעקב · ולאצאיו אלו השבטים ע"כ :

ח **אהוב** כינוי ליעקב · הרב ידי משה בפי' למד"ר ריש פ' נצבים וז"ל · ויעקב נקרא אהוב דכתיב במלאכי אהבתי את יעקב ואת עשו שנאתי עכ"ל · [ובודאי ט"ס כאן ול"ל ואוהב את יעקב דלא אשכחן קרא אהבתי את יעקב] :

ט **ארמי** כינוי ליעקב · רד"ק ז"ל בשורש אבד וז"ל · כי פירוש פסוק ארמי אובד אבי · יעקב אבי היה אובד · וקראו ארמי לפי שגר בארם וכו' :

יוד **איש** כינוי ליעקב · אגדת בראשית פמ"ח וז"ל · וירא ה' כי שנואה לאה · זש"ה כי תהיין לאיש · א"ר ברכיה איש זה יעקב שנאמר ויעקב איש תם ע"ש · וכן איתא בויקרא רבה פל"ו ע"ש :

יא **שה** כינוי ליעקב · מ' ילמדנו פ' ויחי וז"ל · יעקב אמר שלא יפדו בי המלכיים שהן משולין כחמורים שנא' אשר בשר חמורים בשרם · ואני משול כשה שנא' שה פזורה ישראל · וכתיב ופטר חמור תפדה בשה וכו' ע"ש :

שלמים

יב **שלמים** כינוי ליעקב · הרב נחלת בנימן ז"ל מלוה ל"א דקי"ח ע"א ? הבאתי דבריו באות אל"ף ממערכת אברהם אות יו"ד ע"ש באריכות :

יג **מלך** כינוי ליעקב · פרקי רבי אליעזר וז"ל · על שהמלך במקבו על שיעקב אבינו מוטל על מטתו כבר כלאה בו רוח הקדש וכו' ע"ש · וה"ד הרב דגול מרבבה בפי' לשיר השירים דכ"ח ע"א וכתב וז"ל ולפום ריהטא לא מצינו בכתוב שקראו ליעקב מלך וכו' והנראה באמר בר"ת על שהמלך במקבו תי' עש"ב ואמרינן בתיקוני הזוהר חד ומסין וכל עשב ע"ב ש' דא יעקב כליל תלת אבהן דאינון ענפי אילנא וקלקין לע"ב שמהן דויסע ויבא ויט וכו' ע"ש :

יד **ברה** כינוי ליעקב · בראשית רבה פ' ל' · ברה היא ליולדתה זה יעקב שהיה בכור ליולדתו שהוא לדיק ע"כ ע"ש :

טו **אבן** כינוי ליעקב · ש"ר פ' מ"א · לוחות אבן · בזכות יעקב שנקרא אבן שנאמר משם רועה אבן ישראל ע"כ :

טז **נאמן** כינוי ליעקב · ס' מעשה רב דף ק"ד ע"ב וז"ל · ואין נאמן אלא יעקב כדכתיב תתן אמת ליעקב ע"ש · וכן איתא בב"ר פ' פ"ב אים אמונות רב ברכות זה יעקב ע"כ וכתב הרב יפ"ת זה יעקב דכתיב תתן אמת ליעקב ע"כ :

מערכת יהודה

א **מלך** כינוי ליהודה · מדרש ילמדנו רים פ' ויגש וז"ל · כלה גבורתו של יהודה עליו כאמור חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה · חמת מלך זה יהודה · ואיש חכם יכפרנה זה יוסף שנא' בו אין נבון וחכם כמוך ע"כ :

ב **אריה** כינוי ליהודה · מ' ילמדנו הביאו הרב כלי פז בישעיה סי' י"א בפ' וגר זאב וגו' וז"ל ואריה זה יהודה גור אריה יהודה וגו' :

מערכת יוסף

א **אדם** כינוי ליוסף · סוכה דכ"ה ע"א · ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם אותם אנשים מי היו נושאי ארונו של יוסף ע"כ · והביאו הרב מלאה הגדול ח"א דרוש ה' לש"ת דקנ"ע ע"ב וז"ל וכבר ידוע דאדם הוא כינוי ליוסף הלדיק וכמו שדרשו בגמרא בפ' הישן דכ"ה וכו' :

ב **חכם** כינוי ליוסף · מדרש ילמדנו רים פ' ויגש וז"ל · ואיש חכם יכפרנה זה יוסף שנאמר בו אין נבון וחכם כמוך :

ג **שבת** כינוי ליוסף · זוהר חדש פ' יתרו ד"ס ע"א דפוס שאלוניקי וז"ל · ויוסף שבת איקרי לתתא לקבל צדיק חי העולמים דאיקרי שבת לעילא וכו' ע"ש :

ד **מלך** כינוי ליוסף · ב"ר פ' צ' וז"ל · מלכות ופלגשים ויהללוה זה יוסף ע"ש :

ה **שור** כינוי ליוסף · בב"ק די"ז ע"א · אר"י משום רשב"י · מ"ד אשריכם זורעי ע"כ מים משלחי רגל השור והחמור · כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת שני שבטים וכו' זוכה לכילה כיוסף דכתיב בן פרת יוסף וכו' · ופירש"י ז"ל לנחלת שני שבטים דהכי משמע רגליכם ישולחו בנחלת השור והחמור יוסף ויששכר · יוסף איקרי שור בכור שורו הדר לו עכ"ל :

ו **בקר** כינוי ליוסף · מ' ילמדנו הביאו הרב כלי פז בישעיה סי' י"א בפ' וגר זאב וגו' וז"ל · ואריה זה יהודה גור אריה יהודה כבקר זה יוסף שנאמר בכור שורו וגו' ע"ש :

ז **נער · צדיק** כינוי ליוסף · זוהר פ' בא אל פרעה דמ"ג ע"א וז"ל · מאן דמתעטר בתפלין קאים ברזא דגוונא עלאה וקאים באינון תרין רזין דקאמרן כיוסף דאקרי נער ואקרי צדיק כרזא דעבד נאמן וכרזא דבן ישראל ע"ש :

ח **מזרק · אחד · כסף** כינוי ליוסף · במדב"ר פי"ד וז"ל · מזרק אחד כסף זה היה יוסף שנזרק מאביו ונמכר למצרים · אחד שהיה מלך במצרים כמה דתימא כמעט שכב אחד העם וגו' וכה"א ויוסף הוא השליט על הארץ · כסף על שם כסף נבחר לשון צדיק שע"י חכמתו זכה למלכות וכו' ע"ש :

ט **כלכל** כינוי ליוסף · ויק"ר פ"ט וז"ל · כלכל זה יוסף ע"ש ויכלכל יוסף :

מערכת יום הכפורים

א **קדוש ה' מכובד** כינוי ליום הכפורים · שבת דקי"ו · מ"ד ולקדוש ה' מכובד אמר ליה זה יוה"ך שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה · ופירש"י ז"ל מדכתיב וקראת לשבת עונג מכלל דלקדוש ה' לאו אשבת קאי · וכבדתו אשבת מהדרי דאי ביו"ה הא כתיב מכובד עכ"ל · וכן איתא בזוה"ק פ' בשלח דמ"ז ע"א וז"ל לקדוש ה' מכובד דא יוה"ך תרי דאינון חד ע"כ · ועמ"ש ע"ד הרב מנחת אהרן חיון ז"ל בדע"ז ע"ב :

ב **שבת** כינוי ליוה"ך · מהרש"א ז"ל באגדתיה בשבת דקי"ו ע"ב · והוא מקרא מלא בפ' אמור שבת שבתון הוא לכם ועניתם וגו':
ג **יום אחד** כינוי ליוה"ך · ב"ר פ"ג ח"ל · יום אחד שנתן להם הקב"ה יום אחד ואיזה זה יום הכפורים ע"כ:

מערכת יסורין

א **רשף** כינוי ליסורין · ברכות פ"א ד"ה ע"א · ארשב"ל כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנא' ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה וכו' · ואין רשף אלא יסורין שנ' מזי רעב ולחומי רשף:
ב **מזור** כינוי ליסורין · סנהדרין פי"א דל"ב ע"א · וא"ר אלעזר כל הנותן פתו למי שאין בו דעת יסורין באין עליו שנא' לחמך ישימו מזור תחתך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין שנאמר וירא אפרים את חוליו ויהודה את מזורו:
ג **עוצר** כינוי ליסורין · ישעיה סי' נ"ג · מעוצר וממשפט לוקח וגו' · ותרגם יב"ע ז"ל מיסורין ומפורענות יקריב גלוותנא וכו':
ד **מאד** כינוי ליסורין · ילקוט פ' בראשית · והנה טוב זו מדת הטוב · מאד זו מדת יסורין שעל ידיה הבריות חיין בעוה"ב שנא' ודרך חיים תוכחות מוסר · ועמ"ש במעי' גהינם אות ד':
ה **אל** כינוי ליסורין · ש"ר פ' נ' ויאמרו לאל סור ממנו אלו היסורין · ופי' הרב מ"כ ז"ל אלו היסורין · דרש אל לשון חוזק ומדת הדין כד"א ואת אילי הארץ לקח:
ו **פנים** כינוי ליסורין · אבות דר"ן פכ"ד · ד"א פנים · יסורין של צדיקים בעוה"ז ושלוותן של רשעים בעוה"ז · ואחור מתן שכרן של צדיקים לעת"ל וכו':
ז **שבט · נגעים** כינוי ליסורין · שבת פ"ה דף נ"ה · אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות · ואין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם · ופירש"י ז"ל בשבט ובנגעים · הייני יסורין וקאמר שאין באין אלא משום פקודת עון · ובשיר השירים רבה · שבטך אלו יסורין:
ח **דין** כינוי ליסורין · רש"י ז"ל בתהלים סי' ז' · ה' ידין עמים · ידין לשון יסורין:
ט **מצודה** כינוי ליסורין · רע"ב ז"ל בפ"ג דאבות · ומצודה פרוסה · יסורין ומיתה:

יוד **גבאין** כינוי ליסורין · הרע"ב ז"ל שם · והגבאין מחזירין וכו' · יסורין ופגעים רעים :

יא **תוכחת** כינוי ליסורין · ברכות פ"א ד"ה ע"א · ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח · א"כ קשורה א"כ הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנא' וה' חפץ דכאו החלי · ופירש"י ז"ל וה' חפץ דכאו החלי מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין :

יב **ידיעה** כינוי ליסורין · רד"ק ז"ל בשרשו וז"ל · וכן פי' ר' יונה מזה למנות ימינו כן הודע כלומר לפי ימי חיינו ישרנו · אמר דרך בקשה אנשי אל תרבה מוסרינו כי ימי חיינו מועטים אך ישרנו לפי ימי חיינו עכ"ל · וכ"כ הרב ברכת טוב בליקוטין בפי' איוב ד"י ע"ג וז"ל לא אדע כפשי אדע מלשון יסורין כמו ויודע בהם את אנשי סוכות ע"כ :

יג **אורח** כינוי ליסורין · ויקרא רבה ס' אמור פכ"ע · ד"א אורח חיים למעלה למשכיל אין אורח אלא יסורין·כד"א ודרך חיים תוכחות מוסר :

יד **כף** כינוי ליסורין · הרב יפ"ת בב"ר פ"ח סי' א' · שנא' ותשת עלי כפך · לשון יסורין דומיא דכפך מעלי הרחק וגו' :

טו **מלח** כינוי ליסורין · ס' חרדים דפוס ויניציא דס"ח ע"ב ה"ל · כתיב על כל קרבנך תקריב מלח · הרמז דמליח הכי הוא כרותה היינו היסורין והדאגה וההכנעה דכתיב זבחי אלהים רוח נשברה וכשם שהמלח מקיים הבשר כך היסורין כדכתיב אחר הקללות אתם נצבים כלומר ע"י אלו היסורין אתם קיימים כדכתיב ואני יסרתי חזקתי זרועותם :

טז **מיתה** כינוי ליסורין · הרי"ף ז"ל באגדתיה בפר"ק דר"ה דע"ז ע"ב ה"ל ג' ספרים נפתחים בר"ה וכו' ויש מפרשים שהחיים הוא כינוי אל ההצלחה והריוח והבנים · והמיתה הוא כינוי אל היסורין כמאחז"ל ד' חשובין כמת סומא וכו' :

מערכת יצר הטוב

א **מצה** כינוי ליצה"ט · הרב כמוהר"א נחמן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש פי' הגדה של פסח ד"ע ע"א וה"ל · המצה הוא היצה"ט ע"ש · וכ"כ בדע"ו ע"א · מצה רמז ליצה"ט ע"ש · וכ"כ הילקוט חדש ע' יצה"ר וה"ל מצה יצה"ט ע"ש :

ב **אברהם** כינוי ליצה"ט · ילקוט חדש ערך יצהר אות ג' וה"ל · אברהם נקרא יצר טוב ויצר הרע נקרא לוט וכו' :

ג **הבל** כינוי ליצה"ט · תקוני הזוהר תקון ס"ט דקי"ז ע"ב · ת"ח קין איהו יצה"ר : הבל יצה"ט הבל איהו הלב ואינון תרי בתי לבא · הה"ד לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו וגו' ע"ש :

ד **חנוך** כינוי ליצה"ט · תקוני הזוהר תקון ע' דקי"ט ע"ב · ותלד את חנוך וגו' ואית חנוך מסטרא דאנוש דאיהו יצה"ט חנוכה לנער וכו' ע"ש · ועמ"ש במערכת יצה"ר אות הה"א :

ה **ילד** כינוי ליצה"ט · מדרש קהלת ע"פ טוב ילד וגו' · טוב ילד זה יצה"ט ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י"ג שנה ולמעלה :

ו **טוב** כינוי ליצה"ט · ילקוט פ' בראשית · והנה טוב זה יצה"ט · מאד זה יצה"ר ע"ש · ועמ"ש במע' גן עדן אות ט' :

ז **יצהר** כינוי ליצה"ט · רש"י ז"ל בזכריה סי' ד' · ויאמר אלה שני בני היצהר · פירש"י ז"ל שני בני היצהר · יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה :

ח **פנים** כינוי ליצה"ט · כ"כ הרב שפתי ישנים ז"ל בשם הראשונים ז"ל והובא בס' מענה לשון אות הפ"א פנים ואחור · פנים כינוי ליצה"ט · ואחור כינוי ליצה"ר · וסימנך ויהיו לאחור ולא לפנים :

ט **לב** כינוי ליצה"ט · ברכות פ"ט ד"ה · בכל לבבך · בשני יצריך · ביצר טוב וביצר רע · וביחזקאל סי' ל"ו פירש"י ז"ל · לב חדש יצר שנתחדש לטובה :

יד **מסכן · חכם** כינוי ליצה"ט · נדרים פ"ג דל"ב · ומצא בה איש מסכן וחכם · זה יצה"ט · ובמד' קהלת ע"פ טוב ילד מסכן וחכם · זה יצה"ט · ולמה נקרא שמו ילד כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י"ג שנה ולמעלה · ולמה נקרא שמו מסכן שאין הכל שומעין לו · ולמה נקרא שמו חכם · שהוא מלמד את הבריות לדרך ישרה וכו' :

יא **רב החובל** כינוי ליצה"ט · זוהר פ' ויקהל דקצ"ט ע"א · מה כתיב ויקרב אליו רב החובל · מאן רב החובל דא יצר טוב דאיהו מנהיג כולא :

יב **שר המשקים** כינוי ליצה"ט · לב דוד להגאון חיד"א ז"ל פרק ה' · וידבר שר המשקים · הוא היצה"ט · על שם ששכר העוה"ב יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית · ואף כי יש סוד בדבר · מ"מ הפשט כתב הרשב"א הביאו בעין יעקב דנמשל לייין דיין משמח וכו' ע"ש · ולכך נכון לקרות ליצה"ט שר המשקים כי הוא הגורם לייין הנז' · ועמ"ש במע' שמחה אות ט"ת ודוק :

יג **איש** כינוי ליצה"ט · זוהר פ' פקודי דף רס"ז ע"ב · כי אין האיש בביתו דא יצ"ט דלא שרייא הכא בגוויה וכו' · הלך בדרך מרחוק · דלא שרייא בב"נ אלא בדרך מרחוק כד איהו מי"ג שנין ולהלאה וכו':

יד **עני** כינוי ליצה"ט · מדרש תהלים סי' ל"ד · מציל עני מחזק ממנו · א"ר אחא מציל יצר טוב מיצר רע:

טו **דל** כינוי ליצה"ט · ויקרא רבה פל"ד · וכי ימוך אחיך · הה"ד אשרי משכיל אל דל וגו' · אבא בר ירמיה בשם ר"מ אמר זה שממליך יצר טוב על יצה"ר · וכן כתב הרב ארץ החיים מזמור מ"א · אשרי משכיל אל דל · אל היצר טוב הנקרא דל:

טז **אור** כינוי ליצה"ט · זוה"ק פ' בראשית דכ"ג ע"א · אר"ש מברייא אי לא דהוה הכי דברא קב"ה יצרא טבא ובישא דאינון אור וחשך לא הוה זכו וחובה לאדם וכו' ע"ש:

יז **טהור · התר · כשר** כינוי ליצה"ט · זוהר בראשית דכ"ז ע"ב · טהור היתר כשר איהו יצר הטוב · פסול טמא אסור איהו יצר הרע וכו':

יח **שמש** כינוי ליצה"ט · אגדת בראשית פרק א' · ד"א ויבא ה' כי רבה רעת האדם וגו' אמר הקב"ה ראו מה רשעים הללו עושין כשבראתי אותם נתתי לכל אחד מהם שני שמשים אחד טוב ואחד רע · והם מניחים השמש הטוב ומתדבקים ומתחברים עם הרע ומכין שכן מצינו שאמר שלמה · עיר קטנה וגו' ע"ש:

מערכת יצר הרע

א **כל חולי** כינוי ליצה"ר · מציעא פ"ט דק"ז ע"ב · א"ר אבין והסיר ה' ממך כל חולי זה יצה"ר שתחלתו מתוק וסופו מר · ע"ש שמלת חולי כינוי לענין הרע · ולרוח · וללוחה · וללכה · ולמרה · ועמ"ש במערכת מיתה אות כ"ב:

ב **חם** כינוי ליצה"ר · תקוני הזוהר תקון ס"י דף ל"ז ע"א · ערוה איהי מסטרא דחם ודא איהו יצר הרע דמחמם גופיה לדבר ערוה וכו' ע"ש:

ג **כליון** כינוי ליצה"ר · תקוני הזוהר תקון ל"א דף ע"ה ע"ב · כליון בעלה דערפה יצר הרע דאתייא כליה מניה לעלמא ואיהו כליון · ואתתיה לילית כליה ע"ש:

ד **קין** כינוי ליצה"ר · תקוני הזוהר תקון קי"ט דקי"ז ע"ב · ת"ח קין איהו יצה"ר · הבל יצה"ט וכו' :

ה **חנוך** כינוי ליצה"ר · תקוני הזוהר תקון ע' דקי"ט ע"ב · ותנא את חנוך חנוך מסטרא דקין ודא יצה"ר חנוכא לביש · ואית חנוך מסטרא דאדם דאיהו יצה"ט חנוכא לטב וכו' :

ו **רע** כינוי ליצה"ר · ז' שמות יש לו · סוכה פ"ה דף נ"ב ע"א · דריש ר' עוירא ואיתימא ריב"ל ז' שמות יש לו ליצה"ר · הקב"ה קראו רע שנא' כי יצר לב האדם רע וגו' · משה קראו ערלה שנא' ומלתם את ערלת לבבכם · דוד קראו טמא שנא' לב טהור ברא לי אלהים · מכלל דאיכא טמא · שלמה קראו שונא שנא' אם רעב שונאך וגו' · ישעיה קראו מכשול שנאמר סולו סולו וגו' הרימו מכשול וגו' · יחזקאל קראו אבן שנא' והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו' · יואל קראו צפוני שנא' ואת הצפוני ארחיק מעליכם וגו' זה יצה"ר שצפון ועומד בלבו של אדם וכו' :

ז **רשע** כינוי ליצה"ר · סוכה שם ע"ב · ארשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו · שנא' צופה רשע לצדיק וגו' :

ח **מנוול** כינוי ליצה"ר · שם · תנא דבי ר"י אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ וכו' · ופירש"י ז"ל מנוול · זה יצה"ר :

ט **עבד** כינוי ליצה"ר · שם · א"ר יונתן יצה"ר מסיתו לאדם בעוה"ז ומעיד עליו לעוה"ב שנא' מפנק מנוער עבדו וגו' · ופירש"י ז"ל עבדו · יצה"ר עבדו של אדם שאם רצה הרי הוא מסור בידו שנא' ואתה תמשול בו · ובזוה"ק פ' תולדות דקמ"ד ע"ב · וע"ד אמר שלמה טוב נקלה ועבד לו · מאי ועבד לו דא יצה"ר ע"ש :

יוד **הילך · אורח · איש** כינוי ליצה"ר · סוכה שם · אמר רבה בתחלה קראו הילך · ולבסוף קראו אורח · ולבסוף קראו איש · שנא' ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וגו' ויקח את כבשת האיש הרש ויעשיה לאיש הבא אליו · ופירש"י ז"ל ויבא הילך בדוד ובת שבע קאי דקאמר ליה נביא לדוד על יצה"ר הבא אליו :

יא **חטאת** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' וישלח דקס"ה ע"ב · בשעתא דבר נש אתי לעלמא מיד אזדמן בהדיה יצר הרע דאיהו מקטרג ליה לב"נ תדיר כד"א לפתח חטאת רובץ מאי חטאת רובץ דא יצה"ר · ודוד הכי קרייה חטאת דכתיב וחטאתי נגדי תמיד · ע"ש · וכן פי' מצודת ציון בתהלים סי' ל"ו · נאום פשע · יצה"ר נקרא פשע כמו שנקרא חטאת · וכמ"ש לפתח חטאת :

יב **צר** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' וישלח דף קע"ח ע"ב וקע"ט · מצר תצרני · מעילא ומתתא לעילא אית ליה לב"נ מארי דבבו לתתא אוף הכי נמי ומאן איהו דא יצה"ר דאיהו צר לעילא וצר לתתא וכו':

יג **מלך** כינוי ליצה"ר · נדרים פ"ג דל"ב ע"ב · ובא אליה מלך גדול וגו' זה יצה"ר · ובמדרש קהלת ע"פ עיר קטנה וגו' · ד"א עיר קטנה זה הגוף · ואנשים בה מעט אלו איבריו · ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר · ולמה קורא אותו גדול ליצה"ר · שהוא גדול מיצה"ט שלש עשרה שנה · ובזוה"ק ריש פ' וישב · טוב ילד דא הוא יצה"ט · דהוא ילד מיומין זעירין עמיה דבר נש דהא מי"ג שנין ואילך עמיה · כמה דאיתמר · ממלך זקן וכסיל · ממלך דא הוא יצה"ר דאיהו אקרי מלך ושליט בעלמא על בני נשא וכו' ע"ש:

יד **זקן** כינוי ליצה"ר · זוהר ריש פ' וישב · זקן וכסיל · דאיהו זקן ודאי כמה דאוקמוה דכד אתייליד ב"נ ונפק לאוירא דעלמא איהו אזדמן עמיה דב"נ וע"ד איהו מלך זקן וכסיל וכו' ע"ש · ובמדרש קהלת ע"פ טוב ילד מסכן וגו' · ממלך זקן וכסיל · זה יצה"ר · ולמה קורא אותו מלך שהכל שומעין לו · ולמה קורא אותו זקן שהוא מזדווג לו מילדותו ועד זקנתו:

טו **כסיל** כינוי ליצה"ר · מ' קהלת שם · ולמה קורא אותו כסיל · שהוא מלמד לאדם לדרך רעה · ובזוה"ק ריש פ' וישב · וע"ד איהו מלך זקן וכסיל · אשר לא ידע להזהר עוד · להזהיר לא כתיב אלא להזהר · בגין דאיהו כסיל ועליה אמר שלמה ע"ה והכסיל בחושך הולך:

טז **לוט** כינוי ליצה"ר · זוהר לך לך דף ע"ט ע"א בסתרי תורה ודף פ' ע"ב ויאמר אברהם אל לוט כשמתא אשדרא לגבי יצה"ר ואמר ליה אל נא תהי מריבה וגו' ע"ש · ובזוהר חדש פ' לך לך דף מ"ד ע"ב · וילך אתו לוט זהו יצה"ר המזומן ליכנס עם הנשמה ביחד כיון שנולד אדם וכו' והוא לוט שנתלכלך בעולם וכו' ע"ש:

יז **כנעני** כינוי ליצה"ר · זוהר לך לך דף פ' ע"א · והכנעני אז בארץ כדין אתבסם ואתתקן יצה"ר בגופא בעל כרחיה · דסגיאין שמהן אית ליה ובג"כ אדכר בשמהן סגיאין וכו' אמאי אקרי כנעני דאסחר גופא לדינין בישין וכו' ע"ש:

יח **לבן** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' תולדות דקל"ז ע"א במדי הנעלם · אחות לבן אחות יצה"ר הארמי כדתנן האלה שהיה מנוול בהנאות בזה העולם נקרא לוט · לעת"ל שלא יהא מנוול כדבקדמיתא כמאן דסחי ומטביל מסאבותיה קראן ליה לבן עכ"פ אין יצה"ר בטל מן העולם · וע"ש דקכ"ה ע"ב ת"ה בתחלה

כשהיה

שהיה מוטל בעוה"ז נקרא לוט · לעוה"ב יבטל מן העולם אבל לא כולו ונקרא לבן לא מכוער כבראשונה · אלא כמאן דשחי וכו' :

יט חשך כינוי ליצה"ר · זוהר בראשית דכ"ג ע"א · אר"ש חברייא אי לא דהוה הכי דברא קב"ה יצרא טבא ובישא דאיכון אור וחשך לא הוה זכו וחובה לאדם וכו' · ובזוהר פינחס דרמ"ז ע"א · ובזמנין דחשך דאיהו יצה"ר מכסה על יצר הטוב דאיהו אור וכו' ע"ש :

ד נבלה כינוי ליצה"ר · תקוני הזוהר תקון ה' ומהתקונים הקטנים אשר בסוף דקמ"ב ע"א · ד"א לא תלין נבלתו · דא יצר הרע · על העץ דא נשמת חיים וכו' :

כא רוח כינוי ליצה"ר · מדרש תהלים ומזמור ע"ח · ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב · סברי דאמרי אינשי דלית מתין חיין שאמר רוח הולך ולא ישוב · אלא זה יצר הרע שהוא הולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים וכו' · ובסוכה דנ"ב כתיב כי רוח זנונים התעם · וכתיב כי רוח זנונים בקרבם · בתחלה התעם ולבסוף בקרבם · וכתב הרב מהרש"א בח"א בתחלה התעם וכו' ר"ל היצה"ר ומלת רוח נופל בו כי הוא מלאך וכתיב עושה מלאכיו רוחות :

כב שבט כינוי ליצה"ר · זוהר בראשית דכ"ז ע"א · ויכר אליו בשבט למחאה ליה ביה · ושבט איהו יצר הרע חוייא :

כג חרב כינוי ליצה"ר · זוהר בשלח דס"א ע"א · ד"א חגור חרבך כלומר זרז ואתקיף יצרך בישא דאיהו חרבך · על ירך · על ההוא רשימא קדישא לנטרא ליה :

כד אויב כינוי ליצה"ר · ב"ר פ' נ"ד · ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו וגו' · ריב"ל אמר זה יצה"ר בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים שלש שנים בכרך והוא קושר לו אהבה · וזה גדל עם האדם מנערותו עד זקנותו · אם מצא בתוך שבעים הוא מפילו וכו' :

כה חזק כינוי ליצה"ר · ב"ר שם · הוא שדוד אומר כל עצמותי וגו' מציל עני מחזק ממנו וגו' · וכתב הרב מ"כ ז"ל · מחזק ממנו · מיצה"ר החזק ממנו · וכן איתא במד' תהלים סי' ל"ד · מציל עני מחזק ממנו · א"ר אחא מציל יצר טוב מיצר רע :

כו נחש · כלב כינוי ליצה"ר · זוהר ויקרא דקפ"ד ע"א בר"מ וז"ל · ויצר הרע מסטרא דימינא דיליה דרגא דישמעאל אתקרי נחש · ומסטרא דשמאלא דרגיה דעשו סמא"ל אתקרי כלב ממנא דגהינם דלווה הב הב · הה"ד לעלוקה שתי בנות הב הב · ובזוהר בראשית דף ל"ה ע"ב כתיב והנחש היה ערום · דא יצה"ר · דא מלאך המות וכו' · ועמש"ל אות ל"ד

ל"ד · ובזוהר חדש פ' בראשית דל"ה ע"א דפוס שאלוניקי כתב וז"ל · והנחש היה ערום וגו' תאני ר"י זה יצה"ר שהוא הנחש המסית לבני אדם ולמה נקרא נחש מה הנחש הולך עקלתון ואינו הולך בדרך ישרה כך יצה"ר מטעין לאדם בדרך רע ולא בדרך ישר :

כז **עמלק** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' שלח לך דף ק"ס ע"א · עמלק יושב בארץ הנגב · אי ימא ב"נ דאפי' בכל דא זכי עמלק יושב בארץ הנגב דא יצרא בישא קטיגורא מקטרגא דב"נ דישתכח תדיר בגופא :

כח **פגר** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' שלח לך דקס"ב ע"ב · ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה מאי פגריכם דא יצר הרע כליל דכר ונוקבא וכו' :

כט **שאור** כינוי ליצה"ר · ברכות פ"ב די"ז ע"א וז"ל · רבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי · רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה וכו' · ופירש"י ז"ל שאור שבעיסה · יצר הרע שבלבבינו המחמיצנו :

ל **אשה** כינוי ליצה"ר · ס' חושב מחשבות דכ"ב ע"ב אות ע"ו וז"ל נואף אשה · שהולך אחר היצה"ר הנקרא בשם אשה זונה כדאיתא בזוהר וכו' ע"ש · וכ"כ בס' עיר גבורים פ' כי תצא שאשה זרה כינוי ליצה"ר ע"ש :

לא **שור** כינוי ליצה"ר · ס' חושב מחשבות דס"ה ע"ב אות ג' וז"ל · משך תורא · היצה"ר הנקרא שור כמשאחז"ל ע"ש :

לב **חרפה** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' חיי שרה דף קל"א ע"א וז"ל · מאי וחרפת עמו יסיר · דא יצה"רע דאחשיך אנפי בריין ושליט בהו :

לג **צואה** כינוי ליצה"ר · זוהר פ' וישב דק"ץ ע"ב וז"ל · רוח מסאבא יצר הרע איהו ומפתי ליה לבר נש וכו' תא חזי האי קטרא מסאבא מנוולא איהו לכלוכא איהו כדכתיב צא תאמר לו צואה ממש וכו' ע"ש · ובזוהר חדש פ' לך לך דף כ"א ע"ב דפוס שאלוניקי כתב וז"ל ואין צואה אלא יצה"ר שהוא טמא ע"ש :

לד **אריה · דוב · חמור** כינוי ליצה"ר · זוהר פנחס בר"מ דרל"ח ע"א וז"ל · ואת יו"ד דשדי איהו חולייא דשלשלת על קודלא דשד יצר הרע דלא לנזיק ליה לבר נש דעליה אמר דוד הצילה מחרב נפשי וגו' איהו נחש איהו כלב איהו אריה דעליה אמר דוד יארוב במסתר כאריה בסוכה · והנביא קרא ליה דוב הה"ד דוב אורב הוא לי ארי במסתרים · כמשל בבהמות כמשל לכל חיון מסאבין וכו' · והא איהו כלב ונחש וחמור טוען דמרכיבין עליה כפשא וכו' ע"ש :

לה רעה כינוי ליצה"ר · סנהדרין דק"ג ע"א · מ"ד לא תאונה אליך רעה וגו' · לא תאונה אליך רעה · שלא ישלוט בך יצר הרע ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבוא מן הדרך · ובזוה"ק פ' וישב דק"פ ע"א · ד"א כי מפני הרעה · דא יצר הרע :

לו פצוע דכא כינוי ליצה"ר · מעולפת ספירים לכמוהרש"א ז"ל בסוף הס' בפי' המשנה וז"ל · לא יבא פצוע דכא וגו' · הנה ירמוז למה שאז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש זהו לא יבא פצוע דכא בקהל ה' · שזה היצה"ר שהוא פצוע דכא כמו שאז"ל שתפסוהו וחבשוהו וכחלינהו לעיניה אסנו דלא ליגרי אינש בקריבתיה · זה הרשע כשהאדם נכנס לבית המדרש דהיינו קהל ה' הוא לא יבא :

לז רגל כינוי ליצה"ר · ס' חרדים בריש פרק ה' דברי כבושין וז"ל · המשכן המלך בביתו כמה מכבד הבית ומרביצו וכו' · וימנע רגל זר ערל מטונף הוא יצר הרע כדאיתא בזוהר דהיינו דכתיב הוקר רגלך מבית ריעך · שרגליך הוא היצר המרגל הארץ הלזו ר"ל האדם שהוא מלחמה ללוכדה וכו' ע"ש :

תב"ז דף נ"ה ע"ב יעוי' בהג' מהרח"ו שהיצה"ר נקרא מרגל

לח עון כינוי ליצה"ר · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · הוי מושכי העון · גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחלה וכו' :

לט ערלה כינוי ליצה"ר · ר"ח שער היראה פ"ד וז"ל · ודרך קניית האדם היראה בלבו הוא שיכניע הקליפות ויגביר יצה"ט על יצה"ר · וזה לימדנו מרע"ה בפי' ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה שאמר ומלתם את ערלת לבבכם · ונודע שהערלה נמשכה מיצה"ר ומאחר שכינהו לערלה הוא שנבין שיש לו ליצה"ר דיני ערלה שהוא ג' שנים יהיה לכם ערלים ופי' בתקונים שהם כנגד ג' קליפות שבאגוז וכו' ע"ש · ועמש"ל אות ו' ע"ש :

מ מעול וחומץ כינוי ליצה"ר · לצרור המור פ' כי תשא ע"פ ושמרו בנ"י את השבת וז"ל כבר ידעת טעם חמץ ומצה של שבת הגדול שצריך האדם להרחיק מעליו הצפוני הוא שטן הוא יצר הרע שנקרא מעול וחומץ והוא מחמיץ היין הטוב והוא מעפש העיסה כאומרם ז"ל אבל שאור שבעיסה מעכב ע"ש · והרב כמוהר"א כהן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש פי' הגדה של פסח ד"ז ע"א כתב וז"ל · שאור וחמץ הם כינויים אל השטן הוא יצה"ר ע"ש · וכ"כ הרב ילקוט חדש ערך יצה"ר אות י"ג משם זוה"ק וז"ל · חמץ זה יצה"ר מצה יצה"ט :

אים

מא **איש הבינים** כינוי ליצה"ר · לרוב השמור פ' כי תשא ע"פ ושמרו בני ישראל וז"ל · ביני ובין בני ישראל וגו' כי אני מכפר להם בזכות התשובה שהוא יום השבת והוא ביני ובין בני ישראל ואיש הבינים לא יבא בינינו בזה היום בזכות שבת בנתיים שהוא קוד התשובה וע"ז הטעם נקרא שבת בנתיים וכו' ולכן נקרא איש הבינים היצה"ר לפי שהוא עומד לעולם בין מערכות פלשתים ובין מערכות ישראל לעוות אדם בדינו חוץ מיוה"ך שאין בו כח מכח שבת בנתיים והתשובה ע"ש :

מב **שד** כינוי ליצה"ר · הקדמת תקוני הזוהר די"א ע"א וז"ל · ואות יו"ד דשדי איהי חולייא על לוחא דש"ד יצר הרע חולייא דשלשלאה · ובג"ד כתיב שד"י בברית וכו' ומיד דאיהו תפיש בה יצר הרע דאיהו ש"ד נטיל בר נש חרבא וכו' ע"ש :

מג **גיד הנשה** כינוי ליצה"ר · אורח לחיים פ' וישלח וז"ל · ובזוה"ק דקע"א לא יאכלו בנ"י א"ת ר"ת "תשעה "אב למפרע ובנגיעתו וכף הגיד מדוכתיה טימא את הגיד והפריד אותו מן הקדושה ואנחנו בני ישראל נבראים בעוה"ז להפריד מתענוגי עוה"ז שהוא תענוגי היצר הנקרא גיד הנשה וכו' שהוא גיד שלו עד היום הזה היינו לעתיד שיהיה ביטול היצר ואת רוח הטומאה יעבור מן הארץ וכו' ע"ש :

מד **ממוכן · המן** כינוי ליצה"ר · רמ"א ז"ל בס' מחיר יין ד"ז ע"א וז"ל נקט ממוכן יותר משאר שרים כי ממוכן זה המן כתרגומו והוא היצה"ר בכללו ע"ש שכ"כ בכמה דוכתי :

מה **מושל** כינוי ליצה"ר · יב"ע בקהלת סי' יו"ד · אם רוח המושל תעלה עליך · אין רוחא דיצרא בישא וכו' :

מו **מאד** כינוי ליצה"ר · ילקוט פ' בראשית · והנה טוב זה יצה"ט · ומאד זה יצה"ר · וכי יצה"ר טוב מאד אלא אלולי יצה"ר לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים וכו' · ועיין מ"ש במע' גהינם אות ד' :

מז **שטן** כינוי ליצה"ר · בתרא פ"א דף ט"ז ע"א · א"ר שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות וכו' ע"ש · ובשבת פ"ט דף פ"ט ע"א לסוף ארבעים יום בא שטן וערבב את העולם וכו' · ופירש"י ז"ל בא שטן הוא יצה"ר המחטיא את האדם וכו' :

מח **איפה** כינוי ליצה"ר · סנהדרין פ"ג דכ"ד · ואשא עיני והנה שתים נשים וגו' ותשאנה האיפה וגו' · ופירש"י ז"ל איפה זו יצה"ר :

מט **יצהר** כינוי ליצה"ר · רש"י ז"ל בזכריה סי' ד' · ויאמר אלה שני בני היצהר · פירש"י ז"ל יצה"ט ויצה"ר מתהפך לטוב בזכות התורה :

אחור

נ **אחור** כינוי ליצה"ר · כ"כ הרב שפתי ישנים בשם המקובלים ז"ל · פנים ואחור · פנים כינוי ליצה"ט · ואחור כינוי ליצה"ר · וסימנך ויהיו לאחור ולא לפנים · הובא בס' מענה לשון אות הפ"א :

נא **אחד** כינוי ליצה"ר · מדרש קהלת ע"פ יש אחד ואין שני וגו' · יש אחד זה יצה"ר · ואין שני שאין לו בן זוג בעבירה וכו' :

נב **רע** כינוי ליצה"ר · חגיגה דט"ז ע"א · מ"ד אל תאמינו ברע וגו' אם יאמר לך יצה"ר חטוא והקב"ה מוחל אל תאמן שנא' אל תאמינו ברע ואין רע אלא יצה"ר שנא' כי יצר לב האדם רע ע"כ :

נג **זבוב** כינוי ליצה"ר · ברכות פ"ט דף ס"א · א"ר יצה"ר דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב שנא' זבובי מות יבאיש וגו' · ופירש"י ז"ל זבובי מות היינו יצה"ר וכו' :

נד **לב** כינוי ליצה"ר · ברכות פ"ט דס"א · צדיקים יצה"ט שופטן שנ' ולבי חלל בקרבי · ופירש"י ז"ל ולבי חלל בקרבי · יצה"ר הרי הוא כמת בקרבי וכו' · חלל · כמו כי ימצא חלל · ובדף ס' שם · בכל לבבך · בשני יצריך · ביצר טוב וביצר רע :

נה **פשע** כינוי ליצה"ר · ברכות פ"ט דס"א · רשעים יצה"ר שופטן · שנא' נאם פשע לרשע וגו' · ופירש"י ז"ל · נאם פשע וגו' · כלומר שיצה"ר אומר לרשע אל תהי פחד אלהים נגד עיניך וכו' ע"ש · וכן פירש"י ז"ל בתהלים סי' ל"ו · נאם פשע וגו' · שהפשע הוא יצר הרע אומר לרשע שלא יהיה פחד אלהים לנגד עיניו :

נו **זר** כינוי ליצה"ר · שבת פי"ג דף ק"ה ע"ב · לא יהיה בך אל זר וגו' · איזה הוא אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר :

נז **חנווני** כינוי ליצה"ר · הערוך ערך סעד · בפ"ג דאבות והכל מתוקן לסעודה וכו' · והחנווני מקיף · זה יצה"ר שמקיפו לאדם מעט מעט עד שימלא ספקו וכו' :

נח **חנם** כינוי ליצה"ר · רש"י ז"ל בישעיה נ"ב חנם נמכרתם · על עסקי חנם דא יצה"ר · שאינו לכם לשכר :

נט **יצר** קשה כינוי ליצה"ר · הרב תוספת יום טוב בפ"ד דאבות משנה א' הכובש את יצרו · יצה"ר נקרא יצר קשה · לפי שקדם ושליט בגוף הוא לבדו · מדרש שמואל בשם הר"ר יוסף קארו וכו' · וכ"כ הרב כסא רחמים ז"ל בפי' לאדר"ן פכ"ג ע"ש :

ס **שר האופים** כינוי ליצה"ר · לב דוד להגאון חיד"א ז"ל פרק ה' · גם יצה"ר נקרא שר האופים כמ"ש בהושע סי' ז' כמו תנור בוערה מאופה ישבות מעיר מלוש בצק עד חומצתו · ופי' המפרשים

שהיצר

שהיצר הרע מבעיר התנור כאופה שמכניס בלבו מחשבות ותאוות הזמה וכיוצא ואינו שובת רק שיעור שיחמיץ ויעשה מזימות לבו כאופה שתדיר מבעיר האש בתנור ולא ישבות רק שיעור שתחמיץ העיסה וכו׳ · ולכן נכון לקרותו ליצה״ר שר האופים וכו׳ ע״ש :

כא **עקוב** כינוי ליצה״ר · אגדת בראשית פרק ס״ז · והיה העקוב למישור · זה יצה״ר שנ׳ עקוב הלב וכו׳ :

כב **פסול · טמא · אסור** כינוי ליצה״ר · זוהר בראשית דכ״ז ע״ב · טהור היתר כשר איהו יצה״ט · פסול טמא אסור איהו יצה״ר וכו׳ :

כג **שַׁמָּשׁ** כינוי ליצה״ר · אגדת בראשית פרק א׳ · ד״א וירא ה׳ כי רבה רעת האדם וכו׳ · אמר הקב״ה לאו מה הרשעים הללו עושין כשבראתי אותם נתתי לכל אחד מהם שני שמשים אחד טוב ואחד רע · והם מניחים השמש הטוב ומתדבקים ומתחברים עם הרע · ומנין שכן מצינו שאמר שלמה עיר קטנה וגו׳ :

כד **אדם** כינוי ליצה״ר · תקוני הזוהר תקון ע׳ דף קל״ג ע״א · דיצה״ר וכו׳ לכל בריין אשתני כפום עובדיהון וכו׳ זכאה נשמתא דשליט עליה וכו׳ ומאן דאיהו שליט עליה איהו אתקרי צדיק גמור ועליה איתמר ואתן אדם תחתך · אדם בליעל איש און · ולאמים תחת נפשך · דכד ב״נ איהו שליט על יצריה · הכי איהו שליט ע״כ שנאוי וכו׳ :

מערכת ירא שמים

א **הדס** כינוי לירא שמים · יב״ע בישעיה ס״ כ״ה בפ׳ ותחת הסרפד יעלה הדס · תרגם וחלף חייביא יתקיימון דחלי חטאה :

ב **גדול** כינוי לירא שמים · יב״ע במלכים ב׳ ס״ ד׳ בפ׳ ושם אשה גדולה תרגם ותמן אתתא דחלת חטאין :

ג **איש** כינוי לירא שמים · יב״ע במלכים א׳ ס״ ב׳ ע״פ וחזקת והיית לאיש תרגם ותתקיף ותהי לגבר דחיל חטאין :

מערכת יראה ומורא ופחד

א **ראשית** כינוי ליראה · ר״ח ריש שער היראה משם זוה״ק וז״ל ומפני היות היראה פתח ושער לקיום כל התורה אמר בזוהר פ׳

בראשית

בראשית שהתחילה התורה בה במלת בראשית שנרמז בה יראת ה' וז"ל בראשית ברא אלהים דא היא פקודא קדמאה דכולא ואיקרי פקודא דא יראת ה' דאקרי ראשית דכתיב ראשית חכמה יראת ה' · יראת ה' ראשית דעת · בגין דמלה דא ראשית אקרי ודא איהי תרעא לאעלא גו מהימנותא ועל פקודא דא אתקיים עלמא ע"כ ע"ש · והוא בהקדמת הזוהר די"א ע"ב ע"ש :

ב **חצר** כינוי ליראה · יומא דע"ב ע"ב אמרב"ן אר"י מ"ד למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין · אוי להם לת"ח שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים · מכריז ר' ינאי חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד · ופירש"י ז"ל דרתא · חצר · ותרעא לדרתיה עביד · שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדם לה יראת שמים · ועיין בס' הקדוש ר"ח בתחלת ההקדמה שנתן טעם לדבר ע"ש · ועמש"ה ת"ל ז"ל בשבת סי' ק"ו דברי אלהים חיים :

ג **חרדה** כינוי ליראה · ס' חרדים דפוס ויניציאה דף ד' ע"ב ת"ל · והיראה הגדולה נקראת חרדה כדפירש י"ת על ישעיהו עלמו החרדים אל דברו · וחרד על דברי ע"ש · וכ"כ רד"ק ז"ל בשרשים שורש חרד שפי' חרדה ענין הפחד בתנועת הגוף כשיבא לאדם פחד פתאום יתנועע כל גופו ע"ש :

ד **פחד** כינוי ליראה · וז"ל הרב אהל מועד אות הפ"א · פחד · המלה אשר הוכחה להורות על הפחד והמורא תאמר לשבעה פנים · תאמר פחד שם פחדו פחד וגו' · ותאמר יראה ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו' · ומזה ונורא מאד · גם מזה על צד ההפוך לפי המתרגם כאור אתה אכי דחיל את ותרגום ויירא ודחיל · ותאמר מגור כי אם מגור מסביב · לא תגורו מפני איש וגו' הרצון בהם הפחד והמורא · ותאמר אימה · והנה אימה וגו' · תרגום פחד היה לנו אימתא וזיעא · ותאמר זחל ע"כ זחלתי ואירא הרצון בו פחדתי · ותרגומו איסתפית ודחלית · ובלשון רז"ל בסוף מסקין אזל ליה גברא דהוה מסתפינא מיניה · פי' מפחד ממנו · ותאמר רהה אל תפחדו ואל תרהו · פירשו בו לפי מקומו כמו אל תפחדו וגו' · ותאמר חרג ויחרגו ממסגרותיהם · פירשו בו כמו ויפחדו · מתרגום ומחדרים אימה · חרגת מותא · וכן פירשו כמוהו על צד ההפוך · ויהגרו ממסגרותם וכו' ע"ש :

ה **פתח · בית** כינוי ליראה · תאוה לעינים בשבת סי' ק"ו וז"ל · הכלל העולה דפעמים דהתורה נקראת פתח והיראה בית · ופעמים התורה נקראת בית והיראה פתח ע"ש :

ו **מה** כינוי ליראה · ס' תולדות יעקב יוסף בפ' בא דל"ג וז"ל · יש שתי מדרגות וכל אחת נקראת מה א' מדריגת השפלות וכמ"ש ונחנו מה · שנית מדריגת היראה הנקראת מה וכו' ע"ש :

ז **יה** כינוי ליראה · רש"י ז"ל בתהלים סי' ס"ח וז"ל · בי"ה שמו בשם י"ה שהוא לשון יראה כדמתרגמינן דחילא עזי וזמרת יה · וכן כי יד על כס יה בתרגום וכן כי ביה ה' ארי בכן תתפרקון במימר דחילא ה' וכו' עכ"ל :

ח **רוגז** כינוי ליראה · רד"ק ז"ל בפי' לתהלים סי' ד' וז"ל · רגזו ענין פחד פחדו מהאל אם לא תפחדו ממני וכו' :

ט **בת** כינוי ליראה · שב שמעתא לכמוהר"ר אריה לב הכהן אשכנזי ז"ל בהקדמתו ד"ה ע"א משם זוה"ק וז"ל · ובזוהר כינה להיראה בשם בת ולתורה בשם בן · ואפשר בזה רמז בש"ס בת בתחלה סימן יפה לבנים דרבייא לבנהא ע"פ מ"ש באבות כל שיראתו קודמת לחכמתו וכו' והיו בת בתחלה היינו היראה סימן יפה לבנים היינו תורה דרבייא לבנהא דע"י היראה התורה מתקיימת וכו' ע"ש :

יוד **לפניך** כינוי ליראה · רש"י סו"פ לך לך וז"ל · לו ישמעאל יחיה לפניך יחיה ביראתך · כמו התהלך לפני · פלח קדמי ע"כ :

מערכת ירושלים

א **ה'** כינוי לירושלים · בתרא פ"ה דע"ה ע"ב · ארשב"ן אר"י ג' נקראו על שמו של הקב"ה וכו' · ירושלים דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה · ופירש"י ז"ל נקראו על שמו שיהא שמה ה' ע"כ · ועמ"ש לקמן מע' משיח אות י"ד · ומע' צדיק אות פ"א ע"ש :

ב **מדבר** כינוי לירושלים · ר"ה פ"ב דכ"ו · ואין מדבר אלא ירושלים שנא' ציון מדבר היתה ירושלם שממה :

ג **נצח** כינוי לירושלים · ברכות פ"ט דף ח"ן ע"א · והנצח זו ירושלים · ופי' המהרש"א בח"א וז"ל · והנצח זו ירושלים שהיא נצחון של ישראל כמ"ש ירושלים הרים סביב לה ע"כ :

ד **מקום** כינוי לירושלים · הר"ב עיר גבורים פ' ויחי וז"ל · ואין מקום אלא ירושלים שנא' וירא את המקום מרחוק והוא הר המוריה הוא ירושלים עכ"ל :

ה **גילה** כינוי לירושלים · רד"ק ז"ל בפי' לישעיה סי' ס"ה ע"פ כי אם שישו וגילו וגו' וז"ל · כי הנני בורא את ירושלים גילה · שיהיה שמה גילה ושם עמה משוש ע"ש :

ו **עירה** כינוי לירושלים · רש"י ז"ל בפי' ויחי ע"פ אוסרי לגפן עירה כתב עירה · זו ירושלים :

ז **יהודה** כינוי לירושלים · סנהדרין פ"א די"א ע"ב · אין מעברין השנים אלא ביהודה · ופירש"י ז"ל שכינו של מקום ירושלים והוא ביהודה ע"כ · וכן פי' המפרש להרמב"ם ז"ל בהלכות קדוש החדש הל' י"ב וז"ל · אין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה · פירוש זו ירושלים וכו' ע"כ :

ח **שכנו** כינוי לירושלים · סנהדרין פ"א די"א ע"ב · אין מעברין את השנים אלא ביהודה וכו' מ"ע דחנניה איש אוני אמר קרא לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום · ופירש"י ז"ל שכנו של מקום ירושלים וכו' ע"כ :

ט **שלם** כינוי לירושלים · אונקלוס בפ' לך לך · ומלכי צדק מלך שלם תרגם מלכא דירושלים · וכן תרגם יב"ע בתהלים סי' ע"ו ויהי בשלם סוכו והות בירושלם בית מקדשיה · וכ"כ רד"ק ז"ל שם וז"ל · ויהי ואז יהיה בשלם סוכה שיבנה בה בהמ"ק והכל ציון בפרט לפי שהוא מקום המלך ושלם הוא ירושלים ואברהם קרא לבהמ"ק יראה אמר הקב"ה אם אקרא אותו כמו שקראו שם אבטל דברי אברהם · ואם אקרא אותו כמו שקראו אברהם אבטל דברי שם קרא אותו ירושלים עכ"ל · ודבריו ז"ל הם דברי רז"ל בב"ר פנ"ו סי' ע"ז ע"ש :

יוד **צדק** כינוי לירושלים · ב"ר פמ"ג סי' ז' וז"ל · ומלכי צדק מלך שלם · המקום הזה מצדיק את יושביו · מלכי צדק · אדוני צדק · צדק נקראת ירושלם שנא' צדק ילין בה ע"כ :

יא **עיר הקדש** כינוי לירושלים · זוהר פ' בשלח דכ"א ע"א וז"ל · ירושלים עיר הקדש איקרי ע"ש :

יב **מנוחה · נחלה** כינוי לירושלים · זבחים דקי"ט ע"א · כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה · מנוחה זו שילה · נחלה זו ירושלים · ואומר היתה לי נחלתי וגו' דברי ר"י רש"א מנוחה זו ירושלם נחלה זו שילה ואומר זאת מנוחתי עדי עד וכו' ע"ש :

יג **באר** כינוי לירושלים · ב"ר פ' ע' וז"ל · והנה באר בשדה וגו' באר זו ציון :

יד **שדה** כינוי לירושלים · רש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ה' וז"ל מלך לשדה נעבד הקב"ה נעשה פועל לציון לתבע עלבונה ומחריבה ולשלם שכר לבוניה ע"כ :

טו **בחרות** כינוי לירושלים · רש״י ז״ל בפי׳ קהלת סי׳ י״ב וז״ל · וזכור את בוראיך בימי בחורותיך וגו׳ · בעוד שירושלים קיימת שנא׳ בה העיר אשר בחרתי בה וגו׳ ע״ש ועמ״ש במעי׳ בהמ״ק אות כ״ו :

טז **בתולה** כינוי לירושלים · הראב״ע ז״ל בפי׳ למגילת איכה סי׳ א׳ בפי׳ שלה כל אויבי וז״ל · בתולות הסמוכה אל בת ובת יהודה כל השבט · והבתולה ירושלים עכ״ל :

יז **עיר קטנה** כינוי לירושלים · מדרש הנעלם דרות די״ד ע״א וז״ל · עיר קטנה זו ירושלים שהיא בזמן הזה קטנה וחרבה וכו׳ :

יח **בית אל** כינוי לירושלים · רש״י ז״ל בחולין דצ״א ע״א וז״ל · שהתפללו בו אבותי האי בית אל לא הסמוך לעי הוא אלא ירושלים ועל שם יהיה בית אלהים קראו בית אל והוא הר המוריה וכו׳ · עיין שם :

יט **נדה** כינוי לירושלים · הרב כבוד הבית פ״ג דתענית סי׳ מ״ד וז״ל · היתה ירושלים לנדה ביניהם · פי׳ דודאי נקרא ירושלים נדה משום שטמאוה בע״ז שנטמאה כנדה וכו׳ ע״ש :

מערכת ישראל

א **בנים** כינוי לישראל · משנה פ״ג דאבות · חביבין ישראל שנקראו בנים למקום וכו׳ · שנא׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם · ובשבת פ״ב דף ל״א ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל :

ב **כושים** כינוי לישראל · שנא׳ הלא כבני כושיים אתם לי · וכי כושים שמן והלא ישראל שמן ולמה נקרא שמן כושים לומר לך מה כושים משונים בעורן אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון · מועד קטן פ״ג דף ט״ז ע״ב :

ג **אבן** כינוי לישראל · שנאמר כובד אבן אמר הקב״ה כיבדתי את ישראל בעולם · שנקרא אבן כמה דתימא משם רועה אבן ישראל · ש״ר פי״ג ובמדרש תמורה שבסוף שם הגדולים ח״ב פ״ג כתב וז״ל תמורה יד ועת כנוס אבנים וגו׳ וישראל נקראו אבנים שנא׳ משם רועה וגו׳ אבן מאסו הבונים :

ד **חול** כינוי לישראל · שנא׳ וכעל החול אלו ישראל שנמשלו לחול שנא׳ והיה מספר בני ישראל כחול הים · ש״ר פי״ג · ובמדב״ר פ״ב לימות המשיח הם משולין כחול הים מה דרכו של חול מקהה שיניו כך ישראל לימות

המשיח

המשיח מכלין כל העכו"ם וכו׳ · ד"א למה משלן כחול מה חול אדם נוטל מגגו מלא קומצו ונותן לעיסה או לתוך התבשיל אין בריה יכול לטעמו שהוא מקשה את שיניו כך הם ישראל כל מי שהוא בוזז או גוזלן בעוה"ז הוא מקשה את שיניו לעת"ל למה שהוא קדש שנא׳ קדש ישראל לה׳ וכו׳ ד"א כחול הים מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור ומוליאו בולים ועושין הימנו כלי זכוכית כך ישראל נכנסין לאור ויולאין חיים שני עבדוהי די שהא עלאה פוקו ואתו וגו׳ אף לעת"ל הם נכנסים לגהינם ויולאין מתוכה בשלום וכו׳ ע"ש :

ה **יחידים** כינוי לישראל · שנא׳ אלהים מושיב יחידים · אלו ישראל שילדו יחידים למלרים וכו׳ · במדבר רבה פ"ג :

ו **חיים** כינוי לישראל · שנא׳ ואתם הדבקים וגו׳ חיים כולכם היום · אבות דר"ן פל"ג ע"ש יו"ד דברים נקרא חיים · ועמ"ש במע׳ א׳ אות י"ב :

ז **זאת** כינוי לישראל · ויקרא רבה פ׳ א"ך · בזאת יבא אהרן וגו׳ · בזכות ישראל זאת קומתך · ע"ש שעשרה דברים נקראו זאת · ועמ"ש במע׳ תורה אות ד׳ :

ח **אחת** כינוי לישראל · במדבר רבה פי"ד · כף אחת מכולם לא בחר הקב"ה אלא בישראל שנאמר אחת היא יונתי תמתי וגו׳ :

ט **כלה** כינוי לישראל · מד"ר סוף פ׳ ואתחנן בעשר מקומות קרא הקב"ה לישראל כלה ואלו הן אתי מלבנון כלה וגו׳ יעו"ש :

יוד **שלישית** כינוי לישראל · מד"ר פ׳ ואתחנן · ומי עתיד להיות קיים · השלישית יותר בה · אלו ישראל שנקראו שלישין · שהם משולשין כהנים לוים וישראלים וכו׳ יעו"ש :

יא **עוף** כינוי לישראל · ויקרא רבה פי"א · א"ר עקיבא נמשלו ישראל לעוף מה העוף הזה אינו פורח בלא כנפים כך ישראל אינן יכולין לעשות דבר חוץ מזקניהם :

יב **גוי** כינוי לישראל · בתרא פ"א דף יו"ד ע"ב · לדקה תרומם גוי אלו ישראל · דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ :

יג **ראשית** כינוי לישראל · ויקרא רבה פ׳ בחקתי פרשה ל"ו · א"ר ברכיה שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל דכתיב בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא ישראל שנא׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו ובפרק ב׳ דשבת ל"ב ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית הזהרתי אתכם ופירש"י ז"ל ראשית קראתי וכו׳ ראשית תבואתי :

יד **בתולות** כינוי לישראל · ש"ר פ׳ כ"ב · בתולות אחריה רעותיה · אלו ישראל שנקראו בתולות כמ"ש גן נעול וגו׳ :

יקר

טו **יקר** כינוי לישראל · מדרש משלי פ' ה' · ודבר ה' היה יקר וגו' · עשרה דברים נקראו יקרים ואלו הן · התורה מנין דכתיב יקרה היא מפנינים · הנבואה מנין דכתיב ודבר ה' היה יקר וגו' · והתבונה מנין דכתיב יקר רוח איש תבונה · והדעת מנין דכתיב וכלי יקר שפתי דעת · והשכלות מנין דכתיב יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט · והצדיקים מנין דכתיב ולי מה יקרו ריעיך אל · ומיתתן של צדיקים מנין דכתיב יקר בעיני ה' המותה לחסידיו · והחסד מנין דכתיב מה יקר חסדך אלהים · והעושר מנין דכתיב והון אדם יקר חרוץ · ישראל מנין דכתיב הבן יקיר לי אפרים וגו' · והובא במע"ל אות יו"ד משם הילקוט משלי :

טז **כסף** כינוי לישראל · ש"ר פ' ל"א · ד"א אם כסף תלוה את עמי · הה"ד כסף נמאס קראו להם בשעה שגלו ישראל מירושלים וכו' והיו אוה"ע אומרים אין הקב"ה חפץ באומה זו שנא' כסף נמאס קראו להם מה הכסף הזה נצרף ונעשה כלי ושוב נצרף ונעשה כלי וכו' · כך ישראל היו אומרים שאין להם תקוה שמאסן הקב"ה שנא' כסף נמאס וכו' ע"ש :

יז **מלכים** כינוי לישראל · תקוני הזוהר בהקדמה דף א' ה"ל · ומתמן אתקריאו ישראל מלכים · צדיקים · חוזים · נביאים · מארי תורה · גבורים · חסידים · נבונים · חכמים · ע"ש · ובזוהר פינחס דרכ"ה ע"א ישראל אתקריאו מלכים כמה דאוקמוה כל ישראל בני מלכים · ע"ש · ובאיכה סי' ב' פירש"י ז"ל חלל ממלכה ושריה אלו ישראל שהיו קרוין ממלכת כהנים :

יח **אפרוחים** כינוי לישראל · תקוני הזוהר תקון ו' דף כ"א ע"א · ואפרוחים דאינון ישראל לתתא כולהו פרחין עמה בגלותא וכו' ע"ש :

יט **גוזל** כינוי לישראל · תקוני הזוהר תקון כ"א דמ"ה ע"ב · הה"ד כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף מאן גוזליו אלין אינון ישראל דאינון כגוזליו מרפרפין לה בכמה רפרופין דצלותא ונחתת לגבייהו וכו' :

ך **צדיקים** כינוי לישראל · זוהר פ' לך לך דף ל"ג ע"א · ועמך כולם צדיקים וכי כולהו ישראל צדיקי נינהו · והא כמה חייבין אית בהו בישראל וכו' · אלא הכי תאנא ברזא דמתניתין · זכאין אינון ישראל דעבדין קרבנא דרעוא לקב"ה דמקריבין בנייהו לח' יומין לקרבנא וכו' · כיון דעאלו בהאי חולקא דצדיק איקרון צדיקים ודאי כולם צדיקים ועל כן לעולם ירשו ארץ ע"ש · ועי"ל אות י"ז · ובמדב"ר פי"א ונוה צדיקים יברך · אלו ישראל שכתוב בהם ועמך כולם צדיקים וגו' :

תולעת

כא **תולעת** כינוי לישראל · זוהר פ׳ וישלח דקע״ח ע״א וז״ל · וישראל לית לון תוקפא וחילא לנצחאה לון בר בפומהון כתולעתא דא דלית לה תוקפא וחילא אלא בפומא ובפומא מתחבר כולא וע״ד איקרון ישראל תולעת וכו׳ ע״ש · וז״ל רבינו בחיי ז״ל בפ׳ בשלח בפ׳ וישאו בני ישראל את עיניהם נמשלו ישראל לתולעת שנא׳ אל תיראי תולעת יעקב מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה והיא רכה ומכה דבר קשה כך אין להם לישראל אלא תפלה וכו׳ ע״ש :

כב **ישורון** כינוי לישראל · זוהר פ׳ וישלח דקע״ז ע״ב · רבי חייא פתח ואמר · ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו · כה אמר ה׳ עושך וגו׳ אל תירא עבדי יעקב וישורון בחרתי בו וגו׳ · תלת דרגין הכא בקדמיתא יעקב ולבתר ישראל ולבתר ישורון וכו׳ · ישורון אמאי אקרון ישראל בשמא דא אלא ישראל וישורון כולא חד ישורון כד״א ישור על אנשים וגו׳ ע״ש :

כג **עץ** כינוי לישראל · תקוני הזוהר דף קמ״א ע״ב וקמ״ב ע״א · ד״א לא תלין וגו׳ · העץ אלין ישראל דאתמר בהו כימי העץ ימי עמי · חובא דעבדו עם כבל לא תהא תלייא ליה בישראל וכו׳ ע״ש :

כד **קנין** כינוי לישראל · ילקוט פ׳ בשלח · ד׳ נקראו קנין · ישראל קנין שנ׳ עם זו קנית וגו׳ ע״ש · ועמ״ש במע׳ א״י :

כה **נחלה** כינוי לישראל · ילקוט פ׳ בשלח · ד׳ נקראו נחלה · ישראל נקראו נחלה שנא׳ והם עמך ונחלתך וגו׳ ע״ש · ועמ״ש במע׳ א״י :

כו **שרידים** כינוי לישראל · מגילה פ״א דף ו׳ ע״א · כי שכיב איניש הכא · התם קפדי ליה הכי · גדול הוא בשמך ושם לו ברקת · וכי מסקי ארונא להתם קפדי ליה הכי · אוהבי שרידים יושבי רקת וכו׳ ופי׳ רש״י ז״ל אוהבי שרידים · אוהבי ישראל :

כז **שושנים** כינוי לישראל · רש״י ז״ל בפי׳ לתהלים סי׳ ס״ט למנצח על שושנים · על ישראל שהם כשושנה בין החוחים וגו׳ והתפלל עליהם :

כח **כרם** כינוי לישראל · ש״ר פ״ה · ואתם בערתם הכרם · אלו ישראל · דכתיב כי כרם ה׳ לצבאות בית ישראל · ובמציעא פ״ז דפ״ג ע״ב אתיוהו לר״א בר״ש וקא תפיס גנבי ואזיל · שלח ליה ריב״ק חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה · שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם וכו׳ :

כט **עד** כינוי לישראל · ויקרא רבה פ״ו · והוא עד · אלו ישראל · אתם עדי נאם ה׳ ואני אל :

רעים

ל רעים כינוי לישראל · ש"ר פכ"ז · שישבין ישראל שנקראו רעים · שנאמר למען אחי ורעי :

לא אם · בת · אחות כינוי לישראל · מדרש חזית ע"פ לאיכה ולאיכה בנות ציון · שאל רשב"י את ר"א ברבי יוסי א"ל אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו · א"ל הן · א"ל היאך א"ל למלך שהיתה לו בת יחידה וכו' והיה קורא אותה בתי · ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי · ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי · כך היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי · הה"ד שמעי בת וראי · ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא' פתחי לי אחותי וגו' · ולא זז מחבבן עד שקראן אמי · שנא' הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו · ולאמי כתיב · ועמ"ש באות הה"א מערכת הקב"ה אות ק"א :

לב עבדים כינוי לישראל · מדרש חזית ע"פ אל תראוני שאני שחרחורת רבי סימון פתח אל תלשן עבד אל אדוניו נקראו ישראל עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים :

לג ענוים כינוי לישראל · במדב"ר פי"א · ולענוים יתן חן · אלו ישראל שהם עניים ביניהם ומהלכים בענוה בתוכם וכו' :

לד פרי כינוי לישראל · מדרש חזית ע"פ כרם היה לשלמה וז"ל · נתן את הכרם לנוטרים · זה נבוכדנצר · איש יביא בפריו אלף כסף · הביא איש על פריו וליקט מהן אלף לדיקים וכו' ע"ש · וכתב הרב יפה קול · על פריו · היינו ישראל דהוי פרי הכרם הנ' · כי פרו ורבו על ארץ ישראל :

לה טוחנות כינוי לישראל · פתיחתא דאיכה רבתי דג"ן ע"ד בנדפס עם נו"כ · כמשלו ישראל בטוחנות · מה הטוחנות אינן בטלות לעולם אף ישראל אינן בטלין מן התורה לא ביום ולא בלילה שנא' והגית בו יומם ולילה :

לו עין כינוי לישראל · איכה רבתי דס"ה ע"ב בנדפס עם מ"כ · עיני עיני יורדה מים א"ר לוי משל לרופא ששפש עינו אחת אמר עיני תבכה על עיני · כך ישראל נקראו עינו של הקב"ה הה"ד כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל :

לז בהמה כינוי לישראל · זוה"ק פ' נשא דקמ"ז ע"א וז"ל · ות"ח קרא קב"ה לישראל אדם כגוונא דלעילא · וקרא להו בהמה וכולא בחד קרא דכתיב ואתן לאני לאן מרעיתי וגו' · ואתן לאני לאן מרעיתי הא בהמה · אדם אתם הא אדם · וישראל אקרו אדם ובהמה ובגין כך אדם ובהמה תושיע ה' ועוד כזה דמילה זכו אדם כגוונא דלעילא לא זכו בהמה איקרון וכו' :

לח אריה כינוי לישראל · ע"ר פכ"ע · ד"א אריה שאג · בא וראה וכו' וישראל נקראו אריה שנא' גור אריה יהודה · ע"ש כמה דברים נקראו אריה ועמש"ל במע' בית המקדש אות כ"ד :

לט מקוה כינוי לישראל · זוהר בראשית דל"ג ע"א וז"ל · רבי יוסי אמר ישראל מקוה איהו דכתיב מקוה ישראל ה' :

מ אלהים כינוי לישראל · ומדרש תנחומא פ' קדושים וז"ל · כל מה שכתוב שהיה להקב"ה בהם קרא את ישראל · קרא שמו אלהים וקרא לישראל אלהים שנא' אני אמרתי אלהים אתם · נקרא חכם שנא' חכם לבב ואמיץ כח · וקרא לישראל חכם שנא' רק עם חכם ונבון · נקרא דודי שנא' דודי צח ואדום · וקרא לישראל דודים שנא' אכלו רעים וגו' · נקרא בחור שנא' בחור כארזים · וקרא לישראל בחורים שנא' ובך בחר ה"א · נקרא חסיד שנא' כי חסיד אני נאם ה' · וקרא לישראל חסידים שנא' אספו לי חסידי · נקרא קדוש שנא' קק"ק ה' צבאות · וכן כי קדוש ה' צבאות · וקרא לישראל קדושים שנא' קדושים תהיו · ע"כ :

מא גיא כינוי לישראל · זוהר כי תצא דר"פ ע"א · כל גיא ינשא · כל שפל ונמוך ינשא בגינך · דאינון ישראל דאינון שפלים מכל אומה ולישן וכל הר וגבעה ישפלו דאינון רשיעייא וגסי הרוח וכו' · וכ"כ הרב כלי פז ז"ל בישעיה סי' מ' וז"ל ולעד"ן כפשוטו וכו' · או יהיה משל כל גיא ינשא על ישראל שהם בשפלות ינשא · והעובדי אלילים שהם גבוהים כהר וגבעה ישפלו ע"כ :

מב נרדי כינוי לישראל · זוהר אחרי מות דס"א ע"ב וז"ל · עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו · האי קרא אוקמוה חברייא בשעתא דקב"ה אשתכח זמין בטורא דסיני למיהב אורייתא לישראל · נרדי נתן ריחו · ישראל יהבו וסליקו ריחא טב דקאים ואגין עלייהו לדרי דרין ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע :

מג שה כינוי לישראל · ויקרא רבה פ"ד וז"ל · תני חזקיה שה פזורה ישראל נמשלו ישראל לשה מה שה הזה לוקה על ראשו או באחת מאיבריו וכל איבריו מרגישין כך הם ישראל אחד מהם חוטא וכולן מרגישין :

מד כהנים כינוי לישראל · ילקוט פ' קרח רמז תשכ"ו וז"ל · חביבין ישראל כשהוא מכנן אין מכנן אלא בכהנים שנא' ואתם כהני ה' תקראו :

מה כנה כינוי לישראל · הרשב"ע ז"ל בתהלים סי' פ' וז"ל · וכנה · הם ישראל והעד אמלת לך וגו' ע"ש :

מו יונה כינוי לישראל · זוהר חדש פ' לך לך דף ן' ע"א דפוס שאלוניקי וז"ל · וישלח את היונה מאתו · אלו ישראל שנמשלו ליונה וכו' ע"ש :

מז **תמיד** כינוי לישראל · רים פתיחתא דאיכה רבתי וז״ל · התמיד אלו ישראל דכתיב והגית בו יומם ולילה :

מח **צאן** כינוי לישראל · זוהר שמות דכ״א ע״א וז״ל · אר״י ישראל נקראים צאן שנא׳ ואתן צאני צאן מרעיתי וגו׳ · מה הצאן כשיקריבו על המזבח בשבילם זוכה לחיי העוה״ב כך המנהיג לישראל כדין וכשורה בשבילם זוכה לחיי העוה״ב · ועוד הרועה את הצאן כשהצאן יולדות הרועה נוטל אותם טלאים בחיקו כדי שלא ילאו ויגעו מוליכם אחרי אמותם ומרחם עליהם כך המנהיג לישראל צריך להנהיגם ברחמים וכו׳ מה הרועה את הצאן כשהוא רועה טוב מציל את הצאן מן הזאבים וכו׳ כך המנהיג לישראל אם הוא טוב מצילן מן האומות עכו״ם מדין של מטה ומדין שלמעלה ומדריכן לחיי העוה״ב ע״ש · ובילקוט חדש ערך ישראל אות ל״ח כתב וז״ל ישראל נמשלו לצאן לעונשים שאם חוטאים נוהג עמהם כצאן שאינם חייבים ונמשלו לאדם ליתן שכר שאם עשו מצות נותן להם שכר וע״ז כתיב ואתן צאני וגו׳ אדם אתם קראם צאן וקראם אדם וכו׳ ע״ש · ושם אות מ״ו כתב וז״ל כשם שהרועה זהיר בצאנו יום ולילה מפני הזאבים כך הקב״ה שנא׳ לא ימיש עמוד הענן יומם וגו׳ וכן לעתיד וסוכה תהיה לצל יומם וכו׳ עכ״ל :

מט **שולמית** כינוי לישראל · ר׳ בחיי ז״ל בפ׳ ויקרא ע״פ אדם כי יקריב וגו׳ וז״ל וכן ישראל נקראו שולמית לפי שהם אומה ששלום העולמים דר בתוכה וכו׳ ע״ש :

נ **עמי** כינוי לישראל · רים מדרש רות וז״ל · רבי יודן ברבי סימון אמר לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות שבתא ורעמא וקבתכא מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי שמעה עמי ואדברה מאין זכיתם שתקראו עמי מואדברה ממה שדברתם לפני בסיני ואמרתם כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע ע״כ :

נא **ד׳ פכפך** כינוי לישראל · מדרש רות פ״א וז״ל · הפכפך דרך אלו ישראל שנא׳ כי דור תהפוכות המה ע״ש :

נב **הדסים** כינוי לישראל · הרד״ק ז״ל בפי׳ לזכריה סי׳ א׳ וז״ל · והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה · הם ישראל · והמשילם להדסים ר״ל לעלי הדס לפי שיש להם ריח טוב כן ישראל שבבבל יש להם ריח מצות וכו׳ :

נג **לבנון** כינוי לישראל · רש״י ז״ל בהושע סי׳ י״ד וז״ל · ישובו יושבי בצלו · אותן שהיו כבר יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובהמ״ק וכו׳ · וכ״כ הראב״ע ז״ל שם וז״ל ישובו · אמר יפת יושבי בצל הלבנון · ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העבדים שיהיו אכריהם וכורמיהם ע״כ :

נד **תפוח** כינוי לישראל · שבת פ"ט דף פ"ח ע"א · א"ר חמא בר חנינא מ"ד כתפוח בעצי היער למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ע"ש :

נה **יוסף · אפרים** כינוי לישראל · ב"ר פע"א וז"ל · תני רשב"י לפי שכל הדברים תלויין ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה רחל מבכה על בניה ולא סוף דבר לשמה אלא לשם בנה אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף ולא סוף לשם בנה אלא לשם בן בנה שנא' הבן יקיר לי אפרים ע"כ · ופי' הרב יפ"ת ז"ל וז"ל · אולי יחנן ה' ופשוט שלא על זרע יוסף לבד יחנן ה' וכן מ"ש הבן יקיר לי אפרים כנגד כל ישראל ידבר וכו' ע"ש · וכן איתא באגדת בראשית פ"ה וז"ל · הבן יקיר לי אפרים כל ישראל נקראו ע"ש של אפרים שנא' כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא וכו' ע"ש · וכ"ת יב"ע ז"ל בישעיה סי' ז' ע"פ יחת אפרים מעם · יתעקרון בית ישראל ממלכו :

נו **אמת** כינוי לישראל · ר"ס גאון ז"ל בפי' לדניאל סי' ח' וז"ל · ותשלך אמת ארצה · כי כן הדק ישראל שנקראו זרע אמת וכו' ע"כ · ועוד כתב שם וז"ל · ותשלך אמת ארצה · אלו ישראל ובהמ"ק :

נז **אשת נעורים** כינוי לישראל · הרב בעה"ט ז"ל בפי' בהעלותך וז"ל · אספה לי שבעים איש כנגד ע' נפש וכו' ושבעים שמות של ישראל ואלו הן · **אשת נעורים · אבי הצדק · אלופי · אחים · אוהבים · אום · אם · אישים · אפרים · אדירים · אצילים · אגוז · איומה · אגודה · בנים · בני אל חי · בכור · בחירים · בתי · ברה · בעולה · גוי · גדול · גן נעול · גל נעול · גפן · העמוסים · ונשואים · זרע קדש · חכמים · טובים · יחידים · יקירים · ישראל · ישורון · יעקב · יוסף · יהודים · ילדי · ידידים · כלה · כנה · כרם · כהנים · משרתים · מלכים · מעין חתום · נחלה · נדיבים · נאוה · נער · נטע · סגולה · עליונים · ענוים · עדה · עברים · עבדים · עמים · פרוים · פרזים · צאן · צדיקים · קדושים · קנוים · רבים · רכים · שבטי יה · תמימים** · עכ"ל הרב בעה"ט ז"ל ע"ש · ועמ"ש רש"י ז"ל בקהלת סי' י"ב ע"פ וזכור את בוראיך בימי בחורותיך ע"ש :

נח **זית · גפן · תאנה · ארז · אגוז · תמר** כינוי לישראל · ש"ר ריש פ' תצוה וז"ל

ואתה תצוה הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך · וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל בגפן ותאנה שנא' גפן ממצרים תסיע · תאנה שנא' כבכורה בתאנה בראשיתה · בתמר שנא' זאת קומתך דמתה לתמר · בארז שנאמר כארז בלבנון ישגא · כאגוז שנא' אל גינת אגוז ירדתי · וקראן בכל מיני בשמים שנא' שלחיך פרדס רמונים · ובא ירמיה לומר זית רענן יפה פרי תואר · אלא מה הזית הזה עד שהוא באילנו נחבט ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת וכו' ואח"כ טוחנין אותו וכו' ואח"כ נותנין את שמנו כך ישראל באין אוה"ע וחובטין אותן ממקום למקום וחובשין אותן וכו' ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם מנין שנא' ויאנחו בני ישראל וגו' ע"ש · וכתב הרב מהרז"ו ז"ל שם וז"ל דנקראו במינים רבים רמז לכמה מעלות וכו' כי נקראו גפן לפי שדרכו לגדול ע"י שנעתק ממקום אחר ונזרע במקום אחר וכן ישראל וכמ"ש גפן ממצרים תסיע וגו' · ונקראו תאנה למתיקותא רמז לחבתן במדבר כאומרו כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם ונקראו תמר רמז ליופי בגובהו כאומרו זאת קומתך דמתה לתמר · וכן לארז וכו' ע"ש · ובחולין פ"ז דצ"ב · ובגפן שלשה שריגים וגו' רבי ירמיה בר אבא אמר גפן אלו ישראל וכה"א גפן ממצרים תסיע · ובסנהדרין פ' חלק דצ"ג · מ"ד אמרתי אעלה בתמר וגו' אמר הקב"ה אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל וכו' וכתב רש"י ז"ל שם וז"ל · ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן מה תמר זה אין לו אלא לב אחד וכו' · ובמדרש הזית ע"פ אל גינת אגוז ירדתי אריב"ל נמשלו ישראל כאגוז מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך אגוזים בינונים ואגוזים קנשרנין כך ישראל יש מהם עושין צדקה משיאין ויש מהן שאת תובען ומיד הם נותנין ויש מהן שאת תובען ואין עושין אמר ר"ל מתלא אמר תרעא דלא פתיח למצוותא יהא פתיח לאסייא ע"כ:

נט **רחל** כינוי לישראל · ש"ר פ"ך וז"ל · רחל אלו ישראל ע"כ · וכתב מהר"ש יפה ז"ל וז"ל · אלו ישראל כדכתיב ואתנה צאני ע"כ:

ס **חטים** כינוי לישראל · במדב"ר פ"א וז"ל · בטנך ערמת חטים · נמשלו ישראל כערימה של חטים מה חטים הללו נכנסות לאוצר במנין כך אמר הקב"ה שיהיו ישראל נמנים בכל שעה לכך נאמר בטנך ערמת חטים אבל התבן והקש אינם נמנין ולא נמדדין · ישראל יש להקב"ה הנייה מהם קורין שמע ומתפללין ומברכין שמו של מלך הקב"ה בכל יום לפיכך הם נמנין בכל שעה לכך נמשלו בחטים שנא' בטנך ערמת חטים עכ"ל:

סא **כנף** כינוי לישראל · תוספות בפ"ד דסנהדרין דל"ז ע"ב וז"ל · מכנף הארץ זמירות שמענו · כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו עכ"ל · ועיין להרב מוה"ר עייאש ז"ל ח"א בסי' כפ"ו ס"א ע"ש :

סב **ברזל** כינוי לישראל · אגדת אליהו כהן ז"ל ח"א בברכות פ"א סי' פ"ג וז"ל · וישראל שורשם מבחז"ל משטרא דקדושה יען כולדו מרחל ולאה בלהה וזלפה דברזל ברים שמותן ולריך ברזל כדי לשבר את הברזל שהוא עשו וחביריו ולעתיד יתגבר ישראל שהם מלך ברזל הקדושה ועל ידן ישבר הקב"ה לעשו וחביריו והיו דכתיב תרועם בשבט ברזל שהם ישראל שהם שבטי שפרה מברזל שהן בלהה רחל זלפה ולאה וכו' ע"ש :

סג **שארית** כינוי לישראל · הרב נחל קדומים בריש פ' בראשית וז"ל · בראשית אותיות בשארית שכל העולם כולו לא נברא אלא בזכות ישראל שנקראו שארית כמש"ה שארית ישראל לא יעשו עולה · כ"כ רבינו אפרים ז"ל בפירושו כת"י עכ"ל הרב נח"ק ז"ל :

סד **ארץ** כינוי לישראל · הרב נח"ק ז"ל ריש פ' בראשית משם רבינו אפרים ז"ל וז"ל · והארץ היתה תהו ובהו · והארץ אלו ישראל כדכתיב כי תהיו אתם ארץ חפץ ע"כ · וכ"כ רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ה' וז"ל · ד"א ויתרון ארץ בכל שכן של ישראל בכל ד"ת הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא :

סה **מעט** כינוי לישראל · אגדת בראשית שבסוף ס' שתי ידות פ' יו"ד וז"ל · זש"ה טוב מעט לצדיק וגו' · טובים ישראל לצדיקו של עולם דכתיב לא מרובכם וגו' עכל"ל :

סו **תאומים** כינוי לישראל · ש"ר פ"ב וז"ל · תמתי · בקיני שנתממו עמי וכו' א"ר יוכה מה התומין הללו אם חושש אחד בראשו אביתו מרגיש כן אמר הקב"ה עמו אנכי בלרה ע"כ · וכתב הרב יפ"ת ז"ל מה התומין הללו דריש תמתי כמו תאומתי עכ"ל :

סז **צבא** כינוי לישראל · רש"י ז"ל בפי' ליהושע סי' ה' וז"ל · שר לבא ה' ישראל שהוא לבא לה' וכו' · וכ"כ בפי' דניאל סי' ח' וז"ל · עד לבא השמים · הם ישראל שנמשלו לכוכבים :

סח **בריחים** כינוי לישראל · ס' בתים לבריחים בהקדמתו וז"ל · ישראל נקראו בריחים שמבריחים מן קלה העליון לקלה התחתון

כנודע

כנודע ממקור ברית התיכון שישראל מחברים עולם התחתון ועולם העליון לאחדים עכ"ל :

סט **צפונים** כינוי לישראל · רד"ק ז"ל בס' השרשים שורש צפן וז"ל · ויתיעצו על צפוניך · פירוש על ישראל שהם צפונים ונסתרים תחת כנפיך ע"כ :

ע **ציון** כינוי לישראל · זוה"ק פ' נח דנ"ה ע"א וז"ל · מכאן אוליפנא דישראל אקרון בשמא דציון דכתיב ולאמר לציון עמי אתה ע"כ :

עא **עשירים** כינוי לישראל · רש"י ז"ל בקהלת סי' יו"ד וז"ל · ועשירים בשפל ישבו ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידין ליסב בשפל שנא' ישבו לארץ ידמו :

עב **מלאכים** כינוי לישראל · תנחומא ריש פ' ויקרא וז"ל · ברכו ה' מלאכיו וגו' רב הונא תני בשם רבי אחא אומר אלו ישראל · שהוא אומר גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו שהקדימו עשיה לשמיעה עכ"ל :

עג **אדם** כינוי לישראל · יבמות פ"ו דף ס"א · ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם · אתם קרוין אדם ואין אוה"ע קרוין אדם · וכתבו התוס' שם משם ר"ת ז"ל דיש חילוק בין אדם להאדם דכותים בכלל האדם נינהו וכו' · ר"ל נקראים האדם · אבל ישראל נקראים אדם ע"ש · וכתב הרב דבש לפי מני ה' אות י"ד ואלו תו"ד לישראל האחוזים למעלה בקדושה נקראים אדם שהוא בגימט' שם מ"ה · ואומות העולם נקראים האדם גימטריא טמ"א · כי הם מקטרא אחרא המשים שערי טומאה גימט' האדם · ועמ"ש במד' תלפיות דקל"ב ע"ג · בתים לבריאים דף ד' ע"ד :

עד **דל · דך · מך · עני · אביון** כינוי לישראל · ילקוט פ' וילא סי' קכ"ה · כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל · דא"ר יוחנן כל מקום שנא' דל דך מך עני ואביון · בישראל הכתוב מדבר · וע"ל באות ע"ה · ובמליצא דכ"ע שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנא' והיה אם זרע ישראל וגו' וכתיב וידל ישראל :

עה **רש · מסכן** כינוי לישראל · הרב יפ"ת ז"ל בב"ר פ' ע"א · על מ"ש ר' יוחנן שם במדרש כל מקום שנא' דל עני ואביון · בישראל הכתוב מדבר · כתב הרב ז"ל · דל עני ואביון · בילקוט גריס דל דך וכו' · והאמת דכי דייקת לא תשכח דך ומך אלא בישראל וכו' · והוא הדין רש ומסכן · ונראה שטעם ר"י מפני שישראל הם המדוכאים בעוני וגלות וכו' ע"ש :

דגים

עו **דגים** כינוי לישראל · ברכות פ״ט דף ס״א · מעשה שגזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה · מה עשה רע״ק הלך והקהיל וכו׳ · מצאו פפוס בן יהודה אמר לו אי אתה מתיירא וכו׳ · אמר לו וכו׳ · אמשול לך משל לה״ד לשועל וכו׳ · ראה דגים שהיו רצים וכו׳ · אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה וכו׳ · אמרו לו וכו׳ ומה במקום חיותנו וכו׳ · ואף אנו כך בזמן שאנחנו עוסקים בתורה וכו׳ ע״ש · ופי׳ המהרש״א ז״ל בח״א · מלה״ד לשועל וכו׳ · השועל הם האומות שנמשלו לחיות טמאות בכל מקום · ורצה דגים · הם כלל ישראל כמ״ש וזרעא דיוסף קאתינא שנמשלו לדגים וכו׳ ע״ש :

עז **עפר · וכוכבים** כינוי לישראל · מגילה פ״א דט״ז ע״א · כי נפול תפול וגו׳ · מלמד שאמרה לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לככבים · כשהן יורדין יורדין עד עפר · וכשהן עולין עולין לרקיע ובמדב״ר פ״ב משלן בעפר משלן בכוכבים בעוה״ז הם משולין בעפר מה עפר הארץ עשוי דיש לכל באי עולם כך ישראל עשוין דיש לעכו״ם וכו׳ · ד״א מה עפר הארץ אם אינו כמלא אין אדם מתקיים אם אין עפר אין אילנות ואין תבואה כך אם אין ישראל אין העולם מתקיים וכו׳ לעת״ל משלן בכוכבים מה הכוכבים מזהירין בכל הרקיע כך הם מזהירין לעת״ל וכו׳ ד״א מה הכוכבים חולקין כבוד זה לזה ושלום ביניהם וכו׳ כך הם הצדיקים וכו׳ ד״א מה הכוכבים אינם שולטים אלא בלילה כך ישראל וכו׳ ע״ש :

עח **אדירים** כינוי לישראל · מנחות פ״ה דנ״ג · ויפרע לאדירים · אלו ישראל דכתיב ואדירי כל חפצי בם · ופי׳ המהרש״א בח״א שם · לאדירים אלו ישראל · ע״ש שמתחכמים להתחזק בעבודת בוראם וכו׳ · ע״ש שמלת אדירים כינוי להקב״ה · ולמצריים · ולמים :

עט **ידידים** כינוי לישראל · מנחות שם · ויתכפרו בו ידידים · אלו ישראל · דכתיב נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה · ע״ש שמלת ידיד כינוי לשלמה · ולאברהם · ולבהמ״ק · ולהקב״ה · ולבנימן · ועמ״ש במע׳ אברהם אות א׳ :

פ **טובים** כינוי לישראל · מנחות שם · לטובים אלו ישראל דכתיב הטיבה ה׳ לטובים · ע״ש מלת טוב כינוי למשה · ולתורה · ולהקב״ה · ועמ״ש במערכת משה אות ג׳ :

פא **זו** כינוי לישראל · מנחות שם · לעם זו אלו ישראל דכתיב עם זו יצרתי לי וכתיב עם זו קנית · ועמ״ש במע׳ משה אות ג׳ :

פב **זית** כינוי לישראל · מנחות שם · זית רענן יפה פרי תואר קרא ה׳ שמך מה זית זו אחריתו בסופו · אף ישראל אחריתן בסופן · עוד איתא

התם

התם. למה נמשלו ישראל לזית מה זית זה אין עליו נושרין וכו' · אף ישראל אין להם בטלה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב · ואר"י למה נמשלו ישראל וכו' · מה זית זה אין מוליא שמנו אלא ע"י כתישה · אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין :

פג **יין** כינוי לישראל · במדב"ר פ"י · למאחרים על היין · אלו ישראל שנקראו יין כמה דתימא ביום ההוא כרם חמר ענו לה :

פד **זרע** כינוי לישראל · במדב"ר פ"ט · ונזרעה זרע · אלו ישראל הכשרים שזרעם ככרם לארץ · כמ"ד וזרעתיה לי בארץ :

פה **קדם** כינוי לישראל · ב"ר פל"ח · מעונה אלהי קדם אלו ישראל · שבזכותן נברא העולם · ועליהם העולם עומד · ופי' הרב מ"כ ז"ל אלו ישראל · האי קדם דכתיב · אלו ישראל · שמחשבתן היא קדמה לעולם :

פו **קדושים** כינוי לישראל · ש"ר פל"ח · א"ר חנינא יבא קדוש · ויכפר לקדוש וכו' · יבא קדוש זה אהרן שנא' לאהרן קדוש ה' · ויכפר לקדוש זה מקדש שנא' מקדש ה' כוננו ידיך · ויקריב לפני קדוש זה הקב"ה שנא' כי קדוש אני ה' · ויכפר על קדושים אלו ישראל שנא' קדושים תהיו · ועמש"ל אות מ' :

פז **קרובים** כינוי לישראל · דברים רבה סוף פ' נצבים · אמר להן הקב"ה בני אם יהיו ד"ת קרובים לכם · אף אני קורא אתכם קרובים · שכן כתיב לבני ישראל עם קרובו :

מערכת יתום

א **גוזל** כינוי ליתום · פסחים דמ"ע ע"א · ת"ר כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו וכו' · ופירש"י ז"ל גוזליו · יתומין :

ב **דל** כינוי ליתום · מדרש תלפיות דקע"ז ע"א וז"ל · דל"ת לשון דלות · ארבעה דלים הם · הלוי והגר והיתום והאלמנה · הכ"ר חיים שפוש עכ"ל :

אות כ"ף

מערכת כבוד

א **בגד** כינוי לכבוד · מדרש קהלת ע"פ טוב אחרית דבר מראשיתו · ונתן לי לחם וגו' · לחם · זו התורה שנא' לכו לחמו בלחמי · ובגד · זה הכבוד שנא' בי מלכים ימלוכו :

ב **יקר** כינוי לכבוד · אהל מועד אות הכ"ף · כבד · המלה אשר הונחה להורות על הכבוד תאמר לשני פנים · תאמר כבוד וכו' · ותאמר יקר · יקר תפארת גדולתו וגו' · תרגום כבוד · יקרא · וכן פי' מצודת ציון ביחזקאל סי' כ"ב · ויקר · ענין הכבוד :

מערכת כהן וכהונה

א **בהרות** כינוי לכהונה · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' י"ב וז"ל · וזכור את בוראיך בימי בחורותיך וגו' בעוד שהכהונה קיימת שנא' בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן וכו' ע"ש ועמ"ש במע' בהמ"ק אות כ"ו ע"ש :

ב **מלאך** כינוי לכהן · זוה"ק פ' נשא דקמ"ה ע"ב וז"ל · הה"ד כי שפתי כהן וגו' כי מלאך ה' צבאות הוא · ומפני מה זכה כהן להקרא מלאך ה' צבאות · א"ר יהודה מה מלאך ה' צבאות כהן למעלה · אף כהן · מלאך ה' צבאות למטה · ומאן הוא מלאך ה' צבאות למעלה · זה מיכאל השר הגדול וכו' · ובילקוט פ' קרח רמז תשנ"ו · חביבין כהנים כשהוא מכנן אין מכנן אלא במלאכי השרת שנא' כי שפתי כהן וכו' ע"ש :

ג **חסיד** כינוי לכהן · זוה"ק פ' נשא שם וז"ל · ומשום דכהנא אקרי חסיד בעי לברכא · ובת"ק כתיב דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו · מ"ט משום דאקרון חסידים וכתיב וחסידיך יברכוכה :

ד **קדוש** כינוי לכהן · זוהר פ' קרח דקע"ו ע"ב · ואת הקדוש · דא כהנא וכו' :

ה **אנשי חיל** כינוי לכהנים · רש"י ז"ל בקהלת סי' י"ב וז"ל · והתעותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם גבורים בכח וכו' :

ו **משבצות זהב** כינוי לכהן · במדב"ר קו"ף ב' וז"ל · אמרו חכמים ז' בנים היו לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה

וכו'

זכו׳ וקראו עליה הפסוק הזה כל כבודה בת מלך פנימה וגו׳ · ופי׳ הרב מ״כ ז״ל שם וז״ל · פנימה וגו׳ ממשבצות זהב לבושה זהו כהן גדול הלבוש משבצות זהב עכ״ל :

ז **שלום** כינוי לכהונה · שדה הארץ פ׳ פינחס דע״ב ע״ד · וז״ל הכהונה נקראת שלום דהכהנים נותנין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ע״כ :

ח **ברית** כינוי לכהונה · הרב יפה עינים אשכנזי ז״ל בפ׳ פנחס וז״ל · הנני נותן לו את בריתי דהיינו הכהונה שנקראת ברית כמ״ש ברית כהונת עולם ע״כ :

ט **שביעי** כינוי לכהן גדול · זוהר ברא׳שית דמ״ז ע״ב וז״ל · ויברך אלהים את יום השביעי דא כ״ג דמברך לכולא והוא נטיל ברישא דתנן כהן נוטל ברא׳ש ובכהאן ביה שריין לברכא ואיקרי שביעי עכ״ל :

יוד **בית** כינוי לכהונה · רש״י ז״ל בפ׳ שמות וז״ל · ויעש להם בתים · בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים · ויבן את בית ה׳ ואת בית המלך · כהונה ולויה מיוכבד · ומלכות ממרים כדאיתא במסכת סוטה עכ״ל :

יא **יצהר · זית** כינוי לכהונה · רש״י ז״ל בזכריה סי׳ ה׳ וז״ל · אלה שני בני היצהר · קרן כהונה ומלכות המושחים בשמן המשחה ע״כ · וכתב מהרש״א ז״ל באגדתיה סוף בכורים וז״ל · כי הזית הוא רמז לשני כתרים שהם כהונה ומלכות כמ״ש בזכריה ושני זתים עליה וגו׳ אלה שני בני היצהר וגו׳ ופירש״י וכו׳ ע״ש :

יב **עם** כינוי לכהנים · הרא״בע ז״ל בפי׳ לס׳ חגי סי׳ ב׳ ע״פ כן העם הזה וגו׳ וז״ל · כן העם הזה · הם הכהנים וכו׳ ע״ש :

יג **שולים** כינוי לכהנים · כלי יקר בישעיה סי׳ ו׳ משם ילמדינו וז״ל · ושוליו מלאים את ההיכל · אלו שמנים כהנים שהיו עם עתיהו ואין שוליו אלא כהנים שנא׳ על שולי המעיל ע״כ :

יד **לוים** כינוי לכהנים · פ״ק דבכורות ד״ד · אריב״ל בכ״ד מקומות נקראו כהנים וזה אחד מהם והכהנים הלוים בני צדוק :

מערכת כעס אף וחמה

א **תוקפא** כינוי לכעס · סוטה תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא · ופי׳ רש״י ז״ל תוקפא · כעס :

ב **חוטם** כינוי לאף ולהימה · רד״ק ז״ל בשרשו וז״ל · ותהלתי אחטם לך ר״ל בעבור תהלתי אאריך חוטמי לך · כמו שאומר אאריך אפי · כי האף והחימה יקרא ג״ך חוטם עכ״ל :

אות מ"ם

מערכת משה

א **ענק** כינוי למשה · ומד' הזית ע"פ לבבתיני אחותי כלה בנדפק עם יפת קול דקפ"ו ע"א וז"ל · בלהל ענק ומלוארוכיך זה משה המיוחד והגבור שבשבטיך · ופי' מוהרב"י ז"ל ענק מגזרת ילידי הענק ומשה גבול היה כדיליף בפ' המלניע מויפרוש את האהל וגו' ע"ש :

ב **חכם** כינוי למשה · ויקרא רבה פ' אמור ה"ל · עיר גבורים עלה חכם וגו' · עלה חכם זה משה שנא' ומשה עלה אל האלהים ע"כ :

ג **יקו"ק** כינוי למשה · רבינו בחיי ז"ל פ' כי תשא וז"ל · והיה הכתוב ראוי לומר והיה כל מבקש משה אלא מכאן שנקרא משה בשם המיוחד · וכן מליכו שנקרא יעקב אל וכו' ע"ש :

ד **אלהים** כינוי למשה · ריש מדרש רות ה"ל · אלהים אלהיך אנכי · רבי יודן פתח קרייה במשה אמר הקב"ה למשה אעפ"י שקראתי אותך אלהים לפרעה אלהיך אנכי אני על גבך ע"כ · ובש"ר פ"ג · ואין אלהים אלא משה שנא' ראה נתתיך אלהים לפרעה ע"כ :

ה **אבן** כינוי למשה · תנחומא קו"ף עקב ה"ל · לוחות אבן וגו' בזכותו של משה שנקרא אבן שנא' עד די התגזרת אבן די לא בידיין ע"כ :

ו **ריש** כינוי למשה · סנהדרין דמ"ד ע"א · תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע · ופירש"י ז"ל זה משה כשהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה עכ"ל :

ז **חתן** כינוי למשה · מגלה עמוקות אופן ל"ו ה"ל · ומשה הוא סוד חתן לפי שהוא סוד חמה פני משה כפני חמה ויש לחמה חמשה המנהיגים אותה לכן במזמור של מתן תורה דאיתמר על משה ביום שבועות כשקיבל התורה וכו' בפסוק והוא כחתן יוצא מחופתו אמר ה' תואריס לתורה והוא כחתן א' · יש"ש כגבור ב' · מקלה השמים ג' · ותקופתו ד' · ואין נסתר ה' · לקבל ה' מלאכים המנהיגים את החמה הרי שקרא למשה חתן ולכן כלה משה לזווג יחד חתן וכלה בכניסתו לא"י לכן הולך להתפלל כמנין חת"ן וכל"ה וכן מנין חסד ואמת וכו' ע"ש :

ח **כהן** כינוי למשה · במדב"ר פ"ט ה"ל · אל הכהן זה משה שהיה כהן כל ז' ימי המלואים ואומר משה ואהרן בכהניו ע"כ :

כאמן

ט **נאמן · צדיק** כינוי למשה · ב"ר פ"א וז"ל · ממאמן לנאמן והקב"ה שנקרא אל מלך נאמן למשה שנקרא נאמן שנא' בכל ביתי נאמן הוא · מצדיק לצדיק · והקב"ה שנקרא צדיק דכתיב צדיק ה' בכל דרכיו · למשה שנקרא צדיק דכתיב צדקת ה' עשה ע"ש :

יוד **אמת וצדק** כינוי למשה · ש"ר פ"ה סי' י"ב וז"ל · ואמת זה משה שנא' לא כן עבדי משה וגו' · צדק זה משה שנאמר צדקת ה' עשה וגו' יעו"ש :

יא **מוכיח** כינוי למשה · ריש דברים רבה · מוכיח זה משה ע"ש :

יב **אשה** כינוי למשה · מדרש משלי בסופו · אשה יראת ה' היא תתהלל זה משה · א"ר יוסי ב"ר ירמיה מפני מה משל הנביאים בנשים אלא מה אשה אינה מתביישת מבעלה לתבוע צרכי ביתה כך אין הנביאים מתביישין לתבוע צרכיהן של ישראל מן הקב"ה עכ"ל :

יג **קוף** כינוי למשה · אגדת אליהו הכהן ז"ל ה"א דק"ג ע"ב וז"ל דע דשמו של משה נקרא קוף כדאיתא באותיות רבי עקיבא קוף זה משה אבי החכמה אבי כל הנביאים תראהו משה · וכיון דאתא לידן נראה דרמז בזה שנקרא קו"ף כמספר שם הוי"ה שעולה קו"ף כמדובר (עיין מע' הקב"ה) לומר כי שמו בקרבו יען כי משה הוא מ"ט של הפנים דר"ת מ'ש'ה' מ"ט של הפנים וכתיב בו כי שמי בקרבו עכל"ל ע"ש :

יד **מלך** כינוי למשה · במדב"ר פ"א וז"ל · בת מלך זה משה שנא' וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשים אלו הן המכות שבאו על מצרים ומלך עז ימשול בם זה משה שהיה מלכה של תורה שנקראת עז שנא' ה' עז לעמו יתן לפיכך כל כבודה בת מלך וגו' · ועמ"ש שם הרב ידי משה ז"ל :

טו **טוב · זה** כינוי למשה · מנחות דנ"ג ע"ב · יבא טוב זה משה דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא · ויקבל טוב זו תורה דכתיב כי לקח טוב וגו' · מטוב זה הקב"ה דכתיב טוב ה' לכל · לטובים אלו ישראל דכתיב הטיבה ה' לטובים · יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו · יבא זה · זה משה דכתיב כי זה משה האיש · ויקבל זאת זו התורה דכתיב וזאת התורה וגו' · מזה זה הקב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו · לעם זו אלו ישראל דכתיב עם זו קנית ע"כ · וכתב מוהרש"א ז"ל בח"א שם וז"ל · יבא טוב · מהידוע כי הפעולות הם ג' הטוב והמועיל והערב ופעולת הטוב שבהם הוא הטוב הגמור שאין בו כוונת הערב והמועיל · וז"ש הטוב שהיא התורה שכולה פעולת הטוב כמ"ש כי לקח טוב וגו' · וכל שאר לקיחות אינם כן אלא מן המועיל והערב ·

והיא

והיא הכתובה שטוב שהוא הקב"ה הטוב האמיתי כמ"ש טוב ה' לכל ואין רע יורד מן השמים אלא מצד המקבל · ואינה ראויה שתנתן אלא ע"י טוב שהוא משה שהיה מרוחק משתי פעולות האחרים כמ"ש ותרא אותו כי טוב וכמ"ש שהזהירתו על המצריים ולא רצה להניק · וע"י תהא נתונה לטובים שהם ישראל שהם מוכנים לתורה מצד שהם מתייחסים בני טובים שנא' הטיבה ה' לטובים שהוא שב לאומה ישראלית כמ"ש ולישרים בלבותם וגו' שלום על ישראל וגו' יבא זה וכו' · מבואר מלת זה הורה על דבר מיוחד וידוע כאלו אותו הדבר במעמד ההוא של האומר וע"כ נאמר זה על המקום ב"ה כמ"ש וכו' · כי מלא כל הארץ כבודו · ולפי הדמיון הזה גם לתורה ולישראל ולמשה נאמר כן מלת זה לפי שהם מיוחדים וידועים במעלותם · התורה מיוחדת מכל דתות · וישראל מבין האומות ומשה מבין הנביאים וע"כ נתנה התורה שהיא מיוחדת מהקב"ה שהוא האחד האמתי · ע"י משה שהוא מיוחד מבין הנביאים · לדורות שהיו אז אומה מיוחדת שנא' עם זו קנית עכ"ל :

טז **איש** כינוי למשה · בספרי פ' וזאת הברכה פסקא בכ"ז וז"ל · ואין איש אלא משה שנא' והאיש משה עניו מאד ע"כ :

יז **רופא** כינוי למשה · מור בדקת דקי"ד ע"ב וז"ל · והרופא המובהק זה מרע"ה אסייא קטיעאה וכו' ע"ש :

יח **הימן** זה משה · כתיב הכא הימן וכתיב התם בכל ביתי נאמן הוא · פ"ק דבתרא דט"ו ע"א :

יט **מחוקק** זה משה · פ"ק דבתרא דט"ו ע"א · ומשה הוא דאקרי מחוקק דכתיב וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון :

כ **מלאך** כינוי למשה · תנחומא ריש פ' ויקרא קיצר קמן וז"ל · ברכו ה' כל מלאכיו אלו משה ואהרן שנקראו מלאכים שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים · וכן איתא במדרש קהלת כי' ה' ואל תאמר לפני המלאך זה משה :

כא **בחור** כינוי למשה · תנחומא שם וז"ל · אבל משה כמה צדיקים היו עמו וכו' ולא קרא אלא למשה הוי הכינוי בחור ומעם זה משה שנא' לולי משה בחירו :

מערכת מדת רחמים

א **יהוה** כינוי למדת רחמים · ב"ר פל"ג · ד"א טוב ה' לכל וגו' · א"ר ב"א אוי להם לרשעים שהם הופכין מדת רחמים למדת הדין · בכל מקום שנא' ה' מדת רחמים · ה' ה' אל רחום וחנון וגו' · ועמ"ש במערכת מדת הדין

הדין אות ג׳ · וכתב בעל הקבלה בס׳ עדן גן אלהים ומ״ד בקיצור · הוי״ה מדת רחמים · בחילוף אלפא ביתא דא״ת ב״ש יקו״ק מלפ״ץ גימטריא ש׳ · וזה הוא גימט׳ ב׳ר׳ח׳מ׳י״ם׳ · ע״ש :

ב **ואדני** כינוי למדת רחמים · דבש לפי מע׳ ג׳ אות י״ב וז״ל · דכי היכי דה׳ מדת רחמים ואי כתיב וה׳ דרשו רז״ל הוא ובית דינו · כן אפשר דכי כתיב ואדני הוא רחום בדין · כי אדני הוא דינא דמלכותא · וכי כתיב ואדני יהיה רחום בדין :

ג **האלהים** כינוי למדת רחמים · דבש לפי מע׳ ו׳ אות י״ב וז״ל · נהירנא שראיתי להרב הגדול מהר״י חאגיז ז״ל בספר קרבן מנחה שכתב כי אלהים הוא מדת הדין · וכי כתיב האלהים הוא רחמים · כן הוא רשום בזכרוני · ואז אמרתי אני בעוניי סמך לדבריו · כי האלהי״ם גימטריא הוי״ה אדנ״י יחוד קוב״ה · ומשו״ה הוא רחמים · ויתיישבו בזה כמה פסוקים · כגון האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו · האלהים הרועה אותי · וכיוצא הדבר · אף כי יש לדורשם באופן אחר :

ד **אלוה** כינוי למדת רחמים · הרדב״ז ז״ל בס׳ מגן דוד אות הה״א וז״ל · ושם אלוה מורה רחמים ומפני הה׳ כי הה׳ מורה דין ואין כינוי אחר כינוי אלא למעט וכו׳ · עוד אפשר כי הוי״ו שבשם אלוה מהפך את השם לרחמים וכו׳ ע״ש :

ה **לבן** כינוי למדת רחמים · זוהר שמות ד״ך וז״ל · הרועה בשושנים מה שושן זה הוא אדום ומימיו לבנים כך הקב״ה מנהיג עולמו ממה״ד למה״ר וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו׳ האדום נהפך ללבן נהפך מדה״ד למד״ר וכו׳ ע״ש :

ו **אנכי** כינוי למדת רחמים · הרב כמוהר״ם ריקאנטי ז״ל בפ׳ משפטים ע״פ הנה אנכי שולח מלאך וגו׳ וז״ל · ועוד אחז״ל בפ׳ אמר להם הקב״ה הזהרו בשליח וכו׳ · מדבריהם יש ללמוד כי מלת אנכי רמז למדת רחמים וכו׳ ע״ש :

מערכת מדת הדין

א **גבריאל** כינוי למדת הדין · הרשב״א ז״ל בחידושי אגדות על מה שאחז״ל בבתרא דף ע״ה עתיד גבריאל לעשות קניגייא עם לויתן שנא׳ התמשוך לויתן בחכה וגו׳ · כתב הרשב״א ז״ל · ולפי שחז״ל כינו בכל מקום מדת הדין לגבריאל · כאומרם בא גבריאל ותבען בקרקע · גבריאל בא להפוך את סדום · בא גבריאל ועשה לה זנב וכו׳ · ע״ש הובא בעין יעקב :

צדק

ב צדק כינוי למדת הדין · ס' הושב ומחשבות מאמר קול כתבי הקדש אות מ"ה · צדק דהיינו מדת הדין כדאיתא בזוהר · לפניו יהלך להענישו מה יעשה · וישם לדרך פעמיו · ויגלה כי גלות מכפרת עון · ועיין בזוה"ק פ' האזינו דרצ"א ע"ב ודף רצ"ב ע"א דמשמע התם דצדק הוא דין וקשה ומשפט ע"ש · ובתענית פ"א ד"ח · א"ר כל המצדיק את עצמו מלמטה · מצדיקין עליו הדין מלמעלה שנא' אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף · ופירש"י ז"ל שנא' אמת מארץ תצמח · אז צדק משמים נשקף · צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין :

ג אלהים כינוי למדת הדין · ב"ר פל"ג · ד"א טוב ה' לכל וגו' · ארשב"ן אוי להם לרשעים שהם הופכין מדת רחמים למדת הדין · בכל מקום שנא' ה' מדת רחמים · ה' ה' אל רחום וחנון · וכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו' · אשריהם הצדיקים שהם הופכין מדת הדין למדת רחמים · בכל מקום שנא' אלהים הוא מדת הדין · אלהים לא תקלל וגו' · וכתיב וישמע אלהים את נאקתם וגו' · ומצאתי כתוב בשם בעל הקבלה בס' עדן גן אלהים וזה תו"ד בקיצור · אלהים רומז למדת הדין כי אלהי"ם בגימט' ז"ה דיי"ן · א"כ אלהי"ם בגימט' הכס"א לפי שדן כל העולם ויושב על כסא דין · א"כ אלהי"ם בגימט' ד"ן יחי"ד ועליו נאמר והוא באחד וגו' · ועמ"ש במע' מדת רחמים אות ג' :

ד אל כינוי למדת הדין · הרי"ף ז"ל בחידושיו לברכות דל"ג ע"א · גדולה דעה שנתנה בין ב' אותיות שנא' כי אל דעות ה' · והכוונה כי אל דעות ה' · שאל הוא דין כדכתיב ואל זועם בכל יום · וה' הוא מדת רחמים והדעת ניתנה בין ב' שמות אלו לומר שמתוך הדעת שידע את בוראו כדכתיב דע את אלהי אביך ועבדהו · יגרום שמדת אל שהוא הדין יהיה רחמים · וזהו אל שהוא דין מתוך הדעת יהיה ה' שהוא רחמים וכו' ע"ש · וכ"כ הרשב"א ז"ל שם בכל מקום שאל"ף למ"ד הוא מדה"ד · ויו"ד ה"א מדת הרחמים וכו' ע"ש · ועיין בס' הבהיר לב חיים ח"א סי' ע' שהביא להקת הנביאים כל דברי המפרשים הראשונים והאחרונים ובסוף דבריו כתב וז"ל · נמצא אתה למד דשם אל הוי ג"כ מה"ד ולא מה"ר וכו' ע"ש ותרוה למאוד :

ה אדני כינוי למדת הדין · הרמב"ן ז"ל ריש פ' ואתחנן · ה' אלהים · רחום בדין וכו' · כי השם השני בכאן הוא מדת הרחמים והוא השם המיוחד · ושאר השמות כולן מדת הדין כמו אלהים שהוא שם גם לדיינים · וכ"ש אל"ף דל"ת שהוא לשון אדונים וכו' ע"ש · ועמ"ש במע' מדת רחמים אות ב' · ובזוהר פינחס דף רכ"ז ע"ב כתב וז"ל · כד מארי דרא איכון טבין איהו אתקרי לגבייהו יקו"ק במדת רחמים · וכד מארי דרא איכון חייבין אתקרי אדנ"י במדת הדין ע"ש :

ז **יד ה'** כינוי למדת הדין · רבינו בחיי ז"ל פ' תרומה · הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית · ויד ה' הוא מדת הדין וכו' ע"ש · וכ"כ הרב מהר"ל לאנטיאלו ז"ל בהגהתו בס' כלי פז ס"י ס"ו בפי' ואת כל אלה ידי עשתה וגו' וז"ל · ואת כל אלה · המזכרים השמים והארץ · ידי · זו מדת הדין · עשתה וכו' ע"ש · וכ"כ רבינו בחיי בפי' בשלח בפי' כי יד על כס יה שיד כינוי למדה"ד ע"ש :

ז **אני** כינוי למדת הדין · רבינו בחיי ז"ל פ' תלומה · ומה שהזכיר בשמוך ככל אשר אני מראה · הכוונה כי אני הוא המראה · וכן כאשר הנאה אותך בהר יחזור למלת אני ומלת אני במקום הזה מדה"ד :

ח **פני** כינוי למדה"ד · רבינו בחיי ז"ל בפ' כי תשא וז"ל · ויחל משה את פני ה"א · התחנן משה למדת הדין כי מלת פני הוא מדת הדין כלשון ושמתי אני את פני · פני ה' בעושי רע · והוא קוד על פני עכ"ל :

ט **גבורה** כינוי למדה"ד · מוהר"ס מריקאנטי ז"ל בפ' שמות משם ספר הבהיר וז"ל · גבורה זו מדת הדין ע"כ :

יוד **המן** כינוי למדה"ד · מוהר"ס מריקאנטי ז"ל בפ' וילא וז"ל · מלאתי באגדה אמר בפסוק ויאמר המן למלך אחשורוש · ויאמר המן זו מדת הדין וכו' ע"ש :

יא **יהוה** לפעמים כינוי למדה"ד משותף עם רחמים · רבינו בחיי ז"ל בפי' בשלח בפי' ה' ילחם לכם וז"ל · ידוע כי מדה"ד היא הנלחמת והמחרבת יס · ומה שהזכיר ה' המיוחד להורות כי גם בנס העלוס הזה באבדן המלריים שם היתה מדת רחמים משותפת עם מדה"ד ואע"פ שנראה כי מדה"ד נמתחה עליהם לכלותם לגמרי כליון חרוץ מכ"מ לא נשאר בהם עד אחד · הרי מלינו שם שיתוף מדת רחמים שניתנו לקבורה מכ"ש נטית ימינך תבלעמו ארץ · והענין היא מדת החסד · וכן מלינו לעתיד בענין גוג שכתוב ויצא ה' ונלחם בגוים ההם · ואין ספק כי הוא נאמר על מדה"ד ואע"פ כן מלינו שם שיתוף רחמים והוא שיזכו לקבורה כי כן כתיב ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר עכ"ל :

יב **מלאך** כינוי למדה"ד · רבינו בחיי בפי' בשלח וז"ל · ויסע מלאך האלהים בתחלת הלילה היה שנסע · הכוונה כי מדת הדין שנקראת מלאך בקלת מקומות מן הכתובים וע"כ הזכיר האלהים · ואמר הרב ז"ל כי יתכן שאינה קמוכה כי אם ביאור עכל"ל · והרב שהזכיר הוא הרמב"ן ז"ל עיין בפי' על התורה שלשון זה של ר"ב ז"ל הוא לשון הרמב"ן ז"ל ממש ע"ש :

יג **יה** כינוי למדה"ד · רבינו בחיי ז"ל פ' בשלח ע"פ זה אלי ואנוהו וז"ל · אבל מפני שהשכינה מדת הדין לכך הזכיר משה שם יה שהוא מדת הדין כענין שכתוב אם עונות תשמור יה אדני מי יעמוד וכתיב בא"ך דל"ת וביאורו מי יוכל לעמוד לפני מדה"ד · ומלת תשמור איננה לנוכח כי אם לשון נקבה נסתרת · וכן כתיב עוד יסור יסרני יה · וכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · ואמרו בב"ר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · הקב"ה אינו אומר אלא יה כמי שעומד לפני הדיין ודן אותו ע"כ · ומצאתי במד' תהלים בפ' עזי וזמרת יה בעוה"ז מקלסין אותו בשתי אותיות אבל לעוה"ב בשם אותיות שנא' כי ביה ה' צור עולמים והכוונה במדרש הזה לדעתי שבשתי אותיות הן מדת הדין שבה נברא העוה"ז אבל לעוה"ב ברחמים וכו' ע"ש :

יד **ימין** כינוי למדה"ד · רבינו בחיי ז"ל פ' בשלח ע"פ ימינך ה' וז"ל · ימינך ה' · ידוע כי כל מדה כלולה מחברתה וקרא למדה"ד ימין לפי שהיא כלולה ומעוטפת בכח הרחמים וכו' ע"ש :

טו **אמונה** כינוי למדה"ד · רבינו בחיי קו"ף בשלח וז"ל · מדת הדין הנלחמת לישראל הנקראת אמונה כענין שכתוב ואמונתך בלילות · והוא שאחז"ל כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו · והטעם שלא הזכיר כל מדה ומדה בזמנה עכ"ל :

טז **אדום** כינוי למדה"ד · זוהר שמות ד"ך וז"ל · הרועה בשושנים · מה שושן זה הוא אדום ומימיו לבנים כך הקב"ה מנהיג עולמו ממדה"ד למה"ר וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו' · מקריב קרבנו לאש שהוא אדום · זורק הדם סביב למזבח שהוא אדום · מדת הדין אדום · מעלקין אותו הריח ועולה העשן כולו לבן ואז האדום נהפך ללבן נהפך מדת הדין למדת רחמים וכו' ע"ש :

יז **אמת** כינוי למדה"ד · מ"ע אופן ל"ו וז"ל · אמת הוא מדה"ד שבו ברא הקב"ה את הדין ולכן מיד חתם גושפנקא של אמת בקרא קמא של בראשית ברא אלהים את ס"ת אמת וז"ש ראש דברך אמת הטעם שחותם אמת לפי שהוא דין וכו' ע"ש :

יח **כל** כינוי למדה"ד · ברים דברים רבה · אעורר כל לעיניך · ופי' הרב מ"כ וז"ל · אעורר כל ויהיה לשון נקמה · ואולי כיוון למדת הדין הנקרא כל והיא הנוקמת נקם ה' בכל מקום וכמו שפי' בו בעל שערי אורה וכו' :

יט **שני** כינוי למדה"ד · זוהר שמות ד"ך וז"ל · הרועה בשושנים · מה שושן זה הוא אדום ומימיו לבנים כך הקב"ה מנהיג עולמו ממה"ד

למד"ר · וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו' · האדום נהפך ללבן נהפך מדה"ד למד"ר וכו' ע"ש · ועמ"ש בס' ליוני בפ' ויקב ע"פ על ידו שני :

מערכת מיכאל

א **המשל** כינוי למיכאל · מד' ילמדנו פ' ויגש וז"ל · זש"ה המשל ופחד עמו וגו' · המשל זה מיכאל · ופחד זה גבריאל · מיכאל מן המים וגבריאל מן האש · והן עומדין לפני השכינה ואינן מזיקין זה את זה הוי אומר עושה שלום במרומיו ע"כ :

ב **שר** כינוי למיכאל · רש"י ז"ל בפי' ליהושע סי' ה' וז"ל · שר צבא ה' · ישראל שהוא צבא לה' ומיכאל היה שנא' ומיכאל שרכם ע"כ · וכ"כ שם הרב כלי יקר משם חז"ל ע"ש :

ג **אחד · שרף** כינוי למיכאל · ברכות ד"ד גדול שנא' במיכאל יותר ממה שנא' בגבריאל דאלו במיכאל כתיב ויעף אלי אחד מן השרפים וגו' ומאי משמע דהאי אחד במיכאל כתיב אר"י אתייא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתיב התם והנה מיכאל אחד מן השרים הראשונים בא לעזרני ע"כ :

ד **מושיע** כינוי למיכאל · ש"ר פי"ח וז"ל · וכשם שעשה הקב"ה בעוה"ז ביד מיכאל וגבריאל כן לעת"ל יעשה על ידיהן שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו' זה מיכאל וגבריאל יעו"ש :

מערכת מטר

א **אור** כינוי למטר · ס' אוהל מועד אות המ"ם מטר וז"ל · המלה אשר הונחה להורות על המטר תאמר לחמשה פנים · תאמר מטר ונתתי מטר ארצכם בעתו · ותאמר גשם וגשם מטרות עוזו · אמרו שהרצון במלת גשם המטר החזק · ומזה אמרו וגשם יגדל · וכן תרגומו ומטרא ירבא וכו' · ותאמר רבב וכרביבים עלי עשב וגו' · פירשו בו המטר החזק · נגזר מן רב · ותאמר שעירים כשעירים עלי דשא · אמרו שהמטר הדק נקרא כן · והלשון נגזר מן שער · ויש מפרשים שהרצון בו המטר החזק נגזר מן סערה · ותאמר אור יפיץ ענן אורו · הרצון בו מטרו · כתרגומו מיטריה וכו' · ובלשון רז"ל אר"י כל אורה שנא' באליהו אינה אלא בירידת גשמים · ויש מפרשים כי נקרא המטר אור בעבור המאור הקטון · כי בתנועותיו יהיה המטר בלווי הבורא ע"כ :

ב **מורה** כינוי למטר · רד"ק ז"ל בשרשים שורש ירה · וז"ל את המורה לצדקה וגו' · ולא יכנף עוד מוריך וגו' · עניינם מטר וכו' · ופירוש ולא יכנף עוד מוריך · לא יאסף עוד מטרך · לפי שהיו בעת בצורת כמו שאומר ונתן ה' לכם לחם צר וגו' בשר אותם על השבע וכו' :

ג **סגריר** כינוי למטר · רד"ק ז"ל בשורש סגר וז"ל · דלף טורד ביום סגריר ר"ל ביום המטר שיהיו בני אדם נסגרים בבתיהם שלא יוכלו לצאת מפני המטר :

ד **נבל** כינוי למטר · רד"ק ז"ל בשורש נבל וז"ל · ונבלי שמים מי ישכיב. פירוש גשמי שמים · וכן ויהי המבול כי משפטו מנבול :

ה **רביעה** כינוי למטר · משנה פ"ח דפאה משתרד רביעה שניה · ופי' הר"ב ז"ל וז"ל · המטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה כזכר הרובע את הנקבה והיא מתעברת ממנו לשון בהמתך לא תרביע · פירוש אחר רביעה על שם שהמטר משכיב את העפר ומרביצו · תרגום רובץ · רביעה וכו' ע"ש :

מערכת מילה

א **אות** כינוי למילה · רבינו בחיי ז"ל סוף פ' לך לך וז"ל · ושלש מצות בתורה הן שנקראו אות · ואלו הן · מילה · שבת · תפלין · ושלשתן עדות ואות על היחוד והאמונה · ואין ראוי לכל אחד מישראל לעמוד זולת עם השתים מהן · כי קיום כל דבר ע"פ שנים עדים · וע"ז יצטרך שילכו שני עדים עמו · ולפיכך חייב אדם להזהר במצות תפלין ואז יהיו שני עידיו כמלאכים עמו והם מילה ותפלין וכו' · וביום שבת שהוא פטור מתפלין · מילה ושבת כמלאכת בו וכו' ע"ש · ובתקוני הזוהר תקון ס"ט דקי"ט ע"א · ויעש ה' לקין אות · הכא רמז אות ברית מילה דקביל יתרו לאתגיר ביה ובני קני חותן משה שנפרד מקין · ובזוהר ואתחנן דרס"ו ע"א · מ"ד אותי עזבו מקור מים חיים וגו' · אותי עזבו · לא הוא מאן דמשקר באת רשימא קדישא · ובמה משקר ביה דעייל ליה ברשותא אחרא כד"א ובעל בת אל נכר וגו' ע"ש · ובפ' לך לך דל"ה ע"א · מהו אזכיר את שמי דא את מילה ע"ש · משמע דקורים את כמו אות שגם מלת את כינוי למילה :

ב **חותם** כינוי למילה · תקוני הזוהר תקון כ"ב דס"ה ע"ב · שימני כחותם דא אות ברית מילה ואות היומין טבין דאינהו רשימו דשמא קדישא כגוונא דא · מ"י יעלה' לנו' השמימה' · רישי אתוון מילה · וסוף אתוון יקו"ק
מאן

מאן דנטיר האי רשימו כאלו נטיר שמא קדישא · ומאן דמשקר וכו׳ · דהאי אתקרי חותמא דגושפנקא דמלכא · דכל ב״נ דנטיר האי רשימו לתתא דאיהו אות ברית · אות שבת · אות תפלין · אות דיומין טבין · איהו רשים וחקיק לעילא ונהיר לעילא · ומניה מזדעזעין עלאין ותתאין כד״א וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך · שם ה׳ ודאי דא ההוא רשימו דאות ברית מילה · ואות דתפלין · ואות דשבת ויומין טבין וכו׳ · ובש״ר פי״ט · משל למלך שעשה משתה וכו׳ כך האלהים עשה משתה וכו׳ אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו וכו׳ :

ג **חרב** כינוי למילה · ב״ר פכ״א · רב הונא בשם רבי אבא אמר חרב · מילה שנא׳ עשה לך חרבות צורים :

ד **שם ה׳** כינוי למילה · תקוני הזהר תקון כ״ב דס״ה ע״ב · וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך · שם ה׳ ודאי דא ההוא רשימו דאות ברית מילה וכו׳ · עמ״ש לעיל אות ב׳ :

ה **מכס** כינוי למילה · ע״ז פ״א דף י״ד · קטיעא בר שלום מאי היא וכו׳ כד נקטי ליה וא״ל · אמרה ליה ההיא מטרוניתא וי לה לאילפא דאזלא בלא מכסא · שקל סכינא קטעא לערלתיה גמין וכו׳ וקטעא בשיניה · אמר יהבית מכסאי וכו׳ ע״ש · ופירש״י ז״ל · אילפא · ספינה · בלא מכסא · כלומר אוי לך הואיל ועליהם אתה נהרג שלא מלתה את עצמך והטול חלק עמהם · וכתב עם המהרש״א ז״ל בח״א · בלא מכסא וכו׳ · הדמיון כי כמו שעובר המכס במקום שהיה לו ליתן אין שומר המדינה מניח אותו ליכנס שם בסחורתו · כן הענין מי שלא נתן מכס ערלתו בעוה״ז אין מניחין אותו ליכנס לג״ע כדאיתא במדרשות שאברהם שומר שם וכו׳ · ועיין בדברים רבה פרשת ואתחנן · אר״ל הבל לספינה שהלכה לה ולא נתנה המכס · כלומר הצדיק הזה לא מל וכו׳ :

ו **שלם** כינוי למילה · ב״ר פמ״ג · ומלכי צדק מלך שלם · רבי יצחק הבבלי אומר שנולד מהול · וכתב הרב מ״כ ז״ל שנולד מהול · ושלם פי׳ לשון שלימות · כי הערלה מום באדם · ובהסרתה נשאר האדם שלם :

ז **חק** כינוי למילה · ש״ר פי״ט · לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק למי שאין לו חק מילה · שנא׳ ויעמידיה ליעקב לחק וגו׳ · שאין המהולין יורדין לגהינם וכו׳ :

ח **דבר** כינוי למילה · ב״ר פכ״ה · דבר צוה לאלף דור זו המילה :

ט **אמירה** כינוי למילה · שבת פ״ב דף ק״ל · ותניא רשב״ג אומר כל מצוה שקבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש

אנכי

אנכי על אמרתך וגו' · עדיין עושין אותה בשמחה · ופירש"י ז"ל · שש אנכי על אמרתך · אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות היא מילה · שישראל עושין וששים עליה וכו' ע"ש · ועמ"ש דרוש שמואל פ' ואתחנן וה"ל · ומילה נקראת מאמר כדאיתא במגילה דע"ז · שש אנכי על אמרתך זו מילה ז"ש ואתחנן לאמר וגו' · זו מילה ע"ש :

יוד **תמים** כינוי למהול · נדרים פ"ג דל"ב · תניא רבי אומר · גדולה מילה שאין לך צדיק גמור בעולם כאברהם אבינו · ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנא' התהלך לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני וביניך :

יא **ברית** כינוי למילה · נדרים שם · גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי :

יב **בשר** כינוי למילה · ירמיה סי' י"א · ובשר קדש יעברו מעליך · ופירש"י ז"ל אף המילה בטלו ומבשרם שעל ידה היו מקודשים לה · וכ"כ הרב עמודיה ז' עמוד א' ברית אברהם סי' ז' · ובשר קדש יעברו · ר"ל ובשר שהוא המילה וכו' ע"ש · ועיין במנחות דנ"ג · ובסנהדרין פ"א דל"ט ע"א · ואת מלותי הפר · זה המפיר ברית בשר · ופירש"י ז"ל ברית בשר · מילה :

יג **טוב** כינוי למילה · סוטה פ"א די"ב · ותרא אותו כי טוב הוא וגו' · אחרים אומרים נולד כשהוא מהול · וכ"כ הרד"א ז"ל בהלכות ברכות המילה וה"ל · ואומר פסוק הודו לה' כי טוב וגו' על שם שהמילה נקראת טוב וכו' :

יד **זאת** כינוי למילה · ויקרא רבה פכ"א · בזאת יבא אהרן וגו' · בזכות מילה · זאת בריתי וגו' · ע"ש שעשרה דברים נקראו זאת · ועמ"ש במעי תורה אות ד' · וכ"כ בהגדת בראשית פרק ג' · ד"א אי לזאת · על שהיללתם את המילה שנקראת זאת דכתיב זאת בריתי אשר תשמרו וגו' המול לכם כל זכר :

טו **ששון** כינוי למילה · מגילה דט"ז · ליהודים היתה אורה וגו' · וששון א"ר אלעזר זו מילה · וכה"א שש אנכי על אמרתך :

טז **סוד** כינוי למילה · ב"ר פמ"ט · כתיב סוד ה' ליראיו וגו' · איזו סוד ה' זו מילה · שלא גלה אותה מאדם ועד י' דור עד שעמד אברהם ונתנה לו וכו' :

יז **חיים** כינוי למילה · רא"ש ז"ל בפ' מקץ בפי אשר יאמר לכם תעשו · לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכו' · החייתנו נתת לנו חיים בעוה"ז וחיים בעוה"ב והמילה נקראת חיים כמו שדרשו רז"ל גבי בדמיך חיי :

צדיק

יח **צדיק** כינוי למהול · זוהר לך לך דצ״ג ע״א · ועמך כולם צדיקים · וכי כולהו ישראל צדיקי נינהו · והא כמה חייבין אית בהו בישראל וכו׳ · אלא הכי תנא ברזא דמתניתין · זכאין אינון ישראל דעבדין קרבנא דרעוא להקב״ה דמקריבין בנייהו לתמניא יומין לקרבנא · וכד אתגזרו עאלו בהאי חולקא טבא דקב״ה דכתיב וצדיק יסוד עולם כיון דעאלו בהאי חולקא דצדיק אקרון צדיקים וכו׳ · אינון דאתגזרו ואקרון צדיקים וכו׳ ע״ש · וכתב הר״ב ילקוט חדש ערך תשובה סי׳ קמ״ב וז״ל · על הצדיקים מסיים ברוך אתה ה׳ ״משען ״ומבטח ״לצדיקים · ר״ת ״מ״ו״ל · לומר כל ישראל שנימול נקרא צדיק :

יט **קשת** כינוי למילה · זוהר פ׳ נח דמ״א ע״ב · ותשב באיתן קשתו · בגין דיוסף צדיק אקרי · ובג״כ קשתו דא ברית דקשת דאתכליל בצדיק דברית דא בדא אתאחיד · ובגין דנח הוה צדיק קיימא דיליה קשת :

כ **שמינית** כינוי למילה · מנחות פ״ד דף מ״ג ע״ב · ובשעה שנכנס דוד למרחץ וראה שעומד ערום אמר אוי לי וכו׳ · כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו לאחר שיצא אמר עליה שירה · שנא׳ למנצח על השמינית וגו׳ · על המילה שניתנה בשמינית :

כא **הרג** כינוי למילה · גטין פ״ה דנ״ז · כי עליך הורגנו כל היום וכו׳ · ריב״ל אמר זו מילה שניתנה בשמיני · ופירש״י ז״ל זו מילה · הורגנו כל היום · דזמנין דמית :

כב **מכתם** כינוי למילה · סוטה פ״א דף י״ד · לדוד מכתם · שיצא ממכה דוד שהיה מך ותם לכל דבר · ד״א מכתם · שהיתה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול · ופירש״י ז״ל מכתו תמה · מקום מילה שהוא ראוי למכה היה תם ושלם שלא הוצרך לחתכו :

כג **חתן** כינוי למהול · נדרים פ״ג דל״ב · רשב״ג אומר לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנא׳ כי חתן דמים אתה לי · צא וראה מי קרוי חתן מבה או אותו תינוק · הוי אומר זה התינוק · ופירש״י ז״ל הוי אומר זה התינוק שנעשה חתן ע״י ברית שמחתנין אותו במצות ראשונה :

כד **מעשר** כינוי למילה · דברים רבה פ׳ עקב · ואהבך וברכך והרבך וגו׳ למה הוא מקים פרי הבטן לפני האדמה וכו׳ · ד״א מה פרי האדמה צריכים עישור אף פרי בטנך צריכים עישור וזו המילה · וכתב הרב בעל שלמה בפ׳ עקב וז״ל · והמילה כבר ידעת שנקרא עישור שהוא אחד מעשרה שליטים שאמרו בגמ׳ ב׳ עינים שני אזנים וכו׳ וראש הגויה :

קעורת

כה **קטורת · מר · לבונה** כינוי למילה · במדב"ר פי' י"ד · מליאה קטרת · כנגד המילה הכתוב מדבר שבשעת שמלו ישראל במצרים שנא' ואראך מתבוססת בדמיך וגו' · היה ריח הדם והערלה ערב לפני הקב"ה כבשמים · וכן כשמלן יהושע כמו כן היה ערב לפני הקב"ה · ועל זו נאמר אלך לי אל הר המור · זו מילה של מצרים · שעשו מן הערלות הר מפני שהיו כולם צריכין לימול · והיה ערב לפני הקב"ה כריח מר דרור · שהוא ראש הבשמים · ואל גבעת הלבונה · זו מילה של ביאת ארץ כנען שעשו מן הערלות גבעה כמה דתימא אל גבעת הערלות · והיה ריחם ערב לפני הקב"ה כריח לבונה · הוי מליאה קטרת :

כו **לפניך** כינוי למילה · זוהר ויחי דף רפ"ח ע"ב · ת"ח בצלותא מה כתיב אנא ה' זכור נא את אשר התהלכתי לפניך · מאי הכא דנטר ברית קדישא ולא קאיב ליה ונטר ליה כדקא יאות · כתיב הכא התהלכתי לפניך · וכתיב התם התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך וגו' :

כז **דם** כינוי למילה · ש"ר פי"ז · ונגלתם בדם אשר בסף · מה ראה הקב"ה להגן עליהם בדם . כדי לזכור להם דם מילת אברהם · ובשני דמים נגאלו ישראל ממצרים בדם פסח ובדם מילה שנא' ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי · בדם פסח ובדם מילה :

כח **תרומה** כינוי למילה · הרב נחלת בנימין ז"ל במצוה ב' קי"ח. ד"ה ע"ב · והובא בס' מנחה הגדול הכ"מ דקי"י ע"ג . וז"ל טעם אחר למצות מילה · דהנה מצינו דהמילה היא תרומה מגופו של אדם · ואעפ"י שאמרו במדרש ע"פ וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וגו' · זו מילה · וא"כ נמצא דמעשר קריא רחמנא ולא תרומה · לאו קושיא היא · דאף תרומה מעשר קרינן לה · דאי מעשר כפשוטו · אטו הערלה היא אחד מעשרה בגוף · אבל אם היא תרומה שפיר · דחטה אחת פוטרת כל הכרי וכו' · ע"ש שהאריך :

כט **ירך** כינוי למילה · מדרש חזית ע"פ מה יפו פעמיך וגו' · חמוקי ירכיך אר"י כל הענוגין ופנוקין שישראל מהנין ומתפנקין בעוה"ז · בזכות מילה שניתנה בין ירכיים · ובזוה"ק פ' בשלח דק"א ע"א · מ"ד חגור חרבך וגו' על ירך · מאי על ירך · דא רשימא קדישא כד"א שים נא ידך תחת ירכי · והראב"ע ז"ל בפי' שמות כתב · יוצאי ירך · רמז לקרוב אליו אשר המוליד וכו' :

ל **אימה** כינוי למילה · סנהדרין פ' חלק דק"י וז"ל · קטן מאימתי בא לעוה"ב וכו' · ר"ן בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב עני אני וגוע מנוער נשאתי אימיך אפונה · ופי' המהרש"א בח"א וז"ל · נראה דהכי

פירושו

פירושו · עני אני וגוע ומנוער · מעת שאני כנער ומעי אמי אני גוע במיתת רשעים שאין להם חלק לעוה"ב עד שנשאתי אימיך בסוד המילה שאדם נושא בגופו · אז אפונה כאופן בגלגול ומילות להיות חי בעוה"ב וכו' :

לא **משמרת · מצוה** כינוי למילה · הרב הזקוקי ז"ל פי' תולדות ע"פ עקב אשר שמע אברהם וגו' וה"ל · וישמור משמרתי · זו מילה שקבלה מיד דכתיב זאת בריתי אשר תשמרו וגו' · מצותי · זו מילה לשמונה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אותו אלהים :

לב **שמש · מגן** כינוי למילה · זוהר פי' שמות ד"ג ע"א וה"ל · ומאי כגד השמש כגד הברית דקאדי שמש · ועליה איתמר כי שמש ומגן ה' אלהים · שמש ומגן דא ברית קדישא · מה שמש זרח ואנהיר על עלמא אוף הכי ברית קדישא זרח ואנהיר גופא דב"כ · מגן · מה מגן איהו לאגנא עליה דב"נ אוף הכא ברית קדישא מגן עליה דב"נ וכו' ע"ש :

לג **את שמי** כינוי למילה · זוהר פי' לך לך דל"ה ע"א וה"ל · בכל המקום אשר אזכיר את שמי · מהו את שמי · דא את מילה דכתיב בה סוד ה' ליראיו וגו' · וכתב הרב מקדש מלך שם · א"ת שמ"י במספר קטן מיל"ה ע"כ :

לד **שבוע הבן** כינוי למילה · רש"י ז"ל בסנהדרין דל"ב ע"ב וה"ל · ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהיא לסוף שבוע ע"כ :

לה **פאר** כינוי למילה · זבח השלמים לכמוהר"ם גלאנטי ז"ל ס"י ק"ד וה"ל · ועמך כולם צדיקים וגו' · הנה בזוהר פי' פסוק זה לענין המילה וכו' ואמר עוד נצר מטעי וגו' · לרמוז לנו על תינוק שנולד מהול דהיינו נצר מטעי מעשה ידי · דהברית הוא מעשה ידי · עכ"ז עדיין הדבר תלוי להתפאר וצריך להטיף ממנו דם ברית והיינו ע"ד מ"ש חז"ל איזה מעשה נאים וכו' עכ"ל :

מערכת מעשים טובים

א **יין וחלב** כינוי למע"ט · תנא דבי אליהו ח"א פכ"ה · שתיתי ייני עם חלבי · אלו מעשים טובים שחכמי ישראל מלפין להם עכ"ל · ופי' הרב זיקוקין דנורא וה"ל · פי' שהאכילה בלא שתייה לאו כלום הוא אלא אדרבא האכילה בלא שתיה הוא מזיק לגוף כמחז"ל וכו' כמו כן בתורה בלא מע"ט אין כלום וכו' · ע"ש שהאריך קצת בזה :

ב **זרע** כינוי למע"ט · ע' בחינת עולם קו"ף ה' וז"ל · אי לו איש זרוע וגו' כי לא לו יהיה הזרע אשר ירש הארץ עכ"ל · ופי' המפרש ויפרוש משה וז"ל · אי לא איש זרוע כאשר יומת ישאלו עליו איה הוא הבעל זרוע והתקיף וכו' הלא לא השאיר זרע · ר"ל מע"ט אשר ע"י ינחל ארץ החיים הנצחיים עכ"ל :

מערכת מקרא ובעלי מקרא

א **עושר** כינוי למקרא · רש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ו' וז"ל · עושר ונכסים וכבוד · מקרא משנה ואגדה :

ב **כתוב יושר** כינוי לתורה שבכתב ולנביאים · רש"י ז"ל בקהלת סי' י"ב ח"ל · וכתוב יושר · תורה שבכתב והנביאים :

ג **לחם** כינוי למקרא · שבת דק"ך · ובביתי אין לחם ואין שמלה · שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא ע"כ :

ד **תורה** כינוי למקרא · ברכות דף ה' · התורה זו מקרא · והמצוה זו משנה אשר כתבתי · אלו נביאים · להורותם · זו גמרא · מלמד שכולם נתנו למשה בסיני ע"כ · וכתב מהרש"א ז"ל בח"א וז"ל · תורה זו מקרא וכו' דהיינו גוף התורה והיא נקראת מקרא בכ"מ כלשון התורה וכו' שמצוה לקרות בה וכו' והיינו דבעי לקרותה בכתב בנקודותיה ובפסוק טעמיה משא"כ במשנה ובתלמודא · והמצוה · זו המשנה דלא דברו בה רק בגוף המצות ואח"ך בא התלמוד לפרשה מהיכא נפקא המצוה מגוף התורה וכפירש"י · אשר כתבתי · אלו נביאים וכתובים דגם אלו נתנו ליכתב אבל אין כאן מצות קריאה כמו בתורה ע"כ :

ה **אחיכם** כינוי לבעלי מקרא · מציעא דל"ג · אחיכם אלו בעלי מקרא · שונאיכם אלו בעלי משנה · ופי' מהרש"א ז"ל בח"א וז"ל · אחיכם אלו בעלי מקרא הם הקטנים אף שלא הגיעו עדיין למעלתכם אחיכם הם כי אפשר בגדלותם יגיעו למעלתכם וכו' ע"ש :

ו **גפן** כינוי לבעלי מקרא · עירובין דכ"א · אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא וכו' · וכתב הרי"ף באגדתיה אלו בעלי מקרא שהתינוקות קורין במקרא והתחילו לפרוח :

ז **מטל** כינוי למקרא · ילקוט פ' תולדות וז"ל · מטל השמים · זה מקרא ע"כ · ופי' המפרש שם וז"ל · מטל השמים זה מקרא שניתן מן השמים בכתב ונקרא טל ליחס ירידתו מן השמים או לפי שהוא התחלה וקיבה למזונות כמו שהמקרא יסוד למשנה ולגמרא עכ"ל :

ח **דרבן ומלמד** כינוי למקרא · ילקוט קהלת סי׳ י״ב וה״ל · דברי חכמים כדרבונות · המשנה קורא אותה מרדע והמקרא קרא אותה דרבן ומלמד דכתיב מלמד הבקר וכן להל״ב הדרבן א״ר כהן מרדע שמורה דעת בפרה · דרבן שמורה בינה בפרה · מלמד שמלמד הפרה לחרוש כך הם ד״ת מלמדים דעת לבני אדם עכ״ל :

מערכת משנה ובעלי משנה

א **נכסים** כינוי למשנה · רש״י ז״ל בפי׳ קהלת סי׳ ו׳ וה״ל · עושר ונכסים וכבוד · מקרא משנה ואגדה ע״כ :

ב **מצוה** כינוי למשנה · ברכות דף ה׳ · התורה · זה מקרא · והמצוה · זה משנה וכו׳ · וכתב מהרש״א ז״ל בח״א וז״ל · והמצוה זו משנה דלא דברו בה רק בגוף המצות וכו׳ · ע״ש ועמ״ש במערכת מקרא אות א׳ :

ג **שונאיכם** כינוי לבעלי משנה · מציעא דל״ג · שונאיכם · אלו בעלי משנה וכו׳ · וכתב מהרש״א ז״ל באגדתיה וה״ל · ושונאיכם מלשון משנה ומצינו בתוספתא אם רבי לא שנאה וכו׳ · ורש״י פי׳ שונאיכם אלו בעלי משנה ששונאים בעלי משנה לבעלי התלמוד לפי שבעלי התלמוד אומרים על בעלי המשנה שהם מבלי עולם וכו׳ ע״ש :

ד **סמדר** כינוי לבעלי משנה · עירובין דכ״א · פתח הסמדר אלו בעלי משנה וכו׳ · ופירש״י ז״ל סמדר גדול מפרח כך משנה מפורשת יותר מן המקרא ע״כ :

ה **מוהנות** כינוי למשנה · רש״י ז״ל בקהלת סי׳ י״ב וז״ל · ובעלו הנותנות אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת ר״ח ומשנת בר קפרא :

ו **משמני** כינוי למשנה · ילקוט פ׳ תולדות וז״ל · ומשמני הארץ זה משנה ע״כ · ופי׳ המפרש שם וה״ל · ומשמני הארץ זה משנה שהאותיות קרובות זו לזו :

ז **מרדע** כינוי למשנה · ילקוט קהלת סי׳ י״ב וז״ל · דברי חכמים כדרבונות המשנה קורא אותה מרדע וכו׳ שמורה דעת בפרה וכו׳ כך הם ד״ת וכו׳ ע״ש · ועמש״ל במע׳ מקרא אות ח׳ :

ח **שמירה** כינוי למשנה · רש״י ז״ל בפי׳ ואתחנן · ובמרהם זו משנה :

מלך

מערכת משיח

א **מלך** כינוי למשיח · זוהר לך לך דף פ"ד ע"א · תנה עוד לעבדך · תנה עוד דא עז עלאה כדכתיב ויתן עז למלכו מאן מלכו דא מלך סתם מלכא משיחא · ובסנהדרין דף צ"ט איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח ובתרגום יב"ע בפ' בלק · ותרועת מלך בו · ויבבות מלכא משיחא :

ב **עבד** כינוי למשיח · זוהר שם · אוף הכא לעבדך דא מלכא משיחא כדאמרן מלך סתם · ובבתרא דף קכ"ב ע"א · אמר מר עתידה א"י שתתחלק לי"ג שבטים אידך למאן · א"ר חסדא לנשיא דכתיב והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל · ופירש"י ז"ל לנשיא · למלך המשיח · העובד העיר דהיינו נשיא דעול רבים מוטל עליו כדכתיב גבי ירבעם אם היום תהיה עבד לעם הזה ע"כ · ובישעיה סי' נ"ב בפסוק הנה ישכיל עבדי · תרגם יב"ע הא יצלח עבדי משיחא :

ג **נשיא** כינוי למשיח · עיין באות הקודם כמו שפירש"י ז"ל וביחזקאל סי' מ"ה · ולנשיא מזה ומזה וגו' · פי' הרב מצודת דוד ז"ל הנשיא הוא מלך המשיח וכן פירש"י ז"ל שם בפ' ועל הנשיא משמו של רבי מנחם ז"ל שבמלך מדבר ע"ש :

ד **בכור** כינוי למשיח · ש"ר פי"ט · ר' נתן אומר אמר הקב"ה למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנא' בני בכורי ישראל כך אני עושה למלך המשיח בכור שנא' אף אני בכור אתנהו :

ה **חדרך** כינוי למשיח · מדרש שיר השירים ע"פ צוארך כמגדל השן משא דבר ה' בארץ חדרך מהו חדרך ר' נחמיה אמר זה מלך המשיח שהוא חד ורך לאומות ורך לישראל ד"א חדרך זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי עולם בתשובה לפני הקב"ה ע"כ :

ו **שמן · אור · ונר** כינוי למשיח · ילקוט פ' תרומה ע"פ וזאת התרומה אמר הקב"ה אע"פ שאתם רואין ד' מלכיות הללו מתגאות ובאות עליכם · חייכם שאני מצמיח לכם ישועה מתוך השעבוד מה כתיב אחריו שמן למאור זה מלך המשיח שנא' שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי · ואומר קומי אורי כי בא אורך ע"כ :

ז **בר נפלי** כינוי למשיח · בסנהדרין פרק חלק דף צ"ו ע"ב · א"ל רב נחמן לרב מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי · א"ל מאן בר נפלי · אמר ליה משיח · ומשיח בר נפלי קרית ליה · אמר ליה אין · דכתיב ביום ההוא

ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת · ע"כ · ופירש"י ז"ל את סוכת דוד הנופלת
מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי · ע"כ :

ח **שילה · ינון · חנינה · מנחם** כינוי למשיח · סנהדרין פרק חלק דף צ"ח ע"ב · מה שמו · דבי רבי שילא אמרי שילה שמו שנא' עד כי יבא שילה · דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו שנא' לפני שמש ינון שמו · דבי רבי חנינא אמרי חנינא שמו שנא' אשר לא אתן לכם חנינה · ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו שנא' כי רחק ממני מנחם משיב נפשי · ועי"ל אות כ"ו ואות כ"ט :

ט **אדיר** כינוי למשיח · סנהדרין פי"א דצ"ח ע"ב · א"ר נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנא' והיה אדירו ממנו ומושלו וגו' · ופי' המהרש"א ז"ל בח"א · ונראה לפרש דמשמע ליה אדירו ממנו וגו' · ר"ל דמשיח שהוא אדירו יהיה ממנו וכו' ע"ש :

יוד **שמש** כינוי למשיח · ש"ר פל"א · אם כסף תלוה וגו' ואם תעברו על המצות האלו אני ממשכן שתי משכונות שנא' אם חבול וגו' · אמר ליה משה ולעולם הם ממושכנים · אמר ליה לאו · אלא עד בוא השמש עד שיבא משיח שנא' וזרחה לכם וגו' שמש צדקה וגו' · ובסנהדרין פי"א דצ"ט ימות המשיח וכו' ר' אומר שלשה דורות שנא' ייראוך עם שמש וגו' · ופירש"י ז"ל ייראוך עם שמש · כלומר בהדי משיח שכתוב בו לפני שמש ינון שמו וגו' :

יא **יצהר** כינוי למשיח · זכריה סי' ד' · אלה שני בני היצהר · פי' הרב מצודת דוד ז"ל · ר"ל המלך המשיח וכהן גדול אשר ימשחו בשמן המשחה זה למלכות וזה לכהונה גדולה :

יב **בן** כינוי למשיח · יב"ע ז"ל בתהלים סי' פ' · ועל בן אמצת לך · תרגם ועל מלכא משיחא דאיילתא לך :

יג **צפע** כינוי למשיח · יב"ע ז"ל בישעיה סי' י"ד ע"פ כי משרש נחש יצא צפע · תרגם ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא :

יד **הויה** כינוי למשיח · בתרא פ"ה דף ע"ה ע"ב · א"רשב"ן א"ר"י שלשה נקראו על שמו של הקב"ה ואלו הן · צדיקים · משיח · וירושלים · צדיקים הא דאמרן · משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו · ירושלים דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה · אל תקרי ה' שמה · אלא ה' שמה · ופירש"י ז"ל נקראו על שמו שיהא שמם ה' · ועיין ג"כ במד' תהלים סי' א"ך · ועי"ל אות כ"ו · ועיין בס' דובר מישרים הכ"מ הל' יסודי התורה ד"ע ב"ד והנמשך · ועמ"ש במע' צדיק אות פ"א ע"ש :

טו **מטה** כינוי למשיח · ב"ר פ' פ"ה · מטך · זה מלך המשיח · כמד"א ויצא חוטר מגזע ישי · מטה עוזך ישלח ה' מציון :

טו **מחוקק** כינוי למשיח · ב"ר פ' ל"ט . לא יסור שבט מיהודה · זה כסא מלכות וכו' · אימתי ומחוקק מבין רגליו · כשיבא אותו שהמלכות שלו וכו' · ובזוה"ק פ' בראשית דכ"ה ע"ב · ומחוקק וגו' · דא משיח בן יוסף :

יז **ראשון** כינוי למשיח · פסחים פ"א ד"ה · תנא דבי ר"י בשכר שלשה ראשון · זכו לשלשה ראשון · להכרית זרעו של עשו וכו' · שנא' וילא הראשון · ולבנין בהמ"ק דכתיב כסא כבוד מרום מראשון · ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון וגו' :

יח **פרץ** כינוי למשיח · אגדת בראשית פרק ס"ג · פרץ זה משיח · שנאמר עלה הפורץ לפניהם וגו' :

יט **הר הגדול** כינוי למשיח · אגדת בראשית פרק מ"ד · זש"ה מי אתה הר הגדול וגו' · זה משיח שהוא גדול מן האבות שנא' הנה ישכיל עבדי וגו' :

ך **עני** כינוי למשיח · אגדת בראשית פ' מ"ד · ומי הוא זה עני · זה משיח · שנאמר ואתו עם ענני שמיא :

כא **מנשה** כינוי למשיח · במדב"ר פי"ד · לי מנשה · זה משיח שעומד מבניו של מנשה · שנא' לפני אפרים ובנימן ומנשה :

כב **חרש** כינוי למשיח · סוכה דנ"ב ע"ב · ויראני ה' ד' חרשים · מאן נינהו ארבעה חרשים · א"ר חנא בר ביזנא אר"ש חסידא · משיח בן דוד · ומשיח בן יוסף · ואליהו · וכהן צדק · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א · ד' חרשים מאן נינהו משיח וכו' · עיין פירש"י ועי"ל ע"פ מ"ש בפי אין דורשין · הנה חרשים · שנעשו לפניו הכל כחרשין בשעה שפותח בד"ת · ה"נ הנהו ד' חרשים אלו עפ"ז שהם חכמים שאין כמותם בדורם ושהכל נעשו כחרשין בפניהם :

כג **שור · וחמור** כינוי למשיח · תנחומא פ' בראשית · משלחי רגל השור זה משיח בן יוסף שנמשל לשור · וחמור · זה משיח בן דוד שנא' עני ורוכב על חמור :

כד **דוד** כינוי למשיח · זוהר פ' לך לך דף פ"ב ע"ב · חצות לילה אקום להודות לך · אקום ודאי בעמידה לאתעסקא בשירין ותושבחן דאורייתא ובגין כך דוד מלכא הי לעלמין · ואפי' ביומי מלכא משיחא איהו מלכא · דהא תנן מלכא משיחא אי מן חייא הוא דוד שמיה · ואי מן מתייא הוא דוד שמיה וכו' · ועי"ל אות כ"ו ואות כ"ט :

כה **רוח** כינוי למשיח · תוספות פר"ק דע"ז ד"ה ע"א · כי רוח מלפני יעטוף · משיח נקרא רוח · כדכתיב רוח אפינו משיח ה' · וה"פ דקרא המשיח מלפני יאחר כמו העטופים ללבן · ע"י נשמות אשר עשיתי :

כו **אליהו** כינוי למשיח · מדרש משלי סי' י"ט ע"פ רבות מחשבות בלב איש · וז"ל א"ר הונא שמנה שמות נקראו למשיח ואלו הן ·
ינון · ה' צדקנו · צמח · מנחם · דוד · שילה · ואליהו · ינון מנין שנא' לפני שמש ינון שמו · ה' צדקנו מנין שנא' ה' צדקנו · צמח מנין שנא' הנה איש צמח שמו · מנחם מנין שנא' כי נחם ה' ציון · דוד מנין שנא' מגדיל ישועות וגו' למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם · אליהו מנין שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' · שילה מנין שנא' עד כי יבא שילה · וע"ל אות כ"ט :

כז **אפרים · ויהודה** כינוי למשיח · רש"י ז"ל בישעיה סי' י"א · אפרים לא יקנא את יהודה וגו' · משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה · ובמדב"ר פי"ד · ויהודה מחוקקי · זה הגואל הגדול שהוא בא מבני בניו של דוד :

כח **עני** כינוי למשיח · רש"י ז"ל בישעיה סי' כ"ו · רגלי עני · מלך המשיח שנא' בו עני ורוכב על חמור :

כט **שִׁילָה ונהירא** כינוי למשיח · מדרש איכה ע"פ על אלה אני בוכיה דבי רבי שילא אמרי · שילה שמו של משיח שנא' עד כי יבא שילה · שלה כתיב · דבי רבי חנינא וכו' · רבי ביבא סנגורייא אמר נהירא שמו · שנא' ונהורא עמיה שרא · נהירא כתיב ר"י ברבי סימון אמר בשם ר' שמואל בר יצחק הדין מלכא משיחא אי מחייא הוא דוד שמיה · אי ממתייא הוא דוד שמיה וכו' :

ל **חוטר** כינוי למשיח · רש"י ז"ל בישעיה סי' י"א · ויצא חוטר מגזע ישי · ואם תאמרו הרי המאוונין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו · ומה תהא על הגולה אשר הגלה בלאצר וחבור שמא אבד שברם · לא אבד סוף יבא מלך משיחנו ויגאלם · חוטר שבט מלוכה · וכ"כ מצודת דוד שם :

לא **נצר** כינוי למשיח · ישעיה י"א · ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה · ותרגם יב"ע ז"ל · ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי :

לב **אבן** כינוי למשיח · ילקוט דניאל סי' ז' רמז אלף ס"ו · ורואה מלך המשיח · שנא' חזה הוית עד די איתגזרת אבן · אמר ריש לקיש

זה

זה מלך המשיח וכו' · ובזכות מה נמשל מלך המשיח לאבן · בזכות יעקב שנא' משם רועה אבן ישראל :

לג **שלמה** כינוי למשיח · ראב"ע ז"ל בסוף שיר השירים ע"פ האלף לך שלמה · וז"ל האלף לך שלמה · יאמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה וכו' · וכן כתב בהקדמתו לשיר השירים וז"ל · וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וגו' :

לד **מושל** כינוי למשיח · הרב חומת אנך ז"ל בירמיה סי' ל"ג ע"פ גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו מושלים וגו' והת"ד גם זרע יעקוב מלא וי"ו שעתידין ליקח וי"ו מעשו וישאר עש · ודוד שהבטחתיו שיהיה כסאו לעולם ומשו"ה לא אמאס מקחת מזרעו מושלים תרין משיחין משיח בן יוסף ומשיח בן דוד וכו' ע"ש :

לה **שורש** כינוי למשיח · מצודת דוד בישעיה סי' י"א · שורש ישי · משיח היוצא משורש ישי אשר יהיה עומד ביום ההוא הוא יום קבוץ גליות :

לו **צמח** כינוי למשיח · רד"ק ז"ל בישעיה סי' ד' · ביום ההוא · כבר פרשנו למעלה כי ביום ההוא ביום השמועה בבוא הגואל · ופירוש צמח ה' · משיח בן דוד כמו שנא' והקימותי לדוד צמח צדיק · וכן תרגם יב"ע בעידנא ההוא יהי משיחא דה' וכו' · ועמש"ל אות כ"ו :

לז **פרי הארץ** כינוי למשיח · רד"ק ז"ל בישעיה שם · ופרי הארץ הוא אומר ג"כ על המשיח · מתחלה יהיה כמו הצמח היפה שישמח האדם בראייתו · וכשיגיע להיות פרי יהנו עוד ממנו וישמחו בו יותר · כן מלך המשיח מתחלה ישמחו ואח"כ כשיעשה מעשה ויכלה מלחמת גוג ומגוג וישים הארץ שלוה ושקטה שכל העולם יראו ממנו אחר כן יהיה לגאון ולתפארת שיתגאו ויתפארו בו ע"כ הגוים :

לח **עגל** כינוי למשיח · זוהר פנחס דרכ"ב ע"א וז"ל · שם ירעה עגל ושם ירבץ · שם ירעה עגל · דא משיח בן יוסף דאתמר ביה בכור שורו וגו' · ושם ירבץ דא משיח בן דוד · חד אעבר רומי רבתא וחד אעבר רומי זעירתא ע"ש :

לט **עלה זית** כינוי למשיח · זוהר שלח לך דקס"ה ע"א · עלה זית · דא מלכא משיחא בריה דדוד ודא איהו דרמיז יונה דא ביומוי דנח דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה · והרב צרור המור סוף פ' תרומה כתב וז"ל · שמן למאור זה מלך המשיח שנקרא זית רענן זית זך לפי שעתיד להאיר לישראל

לישראל מתוך הסבך דכתיב לאמר לאסורים צאו וגו' וכתיב והלכו גוים לאורך :

מ **אביון · אחד · חיים** כינוי למשיח · הרב כמוהר"ח ן' עטר ז"ל בפי' ראה ע"פ כי יהיה בך אביון וז"ל · ובדרך רמז ירמוז להעיר הערה גדולה על אחד המיוחד שבאומה שאליו אנו מקוים ומצפים מתי יבא והוא מלך ישראל משיחנו אשר הוא אביון וכבר כמשל לעני וכו' · ורמז הדבר שיסובבנו להיות אביון · ואמר בך פי' בסיבתך · כי עונותינו האריכו קצינו · גם רמז בתיבת בך כי הוא אביון בנו שמתאוה מתי יבא לגאלינו וכו' · ולזה רמז באומרו באחד אחיך שהוא המיוחד שבאחיך ע"ד שפי' רז"ל באומרו כמעט שכב אחד העם שר"ל אחד העם אחד המיוחד שהוא מלך העם וכו' · או ירצה עז"ה אביון באחד שעריך ע"פ דבריהם ז"ל שאמרו בס' הזוהר וז"ל · אי חדא קהלא או חדא כנישתא יתערון בתיובתא מיד אתי בן דוד ע"כ · ומעתה אביון הוא תלוי בדבר זה שהוא אחד שעריך שזה יספיק למלאות תאותו לבא ברינה וכו' · וגמר אומר מאחיך האביון פי' מסיבת אחיך האביון הידוע שיעריך אדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ה' שמו חיים עכ"ל · ובס' יין המשומר דל"ב ע"ד כתב וז"ל · לשחוק עושים לחם ויין ישמ"ח חיים · ר"ל היין שיתגלה לעתיד הוא ישמ"ח חיים אותיות משיח בן דוד שהוא נקרא חיים כמ"ש דוד מלך ישראל חי וקיים וכן דוד אמר חיים שאל ממך נתן לו וגו' ע"ש :

מא **מת** כינוי למשיח בן יוסף · זוהר כי תצא דרע"ט ע"א וז"ל · והמת יהיה לו · דא משיח בן יוסף דעתיד לאתקטלא ע"ש :

מב **גואל** כינוי למשיח · ס' כוונות האר"י ז"ל בפסוקים דמ"ח ע"א וז"ל · ובא לציון גואל · אמרו ז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות מן הגוף וזהו ובא לציון גואל שהוא המשיח · ור"ת של "גואל "ולשבי "פשע הוא גוף · גואל שהוא המשיח · גם דע כי האדם המוציא זרע לבטלה הרי הוא מוכר את בניו ביד החיצונים וכאשר יחזור בתשובה אז יחזרו הבנים למקומם בתוך האוצר הנקרא גוף וזהו ולשבי פשע ביעקב כי הוא שב בתשובה מן הפשע ההוא · ור"ת "ביעקב "נאם "יי' "ואני הוא בני"ו כי כל זה הם מעכבים את משיחנו וכשיחזור בתשובה יחזרו למקומם ועם זה ובא לציון גואל · עכ"ל :

מג **תור** כינוי למשיח · שיר השירים רבה ע"פ התאנה חנטה פגיה וגו' · וקול התור נשמע בארצנו · איזה זה · זה קולו של מלך המשיח המכריז ואומר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר :

מד **שיח השדה** כינוי למשיח · הוזכר בראשית דל"ה ע"ב · ד"א וכל שיח השדה · דא משיח ראשון · טרם יהיה בארעא :

מה **עשב השדה** כינוי למשיח · הוזכר שם · וכל עשב השדה טרם יצמח · דא משיח שני :

מו **משה** כינוי למשיח · הוזכר בראשית דף כ"ה ע"ב · עד כי יבא שילה · דא משה · חושבן דא כדא · ובדף ז"ך ע"א · וימתקו המים · ודא משה משיח דאתמר ביה ומטה האלהים בידי :

מז **שבט** כינוי למשיח · הוזכר בראשית דכ"ה ע"ב · וזהו דמלה לא יסור שבט מיהודה · דא משיח בן דוד · וכן תרגם אנקלוס בפ' בלק דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל · כד יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל :

מח **דודי** כינוי למשיח · מדרש חזית ע"פ קול דודי הנה זה בא · ר' יודן ור' הונייא · ר"י בשם ר"א בנו של ר"י הגלילי ור' הונייא בשם ראב"י אומרים · קול דודי הנה זה בא · זה מלך המשיח · בשעה שהוא אומר לישראל בחדש הזה אתם נגאלים אומרים לו היאך אנו נגאלין והלא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדינו בע' אומות והוא משיבן וכו' אחד מכם גולה לברבריים וכו' דומה כמו שגליתם כולכם :

מט **גאון** כינוי למשיח · הוזכר שמות ד"ז ע"ב וז"ל · מפני פחד ה' דא ההוא רגיזו דכל עלמא · ומהדר גאונו דא משיח בקומו לערוץ הארץ כד יקום ויתגלי בארעא דגליל וכו' ע"ש :

נ **צדקנו** כינוי למשיח · הראב"ע ז"ל בפ' יתרו בפ' ואת שני בניה וז"ל · והגאון אומר כי השם דבק עם מלת יקראו · ושם המשיח הוא צדקנו עכל"ל :

נא **רב** כינוי למשיח · דרכי שלום קו"ף שמות וז"ל · וכבר נודע דהמלך המשיח נקרא רב מושיע ורב ע"ש :

נב **אחר** כינוי למשיח · כתב הבל בני יהודה פ' הגדה של פסח ע"פ ויוציאנו ה' ממצרים וז"ל · והוא נקרא אחר כמ"ש ע"פ כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל · זרע הבא ממקום אחר · ודייק שמשה אמר לפני הקב"ה כמה פעמים שלח נא ביד תשלח · בכוונתו שישלח למלך המשיח וכו' לזה אתא קרא ואמר אני ה' אני הוא ולא השליח דמתקרי אחר עכ"ל ע"ש :

נג **חכם** כינוי למשיח · מדרש הנעלם רות די"ד ע"א וז"ל · וחכם דא משיח בן דוד עליו כאמור ומלט הוא את העיר בחכמתו שיהא גואל משיח בן אפרים והוא פורקנא לעילא עכ"ל :

נד **כושיע** כינוי למשיח · ש״ר פ״ח · ועלו מושיעים בהר ציון וגו׳ · זה מיכאל וגבריאל · ורבינו הקדוש אומר זה מיכאל לעצמו שנא׳ בעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול וגו׳ ע״ש · וכתב הרב יפ״ת ז״ל בש וז״ל זה מיכאל לעצמו · ומ״ש מושיעים היינו מיכאל ומשיח עימו ע״כ :

מערכת מת

א **גוף** כינוי למת · מציל שמואל קילור שלי״ה הלכות אבילות ומיתה דצ״ב ע״א וז״ל · לא מצאתי לגוף טוב וכו׳ · לא אמר לאדם כרמוז למת בהיא גוף בלא נשמה והם שתיקתו יפה מדיבורו · להרבות בשבחים שאין בו כי בזה מביא הטא עליו עכ״ל :

ב **דיש · דל** כינוי למת · ברכות פ״ג דס״י ע״א · אמר רבה א״ר יהודה כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו · ואם הלוהו מה שכרו א״ר אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה׳ חונן דל וכו׳ · ופירש״י ז״ל מלוה ה׳ חונן דל · קרי ביה מלוה את המקום מי שחונן את הדל · ואין לך דל מן המת וכו׳ ע״ש :

ג **נגזר** כינוי למת · אזהרות רשב״ג ז״ל וז״ל · והאבלים תנחם ותקבור נגזרים ופי׳ הרב כתיב מלותיך וז״ל · נגזרים הם המתים הנגזרים מארץ החיים · מן והמה מידך נגזרו ע״כ :

ד **נפש** כינוי למת · הנקלוט בפ׳ קדושים ע״פ ושרט לנפש · תרגם והיבול על מית · גם הראב״ע שם פי׳ וז״ל · ומלת לנפש הגוף המת · וכן מתורגם והוא האמת וכו׳ :

מערכת מתן תורה

א **כה** כינוי למתן תורה · מדרש ילמדנו פ׳ ויחי וז״ל · מנין זכו הכהנים לברכות שיהיו מברכין את ישראל אמר רשב״ע מיצחק שכתב בו נלכה עד כה ואין כה אלא ברכת כהנים שנא׳ כה תברכו · ורבנן אמרי ממתן תורה שנא׳ כה תאמר לבית יעקב וגו׳ :

ב **דין** כינוי למתן תורה · הרב מערכי לב ח״א ד״ב ע״ב וז״ל · משמים השמעת דין היינו מתן תורה וכו׳ ע״ש :

ג **גדלך** אמרו רז״ל זו מתן תורה · הביאו בס׳ שתי ידות · כ״כ הרב פני דוד ז״ל בים פ׳ ואתחנן :

מערכת מיתה

א **אסון** כינוי למות · רד"ק ז"ל בשרשים שורש אסן · ולא יהיה אסון · וקראהו אסון · מות · ופי' שם בהגהות הרב אליהו הלוי המדקדק וז"ל · א"א אסון אינו אלא מיתה מקרית כגון מיתה בידי אדם ולא מיתה בידי שמים דאל"כ איך נתערב יהודה לאביו שבכיונן לא ימות מיתת עצמו בידי שמים · עכ"ל · ובילקוט פ' משפטים רמז שנ"ו · ואם אסון יהיה · אין אסון אלא מיתה אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר וקראהו אסון בדרך :

ב **מצוא** כינוי למיתה · ברכות פ"א ד"ח · לעת מצוא · זו מיתה ע"ש · ועמ"ש במע' אשה אות ל"ב :

ג **חלד** כינוי למיתה · שבת פ"ב דף ל' · א"ר מ"ד הודיעני ה' קצי וגו' · אמר דוד לפני הקב"ה הודיעני וכו' · אמר לו גזרה היא מלפני שאין מודיעין וכו' · אדעה מה חלד אני · א"ל בשבת תמות וכו' · ופירש"י ז"ל מה חלד אני · באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם :

ד **מצודה** כינוי למיתה · רע"ב ז"ל בפ"ג דאבות · ומצודה פרוסה · יסורין ומיתה · ובערוך ע' קצד · והכל מתוקן לסעודה וכו' · ומצודה פרוסה ע"כ החיים זו מצודתו של מה"מ שנא' כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה וגו' :

ה **סעודה** כינוי למיתה · ספר הערוך ערך קצד · והכל מתוקן לסעודה · זה כינוי של מיתה · מלמד שהכל מתוקן למות · שנא' הכל כאשר לכל מקרה אחד וגו' · ולמה נקראת המיתה סעודה · ללמדך כשנקראין בני אדם לסעודה הכל נכנסין בפתח אחד וכו' · אף בשעת פטירתו · מקרה אחד לצדיק ולרשע · ולענין הכבוד כל אחד לפי מעשיו :

ו **הליכה** כינוי למיתה · פר"ק דסוטה ד"ב ע"ב · ונערותיה הולכות על יד היאור · א"ר אין הליכה זו אלא לשון מיתה · וכה"א הנה אנכי הולך למות · והרב קרבן חגיגה בפרפראותיו פ' במות · כתב טעם לדרז"ל · לפי שכתוב הלכ"ת חסר דחסר ועולה כמספר מית"ה · ע"ש :

ז **מאד** כינוי למיתה · ב"ר פ"ט · בתורתו של ר"מ מצאו כתוב והנה טוב מאד · והנה טוב מות · וכתב שם הרב יפ"ת ז"ל וז"ל · ועז"ה י"ל עוד לענין טוב · מות · דמא"ד במלואה עולה במ"ק כמו"ת במלואה · כשתמנה הדל"ת ביו"ד כמו שתמנה לפעמים · וי"ל דמא"ד מו"ת בחלוף האל"ף בוי"ו והדל"ת בתי"ו · דאותיות אהו"י ודטלנ"ת מתחלפות וכו' ע"ש · ובתקוני הזוהר תקון כ"ה דמ"ע ע"א · ודא איהו הולך והזק מאד · מאד דא מות דאתהפך עלייהו וכו' · ועמ"ש במע' גהינם אות ד' :

בהרת

ח **בהרת** כינוי למיתה · זרע ברך ח״ב פ׳ ויחי דכ״ב ע״ג וז״ל · דהבהרת הוי לדעתי כינוי למיתה מפני שבעשה פניו בהרת ירקרוקת ע״י טיפה של מ״ה כמ״ש רז״ל שממנו פניו מוריקות עכל״ל ע״ש :

ט **גבאין** כינוי למיתה · הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשניות פ״ג דאבות · והגבאים ממזירין תדיר · הוא משל על המות ושאר עונשים הבאים על האדם :

יד **ערב** כינוי למיתה · מליצה פ״ז דפ״ג ע״ב · ילא אדם לפעלו · ילאו לדיקים לקבל שכרן · ולעבודתו עדי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב · ופירש״י ז״ל עדי ערב · עד יום מותם :

יא **שכיבה** כינוי למיתה · בתרא פ״ח דקט״ז · והדד שמע במלרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הלבא · מפני מה בדוד נאמרה שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה · דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה · יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה וכו׳ · ובמד׳ קהלת ע״פ טוב שם וגו׳ · והדד שמע וגו׳ · א״ר פנחס והלא שכיבה היא מיתה · אלא דוד שהיה מלך וכו׳ ע״ש :

יב **גויעה** כינוי למיתה כד״ק ז״ל בשרשים שורש גוע · לא גוע בעונו וגו׳ ענין גויעה מיתה קלה שאינה באריכות חולי · ובפ״ק דב״ב דף כ״ז כל מיתה שנא׳ בה גויעה אינה אלא מיתה של לדיקים וכו׳ והא דור המבול דכתיב בהו גויעה · א״ל גויעה ואסיפה קאמרינן · ע״כ · ומשמע מזה שגויעה לחוד היא מיתת רשעים · וכן כתב מהרב״א ז״ל בח״א בפ׳ חלק דק״י על מה דאיתא שם קנין מאימתי בא לעוה״ב משעה שנימול ע״ש :

יג **אסיפה** כינוי למיתה · כד״ק ז״ל בשורש אסף · וענין קרוב לזה · הנני אוסיפך אל אבותיך וגו׳ · כאשר נאסף אהרן אחיך וגו׳ · ונאמר הענין הזה במיתה כי המת הולך בדרך שהלכו אבותיו כאלו נאסף אליהם · ורש״י ז״ל בפ׳ ויחי כתב · נאסף אל עמי · על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן וכו׳ :

יד **הרס** כינוי למיתה · רש״י ז״ל בפ׳ משפטים · זובח לאלהים יחרם · יומת וכו׳ · וכתב הרב עמר נקא וז״ל · פי׳ דחרם לשון מיתה הוא כד״א והחרמתם את כל אשר לו שפי׳ אח״כ ואמר והמתה מאיש ועד אשה וגו׳ ע״ש :

טו **רעה** כינוי למיתה · מדרש ש״ט מזמור מ״א · ביום רעה ימלטהו ה׳ · אין לך יום רעה אלא יום המיתה יום יליאת הנפש וכו׳ ע״ש :

טז **דומיה** כינוי למיתה · ברכות פ״א דף ה׳ ע״א · לעולם ירגיז אדם ילה״ט על ילה״ר שנא׳ רגזו וגו׳ · אם נלחו מוטב ואם לאו

יזכור

יזכור לו יום המיתה שנא' ודומו סלה · ופירש"י ז"ל ודומו סלה · יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית :

יז **נגף** כינוי למיתה · בפ' כי תשא · ולא יהיה בהם נגף · ות"א ולא יהא בהון מותא · ועיין בס' השרשים לרד"ק ז"ל שורש נגף :

יח **נחש** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בקהלת סי' י' · ופורץ גדר ישכנו נחש · מיתה בידי שמים · ולפי שדיבר בלשון פרצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש וכו' :

יט **לקח** כינוי למיתה · רד"ק ז"ל בשורש לקח · ובענין מיתת הצדיקים כי לקח אותו אלהים · כי יקחני סלה · ואחר כבוד תקחני :

כ **אבידה** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בתהלים סי' מ"ט · כי יראה חכמים ימותו וגו' לאחרים חילם · ממונם · בחכמים נאמר מיתה שאינם מתים בעוה"ז אלא הגוף בלבד · ובכסיל ובער נאמר אבידה שהגוף והנשמה אבודים :

כא **שינה** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בתהלים סי' י"ג · האירה עיני פן אישן המות · שהמיתה נקראת שינה · וישנו שנת עולם · ירמיה נ"א :

כב **כל חולי** כינוי למיתה · ויקרא רבה פט"ז · רבי תנחומא בשם רבי אלעזר ורבי מנחמא בשם רב אמר · והסיר ה' ממך כל חולי זו מיתה · על דעתיה דר"א ל"ע במיתה ואחד בידי שמים ע"ש · ועמ"ש במע' יל"ה"כ אות א' :

כג **אף** כינוי למיתה · ספר המפואר פרק א' וז"ל · אחז"ל הוי שמח במתנה שנתנה לעניים מתוך ביתך כדי שיכפה ממך מלאך המות שנאמר מתן בסתר יכפה אף · ואין אף אלא מות שנא' כי יגורתי מפני האף והחמה אשר קצף ה' עליכם להשמיד אתכם :

כד **קץ** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בסוף דניאל · לך לקץ · תפטר לבית עולמך · ובסנהדרין דצ"א · מכאן לתחית המתים מן התורה וכו' · רב אבי אמר מהכא · ואתה לך לקץ וגו' · ופירש"י ז"ל ואתה לך לקץ וגו' · רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן · וכן פי' המהרש"א ז"ל בח"א ע"ש :

כה **פגיעה** כינוי למיתה · סנהדרין פ"ט דפ"ב · הבועל ארמית קנאין פוגעין בו · ופירש"י ז"ל קנאין פוגעין בו וכו' · פוגעין · ממיתין כמו לך ופגע בו :

כו **עליה** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בתהלים סי' ק"ב · אל תעליני בחצי ימי · אל תסלק אותנו להשמידנו מן האדמה ביד אויבינו בחצי ימינו וכו' :

כז **דכא** כינוי למיתה · רש"י ז"ל באיוב סי' ו' · וידכאני · לשון מיתה :

כה **פיד** כינוי ליום המיתה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש ישע וז"ל · אם בפידו לכן שוע · פי' בפיד בבוא יום המיתה לכן תבואה לאותן שהן יגיעי כח בחיים וכו' ע"ש · ובאיוב סי' ל' פי' המפ' ז"ל בפידו · באידו ע"ש והכוונה אחת :

כט **יבש** כינוי למיתה · ישע"י בישעיה סי' מ' בפסוק יבש חציר נבל ציץ וגו' · תרגם מית רשיעיא אבדו עשתונהי · וכן פירש"י ז"ל שם וז"ל · ד"א סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקיים שמא ימות כשיבש חציר נבל ציץ כשמת האדם בטלה הבטחתו וכו' ע"ש · ובילקוט תהלים סי' קמ"ו לא המתים יהללו יה שנו רבותינו לולב היבש פסול שנאמר לא המתים יהללו יה ע"כ :

ל **שמיד** כינוי למיתה · במדב"ר פ"ט וז"ל · ובאהרן התאנף ה' וגו' · ואין להשמידו אלא מיתת בנים כמה דתימא ואשמיד פריו ממעל :

לא **דבר** כינוי למיתה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש דבר וז"ל · דבר כבד מאד בשש נקודות · והוא ענין מיתה ע"ש · וכן תרגם אונקלוס מותנא · וכן תרגם בפ' שמות בדבר או בחרב · במות או בקטול :

לב **שכול תכלת** כינוי למיתה · רש"י ז"ל בסוף פ' שלח לך וז"ל · פתיל תכלת · על שם שכול בכורות · תרגומו של שכול · תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב וכו' ע"ש · וכ"כ מצודת ציון במלכים ב' סי' ב' ע"פ והארץ משכלת וז"ל · משכלת · הורגת אנשיה כמו ומשכלת גויך ע"כ · ועוד כתב שם וז"ל · מות ומשכלת · היא היא וכפל הדבר במ"ש :

לג **פני** כינוי למיתה · במדב"ר פ"ב וז"ל · ויכהן אלעזר ואיתמר על פני וגו' ר' יצחק אמר בחייו · רשב"א אמר במותו · על דעתיה דר"י דהוא אמר בחייו נאמר כאן ע"פ ונאמר להלן ע"פ דכתיב וימת הרן ע"פ וגו' מה ע"פ האמור להלן בחייו אף ע"פ וכו' על דעתיה דרשב"א דהוא אמר במותו נאמר כאן פני ונאמר להלן ע"פ ויקם אברהם מעל פני מתו מה ע"פ האמור להלן במותו אף ע"פ האמור כאן במותו ע"כ :

לד **יום** כינוי ליום המיתה · הרב תולדות יצחק פ' תולדות ע"פ מכרה כיום וגו' וז"ל · כיום יום בבוא יום המיתה וכו' ע"ש :

לה **לינה** כינוי למיתה · הרב מהרש"י ז"ל בס' יפה קול ע"פ אשכול הכופר דמ"ח ע"ד וז"ל · שיכול לומר למדת הדין די וכו' · ודריש בין בדי ילין · מי שיכול לומר די · וילין הוא' למיתה ע"ד אדם ביקר בל ילין עכ"ל :

הריגה

לו הריגה כינוי למיתה · רד"ק ז"ל ביחזקאל סי' ל"ז וז"ל · בהרוגים האלה · אינו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה נאמר ג"כ על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות וגו' ע"ש :

לז מגפה כינוי למיתה · אונקלוס בפ' פנחס · ויהי אחר המגפה · תרגם והוה בתר מותנא :

לח בור כינוי למיתה · ומהרש"א ז"ל בח"א לקמא ד"ג ע"ב וז"ל · ובור היא רומז למיתת הדבר כמ"ש נמשלתי עם יורדי בור · חייתני מיורדי בור · והרבה כמותו עכ"ל :

לט ענויות כינוי למיתה · נדרים ד"ז ע"ב · ועניות כמיתה שנא' כי מתו כל האנשים · ותניא כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ע"כ · ופירשו שם רש"י והתוס' והרא"ש והר"ן ז"ל והת"ד · כי מתו כל האנשים · שלא מתו ממש אלא שנפלו בעניות ע"ש · ועוד כתב הר"ן והרא"ש ז"ל שם והת"ד · או מיתה או עוני · אלמא עוני שקול כמיתה ע"ש :

מ כפרה כינוי למיתה · משחת אהרן פרץ ז"ל בחי' ליומא דפ"ז דכ"ד ע"ג וז"ל הרואה קרי ביוה"כ · ר"ל שראה דבר קשה ביום מותו שהמיתה נקראת כפרה שהיא מכפרת עליו וכו' ע"ש :

מא יקר כינוי למיתת הצדיקים · מדרש שמואל פ' א' וז"ל · עשרה דברים נקראו יקרים וכו' ומיתת הצדיקים · מנין דכתיב: יקר בעיני ה' המותה לחסידיו וגו' ע"ש · ועמ"ש במע' ישראל אות ע"ו ע"ש · וטעם לקריאת העשרה דברים אלו יקרים כתב הרב עיר גבורים ריש פ' ויחי וז"ל · עשרה דברים שהזכיר במדרש כולם נקראים יקרים מצד שמביאין האדם לידי חיים ובכן אב לכולן מיתת הצדיקים הנקרא יקר · ובודאי אין המיתה יקרה מצד עצמה · זולת מצד שמביאה אותו אל החיים הנצחיים · וכמו כן כל העשרה דברים שהזכיר נקראו יקרים מצד החיים הנכלל בהם ע"ד שאחז"ל במדרש עשרה דברים נקראו חיים הקב"ה וכו' (עמ"ש במע' א' אות י"ב) אלו העשרה דברים הנקראו חיים הם בעצם הדברים הנקראו יקר כנזכר · ונקראו יקר לפי שכל דבר שאינו בנמצא הוא יקר וכמו כן עשרה דברים אלו כולן מביאין לידי החיים הנצחיים לעוה"ב שהוא אינו בנמצא בהשגת השכל האנושי כי עין לא ראתה וגו' · א' הנבואה נקראת יקר שנא' ודבר ה' היה יקר · כנגד זה הזכיר במדרש הקב"ה הוא אלהים חיים כי הנבואה היא המושגת מתוך דביקות השי"ת ומתוך אותו הדביקות יבוא לעולם הנצחי כאחז"ל ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום מה היום כולכם קיימין אף לעוה"ב כולכם קיימין לפיכך נקרא דבר ה' יקר מצד שמביא אל החיים הנצחיים · ב' התורה נקראת

יקר

יקר נולד שמביאה אל החיים הנצחיים כמאז"ל · כי טל אורות טלך · כל העוסק בתורה טל תורה התורה מחייהו וכו' לפיכך נקראת עץ חיים למחזיקים בה · ג' התבונה נקראת יקר ובנגדה הכוכב במדרגה זה החכמים נקראו חיים כי התבונה היא תורת חכם כי החכם הוא הרואה את הנולד וגם הוא בגופו לעוה"ב וכן התבונה מורה על זה כענין שנא' ואין בהם תבונה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם מכלל שעיקר התבונה היא המתבונן לאחריתו ונולד זה יזכה לחיים הנצחיים וכן הוא אומר והחכמה תחיה בעליה · ד' הדעת נקרא יקר וכנגד זה הכוכב במדרגה זה גן עדן נקרא חיים כי הדעת הוא הבחינה בין טוב לרע שנא' ועץ הדעת טוב ורע ובזמן שהוא מחזיק בכלי יקר שהוא דעת אז הוא זוכה לגן עדן שבה עץ החיים ועץ הדעת · ה' הסכלות מעט הוא מן הדברים היקרים והיא מדה טובה באדם שנא' כי ברוב חכמה רוב כעס · כי מי שהוא חכם ביותר אז הוא קונן על חכמתו ואינו לומד מכל אדם · וע"ז אמר דוד · ואני בער לא אדע · והיה לומד מכל אדם שכן אמר מכל מלמדי השכלתי · וכן מצינו שלמה שקונן על רוב חכמתו ונכשל בה · לפיכך נקרא הסכלות מעט יקר לפי שהוא מביא לידי ענוה המעולה למים אלו המניחין הגבוה ויורדין למקום נמוך וכתיב וענוים ירשו ארץ היינו החיים לפיכך נקרא מדה זו יקר נולד שמביאה אל החיים וכנגדה הכוכב במדרגה זה מים חיים שהוא רמז לענוה כנזכר · ו' העושר נקרא יקר ואין עושר אלא השמח בתשועת הי"ת ע"ד אחז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו והוא בתכלית ע"ד חלקי ה' אמרה נפשי ואין שמחה בה' אלא בירושלים שנא' ושמחת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר · ואין מקום אלא ירושלים שנאמר וירא את המקום מרחוק והיא הר המוריה היא ירושלים · ושמחה זו היא בפקודי ה' ישרים המשמחין לב וזו היא המביאה האדם לידי חיים הנצחיים וזה ב ירושלים נקרא חיים · ז' ישראל נקראו יקרים כנגד זה הכוכב במדרגה ישראל נקראו חיים והוא לפי שהם נוחלי העוה"ב שנא' להנחיל אוהבי יש ואין אוהבי אלא ישראל שנא' אהבתי אתכם אמר ה' וגו' · ח' צדיקים נקראו יקרים וכנגד זה הכוכב במדרגה צדיקים נקראו חיים כי הם חיים לנצח שנא' ועמך כולם צדיקים וגו' · כי הם היושבים ומאמינים במעלות שמים אף במיתתן הם קרויים חיים כמאז"ל יעקב אבינו לא מת וכו' · ט' החסד נקרא יקר והוא רמז לעוה"ב שרב חסד מטה כלפי חסד לפיכך נקרא יקר כי שכר העוה"ב אין לה תכלה · וז"ש כי טוב חסדך מחיים והוא ע"ד שאמז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח לעוה"ב מכל חיי העוה"ז · וז"ש כי טוב חסדך מחיים · היא החסד שלעתיד · והוא מבואר למבין · יו"ד מיתת הצדיקים נקרא יקר לפי שמיתתם היא קנית החיים הנצחיים לצדיק כנגד זה הכוכב במדרגה זו נקרא נפש בצרור החיים

החיים לפי שהם שער השמים ולכך שם הנשמות עולות בלא צער גלגול ומחילות וכו' עכל"ל :

מב נקמה כינוי למיתה · רש"י ז"ל בפי' משפטים וז"ל · נקום ינקם · מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית · וכן פי' הראב"ע ז"ל שם ע"ש שהאריך :

מג סוף כינוי למיתה · מקהיל קהלת פי' קהלת למוהר"ר ך אלוייו ז"ל ד"ם ע"א וז"ל · סוף רמז אל המות וכמ"ש הפילוסוף · כל תכלית סוף ואין כל סוף תכלית כי המות סוף ואינו תכלית וכו' ע"ש :

מד חשך כינוי למיתה · ב"ר פ"ב וז"ל · וחשך על פני תהום · זו מיתה שמחשיך פני הבריות ע"כ :

מה שביה כינוי למיתה · כתובות דק"ד ע"א · אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש ע"כ · ופי' מהרש"א באגדותיו וז"ל · ונשבה ארון הקדש בעוה"ז בקבר ע"ש :

מו טוב כינוי למיתה · מדרש קהלת סי' ז' וז"ל · לב חכמים בבית אבל · א"ר משל לאחד שאמר לעבדו לך והבא לי חפץ טוב אמר ליה ומהיכן אני מוצא חפץ טוב אמר ליה משתמצא רוב בני אדם הולכין שם חפץ טוב עכ"ל · ופי' הר"ב מ"כ שם · חפץ טוב · כן בית האבל כל בני אדם אינם נמנעין ממנו לפיכך הולכים שם החכמים והוא הטוב שדרשו והנה טוב זה מות ועיין בב"ר פ"ט עכ"ל · וכ"כ ביפ"ת שנדפס במדרש רבה עם מ"כ וז"ל · שם חפץ טוב והוא בית אבל וע"ד שאמרו בב"ר והנה טוב זה מות וכו' ע"ש :

מז נשיקה כינוי למיתה · הרב בית נאמן דל"ח ע"ד וז"ל · נ"ל שנקראת מיתת הצדיקים נשיקה לא לבד על קלות המיתה · אלא על דבוק נפשם בהקב"ה · ונשיקה הוא דבוק כמו שאמרו ישקני · ידביקני · כד"א ונשיקות אשה אל אחותה וגו' ע"ש :

מח שלהבת כינוי למיתה · מ"ק דכ"ה ע"ב · אם בארזים נפלה שלהבת וגו' · ופירש"י שבסו' עין יעקב וז"ל · שלהבת · מיתה ע"כ :

מערכת מלאך

א עומדים כינוי למלאכים · הרב כסא רחמים ז"ל בפי' לאדר"ן פכ"ב וז"ל · וי"א מלאכי השרת שהמלאך נקרא עומד והצדיקים נקראים הולכים שתמיד הם מכויחים וכו' · וה"ה ונתתי לך מהלכים בין העומדים שהם המלאכים שנא' שרפים עומדים וגו' ע"ש שהאריך קצת · וכן

איתא בזוה"ק פ' ואתחנן דף ר"ס ע"א וז"ל · בצלותא בעי למיקם כגוונא דמלאכי עלאי לאתחברא בהדייהו דאינון אקרון העומדים כד"א ונתתי לך מהלכים בין העומדים עכ"ל :

ב **רוח** כינוי למלאך · רש"י ז"ל באיוב סי' ד' · פחד קראני · מן הרוח שבא אלי · ורוח הוא מלאך שנא' עושה מלאכיו רוחות · ועמש"ל אות ד' :

ג **בנים** כינוי למלאכים · רש"י ז"ל באיוב סי' א' · בני האלהים · צבא השמים הקרובים לשכינה להיות בני ביתו וע"ש כך נקראו בניו :

ד **משרתים** כינוי למלאכים · זוהר תרומה דקע"ג ע"א · ת"ח כתיב עושה מלאכיו רוחות וגו' · עושה מלאכיו רוחות · אלין מלאכין דקיימין לבר · משרתיו אש לוהט · אלין מלאכים דקיימין לגו :

ה **אלהים** כינוי למלאך · זוהר פ' בלק דף ר"ח ע"ב וז"ל · הכי אוליפנא דהאי אלהים דהכא כולהו מלאכא הוה · וההוא איהו אתר דאתי מסטרא דדינא קשיא דביה אחידן חילא ותוקפא דאינון כתרין תתאין דהוה משתמש בהו בלעם · ובגין כך ויבא אלהים אל בלעם · ויאמר אלהים אל בלעם · דלזמנין אתקרי מלאכא בשמא עלאה · וכן תרגם יב"ע בהושע סי' י"ב · שרה את אלהים · תרגם אתרברב עם מלאכא :

ו **אל נכר** כינוי למלאך · זוהר האזינו דרצ"ח ע"ב וז"ל · כד קב"ה דבר לבנוי כנשר דא · מה כתיב ה' בדד ינחנו וגו' · הוא בלחודוי דכתיב וה' הולך לפניהם יומם · ואין עמו אל נכר · דלא דבר להו לישראל לא מלאכא ולא ממנא אחרא דאינון אקרון אל נכר · ודא הוא דאמר משה אם אין פניך הולכים וגו' ע"ש :

ז **רגל** כינוי למלאך · זוהר לך לך דף פ"ו ע"א וז"ל · אורח ברגליו · מאן רגליו אלין מלאכין דאינון תחותוי דקב"ה כד"א ועמדו רגליו ביום ההוא וגו' :

ח **פנים** כינוי למלאכים · אגדת בראשית פ' ל"ח וז"ל · ולעת"ל אין עוד בכיה שנא' ומחה ה"א דמעה מעל כל פנים ואין פנים אלא מלאכי השרת שנא' ודמות פניהם פני אדם וגו' :

ט **יקו"ק** כינוי למלאך · ר' בחיי פ' וירא וז"ל · ויאמר ה' אל אברהם · השליח נקרא בשם השולח וע"כ קרא הכתוב את המלאך בשם המיוחד והוא שאמר היפלא מה' והיל"ל ממני אלא שהוא דבר המלאך · וה"ש למועד אשוב · כי השופט את שרה למה זה צחקה הוא עצמו אמר למועד אשוב אליך עכ"ל · וכן פי' רשב"ם ז"ל בפ' שמות · וירא ה' כי סר לראות · המלאך קורא על שמו של הקב"ה ע"כ · וכ"כ ג"כ בפ' וירא ע"ש · וכן ת"א בפ' שמות ע"פ ויפגשהו ה' · וערע ביה מלאכא דה' :

שנאנים

יוד **שנאנים** כינוי למלאכים · רד"ק ז"ל בשרשים שורש-שנאן וז"ל · אלפי שנאן · נהגו במלה הזאת לקרוא המלאכים בזה"ל שנאנים ע"ש :

יא חיות הקדש · אופנים · אראלים · חשמלים · שרפים · מלאכים · אלהים · בני אלהים · כרובים ·

אישים כינוי למלאכים · הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' יסודי התורה הל' ז' וז"ל · שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא · ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים וכו' כל אלו העשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשרה מעלות שלהן וכו' ע"ש · והכלבו בדין תפלת מוסף של שבת בסי' ל"ז כתב וז"ל · תשעה שמות של מלאכי השרת אראלים וכו' · גלגלים · עירין · קדישין · ע"ש שלא מנה ארבעה מהעשרה שמנה הרמב"ם ז"ל והם מלאכים · אלהים · בני אלהים · אישים · ובמקומם מנה שלשה שלא מנה אותם הרמב"ם ז"ל והם גלגלים · עירין · קדישין · ע"ש בס' הכלבו · וטעם לקריאת העשרה שמות שכתב הרמב"ם ז"ל כתב המפרש שם וזת"ד בקיצור נמרץ · ויש לומר שנקראו **חיות** לפי שהם משפיעים החיות לכל נברא שהוא למטה מהם ולפיכך קראם חיות הקדש לפי שאין בברואים קדוש כמותן **ואופנים** ולשון פנים שהוא לשון גדולה שכן החשובים נקראו פנים · **אראלים** לשון גדולה ועילוי שכן המקדש והמזבח נקרא אריאל והרט · **וחשמלים** ארז"ל מאי חשמל חיות אש ממללות **שרפים** לפי שהם נוראים במראיהם שהמביט בהם נשרף · **מלאכים** שם כולל לכל · **אלהים** לפי שהם מושלים ושליטים בעולם והוא שם משותף לא יתברך ולמלאכים ולנביאים ולדיינים · **בני אלהים** לפי שמעלתם פחותה ממעלת מה שלמעלה מהם כמו שהבן פחות מהאב מכל שהוא עלול לאב והעילה גדולה מן העלול · **וכרובים** לשון מלכות וגדולה כדכתיב את כרוב ממשח · ר"ל מלך · ויתכן לומר לפי שהם קרובים למעלת אישים נקראו כרובים שהם צורת האדם הקטן · תרגום נער רביא והכ"ף נוספת · **אישים** לפי שהם המדברים עם הנביאים ומעלתם קרובה ממעלתם נקראו בשם כי אישים קבוץ איש ע"כ תו"ד הרב המפרש ז"ל בקצר אמיץ ע"ש :

יב **אבן** כינוי למלאך · הרב אגדת אליהו הכהן ז"ל ח"א בחי' לברכות פ"א סי' א' כתב ומשם הרב בעל יד יוסף ז"ל וז"ל · שהמלאכים נמשלו לאבן שנא' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר · והאדם נמשל לעץ שנאמר כי האדם

האדם עץ השדה יען שהמלאכים שלימותם שלא ישנו את תפקידם כלל אלא עומדים תמיד במצב אחד לא יזוזו ממנו כאבן זה דשלימותו שלא יזוז ממקום מצבו והאדם בהיפך דעיקר פרא אדם יולד ושלימותו שלא יעמוד במצב זה לעולם אלא שבכל יום ויום יעלה ממדרגה למדרגה יען הוא בעל בחירה שאם לא כן כוח לו שלא כברא כעץ הזה דשלימותו לעלות ולהוסיף בכל שנה ושנה בענפים ופרחים ופירות ובלתי זאת ראוי להכריתו עכל"ל · וכ"כ רד"ק ז"ל בשורש אבן וז"ל · בתוך אבני אש התהלכת · כלומר כאלו בתוך המלאכים ע"כ:

יג **ירושלים** כינוי למלאכים · במדב"ר פ"ב וז"ל · נאוה כירושלים · כאותן כיתות של מלאכי השרת שהם יראים ושלמים לי ע"כ · ופי' הרב ידי משה ז"ל שם וז"ל · שהם יראים וכו' ודריש ירושלים לשני תיבות ירא ושלם עכ"ל:

יד **גברים** כינוי למלאכים · ויקרא רבה פ' אמור וז"ל · עיר גבורים עלה חכם · גברים כתיב שכולם גברים ואין בהם נקבה:

טו **זכרים** כינוי למלאכים · במדב"ר פ"ג וז"ל · פקוד את בני לוי וגו' כל זכר · למה כל זכר ואינו מזכיר כל נקבה מפני שכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים ע"כ · וכתב הרב ידי משה ז"ל וז"ל · וכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים · פי' מלאכים שאין בהם נקבות וכן הוא בהדיא בירושלמי וכן הוא לעיל דרע"ז ע"ש עכל"ל:

טו **חכמים · יודעי העתים** כינוי למלאכים · רמ"א ז"ל בס' מחיר יין ד"ה ע"ב וז"ל · ויאמר המלך וגו' · הוא מבואר בדרך זה כי אמר שהמלך הקב"ה מתייעץ עם החכמים יודעי העתים המה מלאכי העליון וכמ"ש ז"ל אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה · וזה אומרו כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין והוא ב"ד של מעלה ע"כ:

יז **זה** כינוי למלאך · אגדת בראשית פ' ן וז"ל · ופלשתים מלאך השטן מסייען שנא' ויאמר ה' אל השטן אי מזה תבוא · וישראל עומדין מלאכי השרת לסייען שנקראו זה שנא' וקרא זה אל זה ע"כ:

יח **תמרים** כינוי למלאכים · רבינו בחיי ז"ל בפ' בשלח וז"ל · ושבעים תמרים הם שבעים מלאכים הסובבים כסא הכבוד וממונים על ע' אומות שבעולם כל אחד ואחד ממונה על אומתו וכן תמצא בס' הבהיר עכל"ל:

יט **שר** כינוי למלאך · יב״ע ביהושע סי׳ ה׳ בפי׳ ויאמר לא כי אני שר צבא ה׳ · תרגם ואמר לא ארי אנא מלאך שליח מן קדם ה׳ :

כ **מושל** כינוי למלאך · זוהר פי׳ ומקץ דקצ״ה ע״א וז״ל · שלא מלך דא קב״ה · מושל עמים דא קב״ה · שלא מלך מלך עלאה שלא ויתירהו · ומאן איהו דשלח ליה דא מלאך הגואל דאיהו מושל עמים דאיהו מושל על תתאי וכולא מעם קב״ה וכו׳ ע״ש :

כא **חטאת** כינוי למלאך · הרב דברי שלום שרעבי ז״ל הכ״מ דקי״ז ע״ג וז״ל דאמרינן בנדה ד״ל ע״ב · וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנא׳ לפתח חטאת רובץ ע״כ · נמצא דהמלאך נקרא חטאת ובודאי דזה המלאך הוא ילה״ר עכ״ל :

כב **אבירים** כינוי למלאכים · רש״י ז״ל בתהלים סי׳ ע״ח וז״ל · לחם אבירים לחמם של מלאכים וכו׳ · וכן תרגם יב״ע ז״ל שם · מזון דנחת ממדור מלאכייא אכלו בני נשא :

כג **קדושים** כינוי למלאכים · רש״י ז״ל בזכריה סי׳ י״ד ע״פ ונסתם גיא הרי וגו׳ וז״ל · וכל קדושים · מלאכים ע״כ · וכן פי׳ הראב״ע והרד״ק ז״ל שם :

מערכת מלמדי תינוקות

א **סופרים · משנים** כינוי למלמדי תינוקות · רש פתיחתא דאיכה רבתי וז״ל · ומאן אינון נטורי קרתא או סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה וכו׳ ע״כ · ופי׳ הרב מ״כ וז״ל · סופרים מלמדי מקרא ומשנים מלמדי משניות ע״כ :

ב **נזירים** כינוי למלמדים · יב״ע ז״ל בעמוס סי׳ ב׳ ע״פ ומבחוריכם לנזירים תרגם ומעולמכון למלפין · ובפי׳ דברים פי׳ ד׳ ע״פ אשר אנכי מלמד אתכם וגו׳ · תרגם יב״ע דאנא מליף יתכון ע״ש :

ג **ושם דרך** כינוי למלמדים · ויקרא רבה פ״ט וז״ל · ושם דרך אלו סופרים ומשנים שהם מלמדים את התינוקות באמונה ע״כ :

ד **חזן** כינוי למלמד תינוקות · הרע״ב ז״ל בפ״א דשבת וז״ל · החזן מלמד תינוקות · וכתב התוי״ט וז״ל החזן וכו׳ ותרגום רואה · חזה שהוא צריך לראות היאך תינוקות קוראין ועל שם זה נקרא ש״ץ חזן כמ״ש בערוך שצריך לראות היאך יקרא עכ״ל · ובמלכים ב׳ סי׳ י״ז · ויעד ה׳ בישראל וביהודה

ביד כל נביאי כל חוזה · תרגם יב"ע ואסהיד ה' וכו' ביד כל ספר כל מילף
וכו' · הרי שתרגם מלת חוזה · מילף · שפי' מלמד · ועי"ל אות ב' :

מערכת מצוה

א **עינים** כינוי למצוה · דגול מרבבה פי' שיר השירים דמ"ו ע"ב וז"ל · לבבתיני באחת מעיניך אפי' במצוה אחת וכ"ש בהרבה מצות כבך ע"כ · ועיין בנזר' חזית ע"פ לבבתיני בנלפק עם יפה קול דקב"ו ע"א דדכים באחת מעיניך על דם פסח ודם מילה ועמידת הר סיני והקמת המשכן ע"ש :

ב **עדות · חקים · משפטים** כינוי למצות · הרב אבן יחייא ז"ל בפי' על התהלים סי' קמ"ז ע"פ מגיד דבריו ליעקב וז"ל · והגיד שלשה דברים דבר חק ומשפט · כי הם ג' מיני מצוה שמתחלקת להם התורה האלהית · האחד יקרא עדות ולפעמים דבר · והם המצות המורות על ענינים · כפסח על יצ"מ וזולתם · והשני הם חקים שאין להם טעם · והג' המשפטים שיש להם טעם והם נודעים מצד עצמם וכו' ע"ש · וכ"כ ר"ב בריש פ' עקב וז"ל · ולשון עקב זה מלאכותו בין במצות המקובלות הנקראות חקים בין במושכלות הנקראות משפטים וכו' ע"ש :

ג **חפצים** כינוי למצות · ילקוט יהושע סי' כ"ב · כל חפציך לא ישוו בה חפצים אלו מצות ומע"ט וכו' ע"ש :

ד **טוב** כינוי למצוה · רש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ג' בפסוק וראה טוב בכל עמלו וגו' · כתב וראה טוב · תורה ומצות :

ה **כסף** כינוי למצוה · רש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ה' וז"ל · אוהב כסף לא ישבע כסף · אוהב מצות לא ישבע מהם ע"כ :

ו **מעשה ידיך** כינוי למצות · רש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ה' וז"ל · וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידיך שעשית כבר אבדתם כן דרש במדרש ע"כ :

דברים ואמרים כינוי למצות · ר"ב ריש פ' עקב וז"ל · וקרא המצות דברים ע"ש שראייתו מהפסוק בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזניך יעו"ש :

אות למ"ד

[נשמט ממקומו]

מערכת לוי ולויה

א **קדוש · טהור** כינוי ללוי · זוה"ק פ' נשא דקנ"ו ע"ב וז"ל · ובצניעותא דספרא תאנא לוי דאתקדש כהנא על ידוי וכו' ואנאי לוי ואתקדש על ידא דכהנא אחרא וכו' · אבל לוי דאיהו שלים ואתחזי לסלקא בדוכתא ולמפלח במשכן זמנא הא שלים הוא והא אקרי קדוש דכתיב וקדשת את הלוים · א"כ תנחום אף אקרי טהור דכתיב וטהרת אותם :

ב **יראי ה'** כינוי ללויים · זוהר במדבר דף קי"ז ע"ב וז"ל · יברך יראי ה' אלין אינון ליואי וכולהו · ומתברכן בגין דדחלין ליה לקב"ה :

ג **ישראל** כינוי ללוים · מוהר"ם אלשיך ז"ל ה"ד הרב יקהל שלמה בפי' מקצי דכ"ט ע"ב וז"ל · וישב ישראל בשטים וגו' · וישב ישראל אלו הלוים · ויחל העם אלו ישראל · נשמע מזה שגם הלוים חטאו בשטים וכו' ע"ש :

ד **בית** כינוי ללויה · רש"י ז"ל בפי' שמות וז"ל · ויעש להם בתים · בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים וכו' ע"ש · ועמ"ש במע' כהן :

ה **בחרות** כינוי ללויה · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' י"ב · וזכור את בוראיך בימי בחורותיך וגו' · בעוד שהלויה קיימת שנא' בו כי בו בחר ה"א מכל שבטיך וגו' ע"ש · ועמ"ש במע' בהמ"ק אות כ"ו :

ו **דל** כינוי ללוי · מדרש תלפיות דקע"ז ע"א וז"ל · דל"ת לשון דלות ארבעה דלים הם · הלוי והגר היתום והאלמנה · הר"ר חיים שפוט עכ"ל :

מערכת למוד

א **תולדות** כינוי ללמוד · ב"ר קר"פ כ"ה וז"ל · אפי' סרגולו של ספר אדה"ר למדו זה ספר הוא וסרגולו ע"כ · וכתב הרב כה"ק ז"ל · תולדות אדם כלומר למוד אדם וקרא הלמוד בשם תולדות כמו שיקרא המלמד אב על דרך אבי כל תופש כנור ועוגב עכ"ל · וכ"כ מוהרש"י ז"ל שם :

ב **אכילה** כינוי ללמוד · כן דרשו רז"ל בתענית ד"ז ע"א · ע"פ כי האדם עץ השדה וגו' כי ממנו תאכל וגו' · אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל וכו' · ופירשו רש"י והתוס' שם ממנו תאכל · פי' למוד הימנו וכו' יעו"ש :

דרך

מערכת לשון הרע

א **דרך** כינוי ללשון הרע · ב״ר פ׳ ע׳ · ושמרני בדרך הזה וגו׳ · אין דרך אלא לשון הרע שנאמר וישמע את דברי בני לבן וגו׳ · וגירסת הילקוט אין דרך אלא לה״ר שנא׳ וידרכו את לשונם קשתם שקר :

ב **רכיל** כינוי ללשון הרע · הש״י ז״ל בחומש בפ׳ קדושים · לא תלך רכיל אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע וכו׳ לספר בשוק נקראים הולכי רכיל וכו׳ ע״ש שהאריך · וכ״כ רד״ק ז״ל בשורש רכל · לא תלך רכיל וגו׳ · רכיל הוא שם לשלשינות וכו׳ · כי השלשין כמו הרוכל הסוחר שיש בידו כמה מיני סחורות וכו׳ · וכן המלשין מחפש הדברים מזה ומזה ומספר לזה ולזה ומ׳ ע״ש · וכתב הרב כסף משנה ריש פ״ז מה׳ דעות וה״ד הרב מלך שלם בליקוטין דקד״ג ע״ב ה״ל · חילוק בין רכיל ללשון הרע · רכיל הוא דאינו מדבר בגנות עוען הדברים מזה והולך לזה זהו רכיל כרוכל המחזיר בעירות אבל לשון הרע היינו דמספר בגנות חבירו הם נחלק לשנים · אם הגנות שמספר הוא שקר נקרא מוציא שם רע · ואם הוא אמת נקרא לשון הרע · ובעל הלשון הוא שרגיל תמיד בכך · כמלא שפרש כאן ארבע מדות · רכיל · ומספר לשון הרע · מוציא שם רע · בעל לשון הרע · עכ״ל :

ג **רגל** כינוי ללשון הרע · רד״ק ז״ל בשורש רגל · לא רגל על לשונו וגו׳ · ענין המלשינות והרכילות · ואפשר שיהיה מלשון רגל · לפי שהמלשין והרכיל הולך תמיד ומספר דברים מזה לזה :

ד **חץ** כינוי ללשון הרע · ערכין פ״ג דט״ו · שנא׳ חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים · אין חץ אלא לשון הרע שנא׳ חץ שחוט לשונם וגו׳ :

ה **לשון** כינוי ללשון הרע · ערכין שם · מרפא לשון עץ חיים · ואין לשון אלא לשון הרע שנא׳ חץ שחוט לשונם :

ו **עקשות פה** כינוי ללשון הרע · מדרש משלי סי׳ ד׳ · הסר ממך עקשות פה · זה לשון הרע שקשה כשפיכות דמים :

ז **בלע** כינוי ללשון הרע · תלודת דוד בתהלים סי׳ כ״ב · אהבת כל דברי בלע · הם לשון הרע הנאמר בבליעה ובחשאי :

ח **עץ** כינוי ללשון הרע · תקוני הזוהר תקון ה׳ מהתקונים הקטנים אשר בסוף דקמ״ב ע״א · ועוד לא תלין נבלתו · דא נבלות הפה · על העץ דא לישנא בישא · דחובה דא גרים דיוקא קדם זמניה · ודא איהו כי קבור תקברנו :

ט **חרב** כינוי ללשון הרע · זוהר פ' מצורע דנ"ן ע"ב וז"ל · בלישנא בישא דכתיב ולשונם חרב חדה בגין כך גורו לכם מפני חרב מפני לישנא בישא ע"כ :

יוד **רע** כינוי ללשון הרע · עיר גבורים פ' כי תצא וז"ל · ושניהם נקראו רע · הגאוה שנא' יראת ה' שנאת רע גאה וגאון · ולשון הרע שנא' פיך שלחת ברעה וגו' ע"ש :

מערכת ליצנות

א **שיחה** כינוי לליצנות · ברכות דל"א · אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות וכו' ולא מתוך שיחה · ופירש"י ז"ל · שיחה · ליצנות :

אות נו"ן

מערכת נבואה

א **יקר** כינוי לנבואה · מדרש שמואל פרשה ח' · ודבר ה' היה יקר וגו' · עשרה דברים נקראו יקרים וכו' · הנבואה מניין דכתיב ודבר ה' היה יקר וגו' ע"ש · ועמ"ש במע' ישראל אות ע"ו :

ב **עין** כינוי לנבואה · ש"ר פל"ח · וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב · אין עין אלא נבואה שנא' כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה ויעצם את עיניכם :

ג **תרדמה** כינוי לנבואה · ב"ר פי"ז · רב אמר שלש תרדמות הן · תרדמת שינה · ויפל ה' תרדמה על האדם ויישן · תרדמת נבואה · ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם · תרדמת מרמיטה · (פי' בהלה) · אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם · רבנן אמרי אף תרדמה של שטות · דכתיב כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה · וכן איתא ברים מדרש רות וז"ל · עללה הפיל תרדמה · ע"י שנתעללו ישראל ומעשות תשובה בימי אליהו הפיל תרדמה · רבתה הנבואה וכו' · ופי' הרב מ"כ ז"ל תרדמה · נבואה כלאמר בנפול תרדמה על אנשים עכ"ל :

ד **חזון** כינוי לנבואה · ב"ר פמ"ד · היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר · עשרה לשונות נקראת · **נבואה** · **חזון** · **הטפה** · **דבור** ·

אמירה · צווי · משא · משל · מליצה · יחידה ע"ש · ובאבות דר"נ פל"ג · עשרה שמות נקרא רוח הקדש ואלו הן · **משל · מליצה · חידה · דיבור · אמירה · תפארת · צווי · משא · נבואה · חזיון ·** ובאגדת בראשית שבסוף ס' שתי ידות פי"ד מביא העשרה לשונות שנקראת הנבואה ומכללם הגדה ע"ש :

ה **מטף** כינוי לנבואה · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר · פירש"י ז"ל · ועל נביאי אפקוד דלא יתנבון עליהן הנבואה · כמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים · כך הנביאים מקבלים הנבואה מפי הקדושה :

ו **דעת** כינוי לרוח הקדש · רש"י ז"ל בחומש בפ' כי תשא בפ' ואמלא אותו וגו' · דעת · רוח הקדש · ובמדרש משלי סי' י"ד · ותתצב אחותו מרחוק לדעת וגו' · אין דעת אלא רוח הקדש שנא' כי ﭏ דעות ה' :

ז **משכיל** כינוי לנבואה · ויקרא רבה פל"ה · א"ר אחא הלמד ע"מ לעשות זוכה להקביל רוח הקדש · מה טעם למען תשמור וגו' כי אז תצליח וגו' ואז תשכיל · ואין תשכיל אלא רוח הקדש כד"א משכיל לאיתן האזרחי :

ח **אשה** כינוי לנבואה · הרב פני משה אשכנזי דל"ד ע"א בחי' למסכת ביכורים וז"ל · והנה נודע שהנבואה נקראת בשם אשה וז"ש בחשדוהו באשת איש שנבואתו באה מן המלאכים שנקראים אישים ולא מן הקב"ה בעצמו וכו' · ע"ש שכתב זה משם הרב של"ה ז"ל :

ט **נציבה** כינוי לנבואה · מדרש משלי סי' י"ד ע"פ חכמות נשים וגו' · ותקח מרים הנביאה אחות אהרן · א"ר הונא ומה נבואה נתנבאת אמרה לאביה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל וכו' · כיון שהשליכוהו ליאור וכו' · אמר לה בתי היכן נבואתיך ועדיין היא מחזקת בנבואתה דכתיב ותתצב אחותו וגו' · ואין נציבה אלא רוח הקדש שנא' ראיתי את ה' נצב על המזבח :

יוד **מרחוק** כינוי לנבואה · שם · אין מרחוק אלא רוח הקדש שנא' מרחוק ה' נראה לי :

יא **עשיה** כינוי לנבואה · שם · מה יעשה לו · אין זה אלא רוח הקדש שנא' כי לא יעשה ה"א דבר :

יב **מופת** כינוי לנבואה · הוריות פ"ג די"ג · כי אנשי מופת המה · ואין מופת אלא נבואה שנא' ונתן לך אות או מופת :

יג **יד** כינוי לנבואה · רד״ק ז״ל בשרשים שורש יד · וכן הנבואה שבאה בחזק ובכח · היתה עלי יד ה׳ · כה אמר ה׳ אלי בחזקת היד · ותהי עליו שם יד ה׳ · וכן פירש״י ז״ל ביחזקאל סי׳ א׳ ע״ש ותהי עליו שם יד ה׳ :

יד **יין** כינוי לנבואה · שיר השירים רבה בפ׳ כי טובים דודיך מיין וז״ל · חביבין דברי סופרים מדברי תורה שנא׳ כי טובים דודיך מיין וגו׳ ואמורים מד״ת ונבואה כתיב אל תטיפו יטיפון וגו׳ · וכתב הרב מ״כ ז״ל וז״ל · יטיפון וכו׳ · ור״ל דכתיב בסוף אטיף לך ליין ולשכר · הרי שהנבואה נקראת יין וכו׳ ע״ש :

טו **קריאה** כינוי לנבואה · יב״ע ז״ל בישעיה סי׳ מ׳ בפסוק דברו על לב ירושלים וקראו אליה · תרגם מלילו על לבא דירושלם ואתנבו עלה · וכן בפסוק קול אומר קרא · תרגם קל דאמר אתנבי :

טז **רוח** כינוי לנבואה · אונקלוס בפ׳ בהעלותך בפ׳ כי יתן ה׳ את רוחו עליהם · תרגם ארי יתן ה׳ ית רוח נבואתיה עליהון · וכן תרגם שם יב״ע :

יז **מנוחה** כינוי לנבואה · במדב״ר פרשה י״ד וז״ל · והנבואה נקראת מנוחה שנא׳ ושריה שר מנוחה מלמד שזכה ברוך בן נריה לרוה״ק כמה דתימא ונחה עליו רוח ה׳ ע״כ :

יח **ענייה** כינוי לרוה״ק · מדרש קהלת סי׳ ז׳ ע״פ טוב ללכת אל בית אבל וז״ל ושלשת רעי איוב הלכו לבית האבל ושרתה עליהם רוה״ק הלא הוא דכתיב ויען אליפז ויען בלדד תני בשם ר״מ כל מקום שנא׳. עניה ואמירה כה ככה · אלו בלשון הקדש ברוה״ק הוא מדבר עכ״ל · ובילקוט גרס ואין ויען אלא לשון נבואה שנא׳ והאלהים יעננו בקול ע״ש :

מערכת נביא

א **ציר** כינוי לנביא · אדר״ן פל״ג · עשרה שמות נקרא נביא אלו הן · **ציר · נאמן · עבד · שליח · חוזה · צופה · רואה · חולם · נביא · איש האלהים** · ועמ״ש במע׳ הכם אות נ״א :

ב **אב** כינוי לנביא · ספרי פ׳ האזינו · שאל אביך ויגדך · אלו הנביאים שנקראו אב כמד״א ואלישע מצעק אבי אבי · וכן כתב רש״י ז״ל בחומש פ׳ האזינו שאל אביך אלו הנביאים וכו׳ :

ג **אלהים** כינוי לנביאים · רד״ק ז״ל בשרשים שורש אלה · אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם · נביאים ומלאכים · וכ״כ הרב המפרש

על

על הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' יסודי התורה הל' ז' וז"ל · אלהים שם משותף לאל יתברך ולמלאכים ולנביאים ולדיינים ע"ש :

ד **מלאך** כינוי לנביא · רד"ק ז"ל בשורש לאך · וכן הנביא נקרא מלאך לפי שהוא שליח ה' · וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים · והוא מרע"ה וכו' · וכן איתא בריש ויקרא רבה וז"ל · נקראו הנביאים מלאכים הה"ד וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וגו' ע"ש :

ה **עבים** כינוי לנביאים · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר · פירש"י ז"ל · ועל העבים אצוה · ועל נביאיא אפקוד דלא יתנבון עליהן · הנבואה נמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים · כך הנביאים מקבלים הנבואה מפי הקדושה :

ו **נשים** כינוי לנביאים · מדרש חזית ע"פ הגידה לי שאהבה נפשי · ד"א אם לא תדעי לך היפה בנשים · היפה שבנביאים ומעולה שבנביאים א"ר יוסי בר ירמיה למה נמשלו הנביאים כנשים · לומר לך מה אשה זו אינה מתביישת לתבוע צרכי ביתה מבעלה כך הנביאים אין מתביישין לתבוע צרכיהן של ישראל מן אביהם שבשמים :

ז **שוגה** כינוי לנביא · מדרש תהלים סי' ז' · זש"ה עמו עז ותושיה וגו' · מהו שוגג ומשגה · ר"ש בן לקיש אמר · נביאים ונביאות :

ח **גודרים** כינוי לנביאים · ויקרא רבה פ"א וז"ל · אביגדור · רבי הונא בר אחא אמר הרבה גודרין עמדו לישראל וזה היה אביהן של כולן ע"כ · וכן איתא במד' רות פ"ב וז"ל · וגדרה · שהטמינה אותם אחרי הגדר שנא' ותאמר להם ההרה לכו · ויש אומרים שסרחה עליה רוח הקדש וכו' · ופי' שם הרב מ"כ ז"ל וז"ל · שסרחה וכו' · י"ל שדרש גדרה לשון נבואה ע"ש שמרע"ה נקרא אביגדור כלומר אב לכל הגודרים גדר והם הנביאים וכו' :

ט **ברושים** כינוי לנביאים · ב"ר פס"ח סי' י"ג · קורות בתנו ארזים וגו' צדיקים וצדיקות נביאים ונביאות וכו' · ופירשו הרב יפ"ת ז"ל וז"ל · צדיקים וצדיקות דצדיקים איקרו ארזים וכו' ונביאים נקראו ברושים לחזקם ע"כ :

יוד **יקו"ק** כינוי לנביא · ס' מבחר המאמרים הנ"מ להרב נב"ש הרופא ז"ל בפ' וירא וז"ל · ויש אומרים שאלו האנשים שסיפר הכתוב היו נביאים וכו' · ויתכן היותם שלשה · האחד מהם רב וגדול · והשנים תלמידים או משרתים ונערים או חברים וכו' א"כ מ"ש וירא אליו ה' ר"ל נביא ה' או מלאך ה' · וכן ויאמר ה' אם נא מצאתי חן וגו' ע"ש שהאריך קצת · ובישעיה סי' ז' בפ' ויוסף ה' דבר אל אחז · תרגם יב"ע ואוסיף נביא דה' וכו' :

אברהם

מערכת נדיב

א **אברהם** כינוי לנדיב · פי׳ מבחר המאמרים הכ״ט פ׳ ויקח וז״ל · שהרי כל נדיב ונדיב היום יקראו בשם אברהם אבינו כמ״ש נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וגו׳ ע״ש :

מערכת נשמה

א **גר** כינוי לנשמה · פי׳ לרוב הכסף בדרושים דף ק״ל ע״ב וז״ל · מה עושה הקב״ה נוטל את הגר · דהיינו הנשמה שהיא גר למטה · והתושב שהוא הגוף שהוא תושב הארץ וכו׳ ע״ש :

ב **יחידה** כינוי לנשמה · כר״ק ז״ל בשרשים שורש יחד · ונקראת הנשמה יחידה · מיד כלב יחידתי · לפי שהיא יחידה :

ג **נפש** כינוי לנשמה · ב״ר פי״ד · חמשה שמות נקראו לה · **רוח** · **נפש** **נשמה** · **יחידה** · **חיה** · נפש זה הדם שנאמר כי הדם הוא הנפש · רוח שהיא עולה ויורדת · שנא׳ מי יודע רוח בני האדם העולה היא וגו׳ · נשמה זו האופה (פי׳ הדעת) וכו׳ · חיה שכל האיברים מתים והיא חיה בגוף · יחידה שכל האיברים משנים שנים והיא יחידה בגוף וכו׳ · ומעלת חיה ויחידה יותר מהשלשה אחרים · ומעלת נשמה יותר מנפש ורוח · כן מתבאר מדברי הרב כבוד חכמים בפי׳ לירושלמי מסכת ר״ה פ״ב סי׳ ד׳ דכ״ה ע״ד ע״ש :

ד **שמים** כינוי לנשמה · סנהדרין פרק חלק דף צ״א ע״א · יקרא אל השמים מעל · זו נשמה · ואל הארץ לדין עמו · זה הגוף :

ה **שם** כינוי לנשמה · שתי ידות במעריך ערך ש״ן · שמו של משיח · זוכי נשמתו כמו ותקראנה לו השכנות שם · שם עולם אתן לו והוא שמו של משיח הנזכר במדרשים · וכ״כ בס׳ ליוני פ׳ וישב וז״ל · ומלאתי בס׳ החיים כי שמו של אדם היא נשמתו שנא׳ מתי ימות ואבד שמו · וכשה כנות שמם מחית וגו׳ · ואמחה את שמם · כן יעמוד זרעכם ושמכם · זרעכם הוא שם הגוף · ושמכם הוא שם הנשמות וכו׳ ע״ש · וכ״כ הרב ככר לאדן דף ק״ל ע״ב :

ו **נר** כינוי לנשמה · שבת פ״ב דף ל׳ · נר קרויה נר ונשמתו של אדם קרויה נר וכו׳ · ופירש״י ז״ל קרויה נר · נר אלהים נשמת אדם :

ז **בגד** כינוי לנשמה · שבת פכ״ג דף קנ״ג · בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו׳ · ופירש״י ז״ל בגדיך לבנים · נשמתך טהורה ונקיה · ובדף קנ״ב שם

שם · והרוח תשוב וגו' · תנה לו כשהוא נותנה לך בטהרה וכו' · משל למלך ב"ו שחלק בגדי מלכות לעבדיו · פקחים שבהם קפלום והניחום בקופסא · טפשים שבהם וכו' ע"ש :

ח **שמן** כינוי לנשמה · שבת פכ"ג דקנ"ג · בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א · בגדיך לבנים וגו' · שמן שהיא הנשמה ואותיותיו נשם ועי"ש דכתיב נר אלהים נשמת אדם וגו' ע"ש · וכן פי' הרי"ף ז"ל שם · ושמן על ראשך שהיא הנשמה וכו' · ואותיות ה'ש'מ'ן' הם כאותיות נ'ש'מ'ה' וכו' ע"ש :

ט **קול** כינוי לנשמה · זוהר פ' יתרו דף פ"ז ע"א · למה יקצוף האלהים על קולך · קולך דא היא נשמתיה דבר נש :

יוד **ירח** כינוי לנשמה · שבת פכ"ג דקנ"א · עד אשר לא תחשך השמש והאור · זו פדחת והחוטם · והירח · זו נשמה · ופירש"י ז"ל זו נשמה כדכתיב נר אלהים נשמת אדם :

יא **ראשית** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון ס"ז דף צ"ח ע"ב · אמר ליה ברא והא כתיב דנשמתין דצדיקייא אתבריאו קדם דאתברי עלמא כד"א בראשית ברא אלהים ולית ראשית אלא נשמה דאתמר ביה נר ה' נשמת אדם וגו' :

יב **שמש** כינוי לנשמה · זוהר פ' ויחי דף רפ"ז ע"א · ויהי השמש לבוא וגו' · דא יומא דדינא קשיא דאפקיה ליה לב"נ מהאי עלמא · דתניא זמנא דמטא דב"נ נפק מהאי עלמא ההוא זמנא יומא דדינא רבא דאתחשך שמשא מן סיהרא כמה דכתיב עד אשר לא תחשך השמש · דא נשמתו קדישא דאתמנעת מב"נ תלתין יומין עד לא יפוק מעלמא וכו' · ועמ"ש הרב פתח עינים בפ"א דאבות אות ו' ע"ש :

יג **ומלואה** כינוי לנשמה · זוהר פ' תזריע דף מ"ה ע"ב · רבי חייא אמר לה' הארץ ומלואה · הארץ דינה · ומלואה מאי היא · אלא אלין נשמתין דצדיקיא וכו' · וכן איתא בפ' נח דף ס"ז ע"א · ומלואה · אלין נשמתהון דצדיקיא דאתמליא מנייהו וכו' :

יד **צלם** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון ס"ב · ועל ההיא נשמתא דאתיהיבת בבר נש איתמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בדיוקנא דשכינתא ועל ההיא נשמתא אתמר אך בצלם יתהלך איש · דהא בזמנא דאסתליק מב"נ נשמתא לא יכיל לאתנענעא :

טו **לב** כינוי לנשמה · זוהר וישלח דף קע"ה ע"א · ויהי בצאת נפשה כי מתה וגו' · בגין דלא אהדרת לגופא יתיר ומיתת כחל מיתת גופא · בגין דאית בני נשא דנפקי נשמתייהו ואהדרן לאתרייהו · וכד"א ותשב רוחו

אליו

אליו · ויצא לבם · כנפשי יצאה בדברו וגו' · אבל האי נפקת נשמתה ולא אתהדרת לאתראה וכו' · והראב"ע ז"ל בפי' בראשית כתב בפסוק בראשית ברא אלהים וגו' וכן נשמת האדם העליונה תקרא לב וכו' :

טז **דם** כינוי לנשמה · רש"י ז"ל בחומש בפ' חקת · במת בנפש וגו' · ד"א בנפש זו רביעית דם · ובסוטה דף ה' ע"א · והרשעים כים נגרש · ומה יש שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו · אדם שאין בו אלא רביעית אחת עאכ"ו · ופירש"י ז"ל אדם שאין בו אלא רביעית אחת · בברביעית דם הוא מתקיים · שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דם מת מטמא באהל מפני שהוא נפש וקרינא ביה ע"כ נפשות מת לא יבא · ועמש"ל אות ג' :

יז **אדם** כינוי לנשמה · ס' הקדוש ר"ח שער היראה פרק ז' · והנשמה היא הנקראת אדם באמיתות וכו' · כי מה שנא' ויברא אלהים את האדם בצלמו הוא על הנשמה · כי הגוף נקרא בשר ודם שנא' על בשר אדם לא יסך וגו' · ובזוהר פינחס דרי"ו ע"א · ויגרש את האדם · האדם דא נשמתא וכו' · וכ"כ מהרי"ק ז"ל בס' תולדות יצחק ס' בראשית וז"ל · ומ"ש באדם לשון בריאה לפי שהנשמה שנתן בו לא עשאה מהחומר הראשון וכו' אלא יש אחר האין וכו' אבל בגוף האדם לא אמר בו לשון בריאה וכו' :

יח **יוצרים** כינוי לנשמות · מדרש רות פרשה ב' · דבר אחר המה היוצרים אלו נשמותיהם של צדיקים שבהם נמלך הקב"ה לבראות את עולמו · ע"ש :

יט **זוהר** כינוי לנשמה · הקדמת תקוני הזוהר דף י"ב ע"ב · כזוהר · דא נשמתא ע"ש :

ד **מלאך** כינוי לנשמה · בסוף הקדמת תקוני הזוהר דע"ז ע"ב · מלאכים המוני מעלה · אלין נשמתין דאינון מלאכים מסטרא דמלכות ע"ש · ובס' ר"ח שער היראה פ"א ד"ח ע"א דפוס קושטא כתב וז"ל · והנה נודע שנשמות הצדיקים הם חצובות מתחת כסא הכבוד ולכך כנגד עולם הכסא שמשם הנשמות אמר ברכו ה' מלאכיו · ירצה שימשיכו ממנו שפע וברכה וכו' מלאכיו שהם נשמות הצדיקים שנבראו ע"י ה' שהוא חותם הנחתם בכסא ע"ש :

כא **קן צפור** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון ו' דכ"א ע"א · ודא איהו כי יקרא קן צפור לפניך דודאי נשמתא איהי קן צפור וכן היא נשמתא דב"נ אתקריאת קן צפור ע"ש · ותקון ס"ט דף ק"ב ע"ב · לפני שמיא אלין נשמתין וכו' ע"ש :

נעמי

כב **נעמי** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ לך לך דף פ׳ ע״ב בסתרי תורה · ושם האיש אלימלך וגו׳ · נעמי דא נשמה ואמאי אתקרי נעמי משום ויהי נועם ה׳ אלהינו :

כג **פרי** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ לך לך דף פ״ה ע״ב · ד״א ופריו מתוק לחכי אלין נשמתהון דצדיקייא דכולהו איבא דעובדוי דקב״ה וקיימי עמיה לעילא ע״ש · וכן פי׳ הראב״ע ז״ל בריש ס׳ תהלים וז״ל · טעם פריו הנשמה החכמה שתהיה מליאה תורת אלהים להכיר בוראה ומעשיו העומדים לנצח ותדבק בעולם העליון בהפרדה מעל גויתה כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו וכו׳ ע״ש :

כד **אברהם** כינוי לנשמה · זוהר חדש דף נ״ד · ויאמר ה׳ אל אברם זו היא הנשמה שהיא אב ללמוד את הגוף ורם עליו ממקום רם ונשא וכו׳ ע״ש · ועיין בזוה״ק פ׳ וירא דף ק״ב וק״ד במד׳ הנעלם ודף קכ״ב וקכ״ג שדורש אברהם זו הנשמה · ושרה זו הגוף ע״ש · ובמדרש הנעלם של רות ד״ג ע״ב · ויאמר ה׳ אל אברם דא נשמתן דהיא אב לרוח ורם לגוף ע״ש :

כה **דלת** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ וירא דקי״ג ע״ב במדרש הנעלם · רבי פנחס אמר הנשמה נעלה ונקרא הכבוד שהוא הראש כדקאמר ראשך עליך ככרמל · ודלת ראשך כארגמן · זו היא הנשמה שהיא דלת הראש :

כו **אחוזה · ונחלה** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ תולדות דקל״ט ע״ב במד׳ הנעלם · בשנת היובל הזאת וגו׳ · כשישתלם הז׳א׳ת׳ שהוא השבת אלפים וארבע מאות ותמצא תשובו איש אל אחוזתו · אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו :

כז **ישראל** כינוי לנשמה · דבש לפי מערכת יו״ד אות ע״ו וז״ל · יעקב נקרא הגוף · ישראל נקראת הנשמה · כן כתבו בשם ילקוט ראובני פ׳ ויחי וכו׳ ע״ש · ועמ״ש במע׳ גוף אות ז״ין · וכ״כ בס׳ מגיד מישרים למרן ז״ל פ׳ ויחי וז״ל · ועוד י״ל דנשמתא איקרייא ישראל וכו׳ ע״ש :

כח **מגדים** כינוי לנשמות · זוה״ק פ׳ תולדות דקל״ד ע״ב במדרש הנעלם · כל מגדים · אלו הנשמות :

כט **ריח** כינוי לנשמה · זוהר תולדות דקל״ד ע״ב. נתנו ריח · אלו הנשמות שהם ריח בעולם וכו׳ ע״ש :

ל **בת** כינוי לנשמה · זוהר משפטים דף ל״ה ע״א · ובת כהן כי תהיה וגו׳ · ובת כהן דא נשמתא עלאה וכו׳ · ובתקוני הזוהר דף קמ״ו ע״ב ·

ועוד

ועוד כי ימכור איש את בתו לאמה · דא נשמתא קדישא דמכר לה בגופא דאיהו אמה דילה וכו׳ :

לא **אהרן** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר דקל״ז ע״א · בני אהרן רוח ונפש · דאהרן איהו נשמה וכו׳ :

לב **מים** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר דקל״ז ע״א · מיד דאזיל לההוא עלמא מ״ד יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד · אתכנשת נשמתא לאתר חד הה״ד והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וגו׳ :

לג **כח** כינוי לנשמה · זוהר מקץ דקל״ו ע״ב · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה וגו׳ · וכי הותרה רצועה למעבד ב״כ כל מה דיכיל אלא וכו׳ מאי בכחך · דא נשמתיה דבר נש דאיהו חילא דב״נ למזכי בה לעלמא דין ולעלמא דאתי :

לד **עוף** כינוי לנשמה · רש״י ז״ל בפי׳ לקהלת סי׳ יו״ד · כי עוף השמים וגו׳ · נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים · ועיין בתקוני הזוהר תקון ו׳ דכ״ג :

לה **סולם** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון ע׳ דף קל״א ע״א · וכלהו נשמתא דאיהי בדיוקנא דמאריה דמקיים פקודין אלין · דמינה תליין כל מלאכין וכו׳ · וכד סלקת נשמתא כל אלין חיילין סלקין עמה · וכד נחתא כל אלין חיילין נחתין עמה · איהי סולם · והנה מלאכי אלהים סלקין ונחתין בה · בה ממש וכו׳ ע״ש · ובזוהר ויקרא דקכ״ג ע״ב בר״מ · ויפח באפיו נשמת חיים · דא איהי דיוקנא דעל ב״נ דאתמר ביה ויחלום והנה סולם ודאי איהי נשמת חיים כרסייא לשם ה׳ · וכ״כ הרא״ב״ע ז״ל בפי׳ ויצא · וז״ל · והרב שלמה הספרדי אמר כי סולם רומז לנשמה העליונה ומלאכי אלהים מחשבות החכמה וכו׳ ע״ש :

לו **חותם** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון כ״ב דף ס״ה ע״ב · שיוני כחותם דא נשמתא · דאיהו רשימו דילה גליפא לעילא וכו׳ · וההוא גליפו דלעילא איהו חותם וכו׳ · ע״ש שמלת חותם ומפרש אותה לכמה דברים · לתפלין · לאות ברית מילה · לתפלה · לשבת :

לז **אשה** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר תקון ו׳ דף כ״ב ע״ב · זכאה איהו מאן דמתקן לה דירה נאה בלביה · וכלים נאים באיברים דיליה · ואשה נאה דאיהי נשמתיה · דשכינה שריא שכינתא עלאה דאיהי נשמת כל חי עליה וכו׳ · ובס׳ תפארת הקדש דף ע׳ כתב · ופי׳ דירה נאה בליביה הוא טהרת המחשבה וכו׳ · ואשה נאה דהיינו הנשמה שהיא בשבת ימי החול שלא תהיה פגומה ועי״ז זוכה שתשרה עליו נשמה יתירה וכו׳ :

לח **בן** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ ויחי דף קפ״א ע״ב · אבר לא תקח אשה · דא הוא גופא וכו׳ · מאי לבני · דכל נשמתין דעלמא וכו׳ · איקון בנין להקב״ה · ועי״ד אבר לא תקח אשה · דא גופא · לבני · דא נשמתא :

טל **פקדון** כינוי לנשמה · דברים רבה סוף פ׳ האזינו · ד״א למה לשמים ולארץ · אר״ח למה הדבר דומה לאחד שהפקיד פקדון אצל אוהבו · מת אוהבו וכו׳ · כך א״ל למשה למה אתה מלוה לשמים ולארץ · אמר להן אני עתיד למות · ואיני יודע להיכן נפשי הולכת וכו׳ ע״ש · ובס׳ העקידה שער ז״ך כתב · כי נפש האדם היא פקדון אלוהיו בידו כמ״ש הכתוב ופקודתך שמרה רוחי ואין לנפקד להשיב פקודת אדוניו על שיקחה ממנו כרצונו וכו׳ · ובס׳ אמרי שפר אשכנזי דכ״ע ע״א כתב וז״ל · גם נקראת פקדון ע״ש שהוא מפקידה בכל לילה ב״ד הקב״ה שנא׳ בידך אפקיד רוחי וגו׳ ע״ש :

מ **בית** כינוי לנשמה · זוהר תולדות דקמ״א ע״ב · אחר ובנית ביתך · דא נשמתא דבר נש בגופיה דיתתקן ויתעביד גבר שלים וכו׳ · וכ״כ בס׳ הכדים דפוק ויכליא דס״ע ע״ב וז״ל · איזה בית אשר תבנו לי זו הנשמה :

מא **כרם** כינוי לנשמה · זוהר חדש במד׳ הנעלם פ׳ נח דף מ׳ ע״ב · כרם היה לשלמה וגו׳ · האי כרם דא היא נשמתא קדישא דאיתנטעת לעילא תחות כורסי יקריה · לשלמה · למלכא דשלמא כולה דיליה וכו׳ :

מב **אסתר** כינוי לנשמה · דבש לפי מערכת האל״ף אות ה׳ וז״ל · אסתר נקראת הנשמה וז״ש אסתר מן התורה מנין · ואנכי הסתר אסתיר כי פוגעת הנשמה מהלך ג׳ ימים חשך ואפלה ושם מלאכי חבלה בדמות אריות ונמרים ושאר חיות ודמות כלבים שומרים · ואם זוכה הנשמה הקב״ה מסתירה ולא יגעו בה · ואם לאו מסתיר פניו ממנה · וכלבים לועקים ובאים החיות הכפרים שואגים לטרוף ועושים בה משפטי נקמות · כדינו האר״י בס׳ הגלגולים כ״י פרק ס״ע · עכ״ל :

מג **עין** כינוי לנשמה · דבש לפי מערכת הע״ין אות כ״ה · נשמה נמשלה לעין · וגוף לרגל · הר״ב תורת חיים בשיטתו לסנהדרין על דף נ״א :

מד **איש** כינוי לנשמה · ס׳ מגיד מישרים למרן ז״ל פ׳ שמות · איש וביתו באו · האיש היינו נשמתא · וביתו היינו רוחה :

מה **צפור** כינוי לנשמה · זוהר בלק דקצ״ו ע״ב וז״ל · גם צפור מצאה בית וגו׳ · וכי דוד מלכא על צפריא דעלמא הוה אמר מלה דא · אלא נמה דיתבנן נמה חביבין נשמתין קמי קב״ה וכו׳ · והכי אתמר גם צפור מצאת בית אלין רוחיהון דצדיקייא ע״ש · ועמש״ל אות כ״א :

דרור

מו **דרור** כינוי לנשמה · זוהר בלק שם וז"ל · ודרור קן לה · אמר הכי אוליפנא דא היא נשמתא קדישא דסלקא נטילא וסלקא לאתר טמיר וגניז דעין לא ראתה וגו' ע"ש :

מז **שארה · כסותה · עונתה** כינוי לנשמה · ס' מגיד מישרים למרן ז"ל פ' משפטים ד"ן ע"א וז"ל וכי ימכור איש את בתו · איש · זה הקב"ה · בתו · היא בתו של אברהם אבינו · שארה · דהיינו מזונה · כסותה ועונתה לא יגרע · שהם רמז לנפש רוח נשמה · שהמזון רמז לנפש שהיא נהנית מהמזון · כסותה רמז לרוח שהוא למעלה מהנפש שהוא במכוסה · ועונתה רמז לנשמה · שהיא מיוחדת בחשאי ובהעלם כענין העונה · ע"ש :

מח **אלין** כינוי לנשמה · ספר חרדים פ"ה דברי כבושין דף ע"א ע"א וז"ל העולם ים סוער · הגוף תל עפר בתוכו · הנשמה איש עומד על התל · ועץ החיים נטוי עליו · אם הוא חכם לב יתחזק ויתקשר באילן · כי היום או מחר יכו בחזקה גלי הים בתל ויהרס · ואם לא יהיה הוא נקשר באילן ישטפהו בתל היינו דכתיב עץ חיים וגו' וכתיב על זאת יתפלל וגו' לעת מצוא דהיינו מיתה וכו' · רק לשטף מים וגו' אליו היינו נשמה וכו' ע"ש · וכן כתב הרב פני דוד סו"פ ויקרא ע"ש :

מט **מלח** כינוי לנשמה · נדה פ"ג דל"א ע"א · היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא · ופירש"י ז"ל פוץ מלחא · השלך המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים · כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימו כיון שהלכה אז מסריח הגוף :

נ **בתולה** כינוי לנשמה · תורת חסד בפי' לס' תהלים סי' מ"ה ע"פ בתולות אחריה רעותיה וגו' וז"ל · בתולות אחריה רעותיה · הם הנפשות הטהורות אשר עדיין לא באו בעולם וכו' ע"ש · וכ"כ הרב צרור המור בפ' כי תצא :

נא **מת** כינוי לנשמה · הרב תוי"ט בפ"ב דאבות משנה ז' וז"ל · ועי"ז כיוונו באומרם קשה רמה למת שר"ל מצד הנפש היודע זה וכו' ואל תתמה שקורא הנפש בשם מת שכן הוא אומר בכתוב ודורש אל המתים ובלי ספק שענינו אל נפשות המתים וכו' ע"ש :

נב **דוד** כינוי לנשמה · ס' בגדי אהרן לכמוהר"א פרץ ז"ל בפי' לשמואל דף ט"ל ע"ב וז"ל · ויאמר לו יהונתן וגו' · מצאתי כתוב בכתב ישן וגו' דוד הוא רמז על הנשמה כדאיתא במדרש הנעלם פ' לך לך על אברם שהוא רמז על הנשמה בפרט שדוד עולה י"ד רמז לנשמה שהיא נכנסת בשנת י"ד

כנודע

כנודע עכל״ל · ועוד הובא לשון הנז׳ בס׳ מנחת אהרן שבסוף ס׳ בגדי אהרן הנז׳ בדע״ע ע״ש :

נג **קדוש** כינוי לנשמה · ספרי פ׳ וזאת הברכה פסקא שמ״ד וז״ל · כל קדושיו בידיך · אלו נפשותיהם של צדיקים שניתנים עמו באוצר שנא׳ והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו׳ :

נד **עצם** כינוי לנשמה · הרב זרע אברהם מפרש ספרי בדרוש א׳ שבסוף ח״ב דק״ח ע״ב וז״ל · חייב אדם לטהר עצמו ברגל · עצמו דייקא שהוא נשמתו שהיא חלק אלוה ממעל כעצם השמים לטוהר עכל״ל · עיין שם :

נה **משה** כינוי לנשמה · הרב פני דוד ס״פ ויקרא וז״ל · ויקרא אל משה וגו׳ · יש לפרש שקרא לנשמה שמה משה כי כל שם הוא רומז על בחינות הנשמה כפי מדרגתה ואיכותה ושרשה והדיבור היה אליו לנשמתו וכו׳ ע״ש :

נו **אביונה** כינוי לנשמה · רד״ק ז״ל בשורש אבה וז״ל · ופי׳ אביונה בעלת הרצון והתאוה והיא הנפש המתאוה כלומר תפר הנפש בריתה עם הגוף · וכ״כ הראב״ע ז״ל בפי׳ לקהלת סי׳ י״ב וז״ל · ותהיה זאת המלה תואר ומבינה והוא כינוי לרוח בעלת הבינה :

נז **יצחק** כינוי לנשמה · זוהר פ׳ חיי שרה דקכ״ח ע״ב במדי׳ הנעלם א״ר אבהו כיון שהגוף נבנה וכו׳ · הנשמה וכו׳ יוצאת לקראתו כד״א ויצא יצחק לשוח בשדה וגו׳ · א״ר יהודה אם היא הנשמה תינח אברהם כדקאמרן · אבל יצחק מהו א״ר אבהו הא חברייא אמרו דעכשיו אתקרי יצחק על שום חדותא סגיאה דעלמא · אמר רבי אבהו בתחלה נקראת הנשמה אברהם והגוף שרה · עכשיו נקראת הנשמה יצחק והגוף רבקה · ופי׳ בגליון קודם התחיה נק׳ הנשמה אברהם ואחר התחיה נקראת יצחק :

נח **כבוד** כינוי לנשמה · רד״ק ז״ל בשרשים שורש כבד · ונקראת הנשמה העליונה כבוד לפי שהיא כבוד הגוף ויקרו · למען יזמרך כבוד שמח לבי ויגל כבודי וגו׳ :

נט **שורש** כינוי לנשמה · סנהדרין פרק חלק דף ק״י ע״ב · ד״א שורש זו הנשמה · וענף זה הגוף · ועמ״ש במע׳ גוף אות ט׳ :

ס **עץ** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר דף קנ״ב ע״א · ד״א לא תלין נבלתו · דא יצה״ר · על העץ · דא נשמת חיים וכו׳ :

סא **שלמה** כינוי לנשמה · תקוני הזוהר דף קנ״ב ע״א · אם חבול תחבול שלמת רעך וגו׳ · הא׳ בנשמתא דבר נש ממלל וכו׳ · שלמת רעך · דא נשמתא וגו׳ :

מגדל

סב **מגדל** כינוי לנשמה · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · ויבן מגדל בתוכו · ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים :

סג **מוסר** כינוי לנשמה · זוהר פ' תרומה דקמ"ב ע"א · אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום · מאי מוסרם · דא נפש דאיהי קיימא וחתים לגבי נשא מלין לקבלא מוסר :

סד **יונה** כינוי לנשמה · זוהר פ' ויקהל דקצ"ט ע"א · יונה דנחת לספינה דא איהי נשמתא דבר נש דנחתא להאי עלמא למהוי בגופא דב"נ · אמאי אתקרי יונה בגין דכיון דאשתתפת בגופא כדין איהי יונה בהאי עלמא כמה דאתמר ולא תונו איש את עמיתו וגו' ע"ש :

סה **אורח** כינוי לנשמה · הרב ברכת טוב בליקוטין דכ"ט ע"ב וז"ל · ומארז"ל שהלל הזקן כל היום הוה נשמט מתלמידיו ואמר אלך ואגמול חסד עם האורח שיש לי · א"ל תלמידיו וכי בכל יום יש לך אורח אמר להם וכי נפשי עלובתא לאו אורח היא בהאי עלמא ע"כ · א"כ כינה הנשמה בשם אורח ומה גם בשבת שיש לכל אדם נשמה יתירה שראוי לקרותה בשם אורח עכל"ל :

סו **עדי** כינוי לנשמה · הראב"ע ז"ל בתהלים סי' ק"ג · המשביע בטוב עדיך · עדיך הוא נשמה שהיא עדה לגוף · ה"ד בס' עבודת הגרשוני בפי' השיר שבתחלת הספר :

סז **חיים** כינוי לנשמה · דרשות ר' שלמה מולכו ד"ג ע"ג וז"ל · ומזה תראה פי' פסוק ראה נתתי לפניך וגו' שניתנה הבחירה לאדם · החיים זו הנשמה · הטוב זה הרוח שהוא יצה"ט · ואת המות זה נפש הבהמית שהווייתה נפקדת במעט זמן · ואת הרע · זה יצה"ר · ואמר ובחרת בחיים עלה טובה קמ"ל עכל"ל :

סח **חלק יפה** כינוי לנשמה · במדב"ר פי"ט וז"ל · היה לאחד מהם חלק יפה אצל המלך וכו' · ופי' המ"כ חלק יפה רמז לנשמתו הטהורה ע"כ :

סט **בכורה** כינוי לנשמה · ס' בחינת עולם ח"א קו"פ ה' וז"ל · הימתק נזיד עדשים בו תמכר הבכורה ע"כ · ופי' המפרש ויפרוש ומקם ה' ל' · נזיד עדשים תאוות עוה"ז ובעבורה ימכור הבכורה הנשמה הקדושה אשר לה משפט הבכורה עכל"ל :

אות סמ"ך

מערכת סוכה

א **צל** כינוי לסוכה • ס' מלא מערים מער י"ט ז"ל • וטעם מלוה זו ע"ד הפשט לפי שהקב"ה רלה להסתיר את ישראל תחת כנפיו ולהיות להם לצל אחרי שנטהרו מעונותיהם ביום הכפורים • שכן עשה עם ישראל במדבר כשנטהרו מטומאות מלרים וכו' ובאו לקבל תורה ומלוות סיבבם בשבעה ענני כבוד • ומטעם זה סוכה שאינה שבעה טפחים על שבעה טפחים פסולה • וכשם שענני כבוד לא היו קולטין רק לישראל לבד ע"כ לותה תורה שלא ישבו בסוכות רק ישראל שנא' כל האזרח בישראל וגו' • והטעם שאין להסתר בצלו של הקב"ה רק אשר הוא מזרע טהור וקדוש ועל מלוה זו רמז שלמה ע"ה באומרו בצלו חמדתי וישבתי הרמז לסוכה • ופריו מתוק לחכי הרמז לפרי עץ הדר ושאר המינים • ע"כ :

ב **מוסרות עבות** כינוי לסוכה • ע"ז ד"ג ע"א • מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה כתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויולא שנא' ננתקה את מוסרותימו וגו' • ופירש"י ז"ל ננתקה את מוסרותימו על ה' ועל משיחו קאמר לעת"ל כדכתיב למה רגשו גוים וגו' כלומר ננתקה מלות סוכה שהטילו עלינו עכ"ל • וכתב המוהרש"א ז"ל בח"א וז"ל • פי' הפסוק לפי' זה ננתקה וגו' היינו דפנות הסוכה שדרכן לקשור במוסרות • ונשליכה ממנו • היינו מן הסוכה • את עבותימו • דהיינו עץ עבות שדרכן לסכך בהם וכו' ע"ש :

מערכת סופר

א **נביא** כינוי לסופר • יב"ע ביחזקאל סי' כ"ב בפ' קבל נביאים בתוכה • תרגם קינת ספרהא בגוה ע"ש • ובירמיה סי' י' • מנביא ועד כהן • תרגם מספר ועד כהן • ובישעיה סי' ג' שופט ונביא • תרגם דיין וספר :

ב **לבלר** כינוי לסופר • פ"ק דסנהדרין די"ז • הניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו וכו' ולבלר • ופירש"י ז"ל לבלר לכתוב ספרים ע"כ :

מערכת סליחה מחילה כפרה

שלשתם ענין אחד הם לשון הסרת העון · לא שוה גדול מזה · כפרה לחטאים · סליחה לעונות · מחילה לפשעים · (עיין מג"א סי' תתמ"א ובבאה"ט א"ח סי' תר"ז ס"ק ג' ובענין זה הארכתי במקום אחר בס"ד והמ"ל :

א **נשא** כינוי לסליחה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש נשא · וכן בענין המחילה והסליחה · שא נא חטאתי · שא נא פשע אחיך · ונשאתי לכל המקום בעבורם · הנה אם תשא חטאתם וגו' :

ב **רפואה** כינוי לסליחה · רד"ק ז"ל בשורש רפא · וכן בדרך ההשאלה בענין הסליחה רפאה נפשי כי חטאתי לך וגו' · ובמגילה פ"ב די"ז והכתיב ושב ורפא לו · ההוא לאו רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה היא · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א · אלא רפואה דסליחה וכו' · ויותר נראה לפרש ע"פ מ"ש הרמב"ם בח"פ דחולי הנפש ורפואתו הוא כמו חולי הגוף ורפואתו · ורפואה דנקט בהאי קרא לאו רפואת הגוף אלא רפואת הנפש שהיא הסליחה :

ג **טבילה** כינוי לכפרה · זבחים דף פ"ח ע"ב · כתונת מכפרת על ש"ד שנא' וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם · ופירש"י ז"ל ויטבלו את הכתונת · רמז הוא לעתיד שיכפר שפיכות דמים בכתונת · טבילה היינו כפרה :

ד **נרצה** כינוי לכפרה · יב"ע בישעיה סי' מ' ע"פ כי נרצה עונה · תרגם ארי אשתביקו לה חובהא · וכן פי' הרב מצודת דוד שם וז"ל · כי נרצה · נתפייס עונה · ר"ל נתכפר עונה ע"כ · ובמשנה פ' עשירי דזבחים מפני שהוא מרצה · כתב הר"ב ז"ל · מרצה · מכפר וכו' ע"ש :

ה **ויתור** כינוי לסליחה · הרב מנחם ד"ל ז"ל בס' הבהיר שתי ידות בקו' דרך חיים דע"ד ע"א וז"ל · והוקשה על המאמר הנז"ל דאיך יתכן שנאמר שויתר הקב"ה על ג' עבירות חמורות וכו' ולא ויתר על ביטול תורה · והנ"ל שכוונת רז"ל היא שמחל הקב"ה מחילה גמורה ומזה כתב ג' פשעי ישראל ויתבאר זה המאמר שאין הקב"ה ותרן וכו' למדנו שאין הויתור האמור אפים רק מחילה גמורה · ועוד ראיה ממדרש רבי תנחומא בפ' ולקחתם לכם וגו' ע"ש :

מערכת סמאל

א **אויב** כינוי לסמאל · תקוני הזוהר תקון ס"ד דצ"ו ע"ב וז"ל · השיב אחור ימינו מפני אויב · מאי אויב · דא סמאל וכו' ע"ש :

ב **איש** כינוי לסמאל · הרב לכור השור פ' וישלח וז"ל · ויאבק איש עמו · זה סמאל שבא להזכיר עונותיהם של ישראל ע"כ :

ג **דג** כינוי לסמאל · ובת זוגיה דגה · כ"כ הרב מעשה רב דף ע"ב ומשם תקוני הזוהר תקון עשרים ע"ש · וע"ש בתקוני הזוהר דג"ן ע"ב ע"פ וימן ה' דג גדול ע"ש :

ד **חמור** כינוי לסמאל · מדרש הנעלם דרות דף ע"א וז"ל · ומלא בה איש מסכן וחכם · דא משיח בן דוד שנא' עני ורוכב על חמור עני דא צדיק כל זמן שלא יבוא עליו שפע ועליו נאמר ונהר יחרב ויבש · חמור דא סמאל ע"כ :

מערכת סעודה

א **כירה** כינוי לסעודה · בתרא פ"ה דע"ה · עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן שנא' יכרו עליו חברים · ואין כירה אלא סעודה שנא' ויכרה להם כירה גדולה ויאכלו וישתו :

ב **תשרה** כינוי לסעודה · גטין דז"ך ע"ב · ת"ר איזהו שלא לאלתר · ר"ן אומר שעשה כדי שתעבור שיירא ותשרה · וכתבו התוס' וז"ל · שתעבור שיירא ותשרה · מפרש ר"ת · ותשרה · לשון סעודה כמו שירותא · (תענית די"א) · דמתוך שמוציאין כליהם כדי לסעוד וכו' :

ג **יומא** כינוי לסעודה · הרא"ש ז"ל בכתובות פ"א סי' י"ג וז"ל · יומא קמא יש מפרשים סעודה קמייתא כדאמרינן בפסחים דל"ו · יומא קמא לא תלושו בחלבא דהיינו סעודתא קמייתא עכ"ל :

ד **יין** כינוי לסעודה · הרב אבן יחייא ז"ל בריש קהלת ע"פ אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה וגו' וז"ל · אנסכה בשמחה · ר"ל אשתה היין בניקוי כי המשמח אלהים ואנשים ויין ישמח לבב אנוש · ורמז ביין למאכל ומשתה כי גם שם יין יפול על הסעודה של שמחה · כמו שגם לחם יפול על הסעודה הנעשית לסעוד וכו' עכ"ל · וכן פי' רש"י ז"ל שם כל סעודת עונג קרויה על שם היין :

ה **לחם** כינוי לסעודה · רש"י ז"ל בקהלת סי' י"ד וז"ל · לשחוק עושים לחם להדוות מזמוני התנים ומלכים עושים סעודה וכתה סעודה גדולה קרויה לחם כד"א בלשצר מלכא עבד לחם רב :

ו **ויסב** כינוי לסעודה · ליקוטי מוהר"ן דפוס אוסטראה דע"ז ע"א וז"ל · ויסב אלהים וגו' · איתא במדרש ויסב לשון מסיבה היינו לשון הסיבה ע"כ :

מערכת ספר תורה

א **סגולה** כינוי לס"ת · בתרא דנ"ן ע"א · יעקב לו סגולה · מאי סגולה · רב חסדא אמר ספר תורה :

ב **מחמד** כינוי לס"ת · רש"י ז"ל בפי' למגילת איכה סי' א' וז"ל · על כל מחמדיה ספרי תורות שנא' בהם הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפה לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני עכ"ל :

ג **עץ** כינוי לס"ת · מרא"ה הגדול ה"א דרוש ה' לס"ת דקנ"ה ע"ד וז"ל · וכבר ידוע דעץ הוא כינוי לס"ת וכדכתיב קרא עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' ע"כ :

ד **יהודה** כינוי לס"ת · ברכות ד"ה ע"א · מ"ד ועוזבי ה' יכלו · זה המניח ס"ת ויוצא ע"כ :

ה **ישירה** כינוי לס"ת · סנהדרין דכ"א ע"ב · אמר רבא אעפ"י שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה ע"כ :

ו **עין ימין** כינוי לס"ת · מדרש משלי פי"ד וז"ל · ויאמר אליהם נחש וגו' · ורבנן אמרו זה ס"ת · א"ל נחש העמוני הביאו לי ס"ת ואעקור מתוכו לא יבא עמוני · בזאת אכרות לכם ברית בנקור לכם כל עין ימין עכ"ל :

אות ע"ן

מערכת עצה

א **יסוד** כינוי לעצה · רד"ק ז"ל בפי' לס' תהלים סי' ב' וז"ל · נוסדו יחד · נתייעצו כולם כאחד ונאמרה העצה בלשון יסוד כי כן העצה למעשה כמו היסוד לבנין ע"כ :

ב **מוסרות ועבות** כינוי לעצה · רד"ק ז"ל גם בפי' ננתקה את מוסרותימו וגו' וז"ל · והמוסרות והעבות הם החבלים החזקים והם משל לעצה ולהסכמה החזקה ע"כ :

ג **אגודה** כינוי לעצה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש אגד וז"ל · וכן ואגודתו על ארץ יסדה · כלומר עצתו והסכמתו ע"כ :

ד **חיל** כינוי לעצה · אנקלוס ז"ל בפי' עקב ע"פ הנותן לך כח לעשות חיל · תרגם יהיב לך עצה וכו' :

מערכת עבודה זרה

א **אב · ואם** כינוי לע"ז · יבמות פ"ד דנ"ח ע"א · ת"ר ובכתה את אביה ואת אמה · רע"ק אומר אביה ואמה זו ע"ז · וכן הוא אומר · אומרים לעץ אבי אתה :

ב **דרך** כינוי לע"ז · ב"ר פ' ע' · אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך וגו' אין דרך אלא ע"ז כד"א הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע · ע"ש שדורש דרך כינוי גם לשפיכות דמים · לגילוי עריות · ללשון הרע :

ג **הבל** כינוי לע"ז · תענית פ"א דף ה' · מ"ד ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא וגו' · אחת היא שמבערת רשעים בגהינם ומאי היא · ע"ז · כתיב הכא מוסר הבלים וכתיב התם הבל המה מעשה תעתועים · וע"ש בפי' הרי"ף ז"ל :

ד **תעתע** כינוי לע"ז · סנהדרין פרק חלק דצ"ב · וא"ר אלעזר כל המחליף בדיבורו כאלו עובד ע"ז · כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע · וכתיב התם הבל המה מעשה תעתועים :

ה **השחתה** כינוי לע"ז · סנהדרין פ"ז דף כ"ז · כל מקום שנא' השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז · דבר ערוה שנא' כי השחית כל בשר וגו' · ע"ז דכתיב פן תשחיתון ועשיתם וגו' :

ו **אלהים** כינוי לע"ז · סנהדרין פ"ז דכ"ו · אלהים זו ע"ז · וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני :

ז **ויצו** כינוי לע"ז · סנהדרין שם · ויצו · זו ע"ז וכו' · מאי משמע רב חסדא ור"י בר אבדימי · חד אמר מהכא · סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו וגו' · וח"א מהכא עשוק אפרים וגו' הלך אחרי צו :

ח **מחמד** כינוי לע"ז · סנהדרין פי"א דק"ב · מאי מחמד עיניך · לאו ס"ת ודילמא ע"ז · לא ס"ד וכו' · ופירש"י ז"ל · ודילמא · מחמד עיניו היינו ע"ז · וכ"כ המהרש"א ז"ל בח"א · ודילמא ע"ז שהיא מחמד עיניך שהיה חביב להם ע"ז שלהם יותר מכסף וזהב ובניו ובנותיו כמ"ש שהיו מקריבין בניהם לע"ז וכו' · וכן פי' מצודת דוד בישעיה סי' מ"ד · וחמודיהם בל יועילו · הפסילים שהמה חמודים להם וכו' :

ט **בליעל** כינוי לע״ז · בתרא פ״א דף י׳ · כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד אלילים · כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל · וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל · מה להלן אלילים אף כאן אלילים :

יוד **תועבה** כינוי לע״ז · סוטה פ״א דף ד׳ · אר״י משום רשב״י כל אדם שיש בו גסות הרוח כעובד ע״ז · כתיב הכא תועבת ה׳ כל גבה לב · וכתיב התם ולא תביא תועבה אל ביתך · ובפר״ק דע״ז דף ע״ו ע״א שאני ע״ז דחמיר דכתיב לא תביא תועבה אל ביתך ע״ש :

יא **עצב** כינוי לע״ז · רד״ק ז״ל בשרשים שורש עצב · ומזה הענין נקראו צלמי ע״ז עצבים · העצב נבזה · פן תאמר עצבי עשם · וע״ל אות י״ב :

יב **אלילים** כינוי לע״ז · תורת כהנים ריש פ׳ קדושים · אלילים · זה אחד מעשרה שמות המגונים שנתגנת בהם עבודה זרה לשם מעשיה · אלילים · על שם שהם חלולים · פסל · ע״ש שהם נפסלים · מסכה · שהם ניסוכים · מצבה · על שם שהם עומדים · עצבים · ע״ש שנעשים פרקים פרקים · תרפים · ע״ש שהם מרקיבים · גילולים · ע״ש שהם מגועלים · שיקוצים · על שם שהם משוקצים · חמנים · ע״ש שהם עומדים בחמה · אשרים · ע״ש שהם מתאשרים מאחרים וכו׳ ע״ש :

יג **צירים** כינוי לע״ז · רש״י ז״ל בישעיה סי׳ מ״ה · חרשי צירים · אומני ציורים של פסילים שמעובדי כוכבים ומזלות · וכ״כ רד״ק ז״ל בשורש צור · וכינו בענין זה לצלמים ואמרו · חרשי צירים · כמו שכינו להם ג״כ עצבים:

יד **אימים** כינוי לע״ז · רד״ק ז״ל בשורש אים · ובאימים יתהוללו · הם הפסילים · וקראם אימים על דרך גנאי כמו עצבים · או נקראו כן לפי שהעובדים אותם יפחדו מהם וכו׳ · וכן פי׳ מצודת דוד ומצודת ציון בירמיה סי׳ ן׳ · ובאימים הוא שם כינוי על העכו״ם :

טו **מפלצת** כינוי לע״ז · מצודת דוד במלכים א׳ סי׳ ט״ו · אשר עשתה מפלצת וגו׳ בעבור אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות לעכו״ם וכמו שעכו״ם נקראים עצבים ע״ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת · כי מביא רעדה הוא מלשון פלצות בעתני · ובעבור זה יקראו אימים כמ״ש ובאימים יתהוללו :

טו **בעל · ועשתרות** כינוי לע״ז · מצודת ציון בשופטים סי׳ ב׳ · ויעבדו לבעל ולעשתרות · שמות עכו״ם · ורד״ק ז״ל בשורש עשתר כתב · לבעל ולעשתרות · צלמים עשוים כצורות עשתרות ·

ובשורש

ובפורש בעב כתב ונקראו הפסילים והעצבים בזה השם · בעל פעור · את שמות הבעלים · כי הם כאלון לעובדיהם :

יז **גד · מני** כינוי לע"ז · סנהדרין פרק חלק דל"ב · כל המשייר פתיתים על שלחנו כאלו עובד ע"ז · שנא' העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך · ופירש"י ז"ל שנא' העורכים וגו' · שכן עושין שמכינין שלחן ערוך במאכל ובמשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד · וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני :

יח **הרים** כינוי לע"ז · מדרש חזית ע"פ קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וגו' · אין הרים אלא ע"ז · כמד"א על ראשי ההרים יזבחו וגו' ע"ש :

יט **רע** כינוי לע"ז · ילקוט פ' בהעלותך · ויהי העם כמתאוננים רע וגו' · אין רע אלא ע"ז · כמד"א כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם :

ד **זונה · שוחה · עמוקה · נכריה** כינוי לע"ז · במדב"ר פ' יו"ד · כי שוחה עמוקה זונה · בע"ז הכתוב מדבר שהיא נקראת זונה · כמה דתימא ותזנה אחרי אלהי נכר הארץ · נקראת שוחה ע"ש וישח אדם · עמוקה ע"ש וישפל איש וגו' · ומנין שבע"ז הכתוב מדבר שכך כתוב אחריו · שנא' והאלילים כליל יחלוף וגו' · נכריה זו ע"ז כמה דתימא אלהי נכר וגו' :

כא **זר** כינוי לע"ז · במדבר רבה פ"י · לפי שהיין גורם לו לע"ז · הה"ד עיניך יראו זרות · כמה דתימא לא יהיה בך אל זר :

כב **חמס** כינוי לע"ז · ב"ר פל"א · כי מלאה הארץ חמס · א"ר לוי · חמס · זו ע"ז · חמס · זה גילוי עריות · חמס · זה שפיכות דמים · חמס זה ע"ז · שנא' כי מלאה הארץ חמס · חמס זו ג"ע · שנא' חמסי ושארי על בבל · חמס זה ש"ד · שנא' מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי · חמס כמשמעו :

כג **ישם** כינוי לע"ז · סנהדרין פי"א דף ק"ע · תניא ר' נתן אומר כולם לשם ע"ז נתכוונו · כתיב הכא ונעשה לנו שם · וכתיב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו · מה להלן ע"ז · אף כאן ע"ז :

כד **צחוק** כינוי לע"ז · ב"ר פרשה נ"ן · ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק · אין מצחק אלא ג"ע כמד"א בא אלי העבד וגו' לצחק בי וגו' · תני רבי ישמעאל אומר אין הלשון הזה של צחוק אלא ע"ז · שנאמר וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק וגו' · ר"א בנו של ר"י הגלילי אומר אין הלשון

הלשון הזה שחוק אלא לשון ש"ד · כמד"א יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' : אין הלשון הזה של צחוק אלא לשון ירושה וכו' ע"ש · וכ"כ רש"י ז"ל בחומש פ' וירא :

כה **בל** כינוי לע"ז · ירמיה סי' נ"א · ופקדתי על בל בבבל · פירש"י ז"ל על בל · על ע"ז של בבל · ובויקרא רבה ס' בהר סימן פל"ג · אין לשון לבלה אלא לשון ע"ז כד"א ופקדתי על בל בבבל וגו' :

כו **אפוד** כינוי לע"ז · מדרש חזית ע"פ כמגדל דוד צוארך · אפוד היה מכפר על ע"ז · כמד"א ואין אפוד ותרפים :

כז **בגד** כינוי לע"ז · סנהדרין פ"ט דפ"ב · בגדה יהודה · זו ע"ז · וכן הוא אומר בגדתם בי בית ישראל נאם ה' :

כח **און** כינוי לע"ז · אנקלוס תרגם בפ' בלק בפי' לא הביט און ביעקב · תרגם איסתכלית לית פלחי גילולין בדבית יעקב :

כט **ראש** כינוי לע"ז · סנהדרין פ"א דף ק"ז · א"ר יהודה א"ר בקש דוד לעבוד ע"ז שנא' ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה לאלהים · ואין ראש אלא ע"א שנא' הוא צלמא רישיה די דהב :

ל **חרם** כינוי לע"ז · רש"י ז"ל בחבקוק סי' א' · יזבח לחרמו · לע"ז של כוכבים ומזלות שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו · וכן פי' הרב מצודת דוד ז"ל · על כן יזבח לחרמו · ר"ל וכו' · או ר"ל להע"ז יזבח וכו' · ולפי שנא' בע"ז שקץ וגו' כי חרם הוא · לכן אמר לשון חרם וכו' :

לא **שקר** כינוי לע"ז · תנחומא פ' לך לך · רשע עושה פעולת שקר · זה נמרוד הרשע שהיה עושה צלמים ומטעה הבריות · שנמשלה ע"ז לשקר שנא' נבער כל אדם מדעת הובישו כל צורף מפסל כי שקר נסכו ולא רוח בם :

לב **גן** כינוי לע"ז · תוספות פ"ב דסנהדרין דף ד' · ד"ה מלך מותר בו וכו' · תימא למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו וכו' · וי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב יהיה לי לגן ירק · כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות וגו' · וכן פי' הראב"ע ז"ל בסוף ישעיה :

לג **אלה** כינוי לע"ז · מדרש איכה ע"פ על אלה אני בוכיה · ד"א על אלה אני בוכיה וגו' · ר"ש בר נחמני אמר על ע"ז · הלא הוא דכתיב אלה אלהיך ישראל · ע"ש שמלת אלה כינוי לכמה דברים · ועמ"ש במערכת קרבנות אות י"ב :

לד **צרה** כינוי לע"ז · הכהומא פי' ראה · ע"פ עשר תעשר וגו' · א"ר יהודה ברבי אלעזר ע"ז עברה עם ישראל בים · שנא' ועבר בים צרה וגו' · ואין צרה אלא ע"ז שנא' כי קצר המצע מהשתרע וגו' :

לה **צרוע** כינוי לע"ז · במדב"ר פ"ז · צרוע זו ע"ז · מה מצורע מטמא בביאה אף ע"ז מטמאה בביאה :

לו **נגע** כינוי לע"ז · פתיחתא דאיכה רבתי בנדפס עם מ"כ · אמר בו הנגע · זו ע"ז שהיא מטמאה כנגע :

לז **צואה** כינוי לע"ז · הר"ב בפ"ג דאבות וז"ל · מלאו קיא צואה · וע"ז קרויה צואה דכתיב צא תאמר לו ע"כ :

לח **עוני** כינוי לע"ז · הרב שמואל ן' עמרם ז"ל בנימוקיו לס' לחם סתרים למוהרי"ט ז"ל בפי' למגילת איכה די"ב ע"ב וז"ל · גלתה יהודה מעוני וגו' · ונראה לפרש לע"ד שמלת מעוני נותן טעם למה גלו וכו' ואמר הכתוב אם תרצה לדעת למה גלתה יהודה הוא מעון ע"א שמלת עוני הוא ע"א כמ"ש מרע"ה אין קול ענות גבורה וגו' :

לט **ריק** כינוי לע"ז · ב"ר פ' פ"ב וז"ל · ומרדף ריקים ישבע ריש · אלו אומות העולם שמרדפים אחר הריק אחר ע"א שלהם ע"כ :

מ **שומם** כינוי לע"ז · רש"י ז"ל בדניאל סי' ח' וז"ל · שומם היא ע"ז כלומר שתהא ע"ז ניתנת בירושלים תמורת התמיד עכ"ל :

מערכת עולם הזה

א **טוב** כינוי לעוה"ז · ילקוט פ' בראשית וז"ל · וירא אלהים וגו' והנה טוב זה העוה"ז · מאד זה העוה"ב ע"כ :

ב **חוקה** כינוי לעוה"ז · ברכת טוב פ' בחקתי וז"ל · או יאמר אם בחקתי תלכו · ר"ל שתחקרו אחר הבריאה איך נברא העולם שנקרא חוקה כמ"ש בחוקו חוג ע"פ תהום אז כשתשמרו מצותי ועשיתם אותם ר"ל גם אתם תוכלו לעשות עולם חדש כמו רבא שברא עגלא תלתא בע"ש עכ"ל :

ג **היום** כינוי לעוה"ז · מס' אבות פ"ב · היום קצר והמלאכה מרובה · ופי' הרע"ב ז"ל היום קצר · חיי העוה"ז קצרים הם ע"כ :

ד **וישט** כינוי לעוה"ז · ערכי הכינויים שבס' גורל אור אות העי"ן ע"ש :

ה **עכשיו** כינוי לעוה"ז · מס' אבות פ"א · ואם לא עכשיו אימתי · פי' הרע"ב ז"ל · ואם לא עכשיו · בעוה"ז ע"כ :

לילה

ו **לילה** כינוי לעוה"ז · ע"ז ד"ג · כל העוסק בתורה בעוה"ז הדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב הדומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו' · וכתב הרב מלא הרועים ז"ל שם עוה"ז נקרא לילה · ע"ש · ועמש"ל במע' עוה"ב אות ב' ואות ג' :

ז **ארץ מצרים** כינוי לעוה"ז · הרב תולדות יעקב יוסף ז"ל בפ' שמות דכ"ט ע"ד וז"ל · עוה"ז נקרא ארץ מצרים שיש לו גבול ומצר לכל תענוגי עוה"ז עכ"ל · ובד"ל ע"ב כתב ג"כ הבאים מצרימה לעוה"ז שנקראת מצרימה כנ"ל וכו' ע"ש :

ח **ערב שבת** כינוי לעוה"ז · ע"ז פ"א ד"ג ע"א · אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בע"ש יאכל בשבת וכו' ע"ש · וכתב בס' תולדות יעקב יוסף בפ' שמות דכ"ט ע"ד וז"ל · כי זכרנו לעיל כי עוה"ז שהוא הכנה לעוה"ב וכנ"ל נקרא ערב שבת שטרח בו כדי שיאכל בשבת לעוה"ב ע"ש :

ט **עולם · אהל** כינוי לעוה"ז · ירושלמי פ"ב דברכות סי' ב' וז"ל · ורבי יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמיה אף דוד בקש עליה רחמים · אגורה באהלך עולמים · ר' פנחס ור' ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא אמר דוד אזכה שיהיו דברי נאמרין על שמי וכו' · וכתב הרב יפ"מ ז"ל שם וז"ל שהוא חי לעולם בעוה"ז דאגורה באהלך לא משמע עוה"ב דהיינו אחסה בסתר כנפיך דבתריה · ועוד דלא אשכחן דאיקרי אהל אלא המשכן שהוא אהל מועד או העוה"ז להיותו אהל עראי או להיותו תחת השמים המתוחים כאהל וכו' ע"ש · ובדברי הימים א' סי' כ"ט מעולם ועד עולם · פי' הרב מצודת דוד מהעולם הזה עד עוה"ב ע"כ :

יוד **יבשה · ימות החמה · פרוזדור** כינוי לעוה"ז · מדרש משלי ע"פ לך אל נמלה עצל וז"ל · עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה הניחנו ונעשה תשובה והקב"ה משיבם שוטים שבעולם עולם שהייתם בו דומה לע"ש והעוה"ז דומה לשבת וכו' · ד"א עולם שהייתם בו דומה ליבשה והעוה"ז דומה לים אם אין אדם לוקח ביבשה מה יאכל בים · ד"א עולם שהייתם בו דומה לימות החמה והעוה"ז דומה לגשמים אם אין אדם חורש בימות החמה מה יאכל בימות הגשמים · ד"א העוה"ז דומה לטרקלין ועולם שהייתם בו דומה לפרוזדור אם אין אדם מתקן עצמו בפרוזדור היאך יכנס לטרקלין וכו' ע"ש · וקרוב לזה ממש הכי איתא במד' רות סי' ג' ע"ש · ובפ"ד דאבות העוה"ז דומה לפרוזדור כתב הר"ב ז"ל בפרוזדור בית שער · תרגום אולם פרוזדורא :

יא **ים** כינוי לעוה"ז · ברכות פ"ז דנ"א ע"א · א"ר כל המברך על כוס מלא נותנים לו נחלה בלא מצרים שנא' ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה · ר"י ברבי חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העוה"ז והעוה"ב :

יב **עיר קטנה** כינוי לעוה"ז · ב"ר פנ"ג סי' ג' וז"ל · עיר קטנה · זה העולם · וכתב היפ"ת וז"ל · זה העולם השפל ונקרא עיר קטנה לגבי עולם העליונים ע"כ :

יג **בית אבל** כינוי לעוה"ז · מקהיל קהלות פי' קהלת לכמוהר"ר ן' ארוייו ז"ל ד"ס ע"א וז"ל · טוב ללכת אל בית אבל · פי' טוב הוא אל האדם להתעסק בבית אבל שהוא העוה"ז שבו כל הדברים כלים ונפסדים ואיזה התעסקות יתעסק בו האדם לא כל ההתעסקות אלא ההתעסקות אשר הוא בבית המשתה שהוא העוה"ב אשר ההתעסקות שם הוא במושכלות וכו' ע"ש :

יד **פרדס** כינוי לעוה"ז · ש"ר פ"ב וז"ל · והפרדס זה העולם שנתן הקב"ה לישראל בתוכו לשמור התורה ע"כ · וכתב היפ"ת ז"ל שע"י שמירת התורה מתקיים ובהעדרה נפסד כפרדס שכפי פעולת הפועלים יהיה ענינו וכמ"ש שהצדיקים מקיימים את העולם וכו' ע"ש :

טו **גינה · נהר** כינוי לעוה"ז · ש"ר פ"ב וז"ל · מה הקנה הזה גדל בגינה ובנהר כך ישראל הם בעוה"ז ובעוה"ב ע"כ · ופי' הרב יפ"ת ז"ל וז"ל · בעוה"ז ובעוה"ב · הגינה רמז לעוה"ב שהוא גן עדן והנהר רמז לעוה"ז שחייו בלעו כשטף מים · א"כ י"ל שהגינה רמז לעוה"ז שהוא עולם המעשה וכגנה זרועיה תצמיח וכאומר זרעו לכם לצדקה · והנהר רמז לעוה"ב שהוא כנהרי נחלי דבש וחמאה ונהרי אפרסמון עכ"ל :

טז **ארמון** כינוי לעוה"ז · נועם אלימלך פ' פנחס וז"ל · אלהים בארמנותיה העוה"ז נקרא ארמון ע"ד באמרו התקן עצמך בפרוזדור ע"ש :

יז **חלד · חדל** כינוי לעוה"ז · הרא"ב"ע ז"ל בפי' ישעיה סי' ל"ח וז"ל · עם יושבי העוה"ז שנקרא חדל וחלד כמו כשב וכבש ע"כ :

יח **שמאל** כינוי לעוה"ז · ס' חושב מחשבות דצ"ן ע"א וז"ל · אורך ימים בימינה שהוא העוה"ב ובשמאלה שהוא העוה"ז דשמאל הוא לגבי העוה"ב וכו' ע"ש :

יט **ים ודרום** כינוי לעוה"ז · ס' ארץ יהודה בפי' לברכות דנ"א וז"ל · זכני ה' ומצאתי הדבר מפורש במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה הביאו הרמב"ן בנימוקיו לחומש בפי' זה הילך לשונו · הר"א מ"ד ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה · כך אמר משה אם תלך בחקתי תירש העוה"ב

שנמשל

שנמשל ליס שנא' ורחבה מני יס · והעוה"ז שנמשל לדרוס שנא' כי ארץ הנגב נתתני ומתרגמינן ארעא דרומא וכו' ע"ש · וע"ל מע' עוה"ב אות י"ד ש"ש מי שפירש לסיפך שדרוס כינוי לעוה"ב ויש כינוי לעוה"ז ע"ש :

ד **סוכה** כינוי לעוה"ז · ק' ארץ החיים ס"י ז"ך וז"ל · כי ילפנני בסכה · ר"ל ישגיח עלי וישמרני מילס"ר בעוה"ז הנקרא סוכה דירת ערא' שבעה ימים שהם נגד ע' שנה · וחש"ה ויבן לו · ר"ל לנשמה הלדיק בונה בית וכו' ולמוקנהו שהוא נפש הבהמית עשה סוכות דירת ערא' וכו' ע"ש :

כא **היכל ה'** כינוי לעוה"ז · רשב"ש ז"ל בפי' על התהלים ס"י ז"ך וז"ל · ולבקר בהיכלו · היכל ה' הוא העולם ומלואו · אשר בהיכלו זה כולו אומר כבוד ה' למבקרים הכמתו בכל כולר לאמר אין חכם כה' וכו' ע"ש :

מערכת עולם הבא

א **ארץ** כינוי לעוה"ב · קדושין פ"א דל"ט ע"ב · משנה כל העושה מלוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ · וכל שאינו עושה מלוה אחת וכו' · ופירש"י ז"ל ונוחל את הארץ · חיי העולם הבא · וכן פי' הרמב"ס ז"ל בפי' המשניות וז"ל בקילור · ועכין נוחל את הארץ ארץ החיים · ר"ל העוה"ב וכו' :

ב **בוקר** כינוי לעוה"ב · אבות דרבי נתן פ"א · מזמור שיר ליום השבת וגו' להגיד בבקר חסדך · זה העוה"ב שמשול כבקרים שנא' חדשים לבקרים רבה אמונתך · ואמונתך בלילות · זה העוה"ז שמשול כלילות וכו' · ובירושלמי פ"ב דחגיגה · ליכי הלילה · בעוה"ז שדומה ללילה · והיה בבוקר · בוקר זה העוה"ב שכולו בוקר · אם יגאלך טוב · יגאל זה הקב"ה שהוא טוב דכתיב טוב ה' לכל וגו' :

ג **יום** כינוי לעוה"ב · ע"ז פ"א דף ג' ע"ב · א"כא דאמרי כל העוסק בתורה בעוה"ז שהוא דומה ללילה · הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום שנא' יומם יצוה ה' חסדו וגו' · מה טעם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי · וכתב שם הרב מנא רלון עוה"ב נקרא יום ע"ש · ובאגדת בראשית פל"ח · ואברהם זקן בא בימים · אלו ימי העוה"ב · שנא' בבתי בבית ה' כל ימי חיי לעוה"ב שאין בהם טעם מות וכו' ע"ש :

ד **דרך חיים** כינוי לעוה"ב · ברכות פ"א דף ה' ע"א · תניא רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא

נתנן

נתקן אלא ע"י יסורין · ואלו הן · תורה · וא"י ועוה"ב · תורה מנין שנא' אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו' · א"י דכתיב כי כאשר ייסר איש וגו' וכתיב בתריה כי ה"א מביאך אל ארץ טובה · העוה"ב דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר · ופירש"י ז"ל · ודרך חיים · חיי העוה"ב וכו' :

ה **מאד** כינוי לעוה"ב · ילקוט פ' בראשית · וירא אלהים את כל וגו' · והנה טוב · זה העוה"ז · מאד זה העוה"ב · ועמ"ש במערכת גהינם אות ד' :

ו **נועם** כינוי לעוה"ב · זוה"ק פ' מקץ דף קל"ז ע"ב · ד"א עלמא דאתי אקרי נועם וכד אתער עלמא דאתי כל חידו וכל טיבו וכל נהורין וכל חירו דעלמא אתער ובגין כך אקרי נועם וכו' ע"ש :

ז **סעודה** כינוי לעוה"ב · רע"ב ז"ל בפ"ג דאבות · והכל מתוקן לסעודה · אחד לדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעוה"ב לאחר שנגבו מהן את חובן :

ח **קנה** כינוי לעוה"ב · ערכי הכינויים שבס' גולל אור אות הע"ן :

ט **שבת** כינוי לעוה"ב · ע"ז פ"א דף ג' ע"א · אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת וכו' ע"ש · וכתב הרב לרור המור בפ' כי תשא וז"ל · וסמך לכאן אך את שבתותי תשמורו להורות כי זה הקישור הוא לעוה"ב שנקראת שבת לפי שהוא יום מנוחה וזה העולם נקרא עולם המעשה וכו' ע"ש :

יוד **כסף** כינוי לעוה"ב · הרב חושב מחשבות דב"ן ע"א וז"ל · העוה"ב נקרא כסף כמשאז"ל על ת' שקל כסף וע"י התורה קונה אותו עכל"ל :

יא **בית משתה** כינוי לעוה"ב · מקהיל קהלות פי' קהלת לכמוהר"י ן' ארוייו ז"ל ד"ס ע"פ טוב ללכת אל בית אבל ע"ש · ועמ"ש במערכת עוה"ז אות י"ב · וכן פי' הרב אמתחת בנימן בפי' לקהלת שם וז"ל · בית משתה · ר"ל בשביל עוה"ב שהוא יין המשומר הנ"ל · ונמלא שנקרא עוה"ב בית המשתה וכו' ע"ש :

יב **מחר** כינוי לעוה"ב · ע"ז ד"ג · מ"ד אשר אנכי מצוך היום לעשותם · היום לעשותם ולא למחר · ופירש"י ז"ל · ולא למחר · דאינו יכול לעשותם לעוה"ב · וכ"כ הרב ס' כתובה בהקדמתו ד"ג ע"ב וז"ל · אל התבהל ביום יגמר וגו' · י"ל כידוע שהעוה"ב נקרא יום מחר כענין שאחז"ל היום לעשותם וכו' ע"ש :

יג **אחור** כינוי לעוה״ב · מדרש ש״ט סי׳ קל״ט · ד״א אחור וקדם צרתני · א״ר יוחנן אם זוכה אדם אוכל שני עולמות אחור וקדם · ואם לאו הוא בא ליתן דין וחשבון · ותשת עלי כפך :

יד **ים ודרום** כינוי לעוה״ב · ברכות פ״ז דנ״א ע״א · א״ר כל המברך על כוס מלא נותנים לו נחלה בלא מצרים שנא׳ ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה · ר״י ברבי חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעוה״ב · ופי׳ הרב מעדני יום טוב בפירושו על הרא״ש ז״ל וז״ל · זוכה לשני עולמות · פי׳ הרב ר׳ יוסף ממרסיליא וכו׳ · ולי אפשר לומר דדייק מים ודרום דים הוא מערב ודרום הוא יום שנא׳ הולך אל דרום ופירש״י לעולם ביום · ועוה״ז נמשל ללילה ועוה״ב נמשל ליום וכו׳ ע״ש · ועי״ל מע׳ עוה״ז אות ח״י שיש מי שפירש להיפך שדרום כינוי לעוה״ז וים כינוי לעוה״ב ע״ש :

טו **עולם** שם כינוי לעוה״ב · מצודת דוד בדברי הימים א׳ סי׳ כ״ט · מעולם ועד עולם · מהעוה״ז עד עוה״ב :

טז **יש** כינוי לעוה״ב · זוהר ויחי דף רמ״ב ע״ב · להנחיל אוהבי יש · מאי יש דא עלמא דאתי · דלא פסק מימוי לעלמין ונטיל אגר טב עלאה דלא זכי ביה בר נש אחרא ומאי איהו י״ש · ובגיני כך רמיז לן שמא דישראל דאשתדל באורייתא יש שכר · דא הוא אגרא דאינון דמשתדלי באורייתא י״ש · ובס׳ ליוני פי׳ וישלח כתב וז״ל · וסוד מופלא רמוז בישראל י״ש רל״א שנאמר להנחיל אוהבי יש שהוא עוה״ב · וראל הוא עוה״ז כי כל יש בגא ברל״א שערים כדאיתא בס״י עכ״ל :

יז **הר ה׳** כינוי לעוה״ב · הרמב״ם ז״ל בהלכות תשובה פ״ח הלכה ד׳ וז״ל וכמה שמות נקראו לה דרך משל · **הר** ה׳ · **ומקום** קדשו **ודרך** הקדש · **וחצרות** ה׳ · **ונועם** ה׳ · **ואהל** ה׳ · **והיכל** ה׳ · **ובית** ה׳ · **ושער** ה׳ · והחכמים קראו לה דרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה וקורין לה בכל מקום העולם הבא :

יח **ים · גשמים · מרקלין** כינוי לעוה״ב · מדרש משלי ע״פ לך אל נמלה עצל וז״ל · עתידין הרשעים לומר לפני הקב״ה הניחנו ונעשה תשובה והקב״ה משיבם שוטים בעולם שהייתם בו דומה לע״ש והעוה״ז דומה לשבת וכו׳ · ד״א עולם שהייתם בו דומה ליבשה והעוה״ז דומה לים אם אין אדם לוקח ביבשה מה יאכל בים · ד״א עולם שהייתם בו דומה לימות החמה והעוה״ז דומה לגשמים אם אין אדם חורש בימות החמה

מה

מה יאכל בימות הגשמים · דבר אחר העוה"ז דומה לטרקלין ועולם שהייתם בו דומה לפרוזדור אם אין אדם מתקן עצמו בפרוזדור היאך יכנס לטרקלין וכו' ע"ש :

יט **מחובר** כינוי לעוה"ב · מגדלות נתן בדרשותיו דר"ב ע"ג וז"ל · וידוע דעוה"ב קרוי מחובר שהיא מחוברת לשמים ולג"ע של מעלה ונשמתן של ישראל מכסא הכבוד חוצבה חלק אלוה ממעל ועוה"ז תלוש הוי וא"כ ישראל שהם קרויים אדם אוכלין בתלוש שהוא עוה"ז ובמחובר שהוא עוה"ב משא"כ אוה"ע דקרויים שור אינם אוכלים כי אם בתלוש וכו' ע"ש :

כ **גינה · נהר** כינוי לעוה"ב · ש"ר פ"ב וז"ל · מה הסנה הזה גדל בגינה ובנהר כך ישראל הם בעוה"ז ובעוה"ב ע"כ · ופי' הרב יפ"ת ז"ל וז"ל · בעוה"ז ובעוה"ב · הגינה רמז לעוה"ב שהוא גן עדן · והנהר רמז לעוה"ז שחייו בצער כשטף מים · א"כ י"ל שהגינה רמז לעוה"ז שהוא עולם המעשה וכגנה זרועיה תצמיח וכאומרו זרעו לכם לצדקה · והנהר רמז לעוה"ב שהוא נהרי נחלי דבש וחמאה ונהרי אפרסמון עכ"ל :

כא **לחם** כינוי לעוה"ב · ב"ר פ' פ"ב וז"ל · מה הוא דין דכתיב עובד אדמתו ישבע לחם וגו' אלא עובד אלהים עד יום מותו ישבע לחם מלחמו של עוה"ב ע"כ :

כב **שלום** כינוי לעוה"ב · הרב לכלכת המן בסוף פסחים דפ"א ע"ב וז"ל · ואתה תבוא אל אבותיך בשלום שבישרו לתרח יהיה לו עוה"ב בזכות אברהם בנו · ואל התמה למה מכונה שם עוה"ב בשם שלום הטעם ששם שלום מן היצה"ר שאז נעשה חפשי מהמצות וכו' ע"ש :

כג **שָׁם** כינוי לעוה"ב · הראב"ע ז"ל בפי' קהלת סי' ג' ע"פ אמרתי אני בלבי וגו' וז"ל · וענין שם רמז לעוה"ב כמו וערום אשוב שמה רמז למקום הקבר ואם ישוב שמה אל האדמה אשר לוקח משם ישוב גם זה · הענין אחר שימות ע"כ :

כד **ימין** כינוי לעוה"ב · ס' חושב מחשבות דב"ן ע"א וז"ל · אורך ימים בימינה שהוא העוה"ב ובשמאלה שהוא העוה"ז דשמאל הוא לגבי העוה"ב וכו' ע"ש :

כה **מנוחה** כינוי לעוה"ב · סנהדרין דק"י ע"ב · ת"ר דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב שנא' במדבר הזה וגו' ואומר אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי ע"כ · הרי בפי' שמנוחתי היא עוה"ב · ועמ"ש מהרש"א ז"ל בס' ישרש יעקב דק"ב ע"ב :

אביון

מערכת עני

א אביון כינוי לעני · ויקרא רבה פ׳ ל״ד ס׳ בהר סיני · ח׳ שמות נקראו לעני · **עני · ואביון · מסכן · רש · דל · דך · מך · חלך ·** עני כמשמעו · אביון שמתאב לכל · מסכן שהוא בזוי לכל · שנא׳ וחכמת המסכן בזויה · רש מן הנכסים · דל מדולדל מן הנכסים · דך מדוכדך רואה דבר ואינו אוכל רואה דבר ואינו טועם ואינו שותה · מך שהוא מך לפני כל עשוי כמין סקופה התחתונה · לפי׳ משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך · וכתב רד״ק בשורש חלך · עיניו לחלכה יצפונו וגו׳ · והעני יקרא חלך :

ב חשכים כינוי לעניים · אוהל מועד שורש ענה · המלה אשר הוכחה להורות על העניים וכו׳ · ותאמר חשכים · בל יתיצב לפני חשכים · כי מלאו מחשכי ארץ · הרצון בהם העניים והאביונים · תרגום ומן העם הדלים · ומן עמא חשוכא וכו׳ ע״ש :

ג מת כינוי לעני · נדרים דס״ד ע״ב · כי מתו כל האנשים וגו׳ · ורבנן מאי טעמייהו קסברי הנהו מי מייתי והא״ר משום רשב״י כל מקום שנא׳ נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם · אלא אמר ר״ל שירדו מנכסיהן · אריב״ל כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת שנא׳ הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי · ותניא ד׳ חשובים כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים וכו׳ ע״ש · ועמ״ש במע׳ מיתה אות ע״ל · ובמע׳ ילמדנו ריש פ׳ ויחי איתא ואין מות אלא לשון השפלה ע״ש :

ד בוטי כינוי לעני · גטין פ״ד דל״ז ע״א · בוטי אלו העניים · דכתיב העבט תעביטנו · ופירש״י ז״ל העבט · ומי הם הלווים עניים :

ה צורר כינוי לעני · רד״ק ז״ל בפי׳ תהלים ס׳ יו״ד וז״ל · כל צורריו יפיח בהם · הם העניים ע״כ :

ו ארץ כינוי לעני · ס׳ חרדים דפוס ויניציא דף פ״א ע״א וז״ל · ותשמע הארץ · הם העניים שפלים כארץ עכ״ל · ועמ״ש במע׳ עפיר אות ה׳ ע״ש :

ז עולה כינוי לעני · פ״ה דבילה · מי שאינו מניח את העניים ללקוט וכו׳ ע״ז נאמר אל תסג גבול עולם · וכתב הרא״ש ז״ל הובא בעין יעקב וז״ל · גבול עולים · רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם לסמייא לומין סגיא נהור ודרכו עולים בלשון עליה וליורד מנכסיו קרי ליה עולה כינוי דרך כבוד ע״כ :

ח **ענו** כינוי לעני · יב״ע ז״ל בטיוס ס׳ ב׳ ע״ש ודק ענוים ימו · הרגם ודין חשיכייא מקטן · וידוע שמלת חשיכייא פירושה עניים · עמב״ל אות ב׳ · וכן פי׳ הרד״ק ז״ל ע״ש :

מערכת ענוה

א **עקב** כינוי לענוה · הרב פני דוד בפ׳ עקב וז״ל · רבינו יעקב בפרפראותיו כמז והיה עקב ענוה למוד מן העקב הזה שהולך אחר הרגל דרך ענוה ולפיכך אינו כינף כמו אצבעות הרגלים עכ״ל · ורבינו אפרים בפי׳ כ״י כתב ג״ך והיה עקב אין עקב אלא ענוה כדכתיב עקב ענוה יראת ה׳ עכ״ל · והרב נועם אלימלך בפ׳ עקב כתב וז״ל · שהענוה היא המקור והשורש של כל דבר קדושה וכו׳ ולכך נקראת בלשון עקב כמו הרגל שהוא הקיום שהגוף עומד עליו כמלא שבכל דבר שאדם עושה צריך להיות שתהיה בעובדא ההיא הענוה וכו׳ ע״ש :

ב **סלם** גימטריא ענוה · הרב דבש לפי מע׳ ס׳ אות ל״ה וז״ל · סל״ם גימט׳ ענו״ה עם הכולל · כי מדת הענוה היא סולם לכל המדות טובות כמשז״ל וכן אריב״ל ענוה גדולה מכולם וכו׳ ע״ש :

ג **מה** כינוי לענוה · ס׳ יפה עינים השכמי פ׳ עקב וז״ל · ונראה דמדת ענוה נקראת מה וכמו שאמר מרע״ה ונחנו מה ואמרינן שהיה עניו יותר מאברהם דאע״ה שאמר ואנכי עפר ואפר ומדוד שאמר ואנכי תולעת וכו׳ ע״ש · וכ״כ בס׳ תולדות יעקב יוסף בפ׳ בא דל״ג וז״ל · יש שתי מדרגות וכל א׳ נקראת מה · א׳ מדרגת השפלות וכמ״ש ונחנו מה ע״ש :

ד **מים** כינוי לענוה · ס׳ עיר גבורים פ׳ ויחי וז״ל · לפיכך נקרא השפלות מעט יקר לפי שהוא מביא לידי ענוה המשולה למים או המניחין הגבוה ויורדין למקום נמוך וכתיב וענוים ירשו ארץ וגו׳ וכנגדה הזכיר במדרש זה מים חיים שהוא רמז לענוה כנזכר עכ״ל :

ה **ארץ** כינוי לענוה · רש״י ז״ל ברים קהלת וז״ל · והארץ לעולם עומדת · ומי הם המתקיימין הענוים הנמוכין המגיעין עצמן עד לארץ כענין שנאמר וענוים ירשו ארץ :

ו **שארית** כינוי לענוה · הרב נחל קדומים ברים פרשת בראשית וז״ל בתנחומא פ׳ עקב · דלא בחר הקב״ה בישראל אלא בעבור הענוה וכו׳ ולכן כי״ש תור״ה בראשית והוא בשארית לומר שהתורה ניתנה לישראל שנקראו ראשית בעבור שהם ענוים וזהו בשארית כמז״ל לשאר עמו לממשים עצמו כשיריים וכו׳ ע״ש :

אך

ז **אך** רמז לענוה · כמעט מוגדים פי כי תשא ח״ל · אך הוא מורה על מדת הענוה ומיעוט כמ״ש משם הגאון הקדוש מוהרי״ם ז״ל בפי׳ לב חכם לימינו כי אותיות של ימין של לב הוא אך והיפך הכסיל לשמאלו הם אותיות גם דהוא ריבוי עכ״ד פא״ח וכו׳ ע״ש :

מערכת עניו

א **עני** כינוי לעניו · רד״ק ז״ל בס׳ השרשים שורש ענה וז״ל · וקרוב לענין זה ענו מאד · יאכלו ענוים וגו׳ · ומזה הענין עני ורוכב על חמור וכן ת״י ענותן וכתיב על חמלא · וכן והשארתי בקרבך עם עני ודל · וכן ת״י עם ענותן ומקבל עולבן עכ״ל · ובס׳ לידה׳ לדרך דף רי״ב ה״ד הרב יוסף לחק בס׳ תולדות יום ד׳ כתב וז״ל · והכרנע יקרא בלשונינו עניו · כמזה בעיניו · לנוע · דכא · שפל רוח · רוח נשברה · נדכה · רך הלבב · נכה רוח · עכל״ל :

ב **ישר** כינוי לעניו · הרב מלאית העין בח״י לחגיגה דכ״א ע״ב ומהס׳ וז״ל ויש למתק מ״ש וילדו בם ישרים שהוא כינוי לענוים כמ״ש סוף פ׳ · כקוי הדם יכול יגיס דעתו ת״ל מישרים ע״ש וכפירוש רש״י ז״ל · ויש טעם לזה דכיון שהעניו מרכבה לשכינה נקרא ישר שכן נקראת השכינה כמ״ש בזוה״ק ח״ג וכו׳ ע״ש :

ג **בשר** כינוי לעניו · הרב חיד״א ז״ל בס׳ פני דוד ס׳ וילך וז״ל · ואח״ז פ״ק דקוטה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א״כ משים לבו כבשר שנא׳ יבוא כל בשר להשתחוות · ופירש״י ז״ל כבשר שהוא רך ולא כאבן בהוא קשה להשתחוות אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים אבל גסי הרוח לא יבואו עכ״ל · הא למדת דבשר כינוי לעניו · עכ״ל הרב פני דוד ז״ל :

ד **דל** כינוי לעניו · יב״ע ז״ל בישעיה סי׳ כ״ו בפסוק תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים · תרגם פרסת ענותנייא חשיבי עמא :

ה **אין** כינוי לעניו · הרב כסא רחמים ז״ל בפי׳ לאדר״ן פי״ב דפ״ז ע״ד וז״ל ואפשר לרמוז בזה פי׳ ואדם אין לעבוד את האדמה · כלומר ואדם אין · אם הוא עניו ונחשב כאין אז הוא מוכן לעבוד את האדמה כינוי לשכינה וכו׳ ע״ש :

ו **קבל** כינוי לעניו · הרב פתח עינים ז״ל בפ״ק דאבות וז״ל באות ז׳ · ועתה נכחיב זה במ״ש הרב עיון יעקב בפי׳ משה קבל דתיבת קבל רמז שהיה עניו כמ״ש הוי קבל וקיים עכ״ד · והנה כתבו גורי האר״י זל״ל דמזמור קל״א הוא ה׳ לא גבה לבי לרמוז כי מי שיש לו ענוה כילול ומש״ם

גימט׳

גימטי' קל"א כי כן ענו"ה גימטי' קל"א ולכן דוד הע"ה קבע מזמור זה במספר קל"א עכ"ד · ובזה אפשר שזהו ברמז הוי קבל וקיים וקטו לענוה בתיבת קבל שהוא גימטי' ק"ע והאחד יתר לרמוז דהעניו כילול ממנו · וה"ש ומשה קבל שהיה עניו וכו' · עכ"ל הרב פתח עינים ז"ל :

ז **הפקר** כינוי לעניו · במדב"ר פ"א וז"ל · כל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר אינו יכול לקנות את החכמה והתורה לכך נאמר במדבר סיני עכ"ל · וכתב הרב מ"כ וז"ל · הפקר שפל ועניו ללמוד מכל וללמד לכל עכ"ל :

ח **כבש · פרה · עגל · גדי** כינוי לעניו · רד"ק ז"ל בפי' לישעיה סי' י"א ע"פ וגר זאב וגו' וז"ל · והכבש והפרה והעגל והגדי הם משל לענוי ארץ ע"ש :

מערכת עשיר

א **חי** כינוי לעשיר · רד"ק ז"ל בשרשים שורש חיה וז"ל · ויש מפרשים כה לחי · לעשיר · כי העני חשוב כמת · וכן מה לעני יודע להלוך נגד החיים · נגד העשירים · ע"ש :

ב **מי** כינוי לעשיר · הרב הון עשיר במסכת פאה פ"ד משנה ט' וז"ל · מי שליקט לא אשמועינן התנא לשנות בכוליה פרקין לשון זה של מי אלא הכא · לרמוז דבעשיר איירינן כדכתיב למי זהב :

ג **בולי** כינוי לעשירים · גטין פ"ד דל"ז ע"א · בולי אלו עשירים דכתיב ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה · ופירש"י ז"ל בולאות · עשירים :

ד **פני הארץ** כינוי לעשירים · מדרש ילמדנו פ' מקץ והביאו רש"י ז"ל עה"ת שם ע"פ והרעב היה על כל פני הארץ וז"ל · מי הם פני הארץ אלו העשירים ע"כ · והרב המפרש על הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' יסודי התורה הלכה ז' כתב וז"ל · אופנים מלשון פנים שהוא לשון גדולה שכן החשובים נקראו פנים :

ה **כסיל** כינוי לעשיר · רד"ק ז"ל בשורש כסל וז"ל · טוב רש הולך בתומו מעיקש שפתיו והוא כסיל · פי' והוא בוטח בעושרו · והוא כנגד רש · ועקש שפתיו כנגד הולך בתומו · וכן כשנשנה הפסוק בחלק השלישי אמר והוא עשיר במקום שאמר והוא כסיל עכ"ל · ומ"ש וכן כשנשנה הפסוק וכו' הוא שם בס' משלי סי' כ"ח ע"ש :

ו **חמור** כינוי לעשיר · ישככר חמור גרם · ת"א עתיר בנכסין :

פרות

ז **פרות** כינוי לעשירים · יב"ע בעמוס סי' ד' בפסוק שמעו הדבר הזה פרות הבשן · תרגם עתירי נכסיא · והביאו רש"י ז"ל שם :

ח **שמים** כינוי לעשירים · ס' הכדים דפוס ויניציא דף פ"א ע"א וז"ל · וכן אמר מרע"ה כשאמר בדברים תוכחת האזינו השמים הם העשירים הגבורים ע"ד היקום אשר ברגליהם שפי' שהממון מקים האדם על רגליו · ותשמע הארץ · הם העניים שפלים כארץ עכל"ל · וה"ד הרב פני דוד בפ' בראשית ד"ג ע"ג :

ט **טוב** כינוי לעשיר · רד"ק ז"ל בס' השרשים שורש טוב וז"ל · ונשבע לחם ונהיה טובים · כלומר עשירים ומלאים ע"כ :

יוד **יו"ד** כינוי לעשירים · ס' איומה כנדגלות דט"ו ע"ב וז"ל · היו"ד כינוי לעשירים שכן אמר בעל המסרה בפ' בראשית להודיע לקורא שלא ישעה בין דישן לדשן ונתן סימן ואמר שם כל העשירים קמצנים וכוונתו שבכל מקום שיש יו"ד תקרא דישן בקמץ וכל מקום שאין יו"ד תקרא דשן בחולם ודי בעדים אלו הנאמנים עכ"ל :

יא **אנוש** כינוי לעשיר · הרב אבן יחייא ז"ל סוף סי' יו"ד וז"ל · והאנוש והוא העשיר וקראו אנוש להיות עושרו שמור אליו לרעתו וכו' ע"ש :

מערכת עתה

א **איפוא** כינוי לעתה · רד"ק ז"ל בשורש אף · ובענין אחר מה לך איפוא ולך איפוא · ענינם עתה :

ב **נא** כינוי לעתה · רד"ק ז"ל בשורש נא · דבר נא באזני העם · ענינו עתה · וכן כולם :

ג **כה** כינוי לעתה · רד"ק ז"ל בשורש כה · והנה לא שמעת עד כה · עד עתה :

ד **הנה** כינוי לעתה · רד"ק ז"ל בשורש הן · וענין אחר כי לא שלם עון האמורי עד הנה · ולא באתם עד הנה · ענינם עד עתה :

ה **מחר** כינוי לעתה · ילקוט פ' בא אל פרעה רמז רכ"ח · והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר · יש מחר שהוא עכשיו · ויש מחר לאחר זמן · מחר לאמר מה זאת · הרי מחר לאחר זמן · מחר יהיה האות הזה · הרי זה מחר לעכשיו · מחר אנכי נצב על ראש הגבעה · הרי מחר עכשיו · מחר יאמרו בניכם לבנינו · הרי מחר לאחר זמן :

ו **אלתר** כינוי לעתה · נדרים פ"א ד"ג ע"ב · אמר רבא כגון דאמר לא איפטר מן העולם עד שאהא נזיר · דמן השתא בעתא הוה ליה

כי"ל · ומידי דהוה האומר לאשתו ה"ז גיטך שעה אחת קודם מיתתי אסורה לאכול בתרומה מיד · אלמא אמרינן כל שעתא ושעתא דילמא מיית · הכא נמי לאלתר הוה כי"ל דאמרינן דילמא השתא מיית · ופירש"י ז"ל הכא נמי לאלתר וכו' · מן אלתר באותה שעה · כל לאלתר דגרסינן היינו על אתר · באותו מקום וכו' :

מערכת עם הארץ

א **עצי היער** כינוי לע"ה · ברכת טוב בליקוטין בפי' לתהלים ד"ע ע"ד וז"ל · אז ירננו עצי היער שהם עמי הארץ דאינון עצי היער עצים ריקנים שאינם עושין פירות ע"כ · ורש"י ז"ל בפי' לקהלת סי' ב' פירש יער צומח עצים עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים ע"כ :

ב **מדבר** כינוי לע"ה · אגדת בראשית פע"ט וז"ל · ומדברך נאוה · המדבר שבכם נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב · ואיזה הוא המדבר אלו עמי הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות והם נכנסים לב"כ ולבתי מדרשות וכו' והן עונין אחריו אמן וכו' ע"ש :

ג **הארץ** כינוי לע"ה · ס' נגיד ומצוה בתחלתו וז"ל · אבל חלק השפע שהם המון העם דבר שלא לנוכח · ותשמע הארץ כלומר עם הארץ וכו' ע"ש :

ד **בית יעקב** כינוי לע"ה · מציעא דל"ג ע"א · הגד לעמי פשעם אלו ת"ח וכו' ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות :

ה **מנדיכם** כינוי לע"ה · מציעא שם · מנדיכם אלו עמי הארץ · ופירש"י ז"ל מנדיכם אלו ע"ה · שת"ח שונאין ומתועבים להם כנדה ע"כ :

ו **זולל** כינוי לע"ה · מציעא דף פ"ה ע"א · וכל המלמד את בן ע"ה תורה אפי' הקב"ה גוזר גזרה מבטלה בשבילו שנא' ואם תוציא יקר מזולל וגו' · ופירש"י ז"ל יקר מזולל · ת"ח מע"ה :

ז **כסיל** כינוי לע"ה · מציעא שם · בלב נבון תנוח חכמה · זה ת"ח בן ת"ח · ובקרב כסילים תודע · זה ת"ח בן ע"ה · ופירש"י ז"ל בן ע"ה היינו בקרב כסילים משפחת כסילים :

ח **עם** כינוי לע"ה · כ"כ הרב כתנות אור בפי' נח משם זוה"ק וז"ל · כתב הזוהר עמי הם ת"ח ועם הם ע"ה ע"ש :

אזוב

ט **אזוב** כינוי לע"ה · מ"ק דכ"ה ע"ב · אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר · ופירש"י בשם עין יעקב וז"ל · אזוב עץ שפל מאד עניי הארץ · עכ"ל :

אות פ"א

מערכת פרנסה

א **עזיבה** כינוי לפרנסה · ויקרא רבה פל"ה · א"ר אסי אף על הפרנסה השיבו · דכתיב כי לא אעזבך · ואין לשון עזיבה האמורה כאן אלא לשון פרנסה כד"א נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וגו' :

ב **משק** כינוי לפרנסה · אנקלוס ז"ל בפ' לך לך · ובן משק ביתי · תרגם ובר פרנסא הדין דבביתי :

ג **ברכה** כינוי לפרנסה · רש"י ז"ל בס' יהושע סי' ט"ו · ותאמר תנה לי ברכה · פרנסה · וכן פי' הרב מכלול יופי ז"ל ביהושע שם :

ד **רעיה** כינוי לפרנסה · רבינו בחיי ז"ל פרשת בשלח ע"פ הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וז"ל · והמדה הזאת קראה שלמה בשי"ר השירים אחותי רעיתי ודרשו רז"ל רעיתי פרנסתי וכו' ע"ש :

ה **אגורת כסף** כינוי לפרנסה · מדרש שמואל פ"ח וז"ל · והיה כל הנותר בביתך וגו' · אין הלשון הזה אלא לשון פרנסה כד"א ספחני נא וגו' · ופירש המפרש שם לאגורת כסף דר"ל לשון פרנסה שנא' שם לאכול פת לחם וגו' :

ו **חיות** כינוי לפרנסה · יב"ע במלכים ב' סי' ד' בפסוק ואת ובניך תחיי בנותר · תרגם תתפרנסין מדישתאר :

ז **חק** כינוי לפרנסה · נועם מגדים בפ' כי תבא וז"ל · והיתה להם חק עולם · ר"ל פרנסה תמידי היפך המזל שבא לידי עוני וחק לישנא דמזוני כידוע עכל"ל :

ח **עריכה** כינוי לפרנסה · ילקוט תהלים סי' פ"ט ע"פ כי מי בשחק יערוך לה' וז"ל · ואין הלשון הזה אלא לשון פרנסה כד"א ביום השבת יערכנו עכ"ל · ע"ש שמלת יערוך כינוי לכבוד · ולמלחמה ולאור :

מערכת פרנס וממונה

א **כרם** כינוי לפרנס · רש"י ז"ל בפי' לשיר השירים ע"פ שמוני נוטרה את הכרמים וז"ל · מצינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים שנא' ונתתי לה את כרמיה משם · ומתרגמינן ואמני לה ית פרנסהא · וכן לא יפנה דרך כרמים :

ב **רועה** כינוי לפרנס · תענית פ"א ד"ט · ג' פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה אהרן ומרים · ושלשה מתנות טובות נתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן וכו' · מת משה נסתלקו כולן שנא' ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וגו' · ופירש"י ז"ל · חזרו שניהם בזכות משה · ומדכתיב ואכחיד את שלשת הרועים פשיטא לן דבדידהו משתעי שלא מצינו פרנסין לישראל שלשה כאחד אלא הם · וכן תרגם יב"ע ז"ל ביחזקאל סי' ל"ז ע"פ ורועה אחד יהיה לכולם · ופרנס חד יהי לכולהון ע"ש · וז"ל הרב מבחר המאמרים בפי' ויצא ולפיכך יקרא כל מנהיג רועה והעם המקבל ההנהגה צאן וכו' ע"ש :

ג **דורש** כינוי לפרנס · ערכין די"ז ע"א · זה דור דורשיו מבקשי וגו' · פליגי בה ר"י נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנסו וחד אמר פרנס לפי דורו וכו' · ופירש"י ז"ל מ"ד זה דור לדורשיו · דומים דור לדורשיו ע"כ · וכתב המהרש"א ז"ל הובא בפירש"י שבעין יעקב וז"ל · שכינוי דורשיו קאי אפרנסים שהם דורשי טוב לדור כמו דורש טוב לעמו :

ד **צופה** כינוי לפרנס · יב"ע בישעיה סי' נ"ב ע"פ קול צופיך · תרגם קל פרנסייך ע"ש :

ה **קדוש** כינוי לפרנס · ספרי פ' וזאת הברכה פסקא שמ"ד וז"ל · כל קדושיו בידיך אלו פרנסי ישראל שעומדים על ישראל ונותנין עליהם נפשן וכו' :

ו **רזון** כינוי לפרנס · יב"ע במשלי סי' י"ד בפי' ברוב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון · תרגם והיך דבליר עמא מתתבר פרנסיה ע"כ :

ז **אשכול** כינוי לפרנס · תמורה דט"ו ע"ב · כל אשכולות שעמדו לישראל וכו' · ופירש"י ז"ל דופי קא ס"ד דופי של שנאה לא היה באשכולות שעמדו פרנסים על ישראל ע"כ · וכ"כ הרב תורת חיים ז"ל בחי' לבתרא דט"ו ד"ה דור ששופט את שופטיו וכו' דהאשכולות הם הפרנסים ע"ש :

ח **פקיד** כינוי לפרנס · יב"ע ז"ל בישעיה סי' ס' בפסוק ושמתי פקודתך שלום · תרגם ואשוי פרנסך שלם · וכן פי' רש"י וראב"ע ורד"ק ז"ל · וכן פירש"י ז"ל בירמיה סי' כ"ט · פקידים · ממונים :

ט **שוטר** כינוי לפרנס · ילקוט שמואל ב׳ רמז קמ״א ה״ל · שופטים אלו הדיינים · שוטרים אלו הפרנסים שמנהיגים את העדה ע״ש :

יוד **נציבים** כינוי לממונים · הרב זרע אברהם בפי׳ על ספרי ר״פ דברים וז״ל · נציבים ממונים לכלכל את המלך כל אחד חדשו וכו׳ ע״ש :

מערכת פורענות

א **אין** כינוי לפורענות · קמא דף ס׳ ע״ב · א״ר יוחנן אין פורענות בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה · שנא׳ כי תצא אש ומצאה קוצים · אימתי אש יוצאה בזמן שהקוצים מצויים לה · ועמ״ש מהרש״א בח״א והרי״ף ז״ל :

ב **מדורה** כינוי לפורענות · ילקוט יחזקאל סי׳ כ״ד וז״ל · גם אני אגדיל המדורה · ארבה בפורענות :

ג **ריב** כינוי לפורענות · יב״ע בישעיה סי׳ מ״ט בפסוק כי כה אמר ה׳ גם שבי גבור וגו׳ ואת יריבך אנכי אריב · תרגם וית פורענותיך אנא אתפרע :

ד **משפט** כינוי לפורענות · יב״ע ז״ל בישעיה סי׳ כ״ג בפי׳ מעוצר וממשפט לוקח · תרגם מיסורין ומפורענות וכו׳ · וכן פירש״י ז״ל בקהלת סי׳ א׳ בפי׳ שומר מצוה וגו׳ :

ה **קינים והי** כינוי לפורענות · עירובין דכ״א · קינים אלו פורענות של צדיקים בעוה״ז וכן הוא אומר קינה היא וקוננוה וגו׳ · והי זו פורענות של רשעים לעת״ל וכה״א הוה על הוה וגו׳ :

ו **כף** כינוי לפורענות · יב״ע ביחזקאל סי׳ כ״ב · והנה הכיתי כפי · תרגם והא אייתיתי פורענותי :

ז **עברה** כינוי לפורענות · יב״ע ביחזקאל סי׳ כ״ב · ונפחתי עליכם באש עברתי · תרגם ואתקיף עליכון באישתא פורענותי :

ח **הבל** כינוי לפורענות · רש״י ז״ל בקהלת סי׳ י״א וז״ל · כל שבא וכו׳ יש הבל שהוא לשון פורענות ולרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך :

ט **יד** כינוי לפורענות · יב״ע בירמיה סי׳ ט״ז בפי׳ בפעם הזאת אודיעם את ידי · תרגם בזמנא הדא איחוינון ית פורענותי :

יוד **נקמה** כינוי לפורענות · אנקלוס ז״ל בפי׳ מטות · נקום נקמת בני ישראל · תרגם אתפרע פורענות בני ישראל :

יא **קרחה** כינוי לפורענות · יב״ע בירמיה סי׳ מ״ז ע״ש באה קרחה אל עזה · תרגם מטת פורענותא ליתבי עזה :

אדם

אות צד"י

מערכת צבור

א **אדם** כינוי לצבור · הרדב"ז ז"ל בתשובותיו ח"ה סי' שני אלפים קל"ה וז"ל · ואדם דקתני היינו צבור · דכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם · ובכמה מקומות מצינו מלת אדם על הכלל וכו' · וכ"פ רד"ק ז"ל בשרשים שורש אדם :

ב **בשר** כינוי לצבור · פתיחתא דאיכה רבתי וז"ל · הטס הבשר · זה הצבור :

ג **חבר עיר** כינוי לצבור · הרע"ב בפ"ד דברכות · אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר ע"ש :

מערכת צדקה

א **זריעה** כינוי לצדקה · קמא פ"א דף י"ז ע"א · כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים · שנא' אשריכם זורעי ע"כ מים ואין זריעה אלא צדקה שנא' זרעו לכם לצדקה וגו' :

ב **לפניך** כינוי לצדקה · קמא דף ע"ז ע"ב · דרש רבא מ"ד ויהיו מוכשלים לפניך וגו' אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפי' בשעה שעושים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים וכו' · ופי' בתוספות לפניך זו צדקה שנא' והלך לפניך צדקך :

ג **רחמים** כינוי לצדקה · שנא' כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים · חסד זו גמילות חסדים · רחמים זו הצדקה · פר"ק דבבא בתרא דף מ"ד ע"א · וכן איתא במכות פ"ג דכ"ד ע"א ואהבת חסד · זו גמילות חסדים :

ד **צדק** כינוי לצדקה · בתרא שם · אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלים אותו וכו' והקב"ה אינו כן · אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנא' אני בצדק אחזה פניך וגו' · ובאגדת בראשית הנדפס בסוף ס' שת"י פרק כ"ד · ד"א הצדקה יושבת בימיני שנא' צדק מלאה ימינך וגו' :

ה **חיים** כינוי לגמילות חסדים · אבות דר"ן פל"ג · גמילות חסדים נקרא חיים שנא' כי טוב חסדך מחיים ע"ש · ועמ"ש במע' א' אות י"ב בעשרה דברים נקראו חיים · ובזוהר פ' ויקרא דף ק"ח ע"א · ותא חזי איכן

אתמכנו

אתמנעו מצדקה דאקרי חיים · אוף קב״ה ימנע מנייהו חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי :

ו **מעט** כינוי לצדקה · ילקוט ע״פ קטונתי מכל החסדים · יעקב לא נשתבח אלא בצדקה שנא׳ קטונתי מכל החסדים · אין קטונתי אלא מעט ואין מעט אלא צדקה שנא׳ טוב מעט בצדקה · והובא במע״ל אות המ״ם · ובש׳ דבש לפי מע׳ זיי״ן משם תנא דבי אליהו ע״ש :

ז **פני** כינוי לצדקה · מדרש קהלת ע״פ ביום טובה היה בטוב · א״ר יודן בשם ר׳ אלעזר שלשה דברים מבטלים גזרות רעות ואלו הן תפלה · וצדקה · ותשובה · ושלשתן בפ׳ אחד · ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישובו וגו׳ ואני אשמע וגו׳ ואסלח לחטאתם וגו׳ · ויתפללו זו תפלה · ויבקשו פני · זו צדקה · המד״א אני בצדק אחזה פניך · וישובו · זו תשובה וכו׳ · וכן בדרש ג״כ שם במד׳ קהלת ע״פ כי ברוב חלומות וגו׳ · ובב״ר פ׳ מ״ד :

ח **אמת** כינוי לצדקה · ילקוט פ׳ וירא · אהרן לא נשתבח אלא בצדקה שנא׳ תורת אמת היתה בפיהו ואין אמת אלא צדקה כמד״א אמת מארץ תצמח וצדק וגו׳ ע״ש · והובא במע״ל אות האל״ף · וכתב הרב ז״ל שם וז״ל · וכוונת הכינוי הזה לפי שהעושה צדקה מורה על בטחונו יתברך ע״ד שכתבו בילקוט בפ׳ אנשי אמת בעלי הבטחה וכו׳ ע״ש :

ט **יקר** כינוי לצדקה · מדרש משלי פ׳ ח׳ · עשרה דברים נקראו יקרים וכו׳ · והחסד מנין דכתיב מה יקר חסדך אלהים · ע״ש ועמ״ש במע׳ ישראל אות ע״ל :

יוד **מצוה** כינוי לצדקה · הרב מנחם דלונזאנו זצ״ל בס׳ שת״י במעריך ערך מצוה וז״ל · מצוה במדרשים קורין מצוה סתם למצות הצדקה ע״כ · ובמע״ל ע׳ מצוה · בירושלמי בכמה מקומות מכנה לצדקה בלשון מצוה וכן אז״ל בפ׳ כי כל מצוה שיצה״ט אומר לאדם תן למצוה וכו׳ :

יא **שלום** כינוי לצדקה · זוהר מקץ דף ר׳ ע״ב · רבי יוסי פתח ואמר · אם שלמים וכן רבים וגו׳ · מאי וכן נגזו ועבר · ונגזו מבעי ליה אלא דא הוא רזא דקרא דאיהו שלם אוף הכא שלם ומאי איהו דא צדקה בגין דצדקה דא הוא שלום ומאן דאסגי בצדקה אסגי שלם לעילא ואסגי שלם לתתא ובגין כך וכן נגזו ועבר דגזו ממוניהון בצדקה · ובספר המפואר פרק א׳ כתב וז״ל · אבל הצדקות שישראל עושין בעוה״ז הולכין עמהם בעוה״ב וינוחו אצלן בג״ע שנא׳ יבא שלום ינוחו וגו׳ · ושלום זו צדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום :

יג **פיך** כינוי לצדקה · ראש השנה פ"א דף ו' ע"א · בפיך זו צדקה · וכתבו בתוס' בפיך זו צדקה דכתיב יצא מפי צדקה :

יד **אתה** כינוי לצדקה · עיין בס' מערכי לב ח"א דרוש ל"ב בפ' אתה תהיה על ביתי וגו' · אתה דהיינו צדקה · תהיה על ביתי במקום בהמ"ק וקרבנותיו וכו' ע"ש :

טו **יד** כינוי לצדקה · ויקרא רבה פ' כ"ו · א"ר יהושע דסכנין בשם רבי לוי שש שנים היו גחלים ממוממות בידו של גבריאל · סבור שישראל עושין תשובה · כיון שלא עשו בקש לזרקן ולקעקע בירתן · אמר לו הקב"ה גבריאל גבריאל · יש בהם בני אדם שעושין צדקה אלו עם אלו שנא' ויתן לכרובים תבנית יד אדם וגו' · ופי' הרב מתנות כהונה ז"ל · יד אדם כינוי לצדקה שנא' בו לא תקפוץ ידך :

טז **ירך** כינוי לצדקה · מועד קטן פ"ג דף כ"ז ע"א · ורבי חייא הוא מוקי ירכיך מאי עביד ליה · מוקי לה בצדקה ובג"ח · ופירש"י ז"ל מוקי בצדקה דמיבעי למעבד בסתר · וכ"כ הרי"ף ז"ל שם שהצדקה היא בסתר כמו הירך כדכתיב מתן בסתר וגו' ·

יז **אשה נדה** כינוי לצדקה · סנהדרין פ"ט דף פ"א ע"א · ואל אשה נדה לא קרב · שלא נהנה מקופה של צדקה · וכת' המהרש"א ז"ל בח"א ודרש ואל אשה נדה וגו' · שלא נהנה מקופה וכו' · דימה הצדקה לאשתו נדה שבכלל היה לו בה שעת היתר · אבל יתרחק ממנה בעבור דמי הנדה שבה עתה · כן ממון הצדקה היה לו שעת היתר בידי בעלים · אבל יתרחק עתה ממנו בעבור נפשות ודמי העניים התלויים בזה הממון הצריכים לצדקה יותר ממנו וכו' · ובס' אדרת אליהו לכמוהרע"א ריקי ז"ל כתב · וקרי לקופה אשה נדה לפי שמי שאינו צריך ליטול מחוייב להתרחק ממנה כמאשה נדה עכ"ל :

יח **מעיל** כינוי לצדקה · רבינו אפרים ז"ל בפי' עה"ת כ"י בפ' תצוה · וה"ד הרב פני דוד ז"ל וז"ל · ועשית את מעיל האפוד זו צדקה · שנא' מעיל צדקה יעטני · והיה פי ראשו בתוכו שיעלים הצדקה ולא יתפרסם שנא' מתן בסתר וגו' · ע"ש שהאריך :

יט **שוחד** כינוי לצדקה · בתרא ד"ט ע"ב · א"ר"א גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו דאלו במשה רבינו כתיב כי יגורתי מפני האף והחמה · ואלו בעושה צדקה כתיב מתן בסתר יכפה אף ושוחד בחיק חמה עזה · ופליגא דר"י דא"ר יצחק אף כופה · חמה אינו כופה שנא' ושוחד בחיק חמה עזה · אעפ"י בשוחד בחיק חמה עזה · ופירש"י ז"ל אעפ"י שהוא עושה צדקה בסתר חמה עזה עדיין היא בתוקפה וכו' ע"ש

ע״ש · וכתב מהרש״א בח״א כי הצדקה היא כענין השוחד שנותן להקב״ה ובחיק הוא מקום סתר וכו' ע״ש :

ד **דבר אחר** כינוי לצדקה · כתובות דס״ח ע״א · מאי דבר אחר ר״ח אמר זה תכשיט · רב יוסף אמר זה צדקה ע״כ :

כא **חק** כינוי לצדקה · מלך שלם דס״ב ע״א וז״ל · והנה כבר כתבתי במקומות אחרים שהצדקה נקראת חק שנא' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ע״ש :

כב **כפים** כינוי לצדקה · הרב כלי פז בישעיה סי' מ״ט בפסוק הן על כפים חקותיך וז״ל · ולעד״ן מ״ש בכלי חמדה מדלא כתיב בכפים או בכפי חקותיך באומרו על רומז ג״כ על מעשה הצדקה שאתם עושים בכפים פורשים לעניים הן על כפים בעבורם חקותיך וכמו שאתם מטיבים לעני כן גורמים לשאטיב אני עמכם מדה כנגד מדה וכו' :

כג **אדר** כינוי לצדקה · ביצה דט״ו ע״ב · הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר שנא' אדיר במרום ה' ע״כ · וכתב הר״ב הערוך בערך אדר וז״ל · פירוש אדיר במרום ה' יעשה מהן צדקה שהיא חשובה לפני ה' במרום כדכתיב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף ע״כ :

מערכת צדיק

א **הדס** כינוי לצדיק · מגילה פ״א די״ג · ויהי אומן את הדסה היא אסתר וגו' · תניא ר״מ אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה ע״ש הצדיקים שנקראו הדסים וכה״א והוא עומד בין ההדסים וגו' :

ב **מרגלית** כינוי לצדיק · מגילה פ״א דט״ו · צדיק אבד לדורו אבד · משל לאדם שאבדה ממנו מרגלית כל מקום שהיא הולכת היא מרגלית והיא לא אבדה אלא לבעלה · וכתב הרי״ף ז״ל הצדיק אבד וגו' ומדכתיב אבד ולא נאבד דרשינן התם שהצדיק הולך לבית עולמו הוא מרגלית ולא נאבד אלא דורו אבדו זכותו שהיה מגין על דורו והם אבדו המרגלית שהיה בידם ע״כ :

ג **יקר** כינוי לצדיק · מדרש משלי פ״ח · עשרה דברים נקראו יקרים וכו' · והצדיקים מנין דכתיב ולי מה יקרו ריעיך אל וגו' ע״ש · ועמ״ש במערכת ישראל אות ט״ו :

ד **זית** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון י״ט דף מ״א ע״א · זית מאתים · דא צדיק דאתמר ביה שמן זית זך ע״ש :

ה **עני** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר ריש תקון ד׳ דף מ״ג ע״ב · ובגין דא תפלה לעני כי יעטוף דכלהו מתעטפין בגיניה עד דאיהי סלקא עמהון דלית פרודא בה מנייהו וצלותא דעני איהו שכינתא · מאן עני דא צדיק וכו׳ ע״ש :

ו **לויתן** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון א״ך דמ״ג ע״ב · לויתן דימא דא צדיק · רישא דאיהו עמודא דאמצעיתא וכו׳ ע״ש · וכ״כ בזוהר פ׳ אחרי מות דז״ן וז״ל · לויתן זה יצרת לשחק בו דא צדיק ע״ש :

ז **רוכל** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון כ״א דכ״ה ע״ב · מקוטרת מר ולבונה · תרי ירכי קשוט מכל אבקת רוכל דא צדיק דאיהו כליל כולא איהו רוכל וכו׳ ע״ש :

ח **כסף** כינוי לצדיק · סנהדרין פרק חלק דצ״ו ע״ב · שלח להו אית בהו צדיקי דבעו רחמי ומייתי ליה · שלחו ליה צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים · שנא׳ ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים ע״כ · ופירש״י ז״ל צרור הכסף לקח בידו צדיקים שבהם מתו :

ט **מלאך** כינוי לצדיק · זוהר פ׳ לך לך דף צ׳ ע״א בסתרי תורה · ד״א ברכו ה׳ מלאכיו אלין אינון צדיקייא בארעא דאינון חשיבין קמי קב״ה כמלאכי עלאי ברקיעא בגין דאינון גבורי כח דמתגברי על יצריהון וכו׳ :

יוד **תלפיות** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון ו׳ מהתקונים הקטנים שבסוף דקמ״ה ע״ב · בנוי לתלפיות · דא צדיק דאיהו תל שהכל פונים בו וכו׳ ע״ש :

יא **עצום** כינוי לצדיק · זוהר סוף פ׳ וישב דף קצ״ג ע״א · כי עצום עושה דברו · מאן עצום דא הוא זכאה ההוא דאשתדל באורייתא קדישא יממא ולילי · ופי׳ שם בהגהות משם הרב הגאון חיד״א ז״ל עצו״ם עם הכולל גימטריא אור שהוא התורה וכו׳ ע״ש :

יב **תאנים** כינוי לצדיקים · עירובין פ״ב דף כ״א ע״ב · ואמר רב חסדא דרש מרי בר מר מ״ד הראני ה׳ והנה שני דודאי תאנים וגו׳ · תאנים הטובות · אלו הצדיקים גמורים · תאנים רעות · אלו רשעים גמורים :

יג **שרה** כינוי לצדיק · זוהר פ׳ וירא דקכ״ו ע״א במד׳ הנעלם · רבי חייא אמר תא חזי על שהגוף עומד בעוה״ז הוא חסר מן השלום לאחר שהוא צדיק והולך בדרכי יושר ומת ביושרו נקרא שרה בתשלומו :

יד **חי** כינוי לצדיק · ב״ר פ׳ כ״ד · תני בר קפרא בכל מקום שנא׳ חי · צדיק · אפשר חי שלא חי · וכתב שם מהר״ש יפה ז״ל בכל מקום שנא׳

שנא' וכו' · והטעם שהצדיקים אפי' במיתתם קרויים חיים היפך הרשעים וכו' לפי שהכל הולך אחר הסיום והצדיקים חיים לעוה"ב אחרי מותם והרשעים מתים לעוה"ב וכו' :

טו **חיים** כינוי לצדיקים · ברכות פ"ג דף י"ח ע"א · כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים · שנא' ובניהו בן יהוידע בן איש חי וגו' · ובאבות דר"ן פרק ל"ד · עשרה נקראו חיים וכו' · צדיק נקרא חיים שנא' פרי צדיק עץ חיים · ע"ש · ועמ"ש במערכת היו"ד ערך א"י אות י"ב · ועמ"ש באות הקודם הטעם :

טז **ענבים** כינוי לצדיקים · חולין דצ"ב · הבשילו אשכולותיה ענבים · אלו הצדיקים שבכל דור ודור :

יז **שעורים** כינוי לצדיקים · חולין פ"ז דצ"ב · כסף אלו צדיקים וכה"א צרור הכסף וגו' חומר שעורים ולתך שעורים · אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם · וכתב שם המהרש"א בח"א וז"ל · יש לעיין דבתחלה קראן כסף שלא במנין · ואח"כ קראן שעורים ובמנין מ"ה · והוא מבואר בזמן שישראל בכלל עושין רצונו של מקום נקראים כסף וכו' וזהו בזמן הגאולה · אבל כשישראל בגלות הצדיקים שבהם נדמו לשעורים וכו' ע"ש :

יח **אביר** כינוי לצדיק · ברכות פ"ב די"ז ע"ב · שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה · רב ושמואל וכו' · חד אמר כל העולם כולו ניזונין בצדקה והן ניזונין בזרוע · ופירש"י ז"ל והם ניזונין בזרוע בזכות שבידם ובצדיקים משתעי קרא וכו' :

יט **חסיד** כינוי לצדיק · סנהדרין פרק חלק דק"י · אספו לי חסידי · אלו צדיקים שבכל דור ודור · וכן תרגם יב"ע ז"ל במשלי ב' ודרך חסידיו ישמור · ואורחא דצדיקייא נטר :

כ **צבי** כינוי לצדיק · מגילה פ"א דט"ו · וא"ר אלעזר א"ר חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנא' ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו' · מאי לעטרת צבי · לעושים צביונו וכו' · וכן פירש"י ז"ל בישעיה סי' כ"ח · יהיה ה' צבאות לעטרת צבי · לצדיקים הנשארים בה :

כא **כוכבים** כינוי לצדיקים · ירושלמי נדרים פ"ג דל"ח · רבי אחא בשם רבי הונא · עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בג"ע לעת"ל הקב"ה גוררו ומוציאו משם · מה טעמא אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ה' · ואין כוכבים אלא צדיקים · כד"א ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :

פני

כב **פני שכינה** כינוי לצדיק · זוהר תרומה דקס״ג ע״ב וז״ל · כל חמי בר נש לדיקייא או זכאין די בדרא ואערע בהו ודאי איכון אנפי שכינתא · ואמאי אקרון אנפי שכינתא · בגין דשכינתא אסתתרת בגווייהו איהי בסתימו ואיכון באתגלייא וכו׳ ע״ש :

כג **אדם** כינוי לצדיק · מציעא פ״ז דפ״ג ע״ב · יצא אדם לפעלו · יצאו צדיקים לקבל שכרן · ולעבודתו עדי ערב · כמי שהשלים עבודתו עדי ערב :

כד **יין** כינוי לצדיק · מציעא פ״ז דפ״ג ע״ב · אתיוהו לר״א ברבי שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל · שלח ליה ריב״ק חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה · שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם וכו׳ · ופירש״י ז״ל חומץ בן יין · רשע בן צדיק :

כה **טוב** כינוי לצדיק · יומא פ״ג דל״ח ע״ב · וא״ר אלעזר אפי׳ בשביל צדיק אחד עולם נברא דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב :

כו **שמש** כינוי לצדיק · יומא דל״ח ע״ב · אר״י אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנא׳ וזרח השמש ובא השמש · עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי :

זך **ורד** כינוי לצדיקים · זוהר חדש שם · משל למהר״ד למלך שהיה לו פרדס יומא חד עאל לגביה וחמא דהוה תמן בכוליה דרדרין סגיאין אמר אנא בעי לאבערה לון מהכא זקף עינוהי וחזא ורדין טבין יאין · אמר בגיני איכון וורדין שבק כל דרדרין כד יהבו ריחא איכון וורדין נטל להון ועקר להון מן גנא · כיון דעקר להון אמר הא עידן לאעקרא דרדרין דגנא ולאבערא להו מהכא · כך הקב״ה כל זמן שהצדיקים בדור אין נעשה דין ברשעים נסתלקו הצדיקים מביניהם אז נעשה דין ברשעים :

כח **ששון** כינוי לצדיק · זוהר פ׳ בלק דף ר״ב ע״ב · ששון דא קב״ה · כדי יצחק אמר דא צדיק · הס״ד ששון ושמחה ימצא בה · א״ר שמעון צדיק ששון אקרי ומן יומא דכ״י נפלת בגלותא אתמנעו ברכן וכו׳ :

כט **מים** כינוי לצדיקים · זוהר חדש דף ד׳ ע״ב · ד״א וכו׳ · ויאמר אלהים יקוו המים · אלו הצדיקים הנאספים לבית עולמם שהוא מקום מיוחד להם למעלתם וכד יתכנשון לעלמא דאתי מאי כתיב ותראה היבשה שהם הרשעים וכו׳ :

ל **צדק** כינוי לצדיק · רש״י ז״ל בישעיה סי׳ י״א · והיה צדק אזור מתניו · ויהון צדיקים סחור סחור ליה דבקים בו כאזור :

לא שתות כינוי לצדיקים · סנהדרין פ״ג דכ״ו ע״ב · כי השתות יהרסון צדיק מה פעל וגו׳ · היכא אשכחן צדיק דאיקרו שתות דכתיב כי לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל :

לב נהר כינוי לצדיק · זוהר בהעלותך דק״ן ע״ב וז״ל · אזלו מים מני ים דא כנסת ישראל · ונהר יחרב ויבש דא צדיק · וע״ד כתיב הצדיק אבד וגו׳ דהוא הוה נהר עלאה ויקירא וכו׳ ע״ש :

לג זרוע כינוי לצדיק · זוהר פנחס דרי״ח ע״א וז״ל · בשעתא דכל שייפין בעאקו ומרע סגי שרייא עלייהו שייפא חדא אצטריך לאלקאה בגין דיתסון כלהון ומנו דרועא · דרועא אלקי ואפקו מניה דמא כדין הא אסוותא לכל שייפי גופא · אוף הכי בני עלמא איכון שייפין דא עם דא בשעתא דבעי קב״ה למיהב אסוותא לעלמא, אלקי לחד צדיקא ביניהו במרעין ובמכתשין ובגיניה יהיב אסוותא לכולא וכו׳ ע״ש · ובאגדת בראשית פרק כ״ז · ומתחת זרועות עולם · א״ר ברכיה אמר הקב״ה אע״פ שבראתי את העולם ואני טוענו אלא בשעה שיש צדיקים למטה כאלו הן טוענין את העולם כך ומתחת זרועות עולם :

לד מקוה כינוי לצדיק · זוהר בראשית דל״ג ע״א וז״ל · מקוה המים דא צדיק דכד מטא למקוה המים כתיב וירא אלהים כי טוב · וכתיב אמרו צדיק כי טוב :

לה זה כינוי לצדיק · זוהר פ׳ נח דף ס׳ ע״א וז״ל · כתיב ויקרא את שמו נח לאמר זה וגו׳ · אמאי הכא לאמר · ואמאי זה · אלא זה דא צדיק וכו׳ ע״ש :

לו עין · לב כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון א״ך ד״ן ע״ב דפוס ליוורנו · וז״ל צלצי גליתי וגו׳ · ואורייתא אית לה רישא וגופא וליבא ופומא ואברין כגוונא דאית בישראל · דאינון רישין רישי עמא ומנהון עיינין הס״ד והיה אם מעיני העדה · ואית מנהון לבא דאינון לקבל בשעין סנהדרין · ומשה ואהרן על גבייהו דלא חסרין מעלמא כוותייהו · ודא איהו צלצי גליתי וגו׳ · ובגלותא סלק לב״ס דאינון ע״ב צדיקים וכו׳ ע״ש · ובס׳ בית יצחק פ׳ נח דף ז׳ ע״ג כתב וז״ל · ובס׳ אזני יהושע פי׳ שהצדיק דומה ללב שהוא לבם של ישראל ובמות הלב ימות כל הגוף ולכן הצדיק מכפר על הדור דנחשב להם כאלו מתו הם כיון שמת לבם וכו׳ · ובעמוד ד׳ כתב וז״ל · והטעם לשכיסם שמכפרים לפי שבשמ״ק והצדיקים נקראו כל אחד מהם עיני העדה וכו׳ ע״ש :

לז גרים כינוי לצדיקים · פסחים פ״ו דס״ח ע״א · מ״ט דחייא בר רב דכתיב וחרבות מחים גרים יאכלו · מאי משמע כדמתרגם רב יוסף וניכסיהון דרשיעייא

דרשיעייא לצדיקייא יתקנון · וכן פירש"י ז"ל בישעיה סי' ס' וז"ל · גרים יאכלו · הצדיקים שהם כגרים יאכלום:

לה **כבשים** כינוי לצדיקים · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · ורעו כבשים כדברם צדיקים הנמשלים כעדר הרחלים · וכן פי' מצודת דוד שם · וז"ל · כבשים · הצדיקים הנמשלים כעדר הרחלים המה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז וכו':

לט **זקנים** כינוי לצדיקים · פסחים פ"ו דס"ח ע"א · אר"שב"ן א"ר יונתן עתידין צדיקים שיחייו מתים שנאמר עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים · וכתיב ושמת משענתי על פני הנער:

מ **חכם** כינוי לצדיק · ילקוט סוף פ' מטות וז"ל · לב חכם לימינו · אלו הצדיקים שהם נותנים לבם לתורה שנתנה בימין שנאמר מימינו אש דת למו:

מא **לוחות הברית** כינוי לצדיקים · ירושלמי מסכת כלאים הובא בעין יעקב סי' כ"ד וז"ל · לצפוראי אמרי מאן דאמר לון דמך רבי אנן קטלינן ליה · אודיק לון בר קפרא ברישיה מיכסי ומנוי מבזעין · אמר לון מצוקים ואראלים היו תופסין בלוחות הברית וגברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות · אמרי ליה דמך רבי · אמר לון אתון אמריתון · וקרעון ואזיל קלא וכו' · ופי' הרב שם וז"ל · יושבי ציפורי היו אומרים כל מי שיאמר לנו שנפטר רבינו הקדוש יהרג · אחר שנפטר בא לפניהם בר קפרא בראש חפוי ובגדיו קרועים והודיעם פטירתו בדרך חידה נצחו העליונים לתחתונים וחטפו מהם לוחות הברית והם השיבו לו אם כן נפטר רבי וכו':

מב **שארית** כינוי לצדיקים · זוהר בשלח דף ד"ן ע"א וז"ל · את שאר עמו אלין אינון צדיקייא דבהון דאקרון שאר כד"א וישארו שני אנשים במחנה:

מג **רקיע** כינוי לצדיק · תקונים תקון ה' די"ט ע"ב דפוס ליוורנו וז"ל · מאן רקיע דא צדיק:

מד **כח · חכמה** כינוי לצדיק · זוהר בראשית דל"ג ע"ב · כתיב עושה ארץ בכחו וגו' · בכחו · דא צדיק · מכין תבל בחכמתו וגו' · בחכמתו דא צדיק · דכתיב והוא ישפוט תבל בצדק:

מה **צבאות** כינוי לצדיק · זוהר בראשית דף א"ך ע"ב וז"ל · וצדיק צבאות אקרי · מ"ט בגין דכל צבאות ומשריין עלאין מניה נפקין וכו' ע"ש:

תמר

מו **תמר · ארז** כינוי לצדיק · תענית פ״ג דכ״ה ע״א · ונ״ד צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא · אם נאמר תמר למה נאמר ארז · ואם נאמר ארז למה נאמר תמר · אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף · אף צדיק ח״ו אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז · אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז זה אין עושה פירות אף צדיק ח״ו אין עושה פירות · לכך נאמר תמר ונאמר ארז · ובב״ר פס״ח סי׳ י״ג כתב הרב יפ״ת ז״ל דצדיקים איקרו ארזים כדכתיב צדיק כתמר יפרח ע״ש:

מז **עבדים** כינוי לצדיקים · רש״י ז״ל באיוב סי׳ ד׳ · הן בעבדיו · הצדיקים לא יאמין שלא יחטאו לו ומסלקם מן העולם לפני זמנם:

מח **ברית** כינוי לצדיק · זוהר בראשית דל״ב ע״א וז״ל · ר״ש אמר על ברית עלמא אתברי ואתקיים דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה וכו׳ · מאן ברית דא צדיק יסודא דעלמא וכו׳ ע״ש:

מט **אנשים** כינוי לצדיקים · רש״י ז״ל בפ׳ דברים · אנשים · וכי תעלה על דעתך נשים · מה תלמוד לומר אנשים · צדיקים:

נ **תם** כינוי לצדיק · דבש לפי מע׳ ת׳ אות ל״ה וז״ל · תמים תהיה עם ה״א · רבינו בעה״ט ז״ל כתב שהת״ו גדולה וכו׳ · ובס׳ זרע אהרן הכ״מ כתב דחותמו של הקב״ה אמת · א׳ תחלה · מ׳ באמצע · ת׳ בסוף · וכן הקב״ה היה הוה ויהיה · והצדיק נקרא תם · והרשע נקרא מת · והטעם כי האדם אין לו שייכות בא׳ כי הוא קטן וחסר דעת והקטן יהיה לאלף אך הצדיק תמיד מקדים ת״ו כי הוא דבק בה׳ וחושב תמיד בסופו שיהיה לו אחרית טוב · ואח״ך המ״ם להחיות גופו בהוה · והרשע מקדים מ׳ הויית גופו לת׳ שהוא סופו · ולכך ת״ו רבתי שצריך הרבה זהירות שיזכה לת״ו עכ״ל:

נא **גפן** כינוי לצדיקים · רש״י ז״ל בפ׳ ויחי ע״פ אוסרי לגפן עירה · גפן אלו צדיקים ע״ש:

נב **צאן** כינוי לצדיקים · זוהר ויקרא דף י״ז ע״ב · צאי לך בעקבי הצאן · אלין אינון צדיקייא דאינון כדשין בין עקבין ובגיניהון יהיב לך חילא לקיימא · ועמש״ל אות כ״ח:

נג **שרים** כינוי לצדיקים · אגדת בראשית הנדפס בסוף ס׳ שת״י פרק כ״ב וז״ל · צדיק מושל בירא(ת) אלהים · א״ר אחא כלוכך לידע כוחן של צדיקים היאך שולטים ביראתו של הקב״ה · שכביכול גלגן ועשה אותן שריו שנא׳ ויחלקום בגורלות אל העם אלה כי היו שרי קדש וגו׳ · יתברך שמו של הקב״ה שכך מחבב את הצדיקים במדת ענותנות שקרא אותם שריו שיהיו שולטין ביראתו וכו׳ ע״ש:

דן **כל** כינוי לצדיק · תקוני הזוהר תקון נ״ן דף פ״ז ע״ב דפוס ליוורנו וז״ל ודאי הכי הוא דבכל אתר כל צדיק איהו · אבל כולא חד · כל דא צדיק · עץ דא עמודא דאמצעיתא וכו׳ ע״ש · ובזוהר פנחס דרכ״ז ע״א לית כל אלא צדיק דכתיב כי כל בשמים ובארץ · ותרגם יב״ע דאחיד בשמיא ובארעא ע״ש :

נה **יונים** כינוי לצדיקים · רש״י ז״ל בשיר השירים סי׳ א׳ · כי עיניך יונים · צדיקים יש בך שדבקו בי כיונה זו שמשהכירה את בן זוגה אינה מניחתו שתזדווג לאחר וכו׳ ע״ש :

נו **חומה** כינוי לצדיק · ומדרש שמואל פרשה כ״ג וז״ל · חומה היו עלינו גם לילה וגו׳ · רבי חנינא ורבי יוחנן תרויהון אמרין מכאן מצינו שהצדיקים קרויין חומה :

נז **כלי מלחמה** כינוי לצדיקים · מדרש שמואל פרשה כ״ה · איך נפלו גבורים וגו׳ · רבי חנינא ורבי יוחנן תרויהון אמרין מכאן מצינו שהצדיקים קרויין כלי מלחמה · ויאבדו כלי מלחמה · ובמדרש רות קו״פ ד׳ · ותמת והלכת אל הכלים · אלו הצדיקים שקרויים כלים · שנא׳ איך נפלו גבורים וגו׳ :

נח **שושנים** כינוי לצדיקים · מדרש חזית ע״פ דודי ירד לגנו וז״ל · דודי · זה הקב״ה · לגנו · זה העולם · לערוגת הבושם · אלו ישראל · לרעות בגנים · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות · וללקוט שושנים לסלק את הצדיקים שבישראל :

נט **עוף** כינוי לצדיקים · זוהר בראשית דף מ״ו ע״ב ודמ״ז ע״א וז״ל · ואת כל נפש החיה הרומשת · אלין אינון ישראל דאינון נפש ודאי דההוא חיה ואקרון גוי אחד בארץ · אשר שרצו המים למיניהם · דאינון משתדלין באורייתא · ואת כל עוף כנף למינהו · אלין צדיקייא דבהון ובגין כך אינון נפש חיה :

ס **בחור · בתולה** כינוי לצדיקים · ס׳ חיי עולם דמ״א ע״ב משם הילקוט ס׳ האזינו וז״ל · גם בחור גם בתולה יונק עם שיבה · גם בחור אתם גרמתם לי לשלוח יד בבחירי · וכה״א ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו · גם בתולה · מלמד שהיו מנוקין מן החטא כבתולה זו שלא טעמה טעם חטא · יונק שהיו יונקין ד״ת כיונק זה שיונק חלב מדדי אמו · איש שיבה · אל תקרי איש שיבה אלא איש ישיבה · מלמד שהיו כולם ראוים לישב בישיבה · נמצינו למדים דבחור ובתולה נקראים הצדיקים גמורים שלא טעמו טעם חטא והיו מנוקים מן החטא כבתולה · ע״ש :

סא **נערים** כינוי לצדיקים · מדרש רות פרשה ד׳ וז״ל · וכה תדבקין עם נערותי · אלו הצדיקים שקורין נערים שנא׳ התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך ע״כ :

סב **נאמן** כינוי לצדיק · ס׳ הקדוש ר״ח שער האהבה סוף פרק י״ב וז״ל · וצדיק יקרא נאמן שהרי פי׳ בתקונים ור״מ שצדיק סוד אמ״ן שעולה צ״א כמנין יאהדונה״י וצדיק השם הזה כי הוא נקרא כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא ובארעא כדפירשו בתקונים · ובאמן פי׳ בסוף פ׳ וילך שנוטריקון אמן אל מלך נאמן · הרי נאמן כצדיק וכו׳ ע״ש :

סג **לולב** כינוי לצדיק · זוהר פ׳ פנחס דף רכ״ה ע״ב וז״ל · לולב דא צדיק דדמי לחוט השדרה דביה ח״י חוליין לקבל ח״י נענועין דלולב וכו׳ ע״ש :

סד **עץ** כינוי לצדיק · זוהר פנחס דרל״ו ע״א וז״ל · וצדיק עץ פרי · ובגיניה אתמר וישאוהו במוט בשנים · ואמאי במוט בגין דלא הוה תמן צדיק · ובגינייהו אתמר ביה לא יתן לעולם מוט לצדיק דאיהו עץ דאתמר ביה היש בה עץ אם אין · אעקרו עץ דאיהו צדיק אלין דאפיקו שום ביש על ארעא וגרמו וישאוהו במוט וגו׳ :

סה **רחוקים** כינוי לצדיקים · ישעיה ל״ג · שמעו רחוקים אשר עשיתי · ותרגם יב״ע ז״ל · שמעו צדיקייא דנטרו אורייתא מלקדמין מה דעבדית · ובסנהדרין פי״א דצ״ט ע״א · שלום שלום לרחוק וגו׳ ור״י אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה וכו׳ · ופירש״י ז״ל שהיה רחוק מן העבירה כל ימיו דהיינו צדיק גמור :

סו **נדיב** כינוי לצדיק · ישעיה ל״ב · ונדיב נדיבות יעץ · ותרגם יב״ע ז״ל · וצדיקייא קושטא מתמלכין :

סז **אחרים** כינוי לצדיקים · תהלים מ״ט · ועזבו לאחרים חילם · ותרגם יב״ע ז״ל · וישבקון לצדיקייא ממונהון :

סח **חמודים** כינוי לצדיקים · רבינו סעדיה גאון ז״ל בפי׳ לדניאל סי׳ ט׳ ע״פ בתחלת תחנוניך וז״ל בתחלת תחנוניך יצא דבר ככתוב והיה טרם יקראו ואני אענה · כך לדניאל בתחלת תחנוניו השיבו הקב״ה ע״י גבריאל כי היה צדיק וישר ונחמד וע״כ אמר לו כי חמודות אתה שכל הצדיקים נקראו חמודים עכ״ל :

סט **עשיר** כינוי לצדיק · תהלים מ״ט · גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון · ותרגם יב״ע ז״ל אוף בני אדם קדמאה אוף בנוי דיעקב כחדא זכאה וחייבא :

ע **קרוב** כינוי לצדיק · סנהדרין פרק חלק דצ"ט ע"א · דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדים שם שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב ברישא רחוק והדר קרוב · מאי רחוק דמעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא והשתא · ופירש"י ז"ל ברישא לרחוק · שנתרחק מן הקב"ה ואח"ך שב אליו בתשובה והדר שלום לקרוב מעיקרא צדיק גמור · דגדול כחן של בעלי תשובה :

עא **אובד** כינוי לצדיק · זוהר ואתחנן דרס"ו ע"ב וז"ל · ובאו האובדים · מאן אינון · אלין צדיק וכנסת ישראל דאקרון אובדים · מנלן · כנסת ישראל דכתיב על מה אבדה הארץ וגו' · צדיק דכתיב הצדיק אבד ע"ש :

עב **יונק** כינוי לצדיק · יב"ע ז"ל בישעיה סי' ג"ן ע"פ ויעל כיונק לפניו · תרגם ויתרבא צדיקא קדמוהי :

עג **יעף** כינוי לצדיק · יב"ע ז"ל בישעיה סי' מ' ע"פ נותן ליעף כח · תרגם דיהב לצדיקיא וכו' ע"ש :

עד **עגל** כינוי לצדיק · יב"ע ז"ל בישעיה סי' ז"ך ע"פ שם ירעה עגל ושם ירבץ · תרגם בה יניחון צדיקיא ויבזון ית נכסהא :

עה **הרד** כינוי לצדיק · רש"י ז"ל בפי' לישעיה סי' ס"ו וז"ל · החרדים אל דברו · הצדיקים הממהרים בחרדה להתקרב אל דבריו ע"כ · וכן פי' שם המצודות ע"ש:

עו **מעשיו** כינוי לצדיקים · ר"ח בשער היראה פ"ז וז"ל · ומ"ש ורחמיו ע"כ מעשיו · פי' ז"ל בתנחומא שהוא על הצדיקים ז"ל בפסוק טוב ה' למעוז · יכול לכל · ת"ל ויודע חוסי בו · כיוצא בו וכו' · כיוצא בו טוב ה' לכל · יכול לכל · ת"ל ורחמיו ע"כ מעשיו וכו' · ומעשיו נקראים הצדיקים לפי שהם מעשים המיוחדים לו כענין ועמך כולם וגו' מעשי ידי להתפאר · וכן בזוהר פי' לך שהצדיקים הם פרי מעשיו של הקב"ה ע"כ :

עז **מזבח** כינוי לצדיק · נועם מגדים פ' תצוה וז"ל · והצדיק נקרא מזבח כי הוא מלא הכנעה וזבחי אלהים רוח נשברה · וכמ"ש ז"ל הרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונם של ת"ח וכו' ע"ש :

עח **הדר** כינוי לצדיק · זוהר תצוה דקפ"ו ע"ב וז"ל · ומאן איהו הדר אלא דא צדיק · אמאי אקרי הדר והא אתר טמירא איהו דלית ליה גלויא וצריכא לאתכסיא תדיר ולית הדר אלא מאן דאתגלייא ואתחזי אלא הע"ג דאיהו דרגא טמירא איהו דכל גופא ולא אשכח הדורא לגופא אלא ביה וכו' ע"ש :

ברוש

עט ברוש כינוי לצדיקים · רש"י ז"ל בישעיה סי' נ"ה וז"ל · תחת הנעצוץ וגו' · רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים ונעצוץ וסרפד מיני קוצים הם · כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יעלו וממשלתם ע"כ · וכן תרגם יב"ע ז"ל · חלף רשיעיא יתקיימון צדיקייא וכו' ע"ש · ועמש"ל אות א' :

פ אשכול כינוי לצדיק · מדרש חזית וז"ל · אשכול הכופר · מהו אשכול איש שהכל בו מקרא משנה תלמוד תוספתות ואגדות · הכופר שמכפר עונותיהם של ישראל :

פא ה' כינוי לצדיקים · בתרא פ"ה דע"ה ע"ב · א"ר"י עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקב"ה שנא' כל הנקרא בשמי וגו' · וארשב"ן א"ר"י ג' נקראו על שמו של הקב"ה ואלו הם צדיקים ומשיח וירושלם · צדיקים הא דאמרן וכו' · ופירש"י ז"ל נקראו על שמו שיהא שמם ה' עכ"ל · וכתב הרי"ף ז"ל בח"א בס' מאור עינים בתרא סי' ס"ז וז"ל · עתידין צדיקים וכו' · יש ליישב כפי הפשט שהצדיקים אינם עומדים בעוה"ז בפני יצרם אלא בכחו יתברך · שנא' צופה רשע לצדיק זה יצה"ר לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנא' ה' לא יעזבנו בידו הרי שבשם ה' נקרא עליו כדי להצילו מיד יצה"ר ולכך נקרא בשם ה' כי הוא המעמידו · וכן משיח כל האומות מבקשים להורגו ואינו יכול אלא בעוזו יתברך כי שם ה' נקרא עליו · וכן ירושלים אינה חוזרת למכונה אלא כי שם ה' נקרא עליה והמה יראו את שם ה' נקרא עליה וירושלים תשב לבטח עכ"ל · ורבינו בחיי ז"ל בפ' כי תשא ע"פ והיה כל מבקש ה' הביא דברי רז"ל הנז"ל וכתב וז"ל · וטעם הדבר בכוון כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר שידבק בו ונקרא השליח בשם השולח ומזה מלינו שהמלאכים נקראים בשם המיוחד במקומות מן הכתובים וכענין שנאמר ויאמר ה' אל אברם למה זה צחקה שרה שהוא מלאך וכו' ע"ש :

פב שמעון ולוי כינוי לצדיק · הרב נועם אלימלך פ' ויחי וז"ל · שמעון ולוי אחים וגו' · ע"ד הרמז נ"ל דהנה יש שני מדרגות לצדיקים · יש צדיק העובד ה' בדביקות וזה נקרא בשם לוי שהוא מתלווה ומתדבק להבורא יתעלה והצדיק הזה אין דיבורו חוזר ריקם וכל יכול לפעול בדיבורו · והוא שארז"ל ולוי אמר הומיך ואוריך ודרז"ל שמשלימים דבריהם רמז על הנ"ל שהצדיק הזה משלים דבריו שאינן חוזרין ריקם וכו' · ויש צדיק שהוא מתפלל תמיד כל צרכו והשי"ת שומע כל תפלותיו וזה נקרא בשם שמעון ע"ד שאמרה לאה כי שמע ה' וגו' ע"ש :

פג נשיא כינוי לצדיק · נועם אלימלך פ' ויחי ע"פ ויחי יעקב דל"ז ע"ג וז"ל · ואיתא אשר נשיא יחטא ודרשו חז"ל אשרי הדור שהנשיא

יחטא

יהטא · ולכאורה אינו מובן וכראה פירושו כי הצדיק נקרא נשיא · נשיא אלהים אתה בתוכנו וגו' ע"ש :

פד **נפש** כינוי לצדיק · הרב מוהר"י בירב ז"ל בחי' לירמיה שנדפסו בס' ליקוטי שושנים בדף ה' ע"א וז"ל · כי קול כחולה וגו' אוי לי כי עיפה נפשי להורגים · שההורגים הם מעייפים נפשי שלוקחים נפשי שהם הצדיקים שהצדיקים הם נפשם של ישראל עכ"ל :

פה **אור** כינוי לצדיקים · הרב נח"ק רים פ' בראשית וז"ל · לאור יום · גיונוי אלו הצדיקים עם האותיות · ולחשך קרא · גיונוי אלו הרשעים עם האותיות כי הצדיקים נקראו אור דכתיב ואור לצדיקים כאור נוגה והרשעים נקראו חשך שנא' דרך רשעים כאפלה עכ"ל :

פו **אל** כינוי לצדיק · נועם אלימלך פ' פנחס וז"ל · ואל נקרא הצדיק כמ"ש ויקרא לו אל אלהי ישראל ודרשו שהקב"ה קרא ליעקב אל עכ"ל :

פו **מצוקים** כינוי לצדיקים · כתובות דק"ד ע"א · אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש ע"כ · ופירש"י ז"ל אראלים ומצוקים · מלאכים וצדיקים מצוקי ארץ עכ"ל :

פח **רוה** כינוי לצדיק · הראב"ע ז"ל בפי' נצבים וז"ל · למען ספות · א"ר יהודה הלוי כ"ע לשון כריתה כמו האף תספה · כלומר שיחשוב המתברך לבטל דברי הצדיק שהוא כינוי במלת רוה עם דבר הצמאה · והנה כינה הצדיק ברוה כמו כען שתול על מים והרשע בצמאה כמו כערער בערבה וגו' ע"ש :

פט **עמי** כינוי לצדיקים · רש"י ז"ל בפי' בהעלותך וז"ל · ויהי העם כמתאוננים אין העם אלא רשעים וכו' וכשהם כשרים קרויין עמי שנא' שלח עמי · עמי מה עשיתי לך ע"כ · ועמש"ה עמר נקא ז"ל ע"פ זה :

צ **דלי** כינוי לצדיק · נועם אלימלך בפ' בלק ע"פ יזל מים מדליו וז"ל · ידוע כי הצדיק הוא הממשיך השפעות לעולמות ולזה נקרא דליו יעו"ש :

צא **גבר** כינוי לצדיק · רד"ק ז"ל בפי' לתהלים סי' ל"ז וז"ל · גבר בלשונינו הוא מלא דעת כמו לכו נא הגברים ומי שהוא מלא דעת צדיק יהיה עכ"ל :

צב **שמים** כינוי לצדיקים · נועם מגדים פ' פקודי וז"ל · השמים מספרים ר"ל הצדיקים שעיקר עבודתם לנשמה לזה יקראו שמים כי זה שם הנשמה כדבריהם ז"ל בפי' יקרא אל השמים היפך הגשמי שנקרא עם הארץ שכל עבודתו לגוף לזה יקרא הצדיק דאזיל בתר איפכא ועבודתו רק לשמים ולנשמה בשם שמים וזהו אומרו השמים הם הצדיקים כאמור וכו' ע"ש :

משכן

צג **משכן** כינוי לצדיק · על שהוא מרכבה לשכינה · כ"כ הרב נועם מגדים בפ' פקודי יעו"ש :

צד **גדיש** כינוי לצדיק · קמא פ"ו דף ס' ע"א · אר"ש בר נחמני א"ר יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים וכו' שנא' ונאכל גדיש · ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש וכו' · וכתב שם המהרש"א ז"ל בח"א בזמן שהקוצים וכו' · ונאכל כבר הגדיש שנמשלו בו הצדיקים שעושים פירות :

צה **סביבין** כינוי לצדיקים · קמא פ"ה דף נ' · וסביביו נשערה מאד · מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה · ופירש"י ז"ל עם סביביו · צדיקים הדבקים בו :

צו **ארץ** כינוי לצדיקים · רש"י ז"ל בריש קהלת · והארץ לעולם עומדת · ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכים המגיעין עצמן עד לארץ כענין שנאמר וענוים ירשו ארץ · ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנא' ואתם תהיו לי ארץ חפץ :

צז **מושל** כינוי לצדיק · בתרא דע"ה ע"ב · אר"ש בר נחמני א"ר יונתן מ"ד ע"כ יאמרו המושלים וגו' · המושלים אלו המושלים ביצרם · ופירש רשב"ם ז"ל המושלים ביצרם · צדיקים · כדכתיב ומושל ברוחו מלוכד עיר וכתיב צדיק מושל יראת אלהים :

צח **שיחין** כינוי לצדיקים · בתרא דע"ח ע"ב · להבנה מקרית סיחון · מקרית צדיקים שנקראו שיחין · ופי' רשב"ם ז"ל שנקראו שיחין ואילנות כדכתיב צדיק כתמר וגו' · תחת אחד השיחים · ומתרגמינן תחות חד אילנייא וכו' ע"ש · ובזוה"ק פ' בראשית דף כ"ה ע"ב · וכל שיח השדה · אלין צדיקייא דאינון מסטרא דצדיק ח"י עלמין · שי"ח ש' חי ש' תלת ענפין דאילנא ואינון תלת אבהן וכו' ע"ש :

מערכת ציצית

א **עבות** כינוי לציצית · תוס' בפ"ק דע"ז ד"כ ע"ב ד"ה ומניחין תפלין וכו' כתבו דבירושלמי פי' אין מעמידין דרש ונשליכה ממנו עבותימו · זו מצות ציצית ע"ש :

ב **כנפי** כינוי לציצית · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו דקמ"ב ע"א וז"ל · וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה · מאי צדקה צלותא · ומרפא בכנפיה כנפי מצוה · דאינון תפלין כנפי יונה · וכנפי מצות ציצית ע"כ :

חוט

ג **חוט** כינוי לציצית · סוטה די"ז · בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות · לרצועה של תפלין ולתכלת של ציצית · וכן איתא בב"ר פמ"ג וז"ל · אם מחוט · א"ר אבא בר ממל אמר לו הקב"ה אתה אמרת אם מחוט חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית המד"א וכתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת · ומתרגמינן חוטא דתכלתא ע"כ :

ד **עלה תאנה** כינוי לציצית · זוהר ברא שית דכ"ח ע"ב וז"ל · וכסויא דילהון כנפי ציצית ורצועין דתפלין עלייהו איתמר ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אבל לגבי ציצית ויתפרו עלי תאנה וגו' ע"ש · וכ"כ מוהרי"י צמח ז"ל בס' נגיד ומצוה דע"ז ע"א ע"ש :

מערכת צרה

א **צרה · עקה · צוקה** כינוי לצרה · ס' אוהל מועד אות הצד"י וז"ל צור · המלה אשר הונחה להורות על הצרה · תאמר לשלשה פנים · תאמר צרה · בצרה קראת וגו' · ותאמר עקה · מפני עקת רשע וגו' · תרגום צרה · עקה · ותאמר צוקה · בבוא עליכם צרה וצוקה · הרצון בו כמו צרה וכו' :

ב **קץ** כינוי לצרה · ס' השרשים לרד"ק ז"ל שורש קוץ וז"ל · קצתי בחיי · ויקוצו מפני בני ישראל · ויקץ מואב וגו' · אשר אתה קץ וגו' · כולם ענין צוקה וצרה :

ג **ויהי** כינוי לצרה · ב"ר פמ"ב · בכל מקום שנא' ויהי משמש צרה · והיה שמחה · וטעם לדבר עיין מ"ש לקמן בס"ד מע' שמחה אות יו"ד · ובס' מגיד משרים למרן הקדוש ז"ל ריש פרשת וישב משמע דדוקא כשאומר ויהי בימי לשון צער · אבל ויהי לבד זימנין בא לרמוז על צער · וכשאומר ויהי ה' · או ויהי איש · דהיינו שסומך תיבת ויהי לתיבת השם או לתיבת איש · כגון ויהי ה' את יוסף · ויהי איש וגו' · אינו רומז על צרה כלל · ע"ש · אדרבא הוא בא לרמוז על טובה ע"ש · ומה שיש להעיר בדברי קדשו שלכאורה נראה שהוא היפך מאחז"ל בב"ר פרשה מ"ב כתבתי במקום אחר בס"ד ואכמ"ל :

ד **חשך · ערפל · ענן · אפילה · קדרות השמש והירח · והכוכבים** כינוי לצרה · רד"ק ז"ל בפי' תהלים סי' י"ח בפי' ותגעש ותרעש הארץ ע"ש :

ה **מים** כינוי לצרה · כד"ק ז"ל שם וז"ל · אפיקי הם עמקים מלאים מים והמים הם הצרות וכו' ע"ש :

ו **עבים · גשם** כינוי לצרה · כש"י ז"ל בקהלת סי' י"ב וז"ל · ושבו העבים אחר הגשם צרה אחר צרה :

אות קו"ף

מערכת קריאת שמע

א **תפלה** כינוי לקריאת שמע · תוספות פר"ק דשבת דף י"א ע"א ד"ה כגון רשב"י וחביריו · והא דאמר לקמן כי הוה מטי זמן תפלה לבים ומכסי ומצלי · הפוא מצלי הייכו ק"ש ע"כ :

ב **עבודה** כינוי לק"ש · מליעא דק"ז ע"ב · ועבדתם את ה' אלהיכם · זו ק"ש ותפלה :

ג **עדות** כינוי לק"ש · הרב נועם מגדים פ' תלוה וז"ל · וידוע כי ק"ש נקרא עדות · ובזוה"ק ע' וד' מאתון דברבין ע"ש · וזה ירמוז הכתוב כי תיבת משכן עולה במספר ת"י כמכין שמ"ע בלי חיסור ויתור להורות כתן כי המשכן בא עבור היחוד שיהיה אללם בבירות כמקדם ולגרם הרהורי זוהמת העגל · וזהו מאמר הכתוב אלה פקודי המשכן המספר והמפקד של תיבת משכן יורה לך משכן העדות שהמשכן בא בשביל עדות של ק"ש ויחוד בבירות וכו' ע"ש :

ד **רומח** כינוי לק"ש · הקדמת תקוני הזוהר דף י"א ע"א וז"ל · ועוד ק"ש איהי רומ"ח כלילא משית תיבין דיחודא ומרמ"ח תיבין עם ה' אלהיכם אמת וכו' ע"ש :

ה **ימין** כינוי לק"ש · מדרש חזית ע"פ לקוקתי בררבי פרעה וז"ל · מימינכם זו ק"ש ומשמאלם זו תפלה · וכתב הרב יפה קול ז"ל שם דעו"ל ע"א וז"ל · מימינכם זו ק"ש וכו' וקרי לק"ש שהוא קבלת עול מלכות שמים ימין שתכליתו לעיקר ההללחה והשלימות :

ו **דבש** כינוי לק"ש · זוהר פינחס דרכ"ו וז"ל · עם דבשי · דא ק"ש דאיהו מתיקו דכולא בכמה לופין ומתיקין וכו' ע"ש :

ז **צדק** כינוי לק"ש · ירושלמי פ' בתרא דר"ה וז"ל · שמעה ה' לדק זו ק"ש הקשיבה רנתי · זו רנון תורה · האזינה תפלתי · זו תפלה · בלא שפתי מרמה · זו מוסף וכו' :

ח **לבב** כינוי לק״ש · הרב יפ״מ ז״ל פ״ק דברכות סי׳ ז׳ וז״ל · אמרו בלבבכם היינו ק״ש דכתיב בה על לבבך עכל״ל :

ט **עוף** כינוי לק״ש · ברכות ד״ה ע״א · ואמר ר״י כל הקורא ק״ש על מטתו מזיקין בדלין הימינו שנא׳ ובני רשף יגביהו עוף · ואין עוף אלא תורה שנא׳ התעיף עיניך בו וגו׳ ע״כ · וכתב הרד״א ז״ל בפי׳ סדר ק״ש על המטה די״ג ע״א ונדפוס אמשטרדם וז״ל · וכתוב בחידושי דב״ש ואית דלא גרסי ואין עוף אלא תורה שנא׳ התעיף וגו׳ אלא ואין עוף אלא ק״ש שאנו כופלין אותה שני פעמים ביום שחרית וערבית ועוף הוא לשון כפל כדמתרגם וכפלת ותעוף עכל״ל · וה״ד אלו בקילור הרב מאורי אור בחי׳ לשם ע״ש דשפיר קדמוהי גירסא זאת של הרד״א ע״ש :

יוד **חגורות** כינוי לק״ש · זוהר בראשית דכ״ח ע״ב וז״ל · ויעשו להם חגורות · דא איהו חגור חרבך על ירך גבור ודא ק״ש דאתמר ביה רוממות אל בגרונם וגו׳ דא הוא ויעשו להם חגורות ע״כ :

מערכת קבר

א **שאול** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשרשים שורש שאל · שאול ואבדון · כלאן לשאול שתו · ענייכם הקבר :

ב **בור** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשורש בור · ובית הסוהר נקרא בור וכו׳ · וכן הקבר · ונמשלתי עם יורדי בור :

ג **בית** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשורש בית · וכן הקבר · שכבו בכבוד איש בביתו · וכפירש״י ז״ל שם בישעיה סי׳ י״ד · איש בביתו · בקברו · וכן ת״י בבית עולמים :

ד **אשמן** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשורש אשם וז״ל · וכתב א״א ז״ל בס׳ הגלוי מזה השורש · באשמנים כמתים · והנו״ן נוספת והוא ענין שממה · ר״ל מקום שמם שאין שם ישוב והם הקברים · וכן ת״י כמה דאחידין קברייא באפי מתייא :

ה **תוף** כינוי לקבר · בתרא פ״ה דע״ה · מלאי מלאכת תופיך ונקביך וגו׳ · הכי קאמר בך נסתכלתי ונקבתי מיתה על אדם הראשון · ופירשב״ם תוף · חלול הוא וכו׳ ונקבתי לו מיתה והיינו תופיך · הקבר שהוא חלול כמו תוף :

ו **שחת** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשורש שוח · ומשקל אחר לשחת יורידוך וגו׳ · עד יכרה לרשע שחת וגו׳ · ועניינם כענין קבר · וכן פי׳ מלודת דוד ומלודת ציון ז״ל ביחזקאל סי׳ כ״ח · לשחת יורידוך · בור הקבר :

ז **ישמה** כינוי לקבר · רד״ק ז״ל בשרשים שורש שם וז״ל · וערום אשוב שמה · והוא רמז לקבר · ולפי שזכר אמו והאדמה כמו אמו אמר שמה כאלו זכר האדמה · וכן פי׳ הראב״ע ז״ל בריש איוב · אשוב שמה רמז לקבר הידוע וכו׳ ע״ש :

ח **דג** כינוי לקבר · זוהר ויקהל דקל״ע ע״ב וז״ל · וכולא דבלע ליה דא איהו קברא · מה כתיב ויהי יונה במעי הדג · מעוי דדג דא איהו בטן שאול · מנלן דכתיב מבטן שאול שועתי · ע״ש :

ט **מות** כינוי לקבר · יב״ע ז״ל במשלי סי׳ ז׳ ע״פ דרכי שאול ביתה יורדות אל חדרי מות · תרגם אורחא דשיול ביתה נחתן לקיטוני דקיברא :

יוד **סוכר** כינוי לקבר · פ׳ הערוך אות ס׳ וז״ל · סכר בסוף גמרא דפרק ביה אשה יולדת ושבעה עפרי מן שבעה סוכרי · פי׳ קברים וכו׳ ע״ש · וכן איתא בכתובות ד״ז מאבולא ועד סיכרא · ופירש״י ז״ל מאבולא וכו׳ משער העיר שהיא עד הקבר :

יא **בה** כינוי לקבורה · מציעא ד״ל ע״ב · והודעת להם זה בית חייהם · את הדרך זו גמילות חסדים · ילכו זו ביקור חולים · בה זו קבורה ע״כ וכתב הרב פלפלא חריפתא ז״ל אשר סביב הרא״ש שם במציעא פ״ב סי׳ ז׳ אות ז״ך וז״ל · בה זו קבורה · דמשמעות בה הוא הטמנה בדבר ואעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר כדדרשינן לענין מי המרים במים לא כתיב אלא על המים שיהא העפר נראה ש״מ דבמים הוא משמע שאין העפר נראה אלא נימוח ונבלע במים עכ״ל :

יב **בעי** כינוי לקבר · הראב״ע ז״ל בפי׳ לאיוב ז״ל ע״פ אך לא בעי ישלח יד וז״ל · בעי כמו מעי מפלה והוא הקבר · והענין כי אין מי ישלח ידו לעזרו בקבר ע״כ · וכן פי׳ הרמב״ן שם :

יג **מקום אחד** כינוי לקבר · הראב״ע ז״ל בפי׳ לקהלת סי׳ ו׳ וז״ל · אל מקום אחד · הוא הקבר :

יד **מציאה** כינוי לקבורה · ברכות ד״ח · ר״י אמר לעת מצוא זו קבורה שנא׳ השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר ע״כ :

טו **קבוץ** כינוי לקבורה · יב״ע ביחזקאל סי׳ כ״ט ע״פ ונטשתיך המדברה וגו׳ לא תאסף ולא תקבר · תרגם לא תתכנש ולא תתקבר ע״ש :

מערכת קנאה

א **חנה** כינוי לקנאה · רמ״א ז״ל בס׳ מחיר יין ד״ד ע״א וז״ל · ונראה שבזה כיוונו במס׳ תענית וכו׳ ר׳ מני הוה שכיח קמיה דר״י בן אלישיב

אמר לא מקבלא דיתאי עלי אמר ליה מה שמה חנה שמה חתיפה חנה כתיפתה וכו׳ · המאמר כפשוטו הוא כמנע להאמינו וכו׳ אלא שהכוונה הנה ר״ל הקנאה · וקראה חנה להיות מפורסם בה בקנאתה אשר קנאה את צרתה פנינה בעבור הבנים וכו׳ ע״ש :

מערכת קרבנות

א **זאת** כינוי לקרבנות · ויקרא רבה פ׳ א״ך · בזאת יבא אהרן וגו׳ · בזכות קרבנות · בזאת יבא אהרן · ע״ש שעשרה דברים נקראים זאת · ועמ״ש במעי תורה אות ד׳ :

ב **חוט** כינוי לקרבנות · ב״ר פמ״ג · ד״א אם מחוט · אלו הקרבנות · כההיא דתנן וחוט של סקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים :

ג **לפני** כינוי לקרבנות · ילקוט שמואל ב׳ סי׳ ז׳ רמז קמ״ה · דבר אחר חייך הס לפני כקרבנות דכתיב כי דמים רבים שפכת לפני · ואין לפני אלא קרבן שנא׳ ושחט את בן הבקר לפני ה׳ :

ד **עבודה ושמירה** כינוי לקרבנות · ב״ר פט״ז · ד״א לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות · שנאמר תעבדון את האלהים · וכתיב תשמרו להקריב לי במועדו · וכתב הרב יפ״ת · שנא׳ תעבדון את האלהים דלא אשכחן שעשו מלוה מעשית על הר סיני רק עבודת הקרבנות וכו׳ ע״ש · ובמנחות פי״ג דק״י · מתוקה שנת העובד וגו׳ · פירש״י ז״ל שנת העובד · עבודת קרבן וכו׳ ע״ש :

ה **אשם** כינוי לקרבן · ברכות פ״א ד״ה ע״א · אם תשים אשם נפשו · מה אשם לדעת אף יסורין לדעת · ופירש״י ז״ל · אשם · קרבן :

ו **צרינו** כינוי לקרבנות · תוספות מגילה ד״ג ע״א ד״ה אמש בטלתם וכו׳ אם לצרינו · אם בשביל הקרבנות שמגינים עלינו ומלרינו :

ז **טובה** כינוי לקרבנות · מנחות פי״ג דק״י · משנה · נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח · ובעולת העוף אשה וגו׳ · ללמדך שאחד המרבה וכו׳ · אר״ז מאי קרא מתוקה שנת העובד וגו׳ · רב אדא בר אהבה אמר מהכא ברבות הטובה רבו אוכליה וגו׳ · וכפירש״י ז״ל · ברבות הטובה · קרבנות :

ח **משמני הארץ** כינוי לקרבנות · ב״ר פס״ו · ומשמני הארץ · אלו הקרבנות דכתיב עולות מחים אעלה לך :

הבורה

ט **תשורה** כינוי לקרבנות · שיר השירים רבה ע״פ אתי מלבנון כלה וגו׳ תשורי מראש אמנה · אין לשון תשורי אלא לשון קרבן · המד״א ותשורה אין להביא :

יוד **חג** כינוי לקרבנות · רד״ק ז״ל בשרשים שורש חגג · וכן נקרא הקרבן עצמו חג על שם שקרב בחג · אסרו חג בעבותים וגו׳ :

יא **תרצה** כינוי לקרבנות · מדרש חזית ע״פ יפה את רעיתי כתרצה וז״ל · יפה את רעיתי כתרצה · אלו הקרבנות · המד״א ונרצה לו לכפר עליו :

יב **אלה** כינוי לקרבנות · מדרש איכה ע״פ על אלה אני בוכיה · ד״א על אלה אני בוכיה · ר׳ יהודה ור׳ נחמיה · ר״י אומר על סילוק דעת ועל סילוק שכינה וכו׳ · ור״נ אומר על ביטול כהונה ומלכות · הלא הוא דכתיב אלה שני בני היצהר וגו׳ · ריב״ל אמר על ביטול תורה · הלא הוא דכתיב אלה החקים והמשפטים · ר״ש בר נחמני אמר על ע״ז הלא הוא דכתיב אלה אלהיך ישראל · זבדי בר לוי אמר על ביטול קרבנות · הה״ד אלה תעשו לה׳ במועדיכם · רבנן אמרי על ביטול משמרות וכו׳ ע״ש :

יג **בשר קדש** כינוי לקרבנות · זוהר פנחס דף רכ״ד ע״ב · כל קרבנין אתקריאו בשר קדש :

יד **פועל** כינוי לקרבנות · אנקלוס ז״ל בפ׳ וזאת הברכה ע״פ ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה · תרגם בריך ה׳ נכסוהי וקורבן ידוהי תקבל ברעוא :

טו **שמן** כינוי לקרבנות · יב״ע ז״ל בהושע סי׳ י״ב ע״פ אפרים רועה רוח וגו׳ ושמן למצרים יובל · תרגם וקורבנא למצרים מובלין :

טז **מנחה** כינוי לקרבנות · יב״ע ז״ל במלאכי סי׳ א׳ ע״פ ומנחה לא ארצה מידכם · תרגם וקורבן לרעוא לא אקביל מידכון :

יז **שלמים** כינוי לקרבנות · יב״ע ז״ל במשלי סי׳ ז׳ ע״פ זבחי שלמים עלי תרגם דבחי דקרבני עלי :

יח **לחם** כינוי לקרבן · יב״ע ז״ל במלאכי סי׳ א׳ · ע״פ מגישים על מזבחי לחם מגואל · תרגם מקרבין אתון על מדבחי קרבן מרחק · וכן תרגם ביחזקאל סי׳ מ״ד · בהקריבכם את לחמי · תרגם בקריבכון ית קורבנא ע״ש :

יט **אשה** כינוי לקרבנות · רד״ק ז״ל בשרשים שורש אש וז״ל · אשה הוא לה׳ וגו׳ · והוא תואר לקרבן על שם שהוא כלה באש :

ד **יד** כינוי לקרבן · אנקלוס בפ' תלוה בפסוק ומלאת את ידם · ת"א והקריב ית קורבניהון · ובפסוק ומלאת יד אהרן ויד בניו · תרגם ותקריב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוהי · וכן בכינה דוכתי :

כא **מלואים** כינוי לקרבנות · אנקלוס בפ' תלוה בפסוק כי איל מלאים הוא · ת"א ארי דכר קורבניא הוא · וכן תרגם בכמה דוכתי ועמש"ל אות ד' :

אות רי"ש
מערכת רב

א **אב** כינוי לרב · ילקוט מלכים ב' סי' ב' · וכמש שהתלמידים קרויים בנים · כך הרב קרוי אב · המד"א ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי וגו' ע"ש · ועמ"ש במעי תלמידים אות א' ובס' מכלול יופי בשמואל א' סי' יו"ד כתב וז"ל · ומי אביהם כלומר מי אדוניהם וכו' כי הקטן והגדול יקרא אב וכו' ע"ש :

ב **מלאך** כינוי לרב · חגיגה פ"ב דף ט"ו · מ"ד כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא · אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו וכו' · ובמדרש קהלת ע"פ אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגו' ואל תאמר לפני המלאך · זה הרב · עמ"ש במעי הסי"ת ענך חכם אות עי"ת :

ג **פני שכינה** כינוי לרב · זוהר ואתחנן דף רס"ה ע"ב · ר' אבא הוה אתי מלהמוי לר"ש פגע ביה ר' יצחק · א"ל מאן אתי מאריה דנהורא גבר דאתדבק בנורא דאכלא כל יומא הא נהורא עניים שרי · א"ל תכינן דחובא עליה דב"כ לקבלא אפי שכינתא בכל ריש ירחי ושבתי · ומאן איהו רביה · כ"ש בוצינא עלאה קדישא וכו' :

ד **כוכבים** כינוי לרבנים · פתיחתא דאיכה רבתי דג"ן ע"ד בנדפס עם מ"כ והכוכבים · אלו הרבנין · דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לי"ו :

ה **עד** כינוי לרב · יצ"ע בישעיה סי' כ"ה · בפסוק הן עד לאומים נתתיו · תרגם הא רב לעממיא מניתיה :

ו **כהן** כינוי לרב · רש"י ז"ל בערובין דס"ג ע"א וז"ל · עירא היאירי · רבו הוה כדכתיב היה כהן לדוד · רב לדוד עכ"ל :

ז **נשיא** כינוי לרב · אונקלוס ז"ל בפ' חיי שרה ע"פ נשיא אלהים אתה בתוכנו · תרגם רב קדם ה' את ביננא :

ח **ישר** כינוי לרב · יב"ע במלכים א' סי' א' ע"פ וליואב שר הצבא · תרגם וליואב רב חילא · וכן תרגם אונקלוס ז"ל בפ' שמות ע"פ מי שמך לאיש שר ושופט · מאן שוייך לגבר רב ודיין :

ט **אלהים** כינוי לרב · אונקלוס ז"ל בפ' שמות ע"פ ואתה תהיה לו לאלהים · תרגם ואת תהי ליה לרב :

יוד **גדול** כינוי לרב · אונקלוס ז"ל בפ' בא אל פרעה ע"פ גם האיש משה גדול מאד · תרגם אף גברא משה רב לחדא :

יא **נזר** כינוי לרב · יב"ע בירמיה סי' ז' ע"פ גזי נזרך · תרגם תליש על רברביך וכו' :

מערכת רצון

א **רוח** כינוי לרצון · הערוך אות גוף וז"ל · ומכ"ל דרוח רצון כדכתיב מקום אשר יהיה שמה הרוח ללכת וגו' · ומתרגמינן לאתר דיהא רעוא למיזל וכו' ע"ש · וכ"כ באות רוח ע"ש :

מערכת רשע

א **תאנים** כינוי לרשעים · ערובין פ"ב דכ"ז ע"ב · ואמר רב חסדא דרש מרי בר מר · מ"ד הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וגו' · תאנים הטובות · אלו הצדיקים גמורים · תאנים הרעות · אלו רשעים גמורים · ע"כ · ובמדרש שיר השירים רבה · התאנה חנטה פגיה · אלו פושעי ישראל שמתו בשלשת ימי וכו' · ופי' מתנות כהונה · התאנה פושעי ישראל הפגים הם התאנים שלא נתבשלו כל צרכן · וכך הם פושעי ישראל שמקדימים תבשיליהם שנתבשל וכו' :

ב **איל** כינוי לרשע · זוהר פ' וירא דקט"ז ע"ב במד' הנעלם · וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל וגו' · אילין שאר חייבי עלמא דאתקרון אלים כד"א אילי נביות ישרתונך · ומתרגמינן רברבי נביות :

ג **מת** כינוי לרשע · ברכות פ"ג דף י"ח ע"ב · והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויים מתים שנא' ואתה חלל רשע נשיא ישראל ואי בעית אימא מהכא · על פי שנים עדים וגו' יומת המת · חי הוא אלא המת מעיקרא · ופירש"י ז"ל חלל רשע על צדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל

יחזקאל חי היה וקורהו חלל · וכתב הרב אגדת אליהו ז״ל בפ״ב דברכות קי״ס׳ ה״ל · הרשעים מתעסקים בתענוגי חיי העוה״ז ואעפ״י שהם בתוך תענוגי החיים נקראים מתים יען שריבוי המאכלות והתענוגים מקרב מיתתם וכיון שהמות מתחלת בגופם מיד בהתחלת המאכלים איך יש מקום לקרותם חיים אלא מתים וכ״ש וק״ו במותם מעם עכ״ל :

ד **הלל** כינוי לרשע · רש״י ז״ל בפי׳ יחזקאל קי׳ כ״א · ואתה חלל רשע נשיא ישראל · חייב להיות הלל ברשעך · ועיין באות הקודם :

ה **כלב** כינוי לרשע · אבות דרבי נתן פרק י״ב · כי לכלב חי הוא טוב · זה רשע המקויים בעוה״ז · ומן האריה המת · אפי׳ מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר · ובפ״ר פ״ט ואמרת אל אהרן קח את מטך · הה״ד מטה עוזך וגו׳ · אין רודה הקב״ה את הרשעים אלא במטה ולמה לפי שנמשלו לכלבים שנא׳ ישובו לערב יהמו ככלב · כשם שדרכו של כלב ללקות במקל כך הם וכו׳ :

ו **מריעים** כינוי לרשעים · אבות דר״ן פכ״א · שנאתי קהל מריעים וכו׳ · אין מריעים אלא רשעים שנא׳ כי מריעים יכרתון וגו׳ :

ז **כסיל** כינוי לרשע · רש״י ז״ל בקהלת קי׳ ה׳ · אין חפץ בכסילים · אין חפץ לפני הקב״ה ברשעים הנודרים ואין משלמים · ובילקוט סוף פ׳ מצות · לב חכם לימינו וכו׳ · ולב כסיל לשמאלו · אלו הרשעים שנותנים לבם להתעשר שנא׳ בשמאלה עושר וכבוד :

ח **חשוכים** כינוי לרשעים · מדרש חזית ע״פ שיר השירים · בל יתיצב לפני חשוכים · אלו הרשעים שנא׳ והיה במחשך מעשיהם וכתיב יהי דרכם חושך וגו׳ · ובויקרא רבה פ׳ ז״ך · והרשעים חשך שנא׳ והיה במחשך מעשיהם · עמ״ש במעי גהינם אות כ״ב :

ט **אביר** כינוי לרשע · ברכות פ״ב דף ז׳ ע״ב · שמעו אלי אבירי לב וגו׳ · ופליגא דרב יהודה דאר״י ואן אבירי לב גובאי עפשאי · ופירש״י ז״ל ופליגא דר״י דאיהו אמר אבירי לב היינו רשעים · ובתוס״ק ריש פ׳ לך לך שמעו אלי אבירי לב וגו׳ · כמה תקיפין לבייהו דמייבלא וכו׳ · דלא מהדרין בתיובתא לגבי מריהון ואקרון אבירי לב :

יוד **זאב** כינוי לרשע · סנהדרין פ״ד דף נ״ט · ואר״י ש׳ משלי שועלים היו לו לר״מ ואנו אין לנו אלא שלש · אבות אכלו בוסר וגו׳ · ופירש״י ז״ל אבות אכלו בוסר · משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס בחלר היהודים בע״ש וכו׳ וכשבא ליכנס חבטו עליו במקלות בא להרוג את השועל וכו׳ ע״ש · ופי׳ המהרש״א ז״ל בח״א שם וז״ל · ונראה דהמשלים האלו בפירש״י דברי הבאי הם לכאורה · אבל הנמשל בהם הוא עיקר · והוא שהרשע

בכל מקום נקרא זאב כמ״ש זאבי ערב וע״ש שהוא טורף וגוזל למלא תאותו · והחכם בכל מקום המשילו אותו לשועל ע״ש שהוא החכם ביותר בחיות וכו׳ ע״ש :

יא **קוצים** כינוי לרשעים · קמא פ״ו דף ס׳ ע״א · א״רשב״ן א״ר יונתן אין פורענות בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם · ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנא׳ כי תצא אש ומצאה קוצים אימתי אש יוצאה בזמן שהקוצים מצוין לה וכו׳ · וכתב המהרש״א בח״א שם · בזמן שהקוצים מצוין וכו׳ ע״י הרשעים שנמשלו לקוצים כדכתיב ובליעל כקוץ מונד וגו׳ · וע״ל אות ד׳ :

יב **בליעל** כינוי לרשע · רד״ק ז״ל בשרשים שורש בל · ובחבור המלה הזאת עם יעל כינה הרשע ואמר איש הבליעל · והוא בן בליעל וכו׳ · כלומר איש רשע וכו׳ :

יג **העם** כינוי לרשעים · רש״י ז״ל בחומש בפרשת בהעלותך · ויהי העם כמתאוננים · אין העם אלא רשעים · וכה״א מה אעשה לעם הזה ואומר העם הרע הזה · וכשהם כשרים קרויין עמי שנא׳ שלח עמי · עמי מה עשיתי לך :

יד **חמה · לבנה · ים** כינוי לרשעים · רש״י ז״ל בריש קהלת · וזרח השמש · כל הנחלים הולכים אל הים · כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר · כך שנוייה בספרי · ולמדתי משם שהענין נדבר ברשעים והמשילם לתגבירת החמה שקופה סוקעת :

טו **תהום** כינוי לרשעים · ויקרא רבה פ׳ ז״ך · משפטיך תהום רבה · אלו הרשעים · מה תהום אינו יכול להזרע ואינו עושה פירות · אף הרשעים אין להם מעשים טובים ואין עושין פירות וכו׳ :

טז **זדים** כינוי לרשעים · ישעיה סי׳ י״ג · והשבתי גאון זדים · פי׳ הרב מצודת ציון ז״ל · זדים · רשעים · ובע״ז פ״א ד״ד ע״א · אין גיהנם לעת״ל אלא הקב״ה מוציא חמה וכו׳ רשעים נידונין בה דכתיב הנה היום בוער כתנור והיו כל זדים וגו׳ ולהט אותם וגו׳ :

יז **חנף** כינוי לרשע · איוב סי׳ ח׳ · ותקות חנף תאבד · פי׳ הרב מצודת ציון ז״ל · חנף · כן יקרא הרשע על כי מחניף ליצרו וממלא פתויו :

יח **אובד** כינוי לרשע · ערובין דף ס״ה · א״ר חנין לא נברא יין אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא׳ תנו שכר לאובד וגו׳ · ופי׳ רש״י ז״ל לאובד · רשע :

יט **חיה** כינוי לרשע · מציעא פ"ז דפ"ג ע"ב · תשת חשך ויהי לילה · זה העוה"ז שדומה ללילה · בו תרמוש כל חיתו יער · אלו רשעים שבו שדומין לחיה שביער :

ך **חומץ** כינוי לרשע · מציעא פ"ז דפ"ג ע"ב · בההוא עובדא דהוה ראב"ש תפיס גנבי · שלח ליה ריב"ק חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה · שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם וכו' · ופירש"י ז"ל חומץ בן יין · רשע בן צדיק :

כא **נבל** כינוי לרשע · רש"י ז"ל בירמיה סי' י"ז · ובאחריתו יהיה נבל · מתקרי רשיעא · וכן תרגם יב"ע ז"ל שם :

כב **בדיל** כינוי לרשע · רש"י ז"ל בישעיה סי' א' · ואסירה כל בדיליך · בדיל המעורב בכסף · כלומר הרשעים שביך וכו' :

כג **פריץ** כינוי לרשע · מצודת דוד בדניאל סי' י"א · ובני פריצי עמך · ר"ל רשעי ישראל · וכן פי' שם מצודת ציון · פריצי · רשעים הפורצים גדר האמת והצדק :

כד **רכשים** כינוי לרשעים · אגדת בראשית פרק ס"ז · והרכשים לבקעה · אלו בני אדם הרשעים · שכן דוד אומר תשתירם בסתר פניך מרוכסי איש :

כה **ארץ** כינוי לרשעים · רש"י ז"ל בישעיה סי' י"א · והכה ארץ בשבט פיו כתרגומו וימחי חייבי ארעא · וכ"כ מצודת דוד שם · והכה ארץ · רשעי הארץ יכה וכו' :

כו **מחים** כינוי לרשעים · פסחים פ"ו דס"ח ע"א · וחרבות מחים גרים יאכלו וגו' · כדמתרגם רב יוסף ונכסיהון דרשיעייא צדיקייא יחסנון · וכן כתב רד"ק ז"ל בשורש מוח וז"ל · וחרבות מחים והם הרשעים המתענגים והמתעדנים ע"ש :

כז **אביון** כינוי לרשע · תהלים מ"ט · גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון · ותרגם יב"ע ז"ל אוף בני אדם קדמאה אוף בנוי דיעקב כחדא זכאה וחייבא :

כח **הר · גבעה** כינוי לרשעים · זוהר כי תצא דר"פ ע"א וז"ל · וכל הר וגבעה ישפלו · לאינון רשיעייא וגסי הרוח ע"ש · ועיין מש"ל במעי ישראל אות מ"א · וכ"כ הרב חושב מחשבות ז"ל בדל"ה ע"ב וז"ל · ומהרריה שהם החוטאים הרודפים אחר תאות ילה"ר אשר יתראה לעתיד כמשאז"ל כהר גבוה וכו' ע"ש :

כט **אבן** כינוי לרשע · הראב"ע ז"ל בתהלים סי' פ' וז"ל · פנית לפניה · לסקלה מהאבנים והם הרשעים :

ל **בשר** כינוי לרשע · יב"ע בזכריה סי' ב' ע"פ הס כל בשר מפני ה' · תרגם ספו כל רשיעייא מן קדם ה' :

לא **אחים** כינוי לרשעים · רש"י ז"ל בפי' לישעיה סי' ס"ו ע"פ שמעו דבר ה' החרדים וגו' וז"ל · אמרו אחיכם · פושעי ישראל המזכרים למעלה ע"ש · וכן פי' שם מצודת דוד ע"ש :

לב **ערלים** כינוי לרשעים · יב"ע ביחזקאל סי' מ"ד בפסוק בהביאכם בני נכר ערלי לב · תרגם באתיותכון בני עממייא רשיעי לבא ע"ש :

לג **מזימות** כינוי לרשע · יב"ע במשלי סי' י"ב בפסוק טוב יפיק רצון מה' ואיש מזימות ירשיע · תרגם וגברא רשיעא וכו' :

לד **לצון** כינוי לרשעים · יב"ע בישעיה סי' כ"ח ע"פ לכן שמעו דבר ה' אנשי לצון · תרגם בכן קבילו פתגמא דה' גברין רשיען וכו' :

לה **נעצוץ · סרפד** כינוי לרשעים · רש"י ז"ל בישעיה סי' נ"ה וז"ל · תחת הנעצוץ וגו' · רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים · ונעצוץ וסרפד מיני קוצים הם · כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יעלו ממשלתם · וכן תרגם יב"ע ז"ל חלף רשיעייא יתקיימון צדיקייא וחלף חיבייא יתקיימון דחלי חטאה וכו' :

לו **חציר** כינוי לרשע · יב"ע בישעיה סי' מ' בפסוק יבש חציר נבל ציץ · תרגם מית רשיעייא אבדו עשתונוהי :

לז **חרש** כינוי לרשע · ישעיה סי' מ"ב בפסוק החרשים שמעו וגו' · תרגם יב"ע רשיעייא דאינון כחרשין וכו' :

לח **זאב · נמר · דוב · אריה** כינוי לרשע · רד"ק ז"ל בפי' לישעיה סי' י"א ע"פ וגר זאב עם כבש וכו' וז"ל · ויש מפרשים כי כל זה משל כי הזאב והנמר והדוב והאריה הם משל לרשעים העושקים והגוזלים שהם לחלשים כמו החיות הטורפים לנטרפים וכו' ע"ש · ועמש"ל אות יו"ד :

לט **נובל** כינוי לרשע · יב"ע בישעיה סי' כ"ח ע"פ והיתה ציצת נובל · תרגם ויהי דיהיב מלכפתא לרשיעייא :

מ **דג** כינוי לרשע · הרב מוהר"א נחמן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש פי' הגדה של פסח ע"פ ויוציאנו ה' ממצרים וז"ל · וידוע שבעוד האדם בלתי שלם הוא נדמה לדג כמ"ש חבקוק אדם כדגי הים הם הרשעים הנאחזים בפח וכו' ע"ש :

מא **צמאה** כינוי לרשע · הראב"ע ז"ל בריש פ' נצבים וז"ל · למען ספות א"ר יהודה הלוי נ"ע לשון כריתה כמו האף תספה כלומר שיחשוב המתברך לבטל דברי הצדיק שהוא כינוי במלת רוה עם דבר הצמאה והנה כינה הצדיק ברוה כמו כעץ שתול על מים והרשע בצמאה כמו כערער בערבה וגו' ע"ש :

מב **נערים ובחורים** כינוי לרשעים · רד"ק בישעיה סי' מ' וז"ל · ויעפו נערים ויגעו רשעי העולם שמוסיפין כח בכל יום כמו הנערים וכו' ובחורים ורשעי העולם שהם ג"כ כבחורים שהם שלימים בכחם כימי הבחרות וכו' יעו"ש · וכן תרגם יב"ע ז"ל יעו"ש :

מג **מוחלט** כינוי לרשע · יומא דפ"ו ע"ב · תשובת המוחלטין מעכבת הפורענות ע"כ · ופירש"י המוחלטין · רשעים גמורים :

אות שי"ן

מערכת שאול

א **היה** כינוי לשאול המע"ה · אגדת בראשית שבסוף ס' שתי ידות פ"ג וז"ל · ומהית האבן אל תירא · משאול שבא מבנימין שנמשל לזאב שנא' בנימין זאב יטרף עכ"ל :

מערכת שבועה

א **לכן** כינוי לשבועה · דברים רבה פ' וזאת הברכה · לכן לא תביאו וגו' ואין לכן אלא שבועה שנא' לכן נשבעתי לבית עלי · וכ"כ רש"י ז"ל בפ' חקת :

ב **הרמה** כינוי לשבועה · רש"י ז"ל בחומש פ' לך לך · הרמותי ידי לשון שבועה וכו' · וכתב הרב שפתי חכמים ז"ל דנשא נמי לשון הרמה הוא · וכמו שמצינו בנשא שהוא לשון שבועה · ה"נ הא הרימותי שהוא לשון אשא נמי לשון שבועה וכו' · ובתנחומא פ' לך לך · הרימותי ידי אל ה' ואין הרמה אלא לשון שבועה שנא' וירם ימינו ושמאלו וגו' :

ג **אלה** כינוי לשבועה · כתובות פ"ט דף ס"ה ע"א · דכתיב ויואל משה לשבת את האיש ואין אלה אלא שבועה דכתיב ויבא אותו באלה :

אמן

ד **אמן** כינוי לשבועה · שבועות פ"ד דף ל"ו · א"ר יוסי ב"ר חנינא · אמן בו שבועה · בו קבלת דברים · בו האמנת דברים · בו שבועה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן · וכו' · ופירש"י ז"ל אמן בו שבועה · העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו :

ה **ימין** כינוי לשבועה · רד"ק ז"ל בשורש ימן · וימינם ימין שקר · וכו' · ורבי אדונים פירש אותו לשון שבועה מן הערבי · לפי שאמר אשר פיהם דבר שוא · אמר ושבועתם שבועת שקר · ובנזיר פ"א ד"ג ע"ב · מכאן לאומר ימין שהיא שבועה שנא' נשבע ה' בימינו וגו' ע"ש · ועמש"ל אות ח' :

ו **ישא** כינוי לשבועה · שבת פ"ד דקי"ט · ישא ביום ההוא וגו' · אין ישא אלא לשון שבועה · וכה"א לא תשא את שם ה' :

ז **פנים** כינוי לשבועה · רד"ק ז"ל בשורש פנה · אם לא על פניך יברכך · ר"ל בחייך · וכן ועל פניכם אם אכזב · ושניהם ענין שבועה וכו' · ויוציאך בפניו · בחייו · כלומר בשבועתו :

ח **שמאל** כינוי לשבועה · נזיר פ"א ד"ג ע"ב · האומר ימין הרי זו שבועה מ"ט וכו' משום דימין גופיה איקרי שבועה · דתניא מנין לאומר ימין שהיא שבועה שנא' נשבע ה' בימינו · ומנין לאומר שמאל שהיא שבועה שנא' ובזרוע עזו · ופירש"י ז"ל שנא' ובזרוע עזו · מדכתיב ימינו וכתיב ובזרוע עזו אלמא דזרוע היינו שמאלו וכו' ע"ש :

ט **לאו לאו · והן הן** כינוי לשבועה · שבועות פ"ד דל"ו ע"א · א"ר אלעזר לאו · שבועה · הן · שבועה · בשלמא לאו שבועה דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול · וכתיב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי · אלא הן שבועה מנלן · סברא הוא מדלאו שבועה · הן נמי שבועה · אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זמני · והוא דאמר הן הן תרי זמני וכו' :

יוד **כורסייא דילי** כינוי לשבועה · הרמד"ל בס' שתי ידות במערך קוף אות הכ"ף וז"ל · כורסייא דילי · בזוהר ר"פ אחרי מות · לשון שבועה הוא כמו העבודה :

יא **ברית** כינוי לשבועה · פסחים דל"ח ע"ב · כשבאתי והרציתי דברים לפני ר"א אמר לי ברית הן הן הדברים וכו' · ופירש"י ז"ל ברית · שבועה · ועי"ל אות י"ד · וכן איתא בשמו"ר פ"ט ע"ש :

יב **מטה** כינוי לשבועה · ילקוט פ' קרח רמז תשכ"ב וז"ל · מטה לוי · אין מטה אלא לשון שבועה שנא' שבועות מטות אומר סלה :

יג **גוזי** כינוי לשבועה · נדה פ"ג דל"א ע"א · מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאישתבועי הוא דכתיב גוזי נזרך והשליכי :

יד העבודה · המעון הזה · האלהים כינוי לשבועה · הרב שתי ידות במעריך סוף
אות הבי"ת וז"ל · ברית · בירושלמי דפאה די"ע ע"ב הברית הן הן הדברים וכו' פי' לשון שבועה הוא כמו העבודה המעון הזה האלהים · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א למס' שבת דקכ"ז וז"ל בקילור · דכך היה שבועתם העבודה לשמים · וברמז נקודת עבודה הם נקודות שם של ד' וק"ל עכ"ל :

טו ויואל כינוי לשבועה · ש"ר פ"א וז"ל · ויואל משה · ר"י אומר שנשבע לו ואין ויואל אלא לשון שבועה שנא' ויואל שאול את העם ע"כ :

טז דור כינוי לשבועה · סנהדרין פ"ג דכ"ד ע"א · היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך וכו' · ופירש"י ז"ל דור לי לשון שבועה והרמב"ם ז"ל שם בפי' המשניות כתב וז"ל · ופי' דור נדור לי וכו' מגזרת נודר עכ"ל :

יז השמים כינוי לשבועה · ספרי פ' וזאת הברכה פסקא שנ"ד אמר לי השמים · ופי' הרב זרע אברהם שם וז"ל · השמים לשון שבועה ע"כ:

יח היכלא כינוי לשבועה · קידושין דע"א ע"א · היכלא בידינו היא וכו' · ופירש"י ז"ל היכלא שבועה בהיכלו של מקום ובידינו הוא לגלות וכו' ע"ש · וכן פי' הערוך ז"ל בערך היכל ע"ש · וכן פירש"י ז"ל בנזיר דל"ב ע"ב · היכל ה' בשבועה ע"ש :

יט הלא כינוי לשבועה · יב"ע בפ' וילך בפ' הלא על כי אין אלהי בקרבי וגו' · תרגם בשבועה מטול דלית שכינת אלהי וכו' · וכן תרגם בקהלת סי' ו' ע"פ הלא אל מקום אחד הכל הולך · בשבועה ממרא דה' דביום מותיה וכו' :

ד למי כינוי לשבועה · רש"י ז"ל בשמואל ב' סי' ג' וז"ל · למי ארץ לשון שבועה למי שהארץ שלו עכל"ל :

כא משה כינוי לשבועה · פחד יצחק אות מ"ם דרי"ג ע"ד משם הרב גופי הלכות וז"ל · בירושלמי בפ"ב דסנהדרין · א"ר חגי משה אין מחזירין אותו לנשיא שחטא · ופי' היפ"מ משה לשון שבועה · ויש לו הכרח דהתם ר' חגי לא דבר עם אחר כדי שנאמר שקראו גדול הדור עכ"ל :

מערכת שבטים

א צואר כינוי לשבטים · מדרש חזית ע"פ לבבתיני אחותי כלה בנדפס עם יפה קול דקכ"ו ע"א וז"ל · באחד ענק מצואריך · זה משה
המיוחד

המיוחד והגבוה שבשבטיך ע"כ · ועמ"ש שם מהרש"י ז"ל שלא ידע היכן נקראו השבטים לואים :

ב **אימורים** כינוי לשבטים · הרב נח"ב מלוה ל"א דקי"ח ע"א וז"ל · שבטי יה הן המה אימורי שלמים הקריבין והולכין כל הלילה ימי הגלות הדומה ללילה ע"כ ע"ש · ועמ"ש במעי' האלף מעי' אברהם אות יו"ד ע"ש בארוכה :

ג **בנות** כינוי לשבטים · ב"ר פ"ז וז"ל · כאוה בנות ויאשרוה אלו השבטים ע"כ :

ד **איש** כינוי לשבטים · ב"ר פי' ל"א · יסגור על איש ולא יפתח · אלו עשרת השבטים שהיו נכנסים ויוצאים למצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים · ע"כ :

ה **כוכבים** כינוי לשבטים · ב"ר פי' ל"א וז"ל · ובעד כוכבים יחתום · אלו עשרת השבטים שהיו נכנסים ויוצאים למצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים ע"ש · וכתב הרב מתנות כהונה · כוכבים אלו השבטים שנאמר ואחד עשר כוכבים · ע"כ :

מערכת שבת

א **דבר** כינוי לשבת · אגדת בראשית הנדפס בסוף ספר שתי ידות פרק ע"ג · לכך נאמר שמעו דבר ה' ואין שמעו דבר ה' אלא שבת שנא' ממצוא חפצך וגו' · ובזוהר בראשית דף ל"ב ע"א וז"ל · והאי דבור אקרי שבת · ובגין דשבת אקרי דבור · דבור דחול אסור בשבת ע"ש :

ב **זאת** כינוי לשבת · ויקרא רבה פי' א"ך · בזאת יבא אהרן וגו' · בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת · ע"ש שעשרה דברים נקראו זאת · ועמ"ש במעי' תורה אות ד' :

ג **ברית** כינוי לשבת · אגדת בראשית פרק י"ז · ושמרתם את בריתי · רע"ק אומר זו שבת לכך נאמר אם לא בריתי וגו' :

ד **ארון** כינוי לשבת · הקדמת תקוני הזוהר די"ג ע"א ב' · ועשו ארון דא שבת דמשכנא איהו שם משזר כליל שית יומין דבראשית וכו' ע"ש :

ה **עץ** כינוי לשבת · תקוני הזוהר בתקונים שבסוף תקון ה' דקמ"א ע"ב · ד"א לא תלין נבלתו על העץ דא שבת דיירית ביה בר נש נשמה יתירה · לא צריך לאתחזיא קדמהא כפפא דשלטא בב"כ ביומין דחול במלאכה דאיהי אסורה בשבת וכו' ע"ש :

ז **זכר** כינוי לשבת · ירושלמי פ"ק דברכות אות ע"ז וז"ל · זכור את יום השבת לקדשו למען תזכרו · ר"י אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה וכו' · ע"ש מ"ש היפ"מ ז"ל :

ז **אות** כינוי לשבת · תנחומא פ' בראשית · ויאמר לו ה' לכן וגו' וישם ה' לקין אות · יש אומרים שבת נעל בפניו · כמ"ש ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם · כשם שלמד שבת זכות על אדם הראשון · כך למד על קין · ע"כ · ורבינו בחיי סוף פ' לך לך שלש מצות בתורה הן שנקראו אות ואלו הן מילה שבת תפלין · ע"ש ועמ"ש במע' מילה אות א' :

ח **חותם** כינוי לשבת · תקוני הזוהר תקון כ"ב דס"ו ע"ב · סימני כחותם מאי חותם בהאי אתר · דא אות שבת ויום טוב דאיהו שקיל לברית מילה וכו' ע"ש · ועמ"ש במע' מילה אות ב' :

ט **שם ה'** כינוי לשבת · תקוני הזוהר תקון כ"ב דס"ה ע"ב · וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך · שם ה' ודאי דא הוא רשימו דאות ברית מילה ואות דתפלין ואות דשבת וימין טבין וכו' · עמ"ש במע' מילה אות ב' :

יוד **כלה · מלכתא** כינוי לשבת · קמא דף ל"ב · בע"ש מאי ברשות איכא כדר"ח דא"ר חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא · ואמרי לה לקראת שבת מלכתא · ופי' המהרש"א ז"ל בח"א לקראת כלה וכו' קרא השבת כלה ע"פ מ"ש לכל יש בן זוג ולי לא נתת בן זוג · א"ל כנסת ישראל יהיה בן זוגך וכו' · וקראה מלכתא שהיא כלת המלך דכל ישראל בני מלכים הם וכו' ע"ש · וכ"כ הרד"א ז"ל בפי' לערבית של שבת וז"ל · ויש לומר מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן תקנו אתה קדשת על שם הקדושין שנותן החתן לכלה וא"ח ישמח משה על שם שמחת החתן בכלה וכו' ע"ש · ועמ"ש הרב עיון יעקב ז"ל בחי' שם :

יא **קודש** כינוי לשבת · שנא' ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם וגו' ועיין בס' עמודיה שבעה עמוד א' ברית אברהם סי' זיי"ן ע"ש · וכן איתא בזוה"ק פ' אמור דף צ"ה ע"א וז"ל · בגיני כך שבת אשתכח בכולא עדיף מכל זמנין וחגין ואיקרי קדש ולא מקרא קדש וכו' ע"ש :

יב **יום** כינוי לשבת · מדרש ש"ט סי' צ"ה · היום אם בקולו תשמעו · א"ר לוי אם היו ישראל משמרין אפי' שבת אחת כתקנה מיד היו נגאלין שנא' היום אם בקולו תשמעו · וכתיב שמור את יום השבת לקדשו :

יג **מנוחה** כינוי לשבת · ב"ר פט"ז · ויניחהו · נתן לו מצות שבת · המד"א וינח ביום השביעי :

יד **עונג** כינוי לשבת · ס׳ אלה שערים שער י״ד · ומפני קדושת יום השבת קראו הנביא עונג שנא׳ וקראת לשבת עונג · כלומר עונג הגוף וכו׳ · וכן פי׳ מצודת דוד בישעיה סי׳ נ״ח · וקראת לשבת עונג · תקרא את השבת יום עונג · ר״ל יהיה מיוחד לך להתענג בו :

טו **מכובד** כינוי לשבת · מצודת דוד בישעיה סי׳ נ״ח · לקדוש ה׳ מכובד · ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול :

טז **שלום** כינוי לשבת · זוהר פ׳ קרח דקע״ו ע״ב וז״ל · ת״ח לית עלמא קאים אלא על שלום כד ברא קב״ה עלמא לא יכיל לאתקיימא עד דאתא ושרא עלייהו שלום · ומאי הוא שבת דאיהו שלמא דעלאי ותתאי וכדין אתקיים עלמא וכו׳ · ובזוהר בראשית דף מ״ח ע״א · ת״ח כד אתקדש יומא במעלי שבתא סוכת שלום שריא ואתפריסת בעלמא · מאן סוכת שלום דא שבתא וכו׳ ע״ש :

יז **חמדה** כינוי לשבת · תולדות יצחק למהר״י קארו ז״ל פ׳ בראשית די״א ע״ב דפוס אמשטרדם וז״ל · ויש מפרשים כי ויכל הכוונה בו חמדה כמו נכספה וגם כלתה נפשי · ואמר שמלאכתו שעשה בו׳ ימים חשק בה ביום הז׳ · וכן תרגום ירושלמי ויכל אלהים · וחמיד ה׳ · ומזה אמר חמדת ימים אותו קראת ואנה נמצא בכל התורה שנקרא השבת חמדה אלא כאן וכו׳ ע״ש :

יח **שמחה** כינוי לשבת · הרד״א ז״ל בפי׳ לערבית של שבת בפי׳ אתה קדשת וז״ל · וגם בשבת עם יו״ט אומר בשמחה ובששון על שם וביום שמחתכם ובמועדיכם · ואמרינן בספרי שמחתכם אלו השבתות · הרי שגם בשבת נופל לשון שמחה עכל״ל :

יט **ארץ** כינוי לשבת · זוה״ק ח״א בהקדמה ד״א ריש ע״ב וז״ל · בארלכו דא יום שבת דאיהו דוגמת ארץ החיים שהוא עולם הבא עולם הנשמות עולם הנחמות עכ״ל :

כ **והכן** כינוי לשבת · רש״י ז״ל בסוטה די״ג ע״ב וז״ל · קיים זה מ״ש בזה אגדה זו מפורשת במכילתא בפ׳ ויהי בשלח פרעה כתיב בזה אנכי וכתיב בזה התחת אלהים אנכי וגו׳ זכור את יום השבת וטבוח טבח והכן ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו וגו׳ ע״ש · וכן איתא בב״ר פל״ב סי׳ ד׳ אין והכן אלא שבת המד״א והיה ביום הששי וגו׳ :

כא **פנים חדשות** כינוי לשבת · סמ״ג עשין נ״ה וז״ל · ועוד אומר ר״י כי שבת נקראת פנים חדשות דאיתא במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב״ה באו פנים חדשות לכאן נאמר שירה ע״כ לשונו :

עדות

כב **עדות** כינוי לשבת · נועם מגדים פ' פקודי וז"ל · משכן העדות זוכים למשכן השכינה בשבת הנקרא עדות כידוע מפסוק מה העדות והחוקים עכל"ל :

כג **ברכה** כינוי לשבת · נועם מגדים פ' כי תשא וז"ל · ברכת ה' היא תעשיר כחז"ל דרשוהו להאי קרא על שבת קדש · ונקרא ברכת ה' ע"ד ויברך את יום השביעי וגו' ע"ש · ומקור דרשת רז"ל הנז' נראה שהיא מהירושלמי פ"ב דברכות סוף הלכה ז' יעו"ש :

מערכת שם טוב

א **פרק** כינוי לשם טוב · תענית דף י"ד והביאו הערוך · זקן ופרקו נאה מאי פרקו נאה · אמר אביי שלא יצא עליו שם רע בילדותו :

מערכת שכרות

א **גאוה** כינוי לשכרות · ערובין דס"ה · ואר"ח המפיק מגן בשעת גאוה קוגרין וחותמין צרות בעדו · ופירש"י ז"ל בשעת גאוה · בשעת שכרות אין מתפלל :

מערכת שלמה

א **ידיד** כינוי לשלמה · מנחות דנ"ג · יבא ידיד זה שלמה המלך דכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ה' ע"כ · ועמש"ל בשמי אברהם אות א' · ובאדר"ן קו"פ ע"ל איתא ששה שמות נקרא שלמה ידידיה · קהלת · בן · יקה · אגור · למואל ע"כ :

מערכת שמש

א **יום** כינוי לשמש · ע"ז ד"ג ע"ב · אר"ש בן לקיש אין גיהנם לעת"ל אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וכו' דכתיב הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו' ולהט אותם היום הבא וגו' · ופירש"י ז"ל היום הבא השמש הבאה דבכמה דוכתי קרינן לשמשא יומא ע"כ :

מערכת שמחה

א **הלל** כינוי לשמחה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש הלל · ויש מפרשים להתהלל עם נחלתך · מענין שמחה · מן קדש הלולים וכו' · וכן ובתולותיו לא הוללו · כלומר שלא באו לעת השמחה וכו' · ובית החופה נקרא בלשון רז"ל בי הלולא :

ב **הגה** כינוי לשמחה · פ"ב דערובין דף כ"א ע"א · ויפרוש אותה לפני וגו' · וכתוב אליה וגו' · קינים זו פורענותם של צדיקים בעוה"ז וכו' · והגה · זו מתן שכרן של צדיקים לעת"ל וכה"א עלי הגיון בכנור וגו' · ופירש"י ז"ל וכן הוא אומר · דקינים לשון פורענות · והגה לשון שמחה :

ג **שחוק** כינוי לשמחה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש שחק · שחקו על משבתיה וגו' · ענין השחוק · יש שהוא ענין שמחה · ויש בענין לעג :

ד **האח** כינוי לשמחה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש אח · האח האח ראתה עינינו וגו' · עניינו שמחה וגילה וכו' :

ה **ששון** כינוי לשמחה · אבות דר"ן פל"ג · עשרה שמות נקרא שמחה ואלו הן · ששון · שמחה · גילה · רינה · דיצה · צהלה · עליזה · חדוה · פצחה · ויש אומרים תפארה · עליצה · ע"כ · ובשיר השירים רבה ע"פ נגילה ונשמחה בך · איתא שם גם תרועה לשון שמחה ע"ש :

ו **וירא** כינוי לשמחה · מדרש תהלים סי' ע"ה · אמרתי להוללים אל תהולו וגו' · מה כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה · אין לשון וירא אלא לשון שמחה · שנא' וראך ושמח בלבו :

ז **ואני** כינוי לשמחה · במדב"ר פ"ג · ואני הנה לקחתי וגו' · ואני בשמחה הנה ברצון · דברי ר' ישמעאל · אמרו לו תלמידיו רבינו לפי שהוא אומר ואני הנני מביא את המבול מים · שומע אני יש שמחה לפני המקום · אמר להם יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסיו וכו' :

ח **הנה** כינוי לשמחה · במדב"ר פ"ג · ואני הנה לקחתי וגו' · כדי נתן אומר ואני מוסיף אני על חתן · הנה בשמחה · וכה"א וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו · ובילקוט פי' קרח רמז תשכ"ו · אין הנה אלא שמחה שנא' הנה הוא יוצא לקראתך · וברמז תשכ"ד כל מקום שהוא אומר הנה הרי ענין שמחה ע"ש :

ט **יין** כינוי לשמחה · הרשב"א ז"ל בחידושיו למס' ברכות שייך לדף ל"ד הובא בעין יעקב על מאמרז"ל מאי עין לא ראתה · אריב"ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית · וכתב הוא ז"ל וז"ל · יין המשומר וכו' · ולפי שהענין

של דברים ומפני שהיין משמח את הלב ומשכח דאגות המקרים כאומרו ויין ישמח לבב אנוש וגו' · על כן רמז השמחה והתענוג של העוה"ב שלא יתערבו עמהן צער ודאגה ביין ואמרו שהיין הוא גנוז לת"ח וכו' · ואמרו המשומר בענביו וכו' · רמז שהוא העונג מתוקן מששת היצירה וכו' ע"ש :

יוד **והיה** כינוי לשמחה · ב"ר פרשה מ"ב · בכל מקום שנא' ויהי משמש צרה · והיה · שמחה · והר"ב עבודת הקודש בפ"ב בשמושי הוי"ו כתב טעם לדבר · ואלו תו"ד בקיצור · ווי"ו המהפכת עבר לעתיד ועתיד לעבר · כמו והוגד לך ושמעת וגו' · ויהי בימי אמרפל וגו' · וזה כי הפיכת העתיד לעבר הוא מפני איזו בחינת עצבון נמשכת בספור ההוא · כי הדבר המעציב נוח לו לאדם שהעתיד להיות יהיה כעבר וחלף הלך לו · והיפוך העבר לעתיד הוא מבחינת שמחה נמשכת בספור ההוא · כי הדבר המשמח שעבר יכסוף האדם שעוד יקום ויהיה וכו' · ומלתא כבר אמורה בב"ר פמ"ב ויהי משמש צרה · והיה שמחה · ע"כ מ"ש ודוק · והרב יפ"ת ז"ל כתב שם בס"י ד' וז"ל · והיה · שמחה · וא"ת והיכא רמיזא י"ל דזה לשון שמחה כדאמרי' בהמקין בין וי לוה כמלא ריב"ז · א"נ מפני שהוא אותיות של שם · ועי"ל משום דיעקב קאמר ליה נכתב לעולם בשמחה · וכדאמרינן בפרשה ע' נטל ה' שיחתן של אבות ועשאה מפתח לגאולתן של בנים · ע"כ · ועיין בב"ר פ"ע ע"פ והיה ה' לי לאלהים · והרב הקדוש ספרא דצניעותא בפ' לך לך כתב וז"ל · והיה לשון שמחה ו' קודם ה' זיווג תחתון · ויו"ד קודם ה' זיווג עליון · לאפוקי ויהי שני אותיות דכורין גם אות ה' קודם אות יו"ד הם בסוף ואין זיווג לעילא לכן הוא לשון צער אבל והיה לשון שמחה עכ"ל :

יא **וה'** כינוי לשמחה · ריש מדרש מגילת אסתר · בשעה שהצדיקים נוטלין גדולה חדוה ושמחה בעולם · וה וה בעולם · והמלך דוד · וה שמלך דוד · והמלך שלמה · וה שמלך שלמה וכו' · ובשעה שהרשעים נוטלין גדולה וי ואנחה וחרון אף בעולם · וימלוך אחאב בן עמרי · וי שמלך אחאב וכו' · ופי' מ"כ ז"ל · ה"ג ושמחה בעולם וה וה בעולם · והוא לשון שמחה כדאיתא באיכה רבתי בפסוק היו צריה · בין וי לוה כמלא רבי יוחנן :

יב **שעשע** כינוי לשמחה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש שעשע וז"ל · ושעשע יונק אני תורתך שעשעתי וגו' · ענייניהם כענין שחוק ושמחה ע"ש :

יג **שכר** כינוי לשמחה · ילקוט סדר פנחס רמז תשפ"א וז"ל · אר"ל בשעה שמנסכין ע"ג המזבח פוקקין את השיתין לקיים מ"ש בקדש הסך נסך · שכר · ומאי משמע א"ר פפא לשון שמחה לשון שביעה לשון שכרות ע"כ ·

ופירש המפרש שם שכל לשון שכרות ושמחה עכ"ל · וכן פירש"י ז"ל במסכת
סוכה דמ"ט ע"ב ה"ל · בכל · לשון שכרות ושמחה ונקיבה עכ"ל :

יד **הליכה** כינוי לשמחה · הרב אבן יחייא ז"ל בפי' למגילת רות ע"פ
ותלא מן המקום וגו' וז"ל · ותלכנה בדרך · הוא לשון שמחה
כמו וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי לרמוז כי גם כלותיה היו הולכות
בשמחה והסבה היתה לשוב אל ארץ יהודה מקום קדוש וכו' ע"ש :

טו **יהל** כינוי לשמחה · רש"י ז"ל בפי' איוב קי' כ"ט וז"ל · בהלו נרו · לשון
אור ושמחה :

טז **עלס** כינוי לשמחה · רד"ק ז"ל בשרש עלס ה"ל · נתעלסה באהבים ·
ענין שמחה וגילה :

מערכת שררה וגדולה ומלכות

א **חזות** כינוי לשררה · במדב"ר פ"ב וז"ל · ואין כחזה אלא שררה שכן אמר
יתרו למשה ואתה תחזה וגו' שרי שרי וכחזה בך · וישראל אומרים
מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם נותנים לנו וכו' ע"ש :

ב **יחיד** כינוי לגדולה · במדב"ר פ"ג ה"ל · ואין יחיד אלא לשון גדולה
כמה דתימא כמעט שכב אחד העם · ואומר ומי כעמך ישראל גוי
אחד בארץ עכ"ל :

ג **ישיבה** כינוי לשררה · יפה מראה בפי' לירושלמי ריש מס' ברכות קי"
א' וז"ל · ויותר נראה שהישיבה רמז אל השררה והשלטנות על
דרך היושב על המשפט · היושבים ראשונה במלכות עכל"ל :

ד **גדר** כינוי לגדולה · הרב מתנות כהונה בבמדב"ר פ"ב וז"ל · וגדר לשון
גדולה והתנשאות כד"א הכינו לי מקום להתגדר בו · פי' להתגדל ע"כ :

ה **שלישים** כינוי לשררה · במדב"ר פ"ב · ושלישים נאה לתורה ולתשובה
גבורה וכו' · ופי' הרב ידי משה ז"ל, פס וז"ל · ושלישים יקשו
כל"ל ודרש ושלישים לשון ממשלה וגבורה כמו ושלישים על כולו וגו' ע"כ :

ו **בכור** כינוי לגדולה ומלכות · רש"י ז"ל בפי' וזאת הברכה וז"ל · בכור שורו
יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנא' אף אני בכור אתנהו ·
וכן בני בכורי ישראל · בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע עכ"ל :

ז **הוד** כינוי למלכות · קפרי פ' וזאת הברכה פסקא שכ"ב וז"ל · בכור שורו
הדר לו מלמד שניתן לו הוד למשה והדר ליהושע שאלו ניתן הוד
ליהושע

ליהושע אין כל העולם יכול לעמוד בו עכ״ל · ופי׳ הרב זרע אברהם ז״ל שם משם הרב ז״ר ז״ל וז״ל · סוד למשה · פי׳ מלכות אבל יהושע לא נקרא מלך עכ״ל :

ח **חור** כינוי לשררה · כמ״א ז״ל בס׳ מחיר יין ד״ג ע״ב וז״ל · חור כרפס ותכלת וגו׳ · חור הוא לשון שררה ולשון חורי יהודה וכו׳ ע״ש :

ט **שלשים** כינוי למלכות · ס׳ איומה כנדגלות די״ז ע״ב וז״ל · ושלשים כינוי למלכות שנקנה בשלשים מעלות כדאיתא בסנהדרין · לא דן · לא דנין אותו · לא מעיד וכו׳ · הרי שלשים מעלות למלכות כמנין יהוד״ה שהמלכות נשתלשלה ממנו כמאמר המתרגם על יהודה אתה יודוך וכו׳ ע״ש :

יוד **עם** כינוי למלכות · יב״ע בישעיה ז׳ ע״פ יחת אפרים מעם · תרגם יבטלון בית ישראל ממלכו :

אות תי״ו

מערכת תוכחה

א **דברי** כינוי לתוכחה · רש״י ז״ל בפי׳ לריש קהלת וז״ל · דברי קהלת כל מקום שנא׳ דברי אינו אלא דברי תוכחות · אלה הדברים אשר דבר משה · ויסמן ישורון · דברי עמוס · שמעו את הדבר הזה פרות הבשן · דברי ירמיהו · שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו׳ · אלה דברי דוד · ובליעל כקוץ מונד כולהם עכ״ל :

ב **משפט** כינוי לתוכחה · יב״ע ביחזקאל ס׳ כ״ב ע״פ ואתה בן אדם התשפוט התשפוט את עיר וגו׳ · תרגם ואת בר אדם התוכח התוכח ית קרתא וכו׳ :

ג **איכה** כינוי לתוכחה · מדרש איכה פ״א וז״ל · אין לשון איכה אלא לשון תוכחה הדא מה דאת אמר איכה תאמרו חכמים אנחנו וגו׳ :

מערכת תורה

א **ראש** כינוי לתורה · במדבר רבה פי׳ ב׳ · שכן התורה נקראת ראש · מעולם נסכתי מראש :

הומה

ב **חומה** כינוי לתורה · פר״ק דבתרא ד״ח ע״א · אני חומה ושדי וגו׳ · אני חומה · זו תורה · ושדי כמגדלות · אלו ת״ח :

ג **ימין** כינוי לתורה · ברכות פ״א דף ו׳ ע״א · נשבע ה׳ בימינו וגו׳ · בימינו זו תורה שנאמר מימינו אש דת למו :

ד **זאת** כינוי לתורה · פר״ק דע״ז דף ב׳ ע״ב · כלום יש בכם מגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנא׳ וזאת התורה וגו׳ · ובויקרא רבה פ׳ א״ק בזאת יבא אהרן וגו׳ · רבי יודן פתח קרייא בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו · בזכות התורה · וזאת התורה בזכות מילה זאת בריתי · בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת · בזכות ירושלים זאת ירושלים · בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם · בזכות יהודה וזאת ליהודה · בזכות ישראל זאת קומתך · בזכות תרומה וזאת התרומה · בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת · בזכות קרבנות בזאת יבא אהרן · ע״כ · ועמ״ש במע׳ משה אות ג׳ :

ה **ירך** כינוי לתורה · סוכה דמ״ט ע״ב · מ״ד חמוקי ירכיך למה נמשלה ד״ת כירך לומר לך מה ירך בסתר אף ד״ת בסתר :

ו **מלך** כינוי לתורה · ב״ר פ״ט · כבוד מלכים חקור דבר · כבוד ד״ת שנמשלה במלכים שנא׳ בי מלכים ימלוכו · וכתב שם הרב מהרש״ש יפה ז״ל שכל דבור ודבור קרי ליה מלך וכו׳ · א״נ לפי שאחרים הייינו רבנן מלכים ע״י התורה ילדק תואר המלכות בד״ת שהם הסיבה וכו׳ · ובפרק קמא דברכות דע״ו ע״ב · כל הקורא ק״ש וכו׳ מלככין לו גהינם שנא׳ בפרש שדי מלכים בה וגו׳ · ופירש״י ז״ל מלכים בה תשלג בצלמון התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג ותלבן לך את כל המות ע״כ :

ז **יראה** כינוי לתורה · יומא פ״ז דע״ב ע״ב · יראת ה׳ טהורה וגו׳ · א״ר חנינא זה הלומד תורה בטהרה מאי היא נושא אשה ואח״ך לומד תורה · ובמדרש משלי סי׳ ט׳ · תחלת חכמה יראת ה׳ · זו היא התורה שקדמה לכל העולם כולו :

ח **זיר** כינוי לתורה · יומא פ״ז דע״ב ע״ב · א״ר יוחנן שלשה זירין הם · של מזבח ושל ארון ושל שלחן · של מזבח זכה אהרן ונטלו · של שלחן זכה דוד ונטלו · של ארון עדיין מונח הוא כל הרולה ליקח יבא ויקח וכו׳ · ר״י רמי כתיב זר וקרינן זיר · זכה נעשית לו זיר · לא זכה זרה הימינו · ופי׳ רש״י ז״ל ג׳ זירין נעשו בכלי הקדש · של מזבח סי׳ לכתר כהונה ושל ארון סי׳ לכתר תורה וכו׳ :

ט **דרך** כינוי לתורה · ש״ר פ׳ ל׳ · ודעת דרכיך לא חפלנו · זו תורה · ופי׳ המהר״ש יפה ז״ל זו תורה · כי בה ילמוד דרכי ה׳ כאומרו והלכת

והלכת בדרכיו וגו׳ · וכן איתא במעי׳ רות פ״ב ה״ל · ותלכנה בדרך לשוב וגו׳ אר״י א״ר יוחנן עברו על שורת הדין והלכו ביו״ט · ופי׳ הרב מ״כ ז״ל ה״ל · עברו וכו׳ · דייק מדכתיב ותלכנה בדרך · ותורה איקרי דרך ע״כ :

יוד **אם** כינוי לתורה · ש״ר פ׳ ל׳ · ואם זו התורה שנא׳ ואל תטוש תורת אמך · ובזוהר חדש פ׳ יתרו דפוס שאלוניקי ד״ק ע״ב כתב ה״ל · ד״א כבד את אביך דא תורה שבכתב ואת אמך דא תורה שבע״פ דכמא דאבא יהיב שפע לאמא הכי נמי תורה שבכתב יהבת שפע לתורה שבע״פ עכ״ל :

יא **בת** כינוי לתורה · ש״ר פ׳ ל׳ · כי ימכור איש את בתו וגו׳ · בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם שאין אתם מולאין אותה אלא חבושה בארון ופי׳ מ״כ בת אחת · זו התורה :

יב **עדות** כינוי לתורה · רש״י ז״ל בחומש פ׳ תרומה · ונתת אל הארון את העדות · התורה שהיא לעדות ביני וביניכם וכו׳ · ובש״ר פנ״א אלה פקודי המשכן משכן העדות · מהו העדות · זו תורה שהם יגעים בה וכו׳ ובס׳ לרור המור פ׳ תרומה · ונתת אל הארון את העדות זו התורה שהיא עדי והכשיט ועדות לישראל שבחר בהם מכל עם :

יג **קרן** כינוי לתורה · שוחר טוב קי׳ ע״ה · עשר קרנות הן וכו׳ וקרנה של תורה שנא׳ קרנים מידו לו :

יד **נגיד** כינוי לתורה · שבת פ״ט דף פ״ח ע״ב · מ״ד שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו ד״ת כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד״ת יש בם להמית ולהחיות :

טו **תושיה** כינוי לתורה · רד״ק ז״ל בשרשים שורש ישה · ומזה נקראת התורה והחכמה וכו׳ תושיה · הגדיל תושיה וכו׳ לפי שהיא נמלאת לעולם כי כל הישים יחסרו ויחזרו לאין · והתורה והחכמה תעמוד בישותה כל ימי עד · ובמדרש תהלים קי׳ ז׳ · זש״ה עמו עז ותושיה · עוז זו תורה וכו׳ · אריב״ל למה נקרא שמה תושיה · שמתשת הכח והגוף והעינים · ובסנהדרין פ״ג דכ״ו ע״ב · הפליא עלה הגדיל תושיה · א״ר חנין למה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם · דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן · ד״א תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם · ופירש״י ז״ל תושיה על שם שהעולם משותת על התורה ולומדיה נקראת תושיה :

טז **נגב** כינוי לתורה · זוהר שלח לך דף קס״ט ע״ב · מאי כתיב עלו זה בנגב · אשתדלו באורייתא ותחמון דהא היא קיימא קמייכו ומנה תנדעון ליה :

יז **חברון** כינוי לתורה · זוהר שלח לך דק״ס ע״א · וחברון דא אורייתא מאן דאשתדל בה אקרי חבר :

יח **מגילה** כינוי לתורה · גטין פ״ה דף ס׳ ע״א · התורה מגלה מגילה ניתנה שנא׳ אז אמרתי וגו׳ במגילת ספר וגו׳ · רשב״ל אומר תורה חתומה וכו׳ · ולידך מאי הכתיב ·במגילת ספר וגו׳ · ההוא דכל התורה כולה אקרי מגילה דכתיב ויאמר אלי וגו׳ ואומר אני רואה מגלה עפה :

יט **לנו** כינוי לתורה · תוספות פ״ק דמגילה דף ג׳ ע״א ד״ה אמש בטלתם תמיד של בין הערבים וכו׳ · וי״ל דס״פ מדקאמר הלנו אתה הכי קאמר · בשביל תלמוד תורה באת דכתיב תורה לוה לנו · אם ללינו אי בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מלינו :

ך **גורל** כינוי לתורה · מדרש משלי א׳ · ד״א גורלך תפיל בתוכנו זו התורה שהיתה גורלו של הקב״ה ונתנה לישראל :

כא **מגן** כינוי לתורה · מדרש משלי ב׳ · ומגן להולכי תום · מה המגן הזה מגין על האדם כך תורה מגינה על מי שעוסק בה :

כב **חכמה** כינוי לתורה · מדרש משלי ב׳ · כי תבוא חכמה בלבך אם קנית ד״ת הן משמרין אותך וכו׳ הס״ד אם חכמת חכמת לך אם עמלת בתורה · ובקוטה פ״ג דכ״א · המלמד את בתו תורה כאלו למדה תפלות וכו׳ · דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה וגו׳ · ופירש״י ז״ל חכמה ·תורה :

כג **יומם** כינוי לתורה שבכתב · ולילה כינוי לתורה שבע״פ · כמשאז״ל שכשהיה משה במרום והיה לומד מקרא היה יודע שהוא יום · וכשהיה לומד משנה היה יודע שהוא לילה · הובא מחשבות מאמר תורה מן השמים פ׳ ברא׳שית אות ג׳ :

כד **עדן** כינוי לתורה · הובא מחשבות שם אות ו׳ · ויניחהו בגן עדן לאורייתא הנקראת עדן כדכתיב ואהיה שעשועים וגו׳ :

כה **אורה** כינוי לתורה · מגילה פ״א ד״ו ע״ב · ליהודים היתה אורה וגו׳ אורה זו תורה · וכה״א כי נר מצוה ותורה אור · ובפרק קמא דתענית ד״ז ע״ב · ואין אור אלא תורה שנ׳ כי נר מצוה ותורה אור :

כו **חיים** כינוי לתורה · ערובין פ״ה דכ״ד · אמר ליה שמואל לרב יהודא שיננא פתח פומך קרי פתח פומך תני כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי שנא׳ כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ · ובאבות דר״ן פרק ל״ג · תורה נקראת חיים שנא׳ עץ חיים היא וגו׳ · ועשרה דברים נקראו חיים · עמ״ש במע׳ א״י אות י״ב :

לויה

כז **לויה** כינוי לתורה · עירובין שם · אריב"ל המהלך בדרך ואין עמו לויה יעסוק בתורה שנא' כי לוית חן הם לראשך :

כח **נעים** כינוי לתורה · עירובין שם · א"ר אמי מ"ד כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' · אימתי ד"ת נעימים בזמן שתשמרם בבטנך וכו' · ובמדב"ר פכ"ג · זש"ה חבלים נפלו לי בנעימים וגו' · בנעימים · בזכות התורה · שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' :

כט **ענק** כינוי לתורה · עירובין שם · א"ר אליעזר מ"ד וענקים לגרגרותיך אם משים אדם עצמו כענק זה שרף על הצואר ונראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו וכו' :

ל **תאנה** כינוי לתורה · עירובין שם · א"ר יוחנן מ"ד נוצר תאנה יאכל פריה · למה נמשלו ד"ת כתאנה מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף ד"ת כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בה טעם · ובס' אילת אהבים דכ"ג כתב משם רז"ל בילמדנו · למה נמשלה תורה לתאנה אלא כל הפירות יש בהם פסולת תמרים יש בהם גרעינים ענבים יש בהם חרצנים רמונים יש בהם קליפין אבל תאנה כולה יפה לאכול כך ד"ת אין בהם פסולת שנא' כי לא דבר רק הוא וגו' עכל"ל ע"ש :

לא **אילת** כינוי לתורה · עירובין שם ע"ב · ארשב"ן מ"ד אילת אהבים ויעלת חן למה נמשלו ד"ת לאילת לומר לך מה אילת רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה אף ד"ת חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה :

לב **דד** כינוי לתורה · עירובין שם · דדיה ירווך בכל עת · למה נמשלו ד"ת כדד מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף ד"ת כ"ז שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם :

לג **הון** כינוי לתורה · עירובין דכ"ד ע"ב · א"ר הונא מ"ד הון מהבל ימעט וקובץ וגו' · אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט :

לד **יקר** כינוי לתורה · מדרש שמואל פ"ח · עשרה דברים נקראו יקרים · תורה מנין דכתיב יקרה היא מפנינים ע"ש · ועמ"ש במע' ישראל אות ע"ו :

לה **ים** כינוי לתורה · תקוני הזוהר בהקדמה דף י"ב ע"א · והיה מספר בני ישראל כחול הים ולית ים אלא אורייתא ע"ש · ובמדרש תהלים סי' ק"ד · זה הים גדול וגו' · ד"א מדבר בתורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים :

לו **אמת** כינוי לתורה · תקוני הזוהר תקון כ"א ד"ן ע"א · ואין אמת אלא תורה שנא' תורת אמת היתה בפיהו · ובפר"ק דברכות דף ה' ע"ב · אמת זו תורה שנא' אמת קנה ואל תמכור :

לז **טוב** כינוי לתורה · ברכות ד"ה ע"א · כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין ועוכרין אותו שנא' נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וגו' · ואין טוב אלא תורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם וגו' · ועמ"ש במע' משה · ובס' מקהיל קהלות פי' קהלת לכמוהר"ר ן' ארוייו ז"ל דכ"ט ע"ב כתב וז"ל · ונקראת טוב לפי שבה יקנה האדם טובות העוה"ז כמ"ש והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו' :

לח **עוף** כינוי לתורה · ברכות שם · ארשב"ל כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנא' ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנא' התעיף עיניך בו וגו' :

לט **מים · יין · דבש · חלב · שמן** כינוי לתורה · ומד"ר פ' כי תבוא · רבנן אמרי בחמשה דברים נמשלה התורה · במים · וביין · ובדבש · ובחלב · ובשמן · במים מניין הוי כל צמא לכו למים · ביין מנין שנא' ושתו ביין מסכתי · בדבש וחלב מנין דבש וחלב תחת לשונך · שמן מנין שמן תורק שמך · מה השמן הזה תחלתו מר וסופו מתוק כך הן דברי תורה אדם מצטער בהן מתחלה וכו' ע"ש באורך · ובפר"ק דתענית דף ז' ע"א · וא"ר אושעיא למה נמשלו ד"ת לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב וכו' ע"ש :

מ **לקח** כינוי לתורה · פר"ק דתענית ד"ז ע"א · א"ר יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנא' יערוף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנא' כי לקח טוב וגו' תורתי אל תעזובו :

מא **אש** כינוי לתורה · תענית שם · א"ר בב"ח למה נמשלו ד"ת כאש שנא' הלא כה דברי כאש וגו' · לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף ד"ת אין מתקיימין ביחידי · ובספרי ריש פ' וזאת הברכה · אש דת למו · מגיד הכתוב שד"ת נמשלו כאש מה אש נתנה מן השמים כך ד"ת וכו' · מה אש חיים לעולם אף ד"ת חיים לעולם · מה אש קרוב לה נכוה רחוק ממנה צונן כך ד"ת כל זמן שאדם עמל בהם חיים הם לו פירש מהם ממיתים אותו · מה אש משתמשים בו בעוה"ז ובעוה"ב כך ד"ת וכו' ומה אש כל המשתמש בו עושה בגופו רושם אף בני אדם שעמלים בה ניכרים בין הבריות כך ת"ח ניכרים בהלוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק עכ"ל :

מב **עץ** כינוי לתורה · תענית שם · ארנב"י למה נמשלו ד"ת כעץ שנא' עץ חיים היא וגו' לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים · ובמדב"ר פי"ג תני רשב"י אין עץ אלא תורה שנא' עץ חיים היא וגו' :

מג **חותם** כינוי לתורה · תקוני הזוהר תקון כ"ב דף ס"ו ע"ב · שימני כחותם דא אורייתא דאתמר בה תורת אמת היתה בפיהו ואיהי כלילא מעשר אמירן דאינון יו"ד ומעשר דברן דאינון ה"ה · ומאי תורה וי"ו כליל שית יומי בראשית ע"כ :

מד **פז** כינוי לתורה · ויקרא רבה פ' כ"ה · מיוקדים על אדני פז · אלו דברי תורה · שנא' הנחמדים מזהב ומפז רב :

מה **באר** כינוי לתורה · ב"ר פ' ע' · ד"א והנה באר בשדה · זה בית הכנסת וכו' · כי מן הבאר וגו' · שמשם היו שומעים את התורה וכו' · וכתב הרב יפ"ת ז"ל · זה בית הכנסת · פירוש וכו' · ועוד יש לפרש דשדה קרי לבית הכנסת · והבאר היא התורה הנקראת בו כמד"א ונוזלים מתוך בארך · ע"כ · וע"ש במדרש שדורש באר כינוי לכמה דברים · באר זו ציון · באר זו סנהדרין · באר זה בית הכנסת · באר זה סיני · ע"ש · ועמ"ש לקמן אות ל"ה :

מו **שוק** כינוי לתורה · במדב"ר פ"י · שוקיו עמודי שש · שוקיו · זו תורה · שנא' ושקוי לעצמותיך :

מז **כבוד** כינוי לתורה · ברייתא דאבות · ואין כבוד אלא תורה · שנאמר כבוד חכמים ינחלו וגו' :

מח **אב** כינוי לתורה · ירושלמי פר"א דמילה ופסחים פרק אלו דברים · ר' זעירא בשם רבי אלעזר אומר · כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה · ופי' הרב יפה מראה שאין לה בית אב · לשון משפחה כמו בית אבות · כלומר ענין דוגמא ורמות ממקום אחר וכו' ע"ש · ועיין בהקדמת ס' סמיכה לחיים הנדפס מחדש · ועי"ל אות יו"ד :

מט **שמש** כינוי לתורה · רש"י ז"ל בריש קהלת · תחת השמש · תמורת התורה שהיא קרויה אור · שנא' ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו · ובס' חושב מחשבות דף מ"ה ע"א כתב וז"ל · רגזו ורעשו כשמש · והיא תורה שבכתב · וירח שהיא התורה שבע"פ כידוע לי"ח ע"ש · וכ"ת יב"ע בקהלת סי' ו' · גם שמש לא ראה · ואף נהור אורייתא לא חמא :

נ **פועל** כינוי לתורה · רש"י ז"ל בישעיה סי' ה' · ואת פועל ה' לא יביטו · ובאורייתא דה' לא איסתכלו · ובסוטה דמ"ט · אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' ת"ח מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה שנאמר ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו וגו' · ופירש"י ז"ל בקרב שנים אותה פעולה שלך דהיינו דברי תורה וכו' :

נא **צדק** כינוי לתורה · חולין דף פ"ט ע"א · א"ר יצחק מ"ד האמנם אלם צדק וגו' · מה אומנותו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם · יכול אף לד"ת ת"ל צדק תדברון וגו' · ופירש"י ז"ל האמנם אלם · אומנות יפה היא האילום אבל צדק דהיינו דברי תורה אותו תדברון · וכן כתב במדרש תהלים ומזמור י"ז · ד"א אני בצדק לפי שהרשעים וכו' לכך אמר דוד אני איני מן המכעיסין לפניך אלא מאותם שהם יגעים בתורה שכתוב בה צדק צדק תרדוף לכך נאמר אני בצדק אחזה פניך :

נב **משענת** כינוי לתורה · שיר השירים רבה ע"פ אני חבצלת השרון ד"א שבטך אלו היסורין · ומשענתך זו תורה · וכ"ת יב"ע :

נג **ארץ** כינוי לתורה · ב"ר פרשה ל"ח · ואת הארץ כי נעמה · זו התורה · שנא' ארוכה מארץ מדה וגו' · וכתב הרב יפ"ת ז"ל · זו התורה וכו' ואעפ"י שארוכה מארץ קראה ארץ לפי שאין נראה במוחש דבר גדול ממנה וכו' :

נד **לבנון** כינוי לתורה · במדב"ר פי"ב · מעצי הלבנון · שבעצת התורה המלובנת בדברים ברא הקב"ה עולמים :

נה **עון** כינוי לתורה · זבחים פי"ד דקי"ו · כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו · וכל מלכי אוה"ע אחזתם רעדה וכו' · נתקבצו כולם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מביא מבול וכו' · אמר להם חמדה טובה יש לו להקב"ה בבית גנזיו וכו' · והוא מבקש ליתנה לישראל שנא' ה' עז לעמו יתן · ופירש"י ז"ל עז · התורה היא מעוזם של ישראל :

נו **שושנה** כינוי לתורה · מדרש הזית ע"פ שרך אגן הסהר · סוגה בשושנים · אלו דברי תורה שהן רכים כשושנים :

נז **תעודה** כינוי לתורה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש עוד · ומזה נקרא לתורה ולמצות תעודה ועדות לישראל שקבלו מצותיו עליהם צור תעודה · לתורה ולתעודה · עדות ה' נאמנה וגו' · וכן כתב מצודת ציון בישעיה סי' ח' · תעודה · ענין התראה ע"ש שצריך להתרות בעדים לבל יכחיש והתורה נקראת כן על שהיא מליאה מהתראות ואזהרות :

נח **תבל** כינוי לתורה · ילקוט משלי רמז תתקמ"ג · משחקת בתבל ארצו וגו' · ד"א למה נקרא שמה תבל · על שם תבל שבתוכה · ואי זה זה תורה שנא' בגוים אין תורה · מכאן שהתורה בא"י וכו' :

נט **חסד** כינוי לתורה · סנהדרין פרק חלק דף ק"ו · מ"ד מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום · אמר ליה הקב"ה לדואג · לא גבור בתורה אתה · מה תתהלל ברעה · לא חסד אל נטוי עליך כל היום ·

ופירש"י

ופירש״י ז״ל לא חסד · תורה עליך · לא חכם בתורה אתה דכתיב ותורת חסד על לשונה · ובילקוט תהלים סי׳ קי״ח כי לעולם חסדו זה התורה שנתת להם לישראל שנקראת חסד שנא׳ ותורת חסד על לשונה וכה״א חסדי ה׳ כי לא תמנו :

ס **מתנה** כינוי לתורה · ילקוט ריש פי׳ ואלה · כי העוסק יתולל חכם · כשהחכם מתעסק בעסקין הן מערבבין אותו מן החכמה · ויאבד את לב מתנה · מן התורה שנקראת מתנה · שנא׳ וממתנה נחליאל :

סא **פה** כינוי לתורה · תקוני הזוהר די״ז ע״א בתפלת אליהו · ומלכות פה · תורה שבעל פה קרינן לה · וכ״כ רבינו בחיי ז״ל בפי׳ בשלח ע״פ נחית בחסדך וז״ל · בזכות שלשה דברים נגאלו בזכות ג״א בזכות התורה ובזכות הקרבנות וכו׳ · בפיך זו התורה · ובלבבך זו עבודה · לעשותו זה גמ״ח ע״ש :

סב **אהבה** כינוי לתורה · מדרש חזית ע״פ כי טובים דודיך מיין · מה מים מכסים ערותו של ים שנא׳ כמים לים מכסים · כך תורה מכסים ערותן של ישראל שנא׳ ועל כל פשעים תכסה אהבה · וכתב הרב יפה קול · ועל כל פשעים תכסה אהבה · קרי לתורה אהבה קתם וכו׳ · ובסוטה פ״ג דף כ״א · עבירה מכבה מצוה · ואין עבירה מכבה תורה · שנא׳ מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה · ופירש״י ז״ל לכבות את האהבה זו תורה · דכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה וגו׳ :

סג **אוהל** כינוי לתורה · ברכות פ״ט דק״ג · דאמר ריש לקיש מנין שאין ד״ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנא׳ זאת התורה אדם כי ימות באוהל · ופירש״י ז״ל זאת התורה · היכן מצויה באדם שימות באהלי תורה :

סד **בינה** כינוי לתורה · עירובין פ״ה דף ד״ן · ומודע לבינה תקרא · עשה מודעים לתורה · רבא אמר עשה מועדים לתורה :

סה **צפונה** כינוי לתורה · דברים רבה · מהו פנו לכם צפונה וגו׳ · ואין צפונה אלא תורה שנא׳ יצפון לישרים תושיה :

סו **אגוז** כינוי לתורה · חגיגה פ״ב דט״ו · דרש רבא מ״ד אל גינת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל · למה נמשלו ד״ת לאגוז לומר לך מה אגוז אעפ״י שמלוכלך בטיט ובצואה אין שבתוכו נמאס · אף ת״ח אעפ״י שסרח אין תורתו נמאסת :

סז **מוסר** כינוי לתורה · ס״ר פל״ו · הוא ימות באין מוסר · ואין מוסר אלא ד״ת שנא׳ החזק במוסר אל תרף · וז״ל רבינו בחיי ז״ל בפרשת תרומה · וע״כ הזהיר שהע״ה בכאן קחו מוסרי ואל כסף שיקחו הבריות מוסר התורה

התורה בזריזות ולא ברפיון ובעצלותים · ואמר ואל כסף בהפך מהמון העם שהם משתדלים לקנות הכסף בזריזות ובחריצות וזה דרכם בכל למו כאשר לא יעשו במוסר המצוה ככה ולפיכך אמר קחו מוסרי וגו' כלומר התורה כי התורה נקראת מוסר כענין שכתוב ודרך חיים תוכחת מוסר ע"ש :

סח **נר** כינוי לתורה · ש"ר פל"ו · ואיזו נרו של הקב"ה זו תורה · שנא' כי נר מצוה ותורה אור :

סט **שיחה** כינוי לתורה · ס' הערוך ערך שנ"ד אות ש"ח · ומכאן שאפי' שיחת חכמים צריכה תלמוד ת"ל ועלהו לא יבול · פי' עלי האילן נקראו שיחים דכתיב תחת אחד השיחים · כמו שנקראו ד"ת שיחים דכתיב והקיצות היא תשיחך :

ע **סחורה** כינוי לתורה · ס' חובב מהשבות מאמר קול כתבי הקדש אות ע"ב · כי טוב סחרה · אע"ג שאין עושין סחורה בתורה כמשאז"ל ולא קרדום לחפור בהם · קרי לה בשם סחורה כי היא מתחלקת לשלשה חלקים כסחורה וכו' ע"ש :

עא **אבן** כינוי לתורה · ויקרא רבה פל"ה · כך אמר הקב"ה התורה קרויה אבן · וילה"ר קרוי אבן · תורה קרויה אבן · שנא' את לוחת האבן והתורה והמצוה · ילה"ר קרוי אבן וכו' · האבן תשמור את האבן :

עב **חפין** כינוי לתורה · זוהר פ' וישב דף קפ"ז ע"א · וה' חפץ הא' קרא וכו' · יראה זרע בגין דהוא נשמתא וכו' · וחפץ ה' · דא אורייתא בידיה אצלח · ובילקוט פ' יתרו רמז רע"ב · ועת לכל חפץ תחת השמים · א"ר ברכיה חפץ שהוא למעלה מן השמים נתן למטה ואיזו זו תורה :

עג **שעשועים** כינוי לתורה · זוהר אחרי מות דף ס"ז ע"ב · דכל מאן דאשתעשע באורייתא לא דחיל מכולא · דכתיב לולי תורתך שעשועי וגו' · מאן איקון שעשועי · אורייתא · דאורייתא שעשועים אקרי דכתיב ואהיה שעשועים יום יום :

עד **סוד** כינוי לתורה · מדרש תהלים מזמור פ"ג · על עמך יערימו סוד · באין על עמך בשביל שאנו מקיימין את התורה שנא' סוד ה' ליראיו :

עה **משל** כינוי לתורה · מדרש תהלים ס' מ"ע · אטה למשל אזני · בתפלה של תורה · וכן פירש"י ז"ל בתהלים · אטה למשל אזני · לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני · וכן איתא במכות דף יו"ד · כאשר יאמר משל הקדמוני וגו' · ופירש"י היא התורה שהיא משל הקב"ה :

עו **ציר** כינוי לתורה · מדרש חזית ע"פ כתפוח בעצי היער · א"ר לוי ג' קוויות מוצות קוו ישראל על הים וכו' · קוו לתורה דכתיב בצלו

חמדתי

חמדתי וישבתי · וכתב הרב יפה קול ז"ל · דכתיב בצלו דהיינו תורה על דרך ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך · או מדכתיב בצל החכמה וגו' :

עז פרי כינוי לתורה · מדרש חזית ע"פ כתפוח בעצי היער · ופריו מתוק לחכי · אמר רבי יצחק אלו י"ב חדש שעשו ישראל לפני הר סיני מתמתקים בדברי תורה מה טעם ופריו מתוק לחכי וגו' :

עח צפור כינוי לתורה · מנחות פ"ג דף כ"ט · תורה ניתנה בארבעים יום ונשמתו נוצרה למ' יום כל המשמר התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר וכו' · תני דר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר ליה כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך בדמיה · נשמתך אני נוטל ממך · וכ"כ (הרשב"א) ז"ל בח"א לבתרא על דף ע"ג · חזינן האי ציפרתא דקאים וכו' · הכוונה בזו שיש לתורתינו נגלה ונסתר והתורה נקראת ציפרתא שהוא עוף טהור וכו' ע"ש :

עט סגולה כינוי לתורה · בתרא דף כ"ב ע"א · יעקב לו סגולה · מאי סגולה · רב חסדא אמר ספר תורה :

פ עצה כינוי לתורה · ספרי פ' האזינו · כי גוי אובד עצות המה וגו' · רבי יהודה דורשו כלפי ישראל · איבדו ישראל עצה טובה שנתנה להם · ואין עצה אלא תורה שנאמ' לי עצה ותושיה :

פא לוחות כינוי לתורה · חבקוק פ' ב' · ויענני ה' ויאמר כתוב חזון ובאר על הלוחות · ותרגם יב"ע ז"ל · ואיתותבית מן קדם ה' ואמר כתיבא נבואתא ומפרשא על ספרא דאורייתא וכו' · ועיין בפירש"י ז"ל :

פב מורא כינוי לתורה · מלאכי פ' ב' · בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא וייראני · ותרגם יב"ע ז"ל · קיימי הוה עמיה חי ושלמא ויהבית ליה אולפן אורייתי שלים ודחיל מן קדמי :

פג אמון כינוי לתורה · תנחומא פ' וילך · כתיב ה' בחכמה יסד ארץ · ואין חכמה אלא תורה · ומה שמה אמון · שנא' ואהיה אצלו אמון · ולא נקראת תורה עד שנתנה בסיני · ועל מכן המלות נקראת תורה וכו' ע"ש :

פד מקרא כינוי לתורה · פ"ק דברכות דף ה' · מ"ד ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה וגו' · לוחות האבן אלו עשרת הדברות · והתורה זו מקרא · והמצוה זו משנה · אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים · להורותם זו גמרא · מלמד שכולם ניתנו למשה בסיני · וכתב המהרש"א ז"ל בח"א · תורה זו מקרא וכו' · דהיינו גוף התורה והיא נקראת מקרא בכל מקום

מקום שלשון התורה · וזהו המוסכמא שהיא תחלת ש״ס בא לפרש דע״כ נקראת התורה מקרא בלשנא דתלמודא בכל מקום · ע״ש שמלוה לקרות בה וכו׳ :

פה **שם ה׳** כינוי לתורה · אבודרהם ריש שער השלישי · והתורה נקראת שם ה׳ לפי שהיא מלמדת כבוד שמו · וכן כתוב כי תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ליראה את ה׳ הנכבד והנורא הזה את ה׳ אלהיך :

פו **אלה** כינוי לתורה · מדרש איכה ע״פ על אלה אני בוכיה · דבר אחר על אלה אני בוכיה וגו׳ · ריב״ל אמר על ביטול תורה · הלא הוא דכתיב אלה החקים והמשפטים · ע״ש שמלת אלה כינוי לכמה דברים · ועמ״ש במע׳ קרבנות אות י״ב :

פז **משפט** כינוי לתורה · זוהר בחקתי דקי״ג ע״א · אם בחקתי תלכו · דא תורה שבע״פ · ואת משפטי תשמרו · דא תורה שבכתב וכו׳ :

פח **נוה** כינוי לתורה · מדרש חזית ע״פ כרם היה לשלמה וז״ל · מהו ונות בית תחלק שלל · הנוה שבבית זו התורה וכו׳ · וכתב הרב יפה קול ז״ל זו התורה · שהיא נאה יותר מכל היפורים שבעולם שנקרא בית :

פט **כביכול** כינוי לתורה · הרב הליכות עולם בפרק ראשון מהשער השני וז״ל · כביכול בלשונם ז״ל בהרבה מקומות · ר״ל התורה שניתנה בכ״ב אותיות יכולה לומר דבר זה · אבל לנו אי אפשר לאומרו · א״כ כ״ב נוטריקון כתוב בתורה וכו׳ · ע״ש דף י״ד בנדפס עם יבין שמועה :

צ **ככר** כינוי לתורה · ס׳ טור פטלה הלכות שבת סי׳ רע״ד וז״ל · לכן בא המיוב זה לבלוע על שני ככרות בשבת וכו׳ · הרמז יהיה לורך לאדם ללמוד פי שנים ממה שדרכו ללמוד בחול · כי הנה הככר היינו תורה · שנא׳ לכו לחמו בלחמי · ואיתא בזוהר פ׳ פנחס דף רמ״ד מאן דמזלזל בפרורין דנהמא וכו׳ · כ״ש מאן דמסר רזין דאורייתא לאנשים דלאו איכון הגונים דשליט עלייהו אשה זונה דאתמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ולית לחם אלא אורייתא · ולית ככר אלא הלכה אחת וכו׳ · הנה מבואר מדברי המאמר כי ככר היינו הלכה וכו׳ ע״ש :

צא **בור** כינוי לתורה · ע״ז פ״א די״ט ע״א · עולא רמי כתיב שתה מים מבורך · וכתיב ונוזלים מתוך בארך · בתחלה שתה מבורך · ולבסוף ונוזלים מתוך בארך · וכתב הרי״ף ז״ל וז״ל · כתיב שתה מים וגו׳ · שהוא מדמה התורה לבור שכלים מימיו ואח״כ מדמה אותם למים חיים שאינם פוסקים ע״ש :

כהר

צב **נהר** כינוי לתורה · ברכות פ"ט דס"א ע"ב · ת"ר פעם אחת גזרה מלכות יון שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לר"ע שהיה מקהיל קהלות וכו' · א"ל עקיבא אי אתה מתיירא וכו' · א"ל אמשול לך מלה"ד לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים וכו' · א"ל אתה הוא שאומרים עליך פקח וכו' · ומה במקום חיותינו וכו' · אף אנחנו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה כי היא חייך וגו' כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו:

צג **עיר · שוקים · רחובות** כינוי לתורה · ס' מאה שערים בריש הקדמתו וז"ל · ואמר אקומה נא ואסובבה בעיר · רמז לתורה שבכתב · בשוקים וברחובות · רמז למשנה ולהתלמוד · ועמש"ל אות מ"ו:

צד **תפוחים** כינוי לתורה · ילקוט פ' יתרו · רפדוני בתפוחים · אלו ד"ת שריחן טוב כתפוחים:

צה **מנוחה** כינוי לתורה · מדרש תנחומא פ' ויחי וז"ל · וירא מנוחה · זו תורה שנא' יגעתי באנחתי · ומנוחה לא מצאתי · ע"כ · והרב יפ"ת ז"ל בב"ר פ' צ"ח סי' טו"ב כתב וז"ל · אבל לעולם התורה נקראת מנוחה שימלא האדם נחת רוח במה שישיג וג"כ שיש גבול בכל השגה משא"כ הדברים המדומים שאין להם גבול וסוף שינוחו אצלו וכו' ע"ש · ובזוה"ק פ' ויחי דף רמ"ב ע"ב כתב וז"ל · וירא מנוחה כי טוב · דא תורה שבכתב · ואת הארץ כי נעמה · דא תורה שבע"פ · ע"ש:

צו **אמונה** כינוי לתורה · מדרש שוחר טוב באלפא ביתא אות הצד"י וז"ל צוית צדק עדותיך · מהו צוית צדק · צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה וכה"א ויודו ה' נפלאות וגו' · מהו ואמונה מאד אמונה זו תורה שהיא גדולה שבה ברא הקב"ה את עולמו ובה נשבע שנא' איה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לדוד באמונתך הרי התורה לכך נאמר ואמונה מאד:

צז **קדושה** כינוי לתורה · זוהר פ' קדושים דף פ' ע"ב וז"ל · ואורייתא קדושה אתקרי דכתיב כי קדוש אני ה' ודא אורייתא דהיא שמא קדישא עלאה וע"ד מאן דאשתדל בה אתדכי ולבתר אתקדש דכתיב קדושים תהיו וגו':

צח **מטר** כינוי לתורה · מדרש תהלים סי' קי"ט אות פ' וז"ל · מטר היא התורה וכן משה אומר יערוף כמטר לקחי וגו':

שער

צט **שער** כינוי לתורה · יומא דע"ב ע"ב · ארשב"ן אר"י מ"ד למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין · אוי להם לת"ח שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים · מכריז רבי ינאי חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד · ופירש"י ז"ל ותרעא לדרתיה עביד · שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים וכו':

ק **דת** כינוי לתורה · רד"ק ז"ל בשרשים שורש דת · לפני כל יודעי דת ודין · ואת דתי המלך וגו' · ענין הכל התורה והחוק:

קא **שכל** כינוי לתורה · רבינו אפרים ז"ל בפי' עה"ת כ"י פ' כי תשא וז"ל ימים מתוך האוהל ר"ת שכ"ל שהיה עוסק בתורה שנקראת שכל שנא' שכל טוב לכל עושיהם ע"כ:

קב **שבעתים** כינוי לתורה · רש"י ז"ל בפי' למשלי סי' ו' וז"ל · ורבותינו דרשו לא יבוזו לגנב זה המתגנב מאחר חבירו והולך לבית המדרש ועוסק בתורה · ונמצא ישלם שבעתים · סופו שמתמנה דיין ומורה הוראות שאין שבעתים אלא תורה שנא' מזוקק שבעתים:

קג **סולת** כינוי לתורה · ר"ח שער הקדושה פ"ו דפוס קושטא דר"ז ע"ב וז"ל הרי בפי' שהתורה הנקראת סולת לא תתקיים באדם אלא אם יכתת עצמו וכו' ע"ש:

קד **פי ה'** כינוי לתורה · ס' ליוני פ' עקב וז"ל · איתא בס' הבהיר מאי ניהו פי ה' הוי אומר זו התורה וזה סוד פיהם בתורה וכו' ע"ש:

קה **מורשה** כינוי לתורה · ילקוט ירמיה סי' ל"א וז"ל · וירשו בית יעקב את מורשיהם ואין מורשיהם אלא תורה שנא' תורה צוה לנו משה מורשה · ע"כ:

קו **רנה** כינוי לתורה · ירושלמי פ' בתרא דר"ה וז"ל · שמעה ה' צדק · זו ק"ש · הקשיבה רנתי זו רנון תורה · ע"כ: רנון

קז **שגל** כינוי לתורה · יב"ע בס' תהלים סי' מ"ה ע"פ נצבה שגל לימינך וגו' · תרגם בזמן דמעתד ספר אורייתא בסטר ימינך וכו' ע"ש:

קח **שמלה · מכשלה** כינוי לתורה · גטין דמ"ג ע"א · והמכשלה הזאת תחת ידיך · אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהן ע"כ · ופירש"י ז"ל והמכשלה הזאת כלומר כך התחיל בדרשה · מקרא כתוב והמכשלה הזאת תחת ידיך באנשי ירושלים שפסקה תורה מהם והיו שואלין לחביריהם שמלה לך קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת

ידיך · כלומר דברים שמכוסין כשמלה בלך הן שאתה בקי בהן אמור לנו והיה קצין · והמכשלה הזאת דברי תורה שאין אדם עומד על אמיתתן עד שיכשל בהן להורות טעות ויכלימוהו והוא נותן לב ומבין וכו' ע"ש · וכן איתא בחגיגה די"ד ע"ש · וכן פירש"י ז"ל בישעיה סי' ג' וז"ל · כי יתפוש איש באחיו וגו' עשיר אתה בתורה ומסורת היא בידך כשמלה קצין תהיה לנו ותלמדנו · והמכשלה הזאת שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידך היא שאתה יודע להורות לנו וכו' ע"ש :

קט **שמים** כינוי לתורה · אדר"ן פ' י"ז וז"ל · וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנא' בכל דרכיך דעהו וגו' :

קי **כוס** כינוי לתורה · הרב כסא רחמים בפי' לאדר"ן פכ"ד וז"ל · והמשל הג' לכוס כי תורה שבע"פ היא במלכות והיא נקראת כוס גימטרי' אלהים · ולכך שיהיה לו מושב ממע"ט · ע"ש באדר"ן :

קיא **זכר ונקבה** כינוי לתורה · הרב אגדת אליהו הכהן ז"ל בפ"ק דברכות אות י"ד וז"ל · תורה שבכתב ותורה שבע"פ הן בחינת זכר ונקבה · תורה שבכתב בחינת זכר ושבע"פ בחינת נקבה · וגם ידוע שבטיפת זרע שבזכר כלולים בה רמ"ח איברים ושס"ה גידים וכל מה שיש באדם אך אינן ניכרים לעין יען שכל אלו האיברים הם כלולים בטיפה זו בכח דרך זכירה בלבד דלכן נקרא הזכר זכר לשון זכירה · לפי שכלולים בטיפת זרעית שבו כל איברי הולד דרך זכירה · אמנם בהטיל הזכר זאת הטיפה בתוך הנקבה נוצר ולד ומוציאה לפועל כל האיברים אשר היו כלולים בטיפה בכח · ולכן נקראת נקבה מלשון נוקבה שפירש על שם שנוקבת ומפרסמת מה שיש בכח המוציאו לפועל · כך תורה שבכתב שהיא בחינת זכר המלות שבה הן בחינת טיפת זרע הכלולים בו כל איברי הולד בכח · כך אמרה תורה והיו לטוטפות בין עיניך וכן ועשו להם ציצית מי יודע תפלין מהו וכן ציצית יען לא הזכיר דרך עשייתה כיצד עד שבאה תורה שבע"פ בחינת נקבה ומפרסמת פרטי התפלין שהם ארבע בתים וכו' וכן מפרסמות כל פרטיי ופרטי של כל מצוה ומצוה ממש דומה בדומה כנקבה זאת המוציאה מכח אל הפועל כל מה שכלול בטיפת הזכר · באופן שאם אין תורה שבע"פ לא היה קיום לתורה שבכתב כלל וכו' ולכן גדלה חיבת הזכר לנקבה וכו' ע"ש :

קיב **בטן** כינוי לתורה · רש"י ז"ל בתהלים סי' קכ"ז · שכר פרי הבטן – שכר פרי התורה שבלבו שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך :

קיג **צואר** כינוי לתורה · תקוני הזוהר תקון ו׳ מהתקונים הקטנים שבסוף דקנ״ה ע״ב · דבר אחר צוארך דא אורייתא · תשבחן דילה כמ״ה פקודין דילה וכו׳ ע״ש :

קיד **חיי עולם** כינוי לתורה · שבת פ״א דף י׳ ע״א · רבא חזיה לר׳ המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין העולם ועוסקין בחיי שעה · ופירש״י ז״ל חיי עולם תורה · ותפלה לצורך חיי שעה היא וכו׳ :

קטו **צדקה** כינוי לתורה · זוהר מקץ דף קצ״ט ע״א · וצדקה תציל ממות אילין דמשתדלין באורייתא וכו׳ דהא אורייתא עץ החיים אקרי · ואתקריאת צדקה דכתיב וצדקה תהיה לנו ע״כ · ובמדר׳ משלי סי׳ י״א אר״ח בן דוסא אין לך צדקה שמצלת את האדם מדמ״ג אלא תורה בלבד שנא׳ וצדקה תציל ממות · ועיין בס׳ ר״ח בהקדמה ד״ב ע״א דפוס קושטא :

קטו **ראשית** כינוי לתורה · בראשית רבה פ״א · והתורה אמרה בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא תורה · שנאמר ה׳ קנני ראשית דרכו · ע״כ :

קיז **זמרה** כינוי לתורה · ערובין פ״ב דף ח״י ע״ב · ואמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנא׳ ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה · ופירש״י ז״ל ולא אמר איה וכו׳ · לא הולך להתאונן ולומר איה עושי והריני הרב מי שנותן זמירות של תורה בלילה וכו׳ · ובפרק שביעי דסוטה דל״ה ע״א · דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לד״ת זמירות שנא׳ זמירות היו לי חקיך וגו׳ :

קיח **שירה** כינוי לתורה · פר״ק דע״ז דף ג׳ ע״ב · אמר ר״ל כל העוסק בתורה בלילה הקב״ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנא׳ יומם יצוה ה׳ חסדו וגו׳ · מה טעם יומם יצוה ה׳ חסדו · משום דבלילה שירה עמי · ופי׳ הרב מהרש״א ז״ל בח״א והת״ד · וקרא התורה שירה דכתיב כתבו לכם את השירה וגו׳ · וכן איתא בסנהדרין פ״ב דף כ״א · אמר רבא אעפ״י שהניחו לו לאדם אבותיו ס״ת מצוה לכתוב משלו שנא׳ ועתה כתבו לכם את השירה :

קיט **ברית** כינוי לתורה · נדרים פ״ג דף ל״ב דאמר רבי אלעזר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנא׳ אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ :

קך **מלאכה** כינוי לתורה · זוהר פרשת וישב דק״ן ע״ב · ויבא הביתה לעשות מלאכתו · בגין לאשתדלא באורייתא ולמעבד פקודי דאורייתא

דאורייתא דאיהו מלאכתו דבר גם בהאי עלמא וכו׳ · ובפ״ב דאבות היום קצר והמלאכה מרובה · פי׳ הרע״ב ז״ל התורה ארוכה מארץ מדה ע״כ :

קבא מזימה כינוי לתורה · רש״י ז״ל במשלי ב׳ · מזמה תשמור עליך · התורה תשמור עליך ע״כ · ובמד׳ משלי פי׳ מזמה תשמור עליך · אם נתת לואלך בעולה של תורה היא תנצרך :

קבב בר כינוי לתורה · סנהדרין פ״א דל״ב ע״א · ואין בר אלא תורה שנא׳ נשקו בר פן יאנף · ופירש״י ז״ל בר · תורה :

קבג מלוח כינוי לתורה · פר״ק דע״ז ד״ג ע״ב · אמר ר׳ לוי כל הפוסק מד״ת ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנא׳ הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם · ופירש״י ז״ל מלוח דברי לחלוחית ועיקר · ל״א הנכתבת בלוחות :

קבד שלום כינוי לתורה · פר״ק דברכות דף ח׳ ע״א · פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו׳ · אמר הקב״ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם · ופירש״י ז״ל פדה בשלום · זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וגו׳ · ובבמדבר רבה פ׳ י״א וישם לך שלום וכו׳ רבי אומר זה שלום תורה שנא׳ ה׳ עז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום :

קבה מליצה כינוי לתורה · מדרש משלי סי׳ א׳ · להבין משל ומליצה וגו׳ ומליצה זו התורה עצמה שנקראת מליצה · ולמה נקראת שמה מליצה שהיא מצלת עוסקיה מדינה של גהינם :

קבו כסף כינוי לתורה · במדבר רבה פי״ד · והתורה נקראת כסף שנאמר כסף צרוף בעליל לארץ :

קבז נופת כינוי לתורה · במדב״ר פי״ד · ונפתלי נקרא שמו על התורה שקבלו ישראל · מהו נפתלי · נפת לי זו התורה שכתוב בה הנחמדים מזהב וגו׳ ונופת צופים · ונתנה לארבעים יום מנין ל״י וכו׳ :

קבח חירות כינוי לתורה · תקוני הזוהר תקון ז׳ מהתקונים הקטנים שבסוף דקמ״ו ע״ב · ורזא דמלה וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים · אלא תפוק בת חורין בגין דבגלותא קדמאה דלא הוה לה בעלה דאיהי אורייתא חירו דילה לא נפקת לה בת חורין וכו׳ אבל בפורקנא בתרייתא דאיה וכו׳ · ומנא לן דאורייתא איהו חירות · הה״ד והמכתב מכתב אלהים הוא חרות וגו׳ והוא יהא לה בפורקנא בתרייתא חרות ממלאך המות וכו׳ :

אשה

קכט אשה כינוי לתורה · פר"ק דקדושין דף ל' · ראה חיים עם אשה אשר אהבת · אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו כך חייב ללמדו אומנות · אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות · ובפרק חלק דצ"ט · נואף אשה חסר לב · אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנא' כי נעים כי תשמרם וגו' · ופי' מהרש"א ז"ל בח"א נואף אשה וגו' כי התורה דומה לאשתו של אדם בכל מקום והיא אילת אהבים כשעוסק בה תדיר ומצויה לו בביתו כאשתו · אבל הלומד לפרקים אינה מצויה לו כאשה המנאפת וכו' ע"ש :

קל מצוא כינוי לתורה · ברכות פ"א דף ח' ע"א · רבי נתן אומר לעת מצוא זו תורה שנא' כי מוצאי מצא חיים · ועמ"ש במע' אשה אות ל"ב :

קלא טל כינוי לתורה · כתובות פי"ג דף קי"א ע"ב · כי טל אורות טליך וגו' · כל המשתמש באור תורה · אור תורה מחייהו וכו' · וכתב המהרש"א בח"א כל המשתמש באור תורה וכו' דימה אור תורה לטל כמ"ש תזל כטל אמרתי כמו שהטל לברכה אינו פוסק לעולם · כן התורה אינה פוסקת לו כמ"ש היא תשיאך לעוה"ב וכו' :

קלב עתה כינוי לתורה · תוספות פר"ק דמגילה ד"ג ע"א ד"ה באתי עתה פי' ריב"ן על תלמוד תורה באתי דכתיב ביה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת · ע"כ :

קלג גפן כינוי לתורה · חולין פ"ז דצ"ב · ובגפן ג' שריגים וגו' · גפן זו תורה · ג' שריגים אלו משה ואהרן ומרים · והיא כפורחת עלתה נצה אלו סנהדרין · הבשילו אשכלותיה ענבים · אלו הצדיקים שבכל דור ודור · ע"ש שמלת גפן כינוי לכמה דברים · לישראל · לעוה"ז · לירושלים :

קלד מצוה כינוי לתורה · רש"י ז"ל ריש פ' בחקתי · ואת מצותי תשמרו · הוו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים וכו' · וז"ל ס' חרדים דפוס ויניציאה דף ה' ע"ב · כי המצוה הזאת · ופירשו רז"ל מאי מצוה לימוד התורה וכללות מצוותיה ע"ש :

קלה נאמנה כינוי לתורה · יומא פ"ז דף ע"ב ע"ב · עדות ה' נאמנה מחכימת פתי · א"ר חייא נאמנה היא להעיד בלומדיה · ופי' המהרש"א ז"ל בח"א נאמנה להעיד וכו' · כבר כתיב בתורה ואל הארון תתן את העדות וגו' דהיינו התורה שהיא עדות בין ישראל וכו' · אבל הכא עיקר הדרשה ונאמנה שעדותה נאמנה בלומדיה :

קלו חרב כינוי לתורה · ב"ר פ' כ"א · רבנן אמרי חרב · תורה · שנאמר וחרב פיפיות בידם · ובשבת פ"ו דס"ג · חגור חרבך על ירך גבור וגו'

וגו' · אמר ליה רב כהנא למר בריה דרבינא הא בד"ת כתיב · ופירש"י ז"ל בד"ת כתיב הוי זהיר לחזור על משנתך בתחלה ומזומנת לך בשעת הדין להביא ראיה כחרב על ירך גבור לכלה במלחמה והוא הודך והדרך · וכ"כ הרי"ף ז"ל בה"א בשבת דנ"ג דהתורה נקראת חרב ובחרב התורה הוא שוחטו וכו' ע"ש :

קלז **כרם** כינוי לתורה · מדרש תהלים ק' י"ז · משל למה"ד לשני בני אדם שהיו להם כרמים וכו' · אמר אחד לחבירו שמור כרמי שבגליל ואני אשמור כרמך שביהודה וכו' כך אמר הקב"ה לישראל אם שמרת את תורתי אני אשמור אותך וכו' ע"ש · ובזוהר חדש במדי' הנעלם פ' נח · ד"א כרם היה לשלמה · זו היא התורה · בבעל המון · מן השמים וכו' :

קלח **שעיר** כינוי לתורה · במדב"ר פי"ד · ושעיר עזים כנגד התורה שנא' בה כשעירים עלי דשא · ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה :

קלט **הגה** כינוי לתורה · ב"ר פרשה מ"ט · ואין הגה אלא תורה שנאמר והגית בו יומם ולילה :

קמ **ארוסה** כינוי לתורה · פ"ג דפסחים דף מ"ט ע"ב · תני רבי חייא כל העוסק בתורה בפני עם הארץ כאלו בועל ארוסתו בפניו · שנא' תורה צוה לנו משה מורשה · אל תקרי מורשה אלא מאורסה :

קמא **אפוד** כינוי לתורה · הושענות יום שני של סוכות · פולמי אפודתיך · ופי' המפרש שם בקצור וז"ל · אפודתיך היא התורה שהיא תקון הש"ת תכגוס וחשב אפודתו · והמין תקוניה עכ"ל :

קמב **חמדה** כינוי לתורה · משנה פ"ג דאבות · חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכו' שנא' כי לקח טוב וגו' תורתי אל תעזובו · וכתב שם הרב תוי"ט ז"ל · כלי חמדה · היא התורה שנקראת חמדה כמ"ש תורת ה' תמימה וגו' וכתיב בתריה הנחמדים מזהב וגו' · כך פי' במל"ט וכו' ע"ש · ובש"ר פ"ג · ומהו כל מחמד עיניך · דבר שהיא חמדה מתוך חמדה · זו התורה שנא' הנחמדים מזהב וכו' · ועמ"ש במע' אשה אות ד"ן :

קמג **דבר** כינוי לתורה · ש"ר פל"ח · לפי שישראל אומרים רבש"ע הנביאים חוטאים ומביאים קרבן וכו' · עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות אמר להם דברים אני מבקש שנא' קחו עמכם דברים וגו' · ואני מוחל על כל עונותיכם · ואין דברים אלא דברי תורה שנא' אלה הדברים וגו' :

קמד **דעת** כינוי לתורה · סוטה פ"ט דף מ"ט · שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה אחד מת ואחד גולה · שנא'

לנוס

לנוס שמה רולא אשר ירצח את רעהו בבלי דעת · ואין דעת אלא תורה · שנא׳ כדמו עמי מבלי הדעת :

קמה **לחם** כינוי לתורה · ב״ר פמ״ג · הוציא לחם ויין וגו׳ · רבי שמואל אומר הלכות כהונה גדולה גלה לו · לחם · זה לחם הפנים · ויין אלו הנסכים · ורבנן אמרי תורה גלה לו · שנא׳ לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי · וכתב שם הרב יפ״ת ז״ל · וטעם כנוי התורה ללחם ומים וכו׳ · גם יתכן לפי שהתורה מזון לנפש · כלחם ויין לגוף · גם שמחה ללב פקודי ה׳ · כיין ישמח לבב אנוש וגו׳ · ובשבת פי״ו דקי״ע · ובביתי אין לחם ואין שמלה · שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא :

קמו **זהב** כינוי לתורה · ב״ר פט״ז · אשר שם הזהב · אלו ד״ת שהם נחמדים מזהב ומפז רב :

קמז **חק** כינוי לתורה · ת״כ ריש פ׳ בחקתי · אם בחוקותי תלכו · יכול אלו המצות · כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו׳ · הרי מצות אמורות הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו · להיות עמלים בתורה וכו׳ · וכ״כ רש״י ז״ל בחומש :

קמח **קנין** כינוי לתורה · ילקוט פ׳ בשלח · ד׳ נקראו קנין וכו׳ · התורה נקראת קנין שנא׳ ה׳ קנני ראשית דרכו וכו׳ ע״ש · ועמ״ש במע׳ ארץ ישראל :

קמט **נחלה** כינוי לתורה · ילקוט פ׳ בשלח · ד׳ נקראו נחלה וכו׳ · התורה נקראת נחלה שנא׳ וממתנה נחליאל ע״ש · ועמ״ש במע׳ א״י :

קן **פלא** כינוי לתורה · בבת פ״ך דקל״ח · א״ר עתידה תורה שתשתכח מישראל · שנא׳ והפלא ה׳ את מכותך וגו׳ · הפלאה זו תורה ע״ש · ועמ״ש בזה הרב ישרש יעקב ז״ל סי׳ ל״ב :

קנא **פתח · בית** כינוי לתורה · הרב תאוה לעינים ז״ל בשבת ס׳ ק״ו ח״ל · הכלל העולה דפעמים התורה נקראת פתח · והיראה בית · ופעמים דהתורה נקראת בית והיראה פתח · ע״ש דברים נאותים :

קנב **בן** כינוי לתורה · הרב שב שמעתתא אבכנזי ז״ל בהקדמה ד״ה ע״א וז״ל · ובזוהר כינה ליראה בשם בת ולתורה בשם בן וכו׳ ע״ש · ועמש״ל במע׳ יראה אות ט׳ :

קנג **נכוחה** כינוי לתורה · יב״ע בעמוק ס׳ ג׳ ע״פ ולא ידעו עשות נכוחה וגו׳ · תרגם ולא ידעין למעבד אורייתא וכו׳ :

קנד **לב** כינוי לתורה · כ׳ איומה כדגלות דף יו״ד ע״ב וז״ל · ותדלק אשה תוך לב וכו׳ · הכוונה על המעשה דברים שאירעו את אבותינו והן

הן

כן לבן של ישראל · גם רמז לתורה שהיא לבתן של ישראל כמאמר שלמה קשרם על לוח לבך ע"כ :

קיה **קטרת** כינוי לתורה · ס' רשמי שאלה בהקדמה ד"א ע"ג וז"ל · ואחשוב ג"כ שהתורה נקרא קטרת ע"פ מאמרם ז"ל במנחות פי"ג אמרו ובכל מקום מוקטר מוגש וגו' אלא אלו ת"ח שעוסקים בהלכות עבודה וכו' · ועיין אלשיך בפסוק מקוטרת מר ולבונה וגו' שם ממשיל ענין התורה לקטורת בכמה דברים ע"ש · וגם לפענ"ד הרבה סגולות בתורה ובקטרת שהיה ידוע קטרת עוצר המגפה וגם סגולת הקטורת מעשרת וכו' ושני סגולות אלו נמצאים בתורה אורך ימים בימינה וגו' · גם אמרו ביומא מ"ש · יבא קטרת ויכפר על לה"ר ומצינו סגולה זו בתורה מרפא לשון עץ חיים וגו' · זאת תהיה תורת המצורע גם קטרת עם הכולל גימט' טו"ב במ"ק וגם תורה במ"ק גימט' טוב · אח"ז מצאתי להדיא גם ברש"י פ' נשא בשם יסודו של ר' משה הדרשן בפ' מלאה קטורת גימט' קטר"ת תרי"ג בחילוף קו"ף בדל"ת באתב"ש ע"ש · עכל"ה רשמי שאלה :

קיו **שמחה** כינוי לתורה · יב"ע בקהלת סי' ב' ע"פ לא מנעתי את לבי מכל שמחה · תרגם ולא מנעית ית לבבי מן כל חדוות אורייתא · וכן בסי' ג' ע"פ ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח · תרגם אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ידעית ארי לית טב בהון בבני אינשא ארום אלהין למחדי בחדוות אורייתא וכו' :

קיז **המון** כינוי לתורה · רש"י ז"ל בפי' קהלת סי' ה' בפי' אוהב כסף וגו' וז"ל · והאוהב בהמון תורה :

קיח **טובה** כינוי לתורה · יב"ע בקהלת סי' ו' · וטובה לא ראה · תרגם ובאורייתא לא עסיק :

קיט **מרפא** כינוי לתורה · יב"ע בקהלת סי' יו"ד כי מרפא יניח חטאים גדולים · תרגם ארום פתגמי אורייתא וכו' :

קכ **מור · בשמים** כינוי לתורה · תנא דבי אליהו ח"א פכ"ה וז"ל · אריתי מורי עם בשמי אלו תורה נביאים וכתובים ע"כ · ופי' הרב זיקוקין דנורא וז"ל · אריתי מורי וכו' · פי' מפום שהם נותנים ריח טוב כמו כל מיני בשמים עכ"ל :

קכא **עיר קטנה** כינוי לתורה · מדרש הנעלם דרות די"ד ע"א וז"ל · עיר קטנה דא אורייתא · ואנשים בה מעט כי רבים עתה עם הארץ · ובא אליה איש מסכן וחכם דא שלמה וכו' · עיין שם :

לפנים

קסב **לפנים** כינוי לתורה · מדרש הנעלם דרות די"ז ע"א וז"ל · ובתורה שנקראת לפנים בלא הקב"ה את עולמו הה"ד לפנים הארץ יסדת וגו' ע"ש :

קסג **קדמות** כינוי לתורה · שבת דפ"ט ע"א · מדבר קדמות שנתנה קדומה עליו ע"כ :

קסד **מזה** כינוי לתורה · כיש דברים רבה · ואין מזה ומזה אלא תורה · שנא' מזה ומזה הם כתובים ע"כ :

קסה **אחת** כינוי לתורה · עיר גבורים פ' אחרי מות וז"ל · התורה נקראת אחת שנא' תורה אחת יהיה לכם ע"כ · וכ"כ בס' פעמוני זהב פי' על התהלים סי' ז"ך וז"ל · תורה שבע"פ נקראת אחת בלשון נקבה · שהוא כגד המדה המקבלת מכל המדות וכו' יעו"ש :

קסו **פת** כינוי לתורה · הרב פאת שלחן בהקדמתו וז"ל · התורה שבע"פ נקראת פ"ת ר"ת "תורת "פיך וכן מלשון פתות אותה פתים שהיא ומפררת ללחם שהיא תורה שבכתב שנק' לחם כמ"ש לכו לחמו בלחמי · וגם פ"ת עולה בחשבון גימט' תלמו"ד שהוא עיקר תורה שבע"פ שמרומז בתיבת ד"ת למ"ו אותיות הלמוד לשבר קליפת לילית שחשבונה כך בסוד הללוהו בת"ף ומחול עכל"ל :

קסז **משענת** כינוי לתורה · מדרש תהלים סי' כ"ג וז"ל · שבטך אלו היסורין · ומשענתך זו תורה ע"ש :

מערכת תחית המתים

א **טוב** כינוי לתחית המתים · זוהר חיי שרה דקל"א ע"א וז"ל · כי יצא טוב · דא תחית המתים ע"כ ע"ש :

מערכת תורגמן

א **נביא** כינוי לתורגמן · אנקלוס ז"ל בפי' וארא ע"פ ואהרן אחיך יהיה נביאיך · תרגם ואהרן אחיך יהי מתורגמנך · וכן פירש"י ז"ל וז"ל · יהיה נביאיך כתרגומו מתורגמניך וכל לשון נבואה · אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים וכו' ע"ש :

ב **פה** כינוי לתורגמן · אנקלוס ז"ל בפי' שמות ע"פ והיה הוא יהיה לך לפה · תרגם יהי לך למתורגמן · וכן פירש"י ז"ל לפה למליץ לפי שאתה כבד פה :

ג **כסיל** כינוי לתורגמן · מדרש קהלת פ"ז וז"ל טוב לשמוע גערת חכם אלו הדרשנים · מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קולן בשיר להשמיע את העם עכ"ל :

מערכת תלמידים

א **בנים** כינוי לתלמידים · ילקוט מלכים ב' סי' ב' · ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו · וכי בני נביאים היו והלא תלמידים היו · אלא מכאן לתלמידים שקרויים בנים · וכה"א ושננתם לבניך אלו תלמידיך וכו' · וכשם שהתלמידים קרויים בנים · כך הרב קרוי אב וכו' · ועמ"ש במע' רב אות א' · וכן פירש"י ז"ל בתהלים סי' קכ"ז · הנה נחלת ה' בנים · בנים אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים · ע"כ · וכ"כ רד"ק ז"ל בשורש בנה וז"ל · בני הנביאים · תלמידי הנביאים שהם להם כמו בנים וכן אמרו רבותינו כל המלמד בן חבירו תורה וכו' כאלו ילדו · וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה וגו' · והלא בני אהרן היו וכו' · אלא לפי שלמדם משה כאלו ילדם ע"כ :

ב **תבואה** כינוי לתלמידים · דברים רבה פ' ואתחנן · אז יבדיל משה זש"ה אוהב כסף לא ישבע כסף · אין אנו יודעים שאין אדם ממלא את נפשו · מהו כסף · רבנן אמרי אלו ת"ח שאוהבים ד"ת שנמשלו בכסף שנא' וקנות בינה נבחר מכסף · אמר רב נחמן מי שאוהב תורה אינו שבע תורה · ומהו ומי אוהב בהמון לא תבואה מי שהומה ומהמה אחר תורה · לא תבואה · ואינו מעמיד תלמידים גם זה הבל ע"כ :

ג **ילדים** כינוי לתלמידים · רש"י ז"ל בישעיה סי' ח' · הנה אנכי והילדים וגו' · הם תלמידים שחביבין עליו כבנים וכו' :

ד **למודי** כינוי לתלמידים · מצודת ציון בישעיה סי' ח' · חתום תורה בלמודי · ר"ל בתלמידים · וכן וכל בניך למודי ה' :

ה **רע** כינוי לתלמיד · כתובות דצ"ו ע"א · כל המונע תלמידו מלשמשו כא' מונע ממנו חסד שנא' למס מרעהו חסד :

ו **חיות** כינוי לתלמידים · מדרש תהלים מזמור ק"ד · חיות קטנות עם גדולות אלו התלמידים הקטנים עם הגדולים שמחדדין זה את זה :

ז **סופרים** כינוי לתלמידים · תוספות פרק רביעי דקדושין דף פ"ב · ולא ילמד רווק סופרים · פי' תלמידים וכו' · וכ"כ הרד"ק ז"ל בפי' לשמואל א' סי' יו"ד וז"ל · חבל נביאים · תרגם יונתן סיעת ספריא ר"ל תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים והלא היו תלמידי הנביאים וכו' יעו"ש :

ח **גדיים** כינוי לתלמידים · ברכות פ"ט דס"ג ע"א · גדיים שהנחת נעשו תיישים בעלי קרניים והם שגרמו אללך · וכתב המהרש"א ז"ל בפ"ב דר"ה דפ"ג וז"ל · ואמר ואזנו דומה לגדי הם התלמידים שבאמת תלמידים המקבלים בהאזנה ע"י גזירתם דומים לגדי דהיינו תלמידים כדאמרינן ורעי את גדיותיך וגו' · ואמרינן נמי בפ' הרואה לגבי עיבור שנים · גדיים שהנחת וכו' ע"ש :

ט **בת** כינוי לתלמיד · חגיגה דט"ו ע"ב · ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר והאמר וכו' · אמר ריש לקיש ר"מ קרא אשכח ודרש · הטי אזנך ושמע דברי חכמים וגו' · ר"ח אמר מהכא שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך ע"כ · ופירש"י ז"ל והטי אזנך ואת מעשיהם שכחי ולא תלמדי אותן ע"כ · ועיין בס' אהבת עולם דג"ל ע"א שהביא גמרא זאת וכתב וז"ל · הרי שדרש הפסוק הזה על התלמיד הלמד מרבו וקראו בת עכל"ל :

יוד **נער** כינוי לתלמיד · יב"ע במלכים ב' סי' ה' ע"פ ויאמר גחזי נער אלישע · תרגם · ואמר גחזי תלמידא דאלישע :

יא **עבד** כינוי לתלמיד · רש"י ז"ל בקהלת סי' י' וז"ל · ועבדיהם הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם ע"כ · וכ"ת יב"ע שם :

יב **המון** כינוי לתלמידים · מכות דף יו"ד · כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה · ופירש"י ז"ל ללמד בהמון : מרבה תלמידים :

יג **ברזל** כינוי לתלמיד · ומדרש קהלת וז"ל · אם קהה הברזל אם נתקשה התלמיד על הרב שנא' ברזל בברזל יחד ע"כ · ופי' הרב מ"כ וז"ל · שנא' ברזל וגו' · הביא ראיה שהתלמיד נקרא ברזל שנא' ברזל וגו' · ודרשוהו חז"ל בפ"ק דתענית על התלמיד שמחדד את רבו וכו' ע"ש :

יד **נביא** כינוי לתלמיד · יב"ע ז"ל בישעיה סי' כ"ח ע"פ וגם אלה ביין וגו' כהן ונביא וגו' · תרגם כהן וספר ע"ש · וכתב הרד"ק ז"ל שם ויונתן תרגם כהן וספר · ר"ל תלמיד עכ"ל · ועמש"ל אות ז' :

טו **ארזים** כינוי לתלמידים · מ"ק דכ"ה ע"ב · אם בארזים נפלה שלהבת וגו' ופירש"י שבס' עין יעקב וז"ל בארזים בתלמידים ע"כ :

מערכת תנחומין

א **שתיקה** כינוי לתנחומין · אדר"ן פי"ד · וידום אהרן אין שתיקה אלא תנחומין יעו"ש · וכן פי' הרמ"ע מפאנו ז"ל בפי' עה"ת בפ' שמיני וז"ל · וידום אהרן שהתנחם בקדוש ה' שנתקדש במותם · על כאן :

רמוכים

מערכת תינוקות

א **רמונים** כינוי לתינוקות · מדרש חזית ע"פ אל גינת אגוז וז"ל · הנצו הרמונים אלו תינוקות שיושבים ועוסקים בתורה ויושבים שורות שורות כגרעיני רמונים ע"כ · ועמ"ש במע' בהכ"נ אות י"א ע"ש :

ב **משיחי** כינוי לתינוקות · שבת דקי"ט · אל תגעו במשיחי · אלו תינוקות של בית רבן · ופירש"י ז"ל במשיחי וגו' · שדרך תינוקות למושחם בשמן ע"כ :

מערכת תפלה

א **דרש** כינוי לתפלה · מצודת ציון ביחזקאל סי' כ' · הלדרוש אותי אתם באים · הלדרוש הוא ענין תפלה · וכן אני אדרוש אל אל · וכן פירש"י ז"ל באיוב סי' ה' · אולם אני אדרוש · אם היו באים עלי יסורין הללו · הייתי דורש אל הקב"ה בתפלה ובתחנה וכו' :

ב **רחמים** כינוי לתפלה · בתרא דקכ"ג · ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף · אלא שקדמתה לאה ברחמים ופירש"י ז"ל ברחמים · בתפלה וכו' :

ג **זעקה** כינוי לתפלה · ילקוט פ' ואתחנן · דבר אחר ואתחנן שלש עשרה לשונות נקראת תפלה · זעקה · שועה · נאקה · שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל וגו' ויזעקו ותעל שועתם וגו' · וישמע אלהים את נאקתם · נקראת צר · וקריאה · שנא' בצר לי אקרא ה' · נקראת רנה · ופגיעה · שנא' ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי · נקראת ניפול שנא' ואתנפל · נקראת פילול שנא' ואתפלל · נקראת עתירה שנא' ויעתר יצחק · נקראת עמידה שנא' ויעמוד פנחס ויפלל · נקראת חילוי · שנאמר ויחל משה · נקראת תחנה שנא' ואתחנן · וכתב הרב עיר גבורים פ' ואתחנן שמשמעות כולם רמז למתפלל ומבקש בעבור מעשיו הטובים חוץ מלשון חינון שהוא רמז למתנת חנם וכו' · ע"ש שהביא ראיות לכולם :

ד **קוה** כינוי לתפלה · ברכות דף ל"ב · אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' :

ה **הגשה** כינוי לתפלה · אגדת בראשית פרק כ"ב · אין ויגש אלא לשון תפלה · ע"ש · ובב"ר פרשה ל"ג : רבנן אמרי הגשה לתפלה · ויגש אליהו הנביא ויאמר :

ז חרב וקשת כינוי לתפלה · בתרא פ"ח דקכ"ג · ואני נתתי לך שכם וגו' בחרבי ובקשתי · וכי בחרבו ובקשתו לקח וכו' · אלא חרבי זו תפלה · וקשתי זו בקשה · וכתב הרב כלי חמדה בריש פי' שלח לך וז"ל · וטעם ההתדמות אל הקשת הוא שכמו שהרובה קשת עומד במקום אחד ומורה הקשת במקום זולתו ככה האיש העומד בשפל מצבו בעוה"ז השפל יורה תפלתו כחץ יעוף אל רום שמי מרום ע"ש :

ז לחש כינוי לתפלה · רד"ק ז"ל בשורש לחש · וכן צקון לחש · פי' ששפכו התפלה בעת שמוסרך למו · והתפלה היא בחשאי וכו' :

ח רצון כינוי לתפלה · רש"י ז"ל בישעיה סי' מ"ט · כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וגו' · בעת רצון · בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפייס לפני :

ט שיחה כינוי לתפלה · ברכות דף ע"ו · ויצא יצחק לשוח וגו' · ואין שיחה אלא תפלה שנא' תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו :

יוד שמאל כינוי לתפלה · מדרש חזית ע"פ לסוסתי ברכבי פרעה · דבר אחר מימינם · זו ק"ש · ומשמאלם · זו תפלה · וכתב הרב מ"כ ז"ל תפלה · ונקראת התפלה שמאל על שהיא לצרכי העולם הזה וכן קראוהו חז"ל חיי שעה וכו' :

יא עבודה כינוי לתפלה · ספרי פי' עקב · ד"א ולעבדו זו תפלה · כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה · כך תפלה קרויה עבודה עכ"ל ובתענית פ"א ד"ב ע"א · דתניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם · איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה · ובס' לחם סתרים לכמוהרי"ט ז"ל בפי' לדניאל ד"ו ע"א כתב וז"ל · יש לדקדק למה קראו חז"ל לתפלה עבודה אלא לפי שיש קצת קושיות בענין התפלה לכך קראו לתפלה עבודה ובזה יתורצו ואלה הם הראשונה שכל המתחנן נראה שח"ו הקב"ה אינו יודע בקשתו וצריך להודיע לו צרתו והא אי אפשר כי אין דבר נסתר לפני הקב"ה וכו' · הב' שכל המתחנן נראה שקודם זה לא היה רצונו לעשות מה שהיה מבקש המתחנן ממנו ואחר שהתחנן לו נתרצה וח"ו אין לפניו שום שינוי · הג' שהקב"ה הוא תכלית היושר והנדיבות ומדת הנדיבות הוא לתת לכל שואל די מחסורו ועכשיו כשמתפללים ומתחננים נראה שאעפ"י שאין לפניו שום דבר נסתר וכן שום שינוי עכ"ז שצריך תחנונים לעשות בקשת המתחנן וזה אינו ממדת הנדיבות לזה קראו חז"ל לתפלה עבודה לפי שהקב"ה אוהב את הצדיקים והמשפט יתחייב שלא לעשות בקשתם מה עשה הקב"ה קרא לתפלה עבודה לומר שכל מי שעובד לשום אדם צריך ליתן לו שכר עבודתו כך הקב"ה נותן למתפלל בקשתו כמו שהאדם נותן שכר למי שעבדו לכך קראו לתפלה עבודה שעבד לש"ת ונתן לו שכר עבודתו עכ"ל :

יב צדק כינוי לתפלה · ברכות פ"ב די"ד ע"א · אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנא' צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו · ופירש"י ז"ל צדק · תפלה · שמצדיקו לבוראו והדר וישם פעמיו לדרכי חפציו ע"כ :

יג נפש כינוי לתפלה · ברכות פ"א ד"ה ע"ב · שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנא' טורף נפשו וגו' · ופירש"י ז"ל טורף נפשו באפו · לך אומר אתה גרמת לך לטרוף את נפשך בפניך · ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנא' ואשפוך את נפשי לפני ה' :

יד מקוה כינוי לתפלה · איכה רבתי ע"פ סכותה באף ותרדפנו וז"ל · ר' חלבו שאל את רשב"ן אמר שמעתי עליך שאתה בעל אגדה מה דין דכתיב סכות בענן לך מעבור תפלה · אמר ליה נמשלה תפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים · מה מקוה זה פעמים פתוח ופעמים נעול כך שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים · אבל הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחים וכו' ע"ש :

טו השתחויה כינוי לתפלה · סוטה פ"א דף ה' ע"א · אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר שנא' והיה מדי חדש וגו' יבא כל בשר להשתחוות וגו' · ופירש"י ז"ל להשתחוות להתפלל וכו' ע"ש :

טז פעולה כינוי לתפלה · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו תקון כ"א דף פ"ז ע"א · מאי לעבודת האדם לית עבודה הכא אלא צלותא דאיהי פולחנא דשכינתא עבודת ה' ודאי ועלה איתמר יצא אדם לפעלו וגו' · יצא אדם לפעלו דא צלותא דשחרית · ולעבודתו עדי ערב דא צלותא דמנחה · דאיתמר בה ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ע"כ :

יז אילת השחר כינוי לתפלה · יומא פ"ג דכ"ט ע"א · למנצח על אילת השחר וגו' · למה נמשלה תפלתן של צדיקים כאילת · לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבים בתפלה תפלתן נשמעת ע"כ · ופירש"י ז"ל למה נמשלה תפלתן של צדיקים וכו' · דהאי שחר לשון תפלה הוא דריש ליה כמו רוחי בקרבי אשחרך · למנצח על התפלה שהיא כאילה וכו' · וכן פי' הרי"ף ז"ל בח"א וז"ל · מה אילה וכו' · ואסתר הצדקת כי הרבתה להתפלל נשמעה תפלתה שנמשלה לשחר ולאילה שקרניהן מפוצלות :

יח **דבר** כינוי לתפלה · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו בהקדמה דף ג׳ ע״ב · ובעל כנפים יגיד דבר · דא צלותא דמטי לה עד צדיק חי עלמין כליל ח״י ברכאן דאיתמר בהון וברכות לראש צדיק חי העולמים · וצלותא איהו דבור וכו׳ :

יט **צדקה** כינוי לתפלה · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו תקון י״ט דף מ׳ ע״ב : אין צדקה אלא תפלה : צ׳ אמנים · ד׳ קדושות · ק׳ ברכות · ה׳ חמשה חומשי תורה · וזהו צדקה תרומם גוי וכו׳ :

ך **יונה** כינוי לתפלה · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו תקון כ״א דנ״ך ע״א · ויונה איהי צלותא שכינתא תתאה וכו׳ ע״ש :

כא **חותם** כינוי לתפלה · תקוני הזוהר דפוס ליוורנו תקון כ״ב דף ס״ה ע״ב · שיתין כחותם · דא צלותא דבה איהו חקיק ורשים ח״י עלמין בתמני סרי ברכאן דצלותא ודא איהו רשימו דחותמא :

כב **גילה** כינוי לתפלה · תרגום יב״ע בתהלים סי׳ ב׳ · עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה · תרגם וז״ל · פלחו קדם ה׳ בדחלא וצלו ברתיתא :

כג **קול** כינוי לתפלה · אנקלוס ז״ל בפ׳ וזאת הברכה ע״פ שמע ה׳ קול יהודה · תרגם קביל ה׳ צלותיה דיהודה · וכן פירש״י ז״ל שם · שמע ה׳ קול יהודה · תפלת דוד ושלמה ואסא וכו׳ :

כד **ברכה** כינוי לתפלה · אנקלוס ז״ל בפ׳ בא אל פרעה בפסוק וברכתם גם אותי · תרגם וצלו אף עלי · וכן פירש״י ז״ל שם וז״ל · וברכתם גם אותי · התפללו עלי שלא אמות שאני בכור :

כה **מגן** כינוי לתפלה · ערובין פ״ו דס״ה · ואר״ח המפיק מגן בשעה גאוה קוגרין וחותמין לרות בעדו · ופי׳ הריטב״א ז״ל כתב דבריו הר״ב עין יעקב בתוך פירש״י ז״ל וז״ל · ומיהו מגן היינו תפלה שהיא מגן לאדם · א״כ מפני שתחלת ברכותיה מגן אברהם ע״כ ע״ש :

כו **יער · יין** כינוי לתפלה · זוהר פנחס דרכ״ו וז״ל · אכלתי יערי דא צלותא דמיושב השוה יער לבנון יולר והאופנים וחיות הקדש כל הני איקרון יער אילנין ונליבין דביה · עם דבשי דא ק״ש וכו׳ · שתיתי ייני דא צלותא דמעומד ומיבו דייכא עילאה דאתנטר ודא בשלש ברכות ראשונות · עם חלבי אלין איכון שלשה ברכות אחרונות וכו׳ ע״ש :

כז **סולם** כינוי לתפלה · זוה״ק ח״א בהשמטות סי׳ ן׳ ושייך לפ׳ ויצא דקי״ן ע״א וז״ל · ויחלום והנה סולם מוצב ארצה · והנה סולם דא צלותא מוצב ארצה דמצלאן בני נשא ליה בארעא דאיהי שכינתא ומטא לשמיא דאיהו קב״ה דאתמר ביה ואתה תשמע השמים וגו׳ מ״ש :

כבמיב

כח **נשמע** כינוי לתפלה · זוה"ק פ' ויגש דר"י ע"א וז"ל · לא אצטריך ליה לב"נ לאשמע קליה בצלותיה אלא לצלאה בלחש וכו' ושימניך והקל נשמע קל בלא וא"ו כשמע דא היא צלותא דהיא בחשאי דכתיב בחנה וקולה לא ישמע דא היא צלותא דקב"ה קביל וכו' ע"ש :

כט **יראה** כינוי לתפלה · מהרש"א ז"ל באגדתיה בסנהדרין דק"ז וז"ל · ועי"ז התפלל ישובו לי יראיך שאוכל להתפלל דבר שבקדושה בעשרה והתפלה נקראת יראה כמ"ש ייראוך עם שמש וגו' :

ל **עוני** כינוי לתפלה · אנקלוס בפ' לך לך ע"פ כי שמע ה' אל עניך · תרגם ארי קביל ה' צלותיך :

מערכת תפלין

א **עוז** כינוי לתפלין · ברכות פ"א דף ו' ע"א · ובזרוע עוזו אלו תפלין שנא' ה' עז לעמו יתן וגו' · ובזוהר ואתחנן דרס"ט ע"א · ובזרוע עזו · ואין עז אלא תורה · ואין עז אלא תפלין :

ב **שם ה'** כינוי לתפלין · ברכות דף ו' ע"א · וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וגו' · והניא ר"א הגדול אומר אלו תפלין שבראש · וכתבו בתוספות אלו תפלין שבראש לפי שיש בה רוב שם בל שדי וכו' ע"ש · והרב מעיה משה בדיני ליצית ותפלין אות כ"ב כתב וראו כל וגו' כי שם ה' וגו' · ודרז"ל אלו תפלין שבראש ורמז לדבר כי "שם "ה' "נקרא ר"ת ש"ן שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן והוי כאלו אמר וראו וגו' כי ש"ין עליך · ובהקדמת ספר הזוהר די"ג ע"ב כתב וז"ל · תפלין דרישא שמא דמלכא עלאה קדישא יקו"ק באתוון רשימין כל את ואת פרשתא חדא וכו' · ותנן כי שם ה' נקרא עליך וגו' אלין תפלין דרישא דאינון שמא קדישא בסדורא דאתווי · פרשתא קדמאה קדש לי וגו' דא יי וכו' · פרשתא תנינא והיה כי יביאך דא ה' וכו' · את תנינא דשמא קדישא · פרשתא ג' רזא דיחודא דשמע ישראל דא ו' וכו' · פרשתא ד' והיה אם שמוע וגו' ודא ה' בתראה וכו' ע"ש · והוא טעם נכון לקריאת התפלין שם ה' שהוא סוד ד' פרשיותיו כנז' :

ג **אות** כינוי לתפלין · ערובין דף פ"ו ע"א · רע"ק אומר יכול יניח אדם תפלין בשבתות וימים טובים · תלמוד לומר והיה לך לאות על ידך · מי שצריכין אות יצאו אלו שהן גופן אות · ורבינו בחיי ז"ל סוף פ' לך לך שלש מצות בתורה הן שנקראו אות ואלו הן · מילה · שבת · תפלין וכו' · ע"ש ועמ"ש במערכת מילה אות א' :

ד **חק** כינוי לתפלין · ערובין דצ"ו ע"א · ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה · דכשו החוקה לס' ר"י הגלילי חקת תפלין · ע"ש · ובילקוט סוף פי' בא · ושמרת את החוקה הזאת זו מצות תפלין · או אינו אלא חוקת כל המצות · אמרת במי הענין מדבר בתפלין :

ה **טוטפות** כינוי לתפלין · רש"י ז"ל בפ' בא אל פרעה · ולטוטפות · תפלין · על שם ארבע בתים קרויין טטפת · טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים · וכן תרגם אנקלוס ולטוטפות בין עיניך · ולתפלין בין עינך :

ו **פאר** כינוי לתפלין · ברכות פ"א דף י"א ע"א · א"ר אבל חייב בכל המצות וכו' חוץ מן התפלין שהרי נאמר בהם פאר · שנא' פארך חבוש עליך · וכתב הרב זרע אברהם שבספ"ק מאמר אברהם דקכ"ה ע"א וז"ל · וע"כ נקראין התפלין פאר לפי שהשי"ת מכיון להתפאר בגאלתו ולהתדבק בהן וכמ"ש שימני כחותם על לבך וגו' שהוא מורה על דבקות שלו עמנו וכו' ע"ש · והטור בא"ח סי' כ"ה ע"ש :

ז **יקר** כינוי לתפלין · מגילה פ"א דף ט"ז ע"ב · ליהודים היתה אורה וגו' · ויקר אלו תפלין וכה"א וראו כל עמי הארץ וגו' :

ח **כתר** כינוי לתפלין · קדושין פ"ג דס"ו · מעשה בינאי המלך וכו' · ויאמר יהודה וכו' · ינאי המלך רב לך כתר מלכות וכו' ע"ש · ופי' המהרש"א בח"א שם · וכתר תורה הם התפלין בראש כל אדם כמ"ש כתר תורה מונח בקרן זוית וכו' ולכך נקרא טוטפות ע"ש כלילא וכו' · ע"ש באורך · ובתקוני הזוהר די"ז · כתר עליון איהו כתר מלכות ועליה איתמר מגיד מראשית אחרית ואיהו קרקפתא דתפלי וכו' · וכ"כ הרדב"ז ז"ל בישנות סי' פי' וז"ל · ועוד שהתפלין נקראו כתר והוא אומר כתר בקדושת מוסף ואין ראוי שיהיו שני כתרים ביחד עכל"ל :

ט **חותם** כינוי לתפלין · תקוני הזוהר תקון כ"ב דס"ה ע"ב · שימני כחותם על לבך · וכי מאן חמא חותמא על לבא · אלא אלין תפלין דאינון רצועין דילהון תליין על לבא · ואלין תפלין דרישא וכו' וכחותם על זרועך · תפלה דיד דאינון רשימו דשמא קדישא וכו' · ועמ"ש במע' מילה אות ב' :

יוד **שמן** כינוי לתפלין · שבת פכ"ג דקכ"ג · ושמן על ראשך אל יחסר · אלו תפלין · ופירש"י ז"ל אלו תפלין · שהם שם ושמן טוב וכו' · וכ"כ המהרש"א ז"ל בח"א שם אלו תפלין וכו' · ושמן שהיא תפלין של ראש וכו' · וכתב הרב זרע אברהם שבשו"ק מאמר אברהם בפ"ז דקפ"ד ע"ד וז"ל · ענין השפע נקרא שמן השפע ומלמעלה למטה והוא מקום בינה שאין שם מגע

ככי וידוע דתפלין נמי הם חותם המלך ואות בין ישראל לאביהם שבשמים כי עיקר מצותה להדמות צורה ליוצרה כדאיתא שם בגמ' הקב"ה מניח תפלין והיו דאמרינן וראו כל ע"ה וגו' אלו תפלין של ראש שרומז למעלה על מקום בינה שאין שם מגע זולתם ע"כ יראו ממך שהתפלין הם נגד המוח וכו' ולזה קמהיר קרא ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפלין שמורין להוריד השפע ממקום המשומר כשמן הטוב יורד על זקן אהרן מגל השסק וכו' ע"ש שהאריך :

יא **ישמאל** כינוי לתפלין · ילקוט פ' בשלח רמז רל"ד · מימינם · זו תורה · ומשמאלם · זו תפלין · וכתב הרב יפה קול במד' הזית ע"פ לסוסתי ברכבי פרעה וגו' וז"ל · ס"ג ומשמאלם זו תפלין וכו' · ולפי שמזוזה בימין הפתח והתפלין נקשרים בשמאל קרי לזה ימין ולזה שמאל :

יב **יראה** כינוי לתפלין · ספר המפואר פ"ד וז"ל · ואחר שנחרב בית המקדש כתב הרב הקדוש רבנ"י שבעל התפלין נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי וגו' · וכן כתב הוא ז"ל שצריך להניחם בביתו קודם שילך לבית הכנסת · והטעם לפי שהאדם הנכנס לבית הכנסת אומר ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך · והתפלין נקראו יראה שנא' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך · ותניא רבי אליעזר אומר אלו תפלין של ראש · ואם הוא נכנס לבית הכנסת בלא תפלין אין הוא מוראו וכו' ע"ש :

יג **כנפים** כינוי לתפלין · שבת פ"ד דמ"ט ע"א · א"ר ינאי תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכו' · ואמאי קרו ליה בעל כנפים שפעם אחת גזרה המלכות וכו' · והיה אלישע מניחן ויוצא לשוק ראהו קסדור וכו' · אמר לו מה זה בידך · אמר לו כנפי יונה וכו' ע"ש · ופירש"י ז"ל כנפי יונה · כדמפרש לקמיה מפני שהם מצוה והן מגינין לישראל והויא להם ככנפים ליונה שהיא נמשלת ליונה והמצות ככנפים · ובתקוני הזהר דפוס ליוורנו דקמ"ב ע"א · והנה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפים · מאי צדקה צלותא · ומרפא בכנפיה · כנפי מצוה · דאינון תפלין כנפי יונה וכנפי מצות ציצית :

יד **מקדש** כינוי לתפלין · ס' מאה שערים שער עבירי וז"ל · ואמר רבנ"י ז"ל שאחר שחרב בהמ"ק · שעל התפלין נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם · שבשבתם הקב"ה משרה שכינתו בישראל לפי שהם סוד המרכבה וכו' :

טו **פני** כינוי לתפלין · זהר פקודי דף ר"ל ע"א וז"ל · וראית את אחורי · הא תנינן דאחזי ליה קב"ה למשה קשר של תפלין · ופני אלין תפלין מגב · ופני אינון תפלין דאינון רזא עלאה שמא קדישא וכו' :

מוקרות

טז **מוסרות · עבות** כינוי לתפלין · מדרש תהלים סי' ב' · ננתקה את מוסרותימו · אלו תפלין של יד · ונשליכה ממנו עבותימו · אלו תפלין של ראש ע"כ · ובפ"ק דע"ז ד"ג ע"ב כתבו התוס' בד"ה ומניחין תפלין וז"ל בירושלמי בפ' אין מעמידין דריש ננתקה את מוסרותימו זו מצות תפלין ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות ציצית עכ"ל :

יז **מזוזה** כינוי לתפלין · שבת פ"ח דע"ט ע"ב · מאי מזוזה מזוזה שבתפלין וקרי להו לתפלין מזוזה אין ע"כ · והביאו הרב קהלת יעקב ז"ל אות של"ו ע"ש :

יח **שרוך** כינוי לתפלין · סוטה די"ז · דרש רבא בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות לרצועה של תפלין ולתכלת של ציצית · ופירש"י ז"ל חוט של תכלת כנגד מחוט · ורצועה של תפלין כנגד שרוך היינו רצועה עכ"ל :

יט **עדי** כינוי לתפלין · מדרש ש"ט סי' ק"ג · ר"י היה לובש תפלין בכל יום ויום כדי שיאמר הסולח לכל עוניכי המשביע בטוב עדייך ע"כ · וכתב הרב יפ"ת ז"ל בפ"ב דברכות סי' ד' וז"ל · ור' יוחנן היה לובשן תמיד משום דמצותן חביבה שסולחת העונות מדסמך הסולח למשביע בטוב עדיך דהיינו הפלות ע"ד הורד עדיך מעליך עכל"ל :

ד **עטרה** כינוי לתפלין · תקוני הזוהר בהקדמה ד"ט ע"א וז"ל · תפלין דרישיה דקב"ה דאיהו י' איהי ה' עלאה אימא עלאה עטרת תפארת ע"ש · וכ"כ הרב נשמת כל חי ח"ב בהשמטות דל"ט ע"ג משם תקוני הזוהר ד"ט הנז' דהתפלין נקראו עטרת תפארת וכתר עכ"ל :

כא **כתנות עור** כינוי לתפלין · זוהר בראשית דכ"ח ע"ב וז"ל · וכשויא דילהון כנפי ציצית ורצועין דתפלין עלייהו איתמר ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אבל לגבי ציצית ויתפרו עלה תאנה וכו' ע"ש · וכ"כ מוהר"י צמח ז"ל בס' נגיד ומצוה דע"ז ע"א :

כב **מלבוש · תכשיט · קישוטין · עדי** כינוי לתפלין · זרע ברך ח"ג בחי' לברכות דל"ג ע"ג וז"ל · ומטעם זה כתוב בחרבן בלע אמרתו הקב"ה השליך מעליו פורפירא דיליה היינו כדרכינו שהקב"ה היה אבל אחר חרבן בהמ"ק כמ"ש במד' איכה לכן השליך מעליו תפלין כי תפלין נקרא מלבוש והכשיט חשוב לכן אבל אסור בתפלין והן הן רמז בדברי חז"ל בשבת כי איכא בלמא בעלמא מתקבע במלבושים

במלבושים חשובים וכו׳ כמ״ש הרשב״א דתפלין איקרי מלבוש קישוטין ועדיים לכן אמר הקב״ה בשעת חטא העגל הורד עדיך מעליך רמז על תפלין הנקרא קישוט ופאר ומלבוש חשוב וכו׳ ע״ש שהאריך :

כג **מרכבות** כינוי לתפלין · ליקוטי מוהר״ן דפוס אוסטארהא דג״ן ע״ב. וז״ל · ותפלין נקרא מרכבות שנא׳ רוכב שמים ע״ש :

כד **חיים** כינוי לתפלין · ליקוטי מוהר״ן דכ״ה ע״ג וז״ל · כי תפלין נקראים חיים כמ״ש ה׳ עליהם יחיו ע״ש :

כה **שמחה** כינוי לתפלין · שנות חיים פ׳ קדשים דקל״א ע״ג וז״ל · ושמחת עולם על ראשם דהיינו התפלין · אז ששון ושמחה ישיגו וכו׳ ע״ש :

מערכת תשובה

א **חיים** כינוי לתשובה · זוהר ויקרא דף קכ״ב ע״ב ברע״מ וז״ל · ותשובה דא אתקריאת חיים · כי ממנו תוצאות חיים וגו׳ :

ב **ועתה** כינוי לתשובה · ב״ר פ׳ א״ך · ועתה פן ישלח ידו · א״ר אבא בר כהנא מלמד שפתח לו הקב״ה פתח של תשובה · ועתה אין ועתה אלא תשובה שנא׳ ועתה ישראל מה ה״א שואל וגו׳ · וכתב הרב יפ״ת ז״ל וז״ל · אין ועתה וכו׳ · ומ״מ יש לבקש רמז לענין התשובה במלת ועתה · וי״ל בזה שני טעמים וכו׳ · האחד יען ספקו קלת למה יהיה מחילה לחוטא בתשובה והנפש אשר נתגאלה בחטא מה טעם שתתכפר לפי שהודה ושב עתה ואמרו לתשובת ספק זה שבעל התשובה הו״ל כאדם חדש ואין זה החוטא הקודם · וכתב בעל ד״א שז״ש ועם נברא אלו בעלי תשובה והוא נכון · לזה כרמזה במלת ועתה שאין האדם נדון אלא בשעתו והרי הוא כנולד עכשיו ולא תזכרנה הראשונות · השני לפי שבתשובה האדם קונה עולמו בשעה אחת אמר שבעתה אחת יתקן כל עוותו · עכ״ל · ובספר דבש לפי מע׳ ו׳ אות י״א כתב דגם מלת עתה כינוי לתשובה ע״ש · ובעם אחר כתב הרב חושב מחשבות בדל״ה ע״ב וז״ל · ועתה ישראל ארז״ל אין ועתה אלא תשובה שכל היודע כחה לא יאחרנה אלא בכל רגע יאמר עתה לריך אני לשוב וכמשאז״ל עכ״ל :

ג **קרובה** כינוי לתשובה · יומא פ״ח דף פ״ו ע״א · גדולה תשובה שמקרבת גאולה לעולם שנא׳ שמרו משפט ועשו לדקה כי קרובה ישועתי וגו׳ עכ״ל · כך היא הגירסא בס׳ עין יעקב · וכתב הרי״ף ז״ל בח״א שם וז״ל · ויש לרמוז התשובה בפסוק זה שמליכו התשובה נקראת קרובה כדכתיב כי

המצוה הזאת כלומר של התשובה לא נפלאת היא ולא רחוקה היא כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' וכאן כתיב כי קרובה ישועתי כלומר ע"י התשובה שנקראת קרובה תתקרב הישועה לבוא עכ"ל:

ד מים כינוי לתשובה · עמק ברכה דף פ"ז ע"א וז"ל · וכמשלה התשובה למים מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך כדאמרינן פ"ק דתענית כך בעל תשובה צריך שישפיל את עצמו בפני כל וכו' · או כמשלה למים שצריך בעל תשובה לבכות על עונותיו כמש"ה פלגי מים ירדו עיני וגו':

ה חק כינוי לתשובה · דבש לפי' מע' ח' אות כ"ד וז"ל · חק היא התשובה ומשום הכי אוה"ע לא יש להם תשובה כמ"ש הרב בינה לעתים דהם אינם רוצים בחוקים והתשובה חק וזש"ה רחוק מרשעים ישועה וכו' ע"ש:

ו בינה כינוי לתשובה · ס' חושב מחשבות מאמר קול כתבי הקדש סי' ק"ע וז"ל · והוא שישוב בתשובה הנקראת בשם בינה כידוע וכדכתיב וסור מרע בינה וגו':

ז כבוד כינוי לתשובה · אגדת בראשית פרק ד"ן וז"ל · וכן ירמיה אומר תנו לה' אלהיכם כבוד · עשו תשובה לפניו שאין כבוד אלא תשובה · שכן יהושע אומר לעכן בני שים נא כבוד וגו':

ח בעה כינוי לתשובה · בב"ק ד"ג ע"ב · רב אמר מבעה זה אדם דכתיב אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיו · ופירש"י ז"ל אם תשובו בתשובה ותבקשו מחילה בעיו וכו' ע"כ:

ט חלד כינוי לתשובה · הרב מוהר"י בי רב ז"ל בחי' לישעיה שנדפסו בס' ליקוטי שושנים דף ד' ע"א וז"ל · עם יושבי חלד היינו בעלי תשובה שחדלו עצמם מן העבירה עכ"ל:

יוד משובה כינוי לתשובה · רש"י ז"ל בפי' להושע סי' י"א וז"ל · ועמי תלואים למשובתי כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב ובקושי ישובון אלי עכ"ל · וכ"ת יב"ע ז"ל ענין תשובה · וכן פי' הרב מנחה גדולה ע"ש:

יא חכמה כינוי לתשובה · נדרים דל"ב ע"א · והחכמה תעוז לחכם זו תשובה ומע"ט ע"כ · וכתב מהרש"א באגדותיו וז"ל · תשובה ומע"ט ע"פ מ"ש פ' היה קורא תכלית חכמה תשובה ומע"ט וכו' שנא' ראשית חכמה יראת ה' וגו' ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם וכו' · עכ"ל:

יב דרך כינוי לתשובה · רש"י ז"ל בפי' לתהלים סי' כ"ה וז"ל · יורה חטאים בדרך · תשובה וכו' · וכן פי' הרב מ"ע ספורנו ז"ל שם:

יג **טוב** כינוי לתשובה · מדרש תהלים סי' ל"ז וז"ל · ואין טוב אלא תשובה שנא' כל תשא עון וקח-טוב ע"כ :

יד **דבר** כינוי לתשובה · ש"ר פכ"א וז"ל · לא חסרת דבר · שלא היה חסר דבר בעולם · ומה היה חסר תשובה שנא' קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ע"כ :

טו **צדקה** כינוי לתשובה · הרב אהרן יהודה טנוגי ז"ל בליקוטיו דז"ך וז"ל כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגו' · אפשר לפי מ"ש במדרש רבה פ' ואתחנן ע"פ כולאות בצדק תשכנו כי צדק היא התשו' ע"ש · אף אנו נאמר דצדק וצדקה חד הוא ובפרט למ"ש בזוה"ק דצדק מלכותא קדישא ונקראת צדקה כשמקבלת ה' חסדים והיא נקראת תשובה תתאה הרי כך גדולה תשו' הלא היא כתובה ולכן ר"ת למפרע משפט ועשו צדקה הם אותיות צום שם רמז לתשובה עם התענית וכו' ע"ש :

טז **ים** כינוי לתשובה · מדרש תהלים סי' ס"ה · שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים ננעלים אבל שערי תשובה אינן ננעלין לעולם · שנא' מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים · מה הים הזה אינו ננעל לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שהוא רוצה כך התשובה בכל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה עושה והקב"ה מקבלו אבל לתפלה עתים יש לה עכ"ל · ועמ"ש במע' תפלה אות י"ד · וכן איתא בדברים רבה פ' ב' ע"ש :

יז **מצוה** כינוי לתשובה · כן משמע ממ"ש הר"ב בסוף מכות ד"ה העושה מצוה אחת עאכ"ו וכו' ע"ש · וכך הבין דבריו בפשיטות הרב שמחת עולם בדרשות דקכ"ז ע"א ע"ש :

יח **צירה** כינוי לתשובה · ילקוט יהושע סי' א' וז"ל · הכינו לכם צידה · וכי צידה היתה צריכה שם והלא אינן אלא אוכלי המן וכו' אלא כך אמר להם עשו תשובה כדי שתכנסו לארץ וכו' עכל"ל :

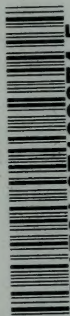
יט **פרקליט** כינוי לתשובה · הגאון מוהר"ר נפתלי הכהן ז"ל בס' שער השכנה דף א' ע"ב וז"ל · וגם התשובה היא נקראת פרקליט ומלאך מליץ וכו' יעו"ש .

ת"ו ש"ל ב"ע

מפתחות הספר

3 1761 07132374 5